

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



**XII. XIII. YÜZYIL ANADOLU
MİNARELERİ**

M. Emin BAŞAR

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
1997**

67776

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

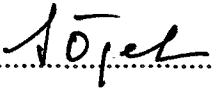
XII. XIII. YÜZYIL ANADOLU MİNARELERİ

M. Emin BAŞAR

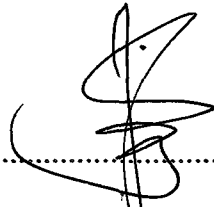
DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

67376

Bu tez/...../ 1997 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oyçokluğu
ile kabul edilmiştir.



Prof. Dr. Semra ÖGEL
(Üye)



Prof. Dr. Metin SÖZEN
(Üye)



Yrd. Doç. Dr. O. Nuri DÜLGERLER
(Danışman)

ÖZET

İslâm ülkelerinin her birinde değişik görünürlere sahip olan minare, Türklerin İslâm dinini kabulü ile Türklere özgü bir karakter kazanmış, Anadolu'da Selçuklu döneminde bu gelişimini sürdürerek, Osmanlı Klâsik Döneminde doyum noktasına erişmiştir.

Bu tezde XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minareleri, bulunduğu kent, yapıdaki yeri, biçimi, genel kurgusu (composition) ve dönemleri göz önüne alınarak, estetik ve teknik (statik, örgü, gereç) yönleriyle incelenmiş, "Mimarlık Tarihi" açısından gelişimi ve önemi vurgulanarak, "Restorasyon" önerileri yapılmıştır. Bunun için; minarenin ortaya çıkışından, XII. ve XIII. yüzyıla gelinceye kadar ki dönemde, etkilendiği yapılar, bölgelere göre gelişimi ve bölümleri detaylı bir şekilde araştırılarak, bunların XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerine katkıları saptanmıştır. Daha sonra bu dönem minareleri, tek tek yerinde incelenerek rölöveleri çıkartılmış ve görüntülenmiştir. Güvenlik nedeniyle 3 minareye (% 9) ulaşamamıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Minare, Selçuklu Mimarisi, XII. - XIII. yüzyıl Anadolu Minareleri.

ABSTRACT

Minaret, which has different appearance in Islamic countries individually, gain the character peculiar to Turks with the acceptance of Islam by Turks. In Anatolia, continuing this development in the period of Seljukian, it reached the point of satisfaction in the classical period of Ottoman. In this thesis, the minarets of XII. and XIII. centuries, by taking into account their places in a city, positions on a building, forms, compositions and periods, were examined in terms of esthetics, technical (static, bonding, material) aspect. In terms of "Architectural History", emphasizing its development and importance, to put forward the suggestions of "Restoration" were aimed.

As directing towards this aim, by examining the buildings affected the minaret in the period from its first appearance up to the XII. and XIII. centuries, its development according to the regions and its parts, in detail; their effects on Anatolian minarets of XII. and XIII. centuries, were determined. The minarets of this periods were examined one by one in their own positions, drawn and projected by photographs. Due to security reasons, only three of the minarets (9 %) could not be reached.

KEY WORDS: Minaret, Seljukian Architecture, Anatolian Minarets of XII.-XIII. Centuries.

ÖNSÖZ

Bir gereksinim olarak ortaya çıkan ve İslâm ülkelerinde zamanla değişik yorumlar gösteren minare, Türk mimarlık sanatında da kendine özgü şekillere bürünerek, Osmanlı Klâsik Döneminde oran ve biçim açısından en üst noktaya erişmiştir.

Tezin amacı, XII. ve XIII. yüzyılda Anadolu minarelerini incelemek, öncesi ve sonrasıyla bağını kurarak mimarlık tarihindeki önemini vurgulamak, onarımları için bilimsel verileri belirlemek, daha sonraki çalışmalara baz oluşturmaktır.

Minarenin ortaya çıkışı, diğer uygarlıklardan yararlanılan yapı örnekleri, Anadolu'ya kadar ki aşamaları tarih, ülke ve yorumları gibi bilgiler toplanarak konuya girilmiş; incelemeye alınan XII. ve XIII. yüzyıla ait günümüze erişen 34 minare, yerinde, bağlı oldukları cami ve mescitler ile birlikte ele alınarak tek tek incelenmiş, ölçülmüş, 1/50 ölçekli rölöve projeleri çizilmiş, fotoğraflarıyla belgelenmiştir. Kimliği iyice bozulanlar, sonuçları yanıltır endişesiyle belirtilip incelemeye alınmamıştır. Minarelerle ve özellikle bu dönemle ilgili yayınlar sınırlı olduğu için, arşiv araştırmasına da ayrıca önem verilmiştir. Güvenlik nedeniyle, sadece 3 minare (%9) yerinde incelenememiştir.

Yazım aşamasında Türkçe'ye özen ve sade bir anlatım konularına dikkat gösterilmiş, T.D.K. 1993 imla kılavuzu ile Enstitünün ve tez danışmanının önerileri gözönünde bulundurulmuştur.

Bu çalışmamızda, her konuda yardım ve desteklerini gördüğüm, hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri DÜLGERLER'e, belge ve kaynak sağlanması hususunda yardımlarını gördüğüm Sayın Prof.Dr. Haşım KARPUZ'a, alan araştırmalarında yardımcı olan, Öğretim Görevlisi Seyit YILDIRIM'a ve Mimar Cengiz APAYDIN'a, tezin yazımında ve düzenlenmesinde yardım eden tüm çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bu arada benim, mimarlık mesleğini ve Türk Mimarisini sevmemde, bu konuyu seçmemde büyük katkıları bulunan, araştırmalarımda ve her konuda yardımını desteğini gördüğüm eşsiz insan, Hocam, Prof.Dr. Yılmaz ÖNGE'yi rahmet, minnet ve saygıyla anarım.

Haziran 1997- KONYA

M. Emin BAŞAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ (amaç, kapsam, yöntem ve yazım tekniği)	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
RESİMLER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
TABLolar LİSTESİ	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. XII.-XIII. yüzyıl Anadolu Minarelerine Genel Bir Bakış.....	1
1.2. Yayınlar.....	2
1.3. Terminoloji.....	6
1.4. Minare Formunun Kaynakları ve Gelişimi.....	6
1.5. Minarenin Bölümleri	15
2. YAPILARIN TANITIMI (XII.-XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri).....	31
2.1. Kars - Ani Menuçehr Mescidi	31
2.2. Diyarbakır Ulu Cami.....	35
2.3. Diyarbakır İçkale’de Hz. Süleyman Cami.....	39
2.4. Urfa Ulu Cami	42
2.5. Elazığ - Harput Ulu Cami	48
2.6. Siirt - Ulu Cami	55
2.7. Erzurum Tepsi Minare.....	62
2.8. Sivas Ulu Cami.....	68
2.9. Van Ulu Cami	74
2.10. Kayseri Ulu Cami	81
2.11. Konya Hoca Hasan Mescidi.....	88

2.12. Niğde Alaeddin Cami.....	95
2.13. Bayburt Ulu Cami.....	101
2.14. Konya Zemburi Mescidi.....	108
2.15. Konya Sırçalı Mescidi.....	112
2.16. Akşehir Ulu Cami.....	119
2.17. Akşehir Gdk Minare Mescidi	125
2.18. Konya Hatuniye Mescidi.....	131
2.19. Alanya Akşebe Mescidi.....	138
2.20. Antalya Yivli Minare	143
2.21. Malatya Ulu Cami.....	149
2.22. Akşehir Taş Medrese Mescidi.....	156
2.23. Konya Sahip Ata Cami	164
2.24. Malatya İsimli Minare.....	175
2.25. Aksaray Kızıl Minare.....	178
2.26. Malatya Ak Minare.....	184
2.27. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi.....	190
2.28. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi (Çifte Minareli Medrese)	200
2.29. Sivas Sahip Ata Medresesi (Gök Medrese)	206
2.30. Kırşehir Cacabey Medresesi.....	213
2.31. Elazığ - Harput Arap Baba (Alaca) Mescidi	220
2.32. Ankara Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Cami	223
2.33. Erzurum Hatuniye Merdesesi.....	230
2.34. Van Kızıl Cami.....	237
3. İNCELEME.....	243
3.1. XII.- XIII. Yüzyıl Anadolu Minarenin Bölge ve İllere Göre Dağılımı	243

3.2. Yapıdaki Yeri.....	245
3.3. Minarenin Formu ve Bölümleri	247
3.4. Sınıflama (Tipoloji).....	255
3.5. Yapım Tekniği (Çatki, Malzeme, Örgü)	261
4. DEĞERLENDİRME.....	269
4.1. Minarelerin Dağılımı (Bölge ve İllere Göre)	269
4.2. Yapıdaki Yeri.....	269
4.3. Formu ve Bölümleri.....	271
4.4. Yapım Tekniği (Çatki, Malzeme, Örgü,)	273
4.5. Restorasyon	275
5. SONUÇ	288
KAYNAKLAR	291

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. İbn-i Tulun Camii Mİnaresi (U. Scerato'dan).....	21
Resim 1.2. Kahire Kayravan Camii Mİnaresi (U. Scerato'dan)	22
Resim 1.3. Tunus Ez-Zeytune Camii Mİnaresi (U. Scerato'dan).....	22
Resim 1.4. Samarra El-Mütevakkil Cami Mİnaresi (Malviya) (U. Scerato'dan)	23
Resim 1.5. Kalan Camii Mİnaresi (Historical Monuments of İslam'dan).....	24
Resim 1.6. Kalan Camii Mİnaresinin şerefesi (Historical Monuments of İslam'dan)...	24
Resim 1.7. Özbekistan Car Kurgan Mİnaresi (Historical Monuments of İslam'dan)...	25
Resim 1.8. Gazne III. Mesud Mİnaresi'nin eski hali (D. Hill ve O. Grabar'dan).....	25
Resim 1.9. Gazne III. Mesud Mİnaresi'nin kaide detayı (D. Hill ve O. Grabar'dan)...	26
Resim 1.10. Delhi Kutb Minar (D. Hill ve O. Grabar'dan).....	26
Resim 1.11. Gulpayegan Camii Mİnaresi (D. Hill ve O. Grabar'dan)	27
Resim 1.12. Gulpayegan Camii Mİnaresinin pabuç kısmı (D. Hill ve O. Grabar'dan)	27
Resim 1.13. İsfahan Sarban Mİnaresi (D. Hill ve O. Grabar'dan).....	28
Resim 1.14. İsfahan Mescid-i Ali (D. Hill ve O. Grabar'dan).....	28
Resim 1.15. İsfahan Ziar (D. Hill ve O. Grabar'dan)	29
Resim 1.16. Firuzabad Camii Mİnaresi (D. Hill ve O. Grabar'dan)	30
Resim 2.1.1. Kars Ani Menuçehr Cami	34
Resim 2.1.2. Kars Ani Menuçehr Camii Mİnaresi.....	34
Resim 2.2.3. Diyarbakır Ulu Camii'nin genel görünüşü.....	38
Resim 2.2.4. Diyarbakır Ulu Camii Mİnaresi (M. AKOK'dan).....	38
Resim 2.3.5. Diyarbakır İçKale Hz. Süleyman Camii Mİnaresi (M. AKOK'dan).....	41
Resim 2.4.6. Urfa Ulu Camii Mİnaresi	46
Resim 2.4.7. Urfa Ulu Camii, Minare kaidesi	46
Resim 2.4.8. Urfa Ulu Camii, Minare şerefesi	47
Resim 2.4.9. Urfa Ulu Camii, Minare şerefesi	47
Resim 2.5.10. Harput Ulu Camii genel görünüşü	52
Resim 2.5.11. Harput Ulu Camii Mİnaresi.....	52

Resim 2.5.12. Harput Ulu Camii Minaresinin gövde ve şerefeden ayrıntı	53
Resim 2.5.13. Harput Ulu Camii Minaresinin gövdesinden detay	53
Resim 2.5.14. Harput Ulu Camii Minaresinin papuç bölümü	54
Resim 2.5.15. Harput Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	54
Resim 2.6.16. Siirt Ulu Camii Minaresinin onarım öncesi durumu(İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)	59
Resim 2.6.17. Siirt Ulu Camii Minaresinin bugünkü durumu (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)	60
Resim 2.6.18. Siirt Ulu Camii Minaresi gövdesinden detay (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)	61
Resim 2.7.19. Erzurum Tepsi Minare	65
Resim 2.7.20. Erzurum Tepsi Minare'nin şerefesi	65
Resim 2.7.21. Erzurum Tepsi Minare gövdesinden detay	66
Resim 2.7.22. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı	66
Resim 2.7.23. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı	67
Resim 2.7.24. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı	67
Resim 2.8.25. Sivas Ulu Camii genel görünüşü	71
Resim 2.8.26. Sivas Ulu Camii Minaresinin şerife detayı	71
Resim 2.8.27. Sivas Ulu Camii Minaresi	72
Resim 2.8.28. Sivas Ulu Camii Minaresinin gövde yazı kuşağı	72
Resim 2.8.29. Sivas Ulu Camii Minaresinin girişindeki tonoz	73
Resim 2.8.30. Sivas Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	73
Resim 2.9.31. Van Ulu Camii genel görünüşü	78
Resim 2.9.32 Van Ulu Camii Minaresinin kaidesi	78
Resim 2.9.33. Van Ulu Camii Minaresinin gövdesi	79
Resim 2.9.34. Van Ulu Camii Minaresinin merdiven detayı	79
Resim 2.9.35. Van Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	80
Resim 2.9.36. Van Ulu Camii Minaresinin konstrüksiyon detayı.....	80
Resim 2.10.37. Kayseri Ulu Camii	85

Resim 2.10.38. Kayseri Ulu Camii Minaresi.....	85
Resim 2.10.39. Kayseri Ulu Camii Minaresinin kaide pabuç ve gövdeden ayrıntı.....	86
Resim 2.10.40. Kayseri Ulu Camii Minarenin şerefesi ve peteği	86
Resim 2.10.41. Kayseri Ulu Camii Minarenin basamak altı detayı.....	87
Resim 2.10.42. Kayseri Ulu Camii Minarenin merdiven detayı	87
Resim 2.11.43. Konya Hoca Hasan Mescidi genel görünüşü	92
Resim 2.11.44. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi	92
Resim 2.11.45. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefesi ve ikinci gövdesi...	93
Resim 2.11.46. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnasları	93
Resim 2.11.47. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnasları planı	94
Resim 2.11.48. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	94
Resim 2.12.49. Niğde Alaeddin Camii Genel Görünüşü	98
Resim 2.12.50. Niğde Alaeddin Camii Minaresi	98
Resim 2.12.51. Niğde Alaeddin Camii Minaresinin pabucu.....	99
Resim 2.12.52. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin basamak altı detayı.....	99
Resim 2.12.53. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin basamak altı detayı.....	100
Resim 2.12.54. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin şerefeye çıkış kapısı ve külahı..	100
Resim 2.13.55. Bayburt Ulu Camii genel görünüşü	105
Resim 2.13.56. Bayburt Ulu Camii Minaresinin çıkış merdiveni	105
Resim 2.13.57. Bayburt Ulu Camii Minaresinin pabucu	106
Resim 2.13.58. Bayburt Ulu Camii Minaresinin şerefe detayı	106
Resim 2.13.59. Bayburt Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	107
Resim 2.13.60. Bayburt Ulu Camii Minaresinin basamakları	107
Resim 2.14.61. Konya Zemburi Mescidi	110
Resim 2.14.62. Konya Zemburi Mescidi Minaresi	110
Resim 2.14.63. Konya Zemburi Mescidi Minaresinin dama çıkış kapısı	111
Resim 2.14.64. Konya Zemburi Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	111
Resim 2.15.65. Konya Sırçalı Mescidi genel görünüşü	116

Resim 2.15.66. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin şerefesi	116
Resim 2.15.67. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnas detayı	117
Resim 2.15.68. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin kaide ve gövdesi	117
Resim 2.15.69. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin kûlah iç detayı	118
Resim 2.15.70. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	118
Resim 2.16.71. Akşehir Ulu Camii Minaresi.....	122
Resim 2.16.72. Akşehir Ulu Camii Minaresinin gövdesi	122
Resim 2.16.73. Akşehir Ulu Camii Minaresinin şerefe altı mukarnasları	123
Resim 2.16.74. Akşehir ulu Camii Minaresinin pabuç kısmı	123
Resim 2.16.75. Akşehir Ulu Camii Minaresinin kaidesi	124
Resim 2.16.76. Akşehir Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	124
Resim 2.17.77. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minaresi.....	128
Resim 2.17.78. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minaresinin pabuç kısmı	128
Resim 2.17.79. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minaresinin kitabesi	129
Resim 2.17.80. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minarenin petek kısmının içi	129
Resim 2.17.81. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minaresinin basamak detayı	130
Resim 2.17.82. Akşehir Gûdük Minare Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	130
Resim 2.18.83. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi	135
Resim 2.18.84. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe ve ikinci gövde kısmı	135
Resim 2.18.85. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnas planı	136
Resim 2.18.86. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin eski halini gösteren Ressam Hüsnü Yusuf Bey tarafından yapılan resim	136
Resim 2.18.87. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnasları	137
Resim 2.18.88. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	137
Resim 2.19.89. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin görünüşü	141
Resim 2.19.90. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin kapısı	141
Resim 2.19.91. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin merdiven detayı	142
Resim 2.19.92. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin basamak altı detayı	142

Resim 2.20.93. Antalya Yivli Minare'nin genel görünüş.....	146
Resim 2.20.94. Antalya Yivli Minare'nin kaide ve pabucu	146
Resim 2.20.95. Antalya Yivli Minare'nin kitabesi	147
Resim 2.20.96. Antalya Yivli Minare'nin şerefe ve peteği	147
Resim 2.20.97. Antalya Yivli Minare'nin merdiven detayı	148
Resim 2.20.98. Antalya Yivli Minare'nin basamak altı detayı	148
Resim 2.21.99. Malatya Ulu Camii Genel görünüşü	153
Resim 2.21.100. Malatya Ulu Camii Minaresi	153
Resim 2.21.101. Malatya Ulu Camii Minaresinin şerefesi altı	154
Resim 2.21.102. Malatya Ulu Camii Minaresinin çıkış kapısı	154
Resim 2.21.103. Malatya Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı	155
Resim 2.21.104. Malatya Ulu Camii Minaresinin basamak detayı	155
Resim 2.22.105. Akşehir Taş Medrese Mescidi	160
Resim 2.22.106. Akşehir Taş Medresenin perspektif görünüşü(M. Akok'dan)	161
Resim 2.22.107. Akşehir Taş Medresenin kesit ve cephesi (M. Akok'dan).....	162
Resim 2.22.108. Akşehir Taş Medrese Minaresinin mazgal penceresi	163
Resim 2.22.109. Akşehir Taş Medrese Minaresinin basamak altı detayı	163
Resim 2.23.110. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresi	171
Resim 2.23.111. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresinin kaide ve gövdesi	171
Resim 2.23.112. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresinin gövdeden detayı	172
Resim 2.23.113. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresinin mimarının isminin bulunduğu Batıdaki sebil	172
Resim 2.23.114. Konya Sahip Ata Camii Taçkapının ön cephesi (C.Textier'den) ...	173
Resim 2.23.115. Konya Sahip Ata Camii Minaresinin 1900'lerde çekilen resmi (C.Textier'den)	174
Resim 2.24.116. Malatya İsimsiz Minare'nin genel görünüşü	176
Resim 2.24.117. Malatya İsimsiz Minare'nin kaidesi	176
Resim 2.24.118. Malatya İsimsiz Minare'nin şerefe altı	177
Resim 2.24.119. Malatya İsimsiz Minare'nin gövde örgü detayı	177

Resim 2.25.120. Aksaray Kızıl Minare'nin genel görünüşü	181
Resim 2.25.121. Aksaray Kızıl Minare'nin şerefe petek ve külâhı	181
Resim 2.25.122. Aksaray Kızıl Minare'nin kaidesi	182
Resim 2.25.123. Aksaray Kızıl Minare'nin gövdesi	182
Resim 2.25.124. Aksaray Kızıl Minare'nin basamak altı detayı	183
Resim 2.25.125. Aksaray Kızıl Minare'nin merdiven detayı	183
Resim 2.26.126. Malatya Ak Minare'nin genel görünüşü	187
Resim 2.26.127. Malatya Ak Minare'nin pabucu.....	187
Resim 2.26.128. Malatya Ak Minare'nin şerefe altı mukarnaları	188
Resim 2.26.129. Malatya Ak Minare'nin merdiven detayı	188
Resim 2.26.130. Malatya Ak Minare'nin basamak ve mazgal detayı	189
Resim 2.27.131. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin genel görünüşü	195
Resim 2.27.132. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin gövdesi	195
Resim 2.27.133. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin şerefe altı detayı	196
Resim 2.27.134. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin kaidesinin ön cephesindeki Süslemeler	197
Resim 2.27.135. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin basamak altı detayı ...	197
Resim 2.27.136. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin 1901 yılından önce çekilen (Eski halini gösteren) Resim (F.Sarre'den)	198
Resim 2.27.137. Konya Sahip Ata Darül-hadisi'nin ön cephesi (M. AKOK'dan) ...	199
Resim 2.28.138. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin genel görünüşü	203
Resim 2.28.139. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Taçkapısının arkadan görünüşü	203
Resim 2.28.140. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin güney Minaresinin genel görünüşü	204
Resim 2.28.141. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Minaresinin pabucu	204
Resim 2.28.142. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Minaresinin şerefe ve peteği	205
Resim 2.28.143. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Minaresinin basamak altı detayı .	205
Resim 2.29.144. Sivas Sahip Ata Medresesi'nin genel görünüşü	210

Resim 2.29.145. Sivas Sahip Ata Medresesi Minare pabucu	210
Resim 2.29.146. Sivas Sahip Ata Medresesi'nin Kuzey Minaresi.....	211
Resim 2.29.147. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin gövdesi.....	211
Resim 2.29.148. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin şerefe altı geçişi	212
Resim 2.29.149. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin basamak altı detayı	212
Resim 2.30.150. Kırşehir Cacabey Medresesi	217
Resim 2.30.151. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi	217
Resim 2.30.152. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin gövdesi	218
Resim 2.30.153. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin şerefe ve peteği	218
Resim 2.30.154. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin basamak altı detayı	219
Resim 2.30.155. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin basamak altı detayı	219
Resim 2.31.156. Harput Arapbaba Minaresi	222
Resim 2.31.157. Harput Arapbaba Minaresinin basamak altı detayı	222
Resim 2.32.158. Ankara Aslanhane Camii	227
Resim 2.32.159. Ankara Aslanhane Camii Minaresi	227
Resim 2.32.160. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin pabucu	228
Resim 2.32.161. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin şerefesi ve peteği	228
Resim 2.32.162. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin basamak altı detayı	229
Resim 2.32.163. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin basamak altı detayı	229
Resim 2.33.164. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin genel görünüşü	234
Resim 2.33.165. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin pabucu ve gövdesi	234
Resim 2.33.166. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin şerefe altı detayı	235
Resim 2.33.167. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin basamak altı detayı.....	235
Resim 2.33.168. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin basamak altı detayı	236
Resim 2.33.169. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin merdiven detayı	236
Resim 2.34.170. Van Kızıl Minare genel görünüşü	240
Resim 2.34.171. Van Kızıl Minare'nin kaide görünüşü	240
Resim 2.34.172. Van Kızıl Minare'nin giriş kapısı.....	241

Resim 2.34.173. Van Kızıl Minare'nin pabucu	241
Resim 2.34.174. Van Kızıl Minare'nin gövdeden detay	242
Resim 2.34.175. Van Kızıl Minare'nin basamak altı detayı	242



ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.4.1. Minarenin Bölümleri	20
Şekil 2.1.1. Kars-Ani Menuçehr Camii planı	32
Şekil 2.1.2. Kars-Ani Menuçehr Camii minaresi rölövesi	33
Şekil 2.2.3. Diyarbakır Ulu Camii planı.....	35
Şekil 2.2.4. Diyarbakır Ulu Camii Minaresi rölövesi (M.AKOK'dan)	36
Şekil 2.2.5. Diyarbakır Ulu Camii cepheleri (M.AKOK'dan)	37
Şekil 2.3.6. Diyarbakır İç Kale Hz. Süleyman Camii planı	40
Şekil 2.3.7. Diyarbakır İç Kale Hz. Süleyman Camii kesiti	41
Şekil 2.4.8. Urfa Ulu Camii Planı.....	44
Şekil 2.4.9. Urfa Ulu Camii Minaresi rölövesi	45
Şekil 2.5.10. Harput Ulu Camii planı	50
Şekil 2.5.11. Harput Ulu Camii Minaresi rölövesi	51
Şekil 2.6.12. Siirt Ulu Camii planı(İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI).....	57
Şekil 2.6.13. Siirt Ulu Camii Minaresi (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI).....	58
Şekil 2.6.14. Siirt Ulu Camii Minaresinin onarım öncesi durumu (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)	59
Şekil 2.7.15. Erzurum Tepsi Minare rölövesi	64
Şekil 2.8.16. Sivas Ulu Camii Minaresi rölövesi	70
Şekil 2.9.17. Van Ulu Camii planı.....	76
Şekil 2.9.18. Van Ulu Camii Minaresi rölövesi	77
Şekil 2.10.19. Kayseri Ulu Camii planı.....	83
Şekil 2.10.20. Kayseri Ulu Camii Minaresi rölövesi	84
Şekil 2.11.21. Konya Hoca Hasan Mescidi planı	90
Şekil 2.11.22. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi rölövesi	91
Şekil 2.12.23. Niğde Alaeddin Camii planı.....	96
Şekil 2.12.24. Niğde Alaeddin Camii Minaresi rölövesi	97
Şekil 2.13.25. Bayburt Ulu Camii planı.....	103
Şekil 2.13.26. Bayburt Ulu Camii Minaresi rölövesi	104

Şekil 2.14.27. Konya Zemburi Mescidi Minaresi rölövesi.....	109
Şekil 2.15.28. Konya Sırçalı Mescidi planı	114
Şekil 2.15.29. Konya Sırçalı Mescidi Minaresi rölövesi	115
Şekil 2.16.30. Akşehir Ulu Camii Minaresi rölövesi	121
Şekil 2.17.31. Akşehir Güdük Minare Camii Minaresi rölövesi.....	127
Şekil 2.18.32. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi rölövesi.....	134
Şekil 2.19.33. Alanya Akşebe Sultan Mescidi planı	139
Şekil 2.19.34. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi rölövesi	140
Şekil 2.20.35. Antalya Yivli Minare rölövesi	145
Şekil 2.21.36. Malatya Ulu Camii planı	151
Şekil 2.21.37. Malatya Ulu Camii Minaresi rölövesi	152
Şekil 2.22.38. Akşehir Taş Medrese planı	158
Şekil 2.22.39. Akşehir Taş Medrese Minaresi rölövesi	159
Şekil 2.23.40. Konya Sahip Ata Camii Taçkapı planları (H. KARAMAĞARALI'dan)167	
Şekil 2.23.41. Konya Sahip Ata Camii kesiti (H. KARAMAĞARALI'dan)	168
Şekil 2.23.42. Konya Sahip Ata Camii ön cephesi (H. KARAMAĞARALI'dan)..	169
Şekil 2.23.43. Konya Sahip Ata Camii Minaresi rölövesi	170
Şekil 2.25.44. Aksaray Kızıl Minare rölövesi	180
Şekil 2.26.45. Malatya Ak Minare rölövesi.....	186
Şekil 2.27.46. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin planı (A.KURAN'dan)	193
Şekil 2.27.47. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresi rölövesi	194
Şekil 2.28.48. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin planı	202
Şekil 2.28.49. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi Minaresi rölövesi	202
Şekil 2.29.50. Sivas Sahip Ata Medresesi planı	208
Şekil 2.29.51. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi rölövesi	209
Şekil 2.30.52. Kırşehir Cacabey Medresesi planı	215
Şekil 2.30.53. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi rölövesi	216
Şekil 2.31.54. Harput Arap Baba Mescidi Minaresi rölövesi	221

Şekil 2.32.55. Ankara Aslanhane Camii planı	225
Şekil 2.32.56. Ankara Aslanhane Camii Minaresi rölövesi	226
Şekil 2.33.57. Erzurum Hatuniye Medresesi planı	232
Şekil 2.33.58. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresi rölövesi	233
Şekil 2.34.59. Van Kızıl Camii planı	238
Şekil 2.34.60. Van Kızıl Camii Minaresi rölövesi	239
Şekil 4.5.1. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi Tamamlama Önerisi	279
Şekil 4.5.2. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi Şerefe Tamamlama Önerisi	280
Şekil 4.5.3. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi Tamamlama Önerisi	281
Şekil 4.5.4. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi Şerefe Tamamlama Önerisi	282
Şekil 4.5.5. Akşehir Taş Medrese Mescidi Minaresinin Tamamlama Önerisi	283
Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Camii Minaresi Tamamlama Önerisi	284
Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin Mescit Minaresinin Tamamlama Önerisi	285
Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin Mescit Minaresinin 1. Şerefe Tamamlama Önerisi	286
Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin Mescit Minaresinin 2. Şerefe Tamamlama Önerisi	287

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.3.1. Minarenin Kitle'deki yeri	276
Tablo 4.3.2. Minare Elemanları.....	277
Tablo 4.3.3. Minareler İçin Restorasyon Önerileri.....	278



1.GİRİŞ

1.1. XII.-XIII. Yüzyıl Anadolu Minarelerine Genel Bir Bakış

Türkler Anadolu'yu fethettikten ve özellikle Haçlı Seferlerinden sonra aksayan bayındırlık faaliyetlerini arttırmışlar, çoğu vakıf olan, değişik işlevli yapılar (sağlık, sosyal, kültürel, eğitim, v.b.) inşa etmişlerdir. Son yıllarda hızla tahrip olmalarına rağmen, günümüze kadar gelebilmiş olan bu yapılar arasında, camiler ve minareleri ayrı bir önem taşır. Minare, işlevi yanında camiye taçlandırıran, onunla amaçta özdeşleşen, ona estetik görünüm veren bir eleman olarak karşımıza çıkar.

Özellikle son 50 yılda Türk Mimarisi konusunda yapılan araştırmalarda, genellikle cami ve minareler bir bütün olarak incelenmiş ve Türk Mimarlık Tarihi içerisinde bir gelişim çizgisi üzerine oturtulmuştur. Konuların giderek derinliğine incelenmesi nedeniyle, son zamanlarda tonoz, kubbe, kemer, mihrap gibi yapı elemanları araştırma konusu olmaya başlamış, çeşitli seviyelerdeki araştırmaların (Yüksek Lisans, doktora gibi) ilgi alanını oluşturmuşlarken, İslâm ibadethanesinin önemli bir parçası olan minare, yeterince inceleme konusu olmamıştır.

Minare, İslâm dünyasında daima önemini korumuştur. Namaz vakti gelince, cemaati, tatlı bir nağmeyle ibadete çağırmak, İslâmın değişmeyen kuralıdır. Ancak dönem, bölge, anlayış ve yapı gereci gibi önemli etkenler onun tasarımını sürekli etkilemiştir. Bu aşamalar Anadolu Selçuklu döneminde kendine özgü atılımlar göstermiştir.

XII. - XIII. yüzyıl minarelerinin hemen hepsi doğal nedenlerle üst kesiminde özgünlüğünü koruyamamış, yapılan onarımlar da yanıltıcı olmuştur. Bu nedenle konuya, Anadolu öncesi ilk örneklerden başlamak ve aşamalarını iyi vurgulamak zorunlu olmuştur. Yine de, bazılarının restorasyon ve restitüsyonları için görüş bildirilerek, zamanla doğruya erişilmeye yardımcı olmak istenmiştir.

Minare gövde ve kaidelerinin, büyük bir çoğunlukla oran, örgü ve gereç özelliklerini koruduğu görülmüştür. Böylece gelişimin incelenmesi belli ölçüde kolaylaşmaktadır.

1.2. Yayınlar

İslâm kentlerinin temel yapı birimlerinden biri olan ibadet binası (cami ve mescit) ve minare konusunda yapılmış iki tez ve çeşitli makaleler yayınlanmış, minarenin kaynağı ve ortaya çıkışı konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır ⁽¹⁾.Emel Esin'in makalelerinde ⁽²⁾ minarenin kaynağı ve gelişiminin yanı sıra Orta Asya minareleri hakkında ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Minarenin İslâm ülkelerindeki gelişimi de çeşitli makalelere konu olmuştur. Bunlardan E. Diez'in İslâm Ansiklopedisinde "Minare Maddesi", minare hakkında geniş bilgi vermektedir. Farklı yerlerde yayınlanan bu makalelerin haricinde, Anadolu öncesi minarelerin toplu olarak ele alındığı bir yayın bulunmamaktadır.

Türkiye'de minarelerle ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğu oldukça yüzeyseldir. C. Esad Arseven'in Sanat Ansiklopedisindeki "Minare" maddesi⁽³⁾ ; aynı yazarın "Türk Sanatı"⁽⁴⁾ "Türk Sanatı Tarihi"⁽⁵⁾ adlı kitaplarındaki minareyle ilgili bölümleri; S. Çetintaş'ın "Minarelerimiz" başlıklı makalesi⁽⁶⁾; S. Eyice'nin İslâm Ansiklopedisindeki "Anadolu'da Türk Minareleri"⁽⁷⁾; O. Aslanapa, E. Diez'in "Türk Sanatı"ndaki minare ile ilgili bölümler⁽⁸⁾; E. Şapolyo'nun "Minareler"⁽⁹⁾ başlıklı makalesi; E. Esin'in Türk Ansiklopedisindeki "Minare"⁽¹⁰⁾ maddesi bu tür araştırmaların başlıcalarıdır. Ayrıca belli bir döneme ait medrese, cami gibi yapılar ve bu

¹ DIEZ, E. 1960. Minare, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.VIII, s.323-329

² ESİN, E. 1978, "Türk Minaresinin Orta Asya'daki Öncüleri hakkında" Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Gabriel Özel Sayısı , Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sevinç Matbası , Ankara, s.104-147.

ESİN, E. 1972, "Müyanlık: Uygur Buyan Yapısında (Vihara) Hakanlı Müyanlığına (Ribat) ve Selçuklu Han ve Medreselerine Gelişme", Malazgirit Armağanı, T.T.K Basımevi. Ankara, s.75-102.

³ ARSEVEN, C.E., 1950, Sanat Ansiklopedisi, M.E.Basımevi, İstanbul , s.1409-1412

⁴ ARSEVEN, C.E., 1970, Türk Sanatı,Cem yayınevi, İstanbul ,

⁵ ARSEVEN, C.E., Tarihsiz, Türk Sanatı Tarihi: Menşeyinden Bugüne kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatlar, M.E.Basımevi.

⁶ ÇETİNTAŞ, S., 1942, "Minarelerimiz", Güzel Sanatlar Dergisi, Ankara, Cilt IV.,S.57-74.

⁷ EYİCE, S., 1960, "Anadoluda Türk Minareleri", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul,C.VIII, s.329-355.

⁸ DIEZ, E., 1944, İranische Kunst. Wien, s.102-104.

ASLANAPA, O. ve DIEZ, E., 1955, Türk Sanatı, İ.Ü. Ed. Fak. Yayını, No:627, İst. s.166-168

⁹ ŞAPOLYO, E.B., 1969, Önyasa, C.4, Sayı 42, s.10-11, 22

¹⁰ ESİN, E., 1976, "Minare", Türk Ansiklopedisi, Fask .188, İstanbul s.205-215

yapıların süslemeleri ile ilgili yazılan kitaplarda, minarelerden, kısaca söz edilmiştir⁽¹⁾.

Bunun yanı sıra, minareleri bölge ve yüzyıllara göre ele alan araştırmalar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Anadolu Selçuklu minareleri ile ilgili tez çalışması bulunmamakla beraber, Ömür Bakırer'in "Anadolu'da XIII. yüzyıl tuğla minarelerin konum, şekil, malzeme ve tezyinat özellikleri"⁽²⁾ adlı makalesi, Anadolu'daki XIII. yüzyıl tuğla minarelerini konum, form, teknik malzeme ve süsleme açısından ele alan en kapsamlı çalışma olarak karşımıza çıkar. Bundan sonra Ömür Bakırer'in (1977)'deki "Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı"⁽³⁾ isimli doçentlik tezinde de, aynı konulara değinilmiş; minarelerin yanı sıra, bağlı bulundukları yapılar ve değişik yapı gruplarındaki tuğla kullanımı ve teknikleri anlatılmıştır. Moğol döneminde Anadolu Selçuklu Mimarlığında, özellikle, taçkapı ve bunun ayrılmaz bir parçası olan çifte minareler konusu, Orhan Cezmi Tuncer'in doçentlik tezinde derinliğine incelenmiştir. Bu çalışmaların dışında, Ö. Bakırer'in, Y. Önge'nin ve A.S. Ülgen'in Selçuklu Minareleri ile ilgili çeşitli dergi ve kitaplarda makaleleri yayınlanmıştır⁽⁴⁾.

Beylikler dönemi minareleri için yapılan en kapsamlı çalışma A.O. Uysal'ın 1985 tarihli "Erken Osmanlı Dönemi Minareleri" başlıklı yüksek lisans tezinde, özellikle Bursa ve çevresindeki 72 minare, katoloğa dahil edilmiştir. Bu çalışmada minareler biçimsel olarak ele alınmış, rölöveleri çıkartılmadan mevcut yayınlardan faydalanarak, Anadolu Selçuklu minareleri ile erken Osmanlı Minareleri arasında ve

¹ ÖNEY, G., 1976, "Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme", Kültür ve Sanat , Yıl.2, Sayı.4. s.6-11.

SÖZEN, M., 1970, Anadolu Medreseleri , İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul ,s.22-29, 40-49, 58-64, 64-75.

SÖZEN, M., 1972, Anadolu Medreseleri, İstanbul, C.2, s. 15-21, 69-75.

KURAN, A.,1969, Anadolu Medreseleri , Ankara ,T.T.K. Basımevi, s. 54-57, 79-82, 92-96 ,115-124.

² BAKİRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı:IX, s. 337-336.

³ BAKİRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla kullanımı, O.D.T.Ü. MİM. Fak. Ankara

⁴ BAKİRER, Ö., 1980. "Harput Ulu Cami Minaresi", Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara, s. 375-395.

ÖNGE, Y., 1969, "Çift Şerefeli Selçuklu Minareleri", Önasya , C.5, Sayı:50, s.8-22.

ÜNVER, A.S., 1947, "Konya'da İkinci Bir Çift Şerefeli Minare", Konya Mecmuası, Sayı:105-107.

elemenlerinde meydana gelen değişiklikler incelenmiştir⁽¹⁾. A.O. Uysal "Erken Osmanlı Döneminde Sırlı Tuğla Minareler" ile "Minaret in Early Ottoman Architecture"⁽²⁾ adlı makalelerinde, aynı konulara değinmiştir. Ayrıca "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Minare Biçimindeki Gelişmeler"⁽³⁾ isimli makalesinde, daha önce yapmış olduğu yüksek lisans tezi sonuçlarından yararlanarak, Anadolu Selçuklu minareleriyle Erken Osmanlı Minareleri arasındaki biçimsel ilişkiler ve farklılıklar geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Osmanlı minarelerini konu alan bir tez çalışması görülmemektedir. Buna rağmen, monografik anlamda lisans tezi çalışmaları yapılmıştır. Bunların içinde S. Eyice'nin 1947'de yapmış olduğu "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri" isimli lisans tezi, 1953'de Türkiyat Mecmuasında⁽⁴⁾, 1963'te Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri Dergisinde⁽⁵⁾ yayınlanmıştır. Birincisinde İstanbul'daki mescid minarelerinden bazıları incelenmiş daha sonra 1963'de yayınlanan makalede katolağa da yer verilerek geniş bir şekilde ele alınmıştır.

O. Onur'un "Türk Mimari Vesikalarında Edirne Minareleri"⁽⁶⁾ adlı monografik eser, amatör bir çalışma olup, Edirne'deki minarelerin hemen hepsini ele almıştır. Orjinal kabul ettiği minarelerin bazıları yenilenmiştir. Bu nedenle bilimsel bir çalışma olarak değerlendirilmemekle beraber, minarelerin onarımlarını belirtmesi açısından faydalı bir yayın olarak görülmektedir.

E.H. Ayverdi'nin Osmanlı Minaresi konusunda bir makalesi ve Osmanlı Mimarisini inceleyen bir dizi yayını bulunmaktadır. E.H. Ayverdi'nin Osmanlı Minaresinin gelişimini biçim, malzeme ve uyum açısından anlatan⁽⁷⁾ makalesi ile

¹ UYSAL, A.O., 1985, Erken Osmanlı Dönemi Minareleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

² UYSAL, A.O., 1987, "Minaret İn Ottoman Architecture", The 8th International Congress of Turkish Art, Cairo, P.56-57.

³ UYSAL, A.O., 1990, "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler", Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, Cilt:XXXIII, Sayı:1-2, s. 505-533.

⁴ EYİCE, S., 1953, "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescit Minareleri", Türkiyat Mecmuası, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, Cilt.X, s.247-268.

⁵ EYİCE, S., 1963, "İstanbul Minareleri", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, Güzel Sanatlar Akademisi, Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Berksoy Matbaası, İstanbul, s.31-132.

⁶ ONUR, O., 1974, Türk Mimari Vesikalarında Edirne Minareleri, Yenilik Basımevi, İstanbul.

⁷ AYVERDİ, E.H., 1966, "Osmanlılarda Minare" Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, s.60-75.

“İstanbul Mimari çağının Menşe-i: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-805) 1230-1402”⁽¹⁾, “Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. sultan Murad Devri (806-855) 1403-1451”⁽²⁾, adlı iki ciltlik eserinde, yapıların yanısıra minarelere de yer verilmiştir.

Yukarıda açıklanan kaynakların dışında, Ülkü Kulaç'ın Almanya'da yapmış olduğu doktora çalışmasında⁽³⁾, Türkiye'deki minare gelişimi, XIII. XVII. yüzyıllar gözönüne alınarak incelenmiş, minarelerdeki form değişimlerine yer verilmiş; şehircilik açısından minarenin önemi açıklanmış; minarelerdeki döner merdivenler incelenmiş; bu yapılırken daha çok minarelerin 2 ve 3 yollu olanları örnek olarak seçilmiştir. Bu tez, rölöveleri titiz bir şekilde alınmış olan minarelerin, mimar gözü ile incelenmesi açısından ve yukarıda açıklanan çalışmalardan farklı oluşuyla dikkat çekmektedir. Sadece 400 yıl gibi uzun bir zaman dilimini kapsayan çalışma nedeniyle, bazı detaylara inilmeden ve önemli bazı uç eserler inceleme alanı dışında tutularak, genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Buna karşın, çok önemli ve titiz bir çalışma olmasının yanısıra, bugüne kadar Türkiye'deki Minare mimarisi konusunda yapılmış ilk çalışma olması açısından önem arz etmektedir. Bu doktora tezi dışında, aynı araştırmacının “Türk Taş Minarelerinde Döner Merdiven ve Metal Bağlantı Elemanlarının Yatay Yükleri Karşılamaındaki İşlevleri”⁽⁴⁾ isimli, tekniğine yönelik bir makalesi mevcut olup, doktora çalışmasının bir bölümünün tekrarını oluşturmaktadır.

Tüm bu çalışmalara karşın, minare konusunu bir bütün olarak ele alan, bölge, yüzyıl ve gereçlere göre iyi bir sınıflama yapan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle, tezimizin XII.ve XIII. yüzyıllar arasındaki boşluğu dolduracağını umuyoruz.

1.3. Terminoloji

“Arapça “manara”⁽⁵⁾ ve “mînar” kelimelerinden gelmiştir. Önceleri

¹ AYVERDİ, E.H., 1966, İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, 630-805(1230-1402), Baha Matbaası, İstanbul, C.I

² AYVERDİ, E.H., 1972, Osmanlı Minaresinde Çelebi ve II. Sultan Murat Devri, 806-855(1403-1451), Baha Matbaası, İstanbul, C.II

³ KULAÇ, Ü.,1979, Untersuchung der Turkischen Minarette aus Naturstein und Ziegeln unter besonderer Berücksichtigung der Wendeltreppenformen und Konstruktionen, Yayınlanmamış doktora tezi, Berlin.

⁴ KULAÇ, Ü.,1981, “Türk Taş Minarelerinde Döner Merdiven ve Metal Bağlantı Elemanlarının Yatay Yükleri Karşılamaındaki İşlevleri”, 1.Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi ,İ.T.Ü.,s.235-240.

⁵ DIEZ, E., 1944, İranische Kunst, Wien, s.102-104.

“mizene” de denmiştir⁽¹⁾.

Manara” veya “Minar” kelimesi, İslâm ülkelerinde, her türlü kule manasında kullanılmaktadır. Bu kelime İslâmiyetten önce, gözetleme kulesi; işaret kulesi veya zafer takını tanımlamada kullanılmakta idi.

Müslümanları namaza çağırma amacına yönelik, ezanın okunduğu yer olan minare, camilere bitişik veya ayrı olarak inşa edilen; ya dışarıdan bir mediven ya da içeriden dönerek yükselen bir merdivenle çıkılan, bir veya birkaç şerefeli (çıkma veya gömme) bir mimari eleman olarak tanımlanabilir.

1.4. Minare Formunun Kaynakları

Kökeni ve minarenin ortaya çıkışı

İslâm ibadethanesinin önemli bir ögesi olan minarenin, daha önceki uygarlıkların değişik amaçlı (yer, yol ve yön gözetleme ile dinsel) kulelerinden biçim olarak yararlandığı görülür.

Türkistan ve Horasan'daki dairesel ve sekizgen plânlı minarelerin aslı Chou devrinden erken Türk devrindeki ordu kurganı ve Buddhist külliyesinin köşelerinde, bazen girişin iki yanında, kozmik ve dini anlamlar taşıyan kulelerdir. Bu kulelerden başka, Türk şehirlerinde "İdhiz Eb" denilen dairesel ve çokgen kesitli Buddhist pagodaları yahut kargu adı verilen ve yukarı doğru daralan dikdörtgen plânlı ateş kulelerinin minareye öncülük ettiği sanılmaktadır.

İslâm dünyasında minare

Kulelerdeki amaç, uzakları görme, gözetleme, haberleşme (ışık, ses ve dumanla) veya yol ve yönü bulmak için görünmeye yönelik idi. Minarelerin yapılma

ESİN, E., 1976, “Minare”, Türk Ansiklopedisi, İstanbul, Fask.188, s.205-215

AYVERDİ, E.H., 1966, “Osmanlılarda Minare”, Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, s.60-75.

¹ ARSEVEN, C.E., 1950. Sanat Ansiklopedisi, M.E.Basımevi, İstanbul , s.1409-1412

gayesi ise, sesi daha iyi ve kolay olarak duyurabilmek için, yüksek bir yerden, namaz vaktinin geldiğini bildirmektir. İlk minarelerin, kilise çan kulelerinden, deniz fenerleri ve benzeri kulelerden esinlenilerek yapılmış oldukları düşünülmektedir.

Ribat-ı Melik iç kalesinin dört köşesindeki "kargu"ların tepesindeki başlığı bir fenere benzetenler, manarah kelimesinin ışık saçan yer demek olduğuna işaret ederler. Bazı müellifler ise, minare başlığının, İslâmiyetin ilk devrinde, müezzinler için veya itikâfa çekilenler için, mescit surları üzerine dikilen ve sütunlar üzerinde, kubbeli bir gölgelik olan "Savma" lardan geliştiğini ileri sürmektedir (¹).

Türklerde minare

Türk minaresinin çeşitli şekilleri Hakanlı Devrinde ortaya çıkmıştır. M. 1077 tarihli Ribat-ı Melik'in köşelerindeki minareler, başlıca iki ayrı tip minare örneğini gösterirler: yüksek "uluğ minar" ve "bodur minar". Bodur minarenin başlıca örnekleri XI. yüzyılda inşa edilen Üzkent ve Burana minareleridir. Aynı tarz, Anadolu'da XII. yüzyıl Saltuklu eseri Erzurum Tepsî Minare'de devam eder. Ani Menuçehr minareleri, Gazne minareleri gibi çokgen plânlıdır. Yivli minarelerin en eskilerinden biri Tirmiz'deki M. 1107 tarihli Car -Kurgan minaresidir. Bunu Seistan'daki M. XIII. yüzyıl başlarında inşa edilen yivli minareler takip eder. 1127 tarihli Buhara'daki Uluğ Minar, ayrı olarak inşa edilmesinden dolayı bazı Buddhist "İdhiz Eb"lere, benzerlik gösterir.

Bu gelişmeler ışığında, Türk minareleri Orta Asya geleneğinden doğmuş ve Hakanlı devrinde (M. 850-1250) klâsik halini almıştır denebilir (²).

XII. XIII. yüzyıl Güneydoğu Anadolu (Artuklu ve Akkoyunlu) minareleri kare plânlı olup, Suriye ve doğu ülkelerinden esinlendiği söylenebilir.

Bu bölgenin dışında, Bu tip minare tarzı terkedilerek, silindirik gövdeli

¹ DIEZ, E., 1944, *Iranische Kunst*. Wien, S.102-104

² ESİN, E. 1978, "Türk Minaresinin Orta Asya'daki Öncüleri Hakkında", *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi-Gabriel Özel Sayısı*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara, s.104-147.

ESİN, E. 1972. "Muyanlık: Uygur Buyan Yapısından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Ribat) ve Selçuklu Han ve Medreselerine Gelişme", *Malazgirt Armağanı*, T.T.K. Basımevi, Ankara, s.75-102.

minareler yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bu nedenle Türklerin benimsediği geleneksel kule tipi, minare mimarisinde de kendini göstermiştir.

Minarenin Gelişimi

Suriye

Suriye'deki minarelerin kaide ve gövdeleri çoğunlukla dikdörtgen ve kare, şerefe kısımları ise kare veya daire plânlıdır. Bu tip minarelere, Suriye'de erken Hristiyanlık dönemi gözetleme kuleleri, kiliselerdeki çan kuleleri esin kaynağı olmuştur.

Şam'daki Emeviye (Velid I'in yaptırdığı) camisi (86 H. / 705 M) güneyindeki minare kare plânlı olup, ilk İslâm minaresidir⁽¹⁾.

Basra'da Ömer Cami Minaresi (618 H. / 1221 M.) dikkate değer bir örnektir. Kare plânlı olarak inşa edilmiştir⁽²⁾.

XI. yüzyıldan önce yapılan minareler, kalın olup, giderek incelirler. Bunların en göze çarpanı, Halep'deki (482 H. / 1098 M.) Ulu Cami minaresidir. Bu minare kare plâna sahip olup, üst üste 5 kattan oluşmuştur. En üstte şerefenin altında mukarnaslı bir geçiş bölümü bulunmaktadır.

Basra ve Harran'daki dört köşe minareler bu yörede daha sonra yapılan minarelere örnek olmuşlardır (İspanya'da ve Diyarbakır-Silvan Ebu Muzaferreddin İlgazi'ye ait minare). Kare plânlı formu daha sonraki dönemlerde Memlükler geliştirecekler ve kendine özgü bir tipi oluşturacaklardır.

Kuzey Afrika İslâm Devletleri ve İspanya

Kare plânlı köşe kuleleri şeklindeki, Mısır'ın ilk minareleri, Samarra'daki Malviya tipini örnek alırlar. Merdivenler dıştan olup, köşelerdeki dönüşler sahanlıkları oluşturur.

¹ ANONİM, 1979, "Minare", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, s.325.

² ANONİM, 1979, "Minare", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, s.325.

En eski minare, İbn Tulun Camisindedir⁽¹⁾. Konik gövdede basamaklar, kitlenin dışından dolanarak yükselir. Tulunoğlu zamanında (254 - 292 H. / 868 - 905 M.) tarihli minarenin alt kısmı kare, üstü daire plânlıdır (Resim: 1.1). İki katlı, üst kısımda form olarak Memlûk özelliğini gösterir.

Melik Nasır Caminin minareleri, Delhi'deki Kutub-Mînar ve Anadolu'daki bazı Selçuklu Mînarelerini anımsatan ayrıcalıkları bulunmaktadır.

Fatimi döneminden (969 H. / 1171 M.) Halife El - Hakim Caminin güney minaresinde (393 H. / 1003 M.) Memlûk- Kahire etkisi vardır.

XIV. yüzyılda kare plân ile yüksekliklerini korurken Kahire'dekiler basıklaşıp çokgenleşir (Emir Hüseyin, v.b.) Buna karşılık mukarnaslara oturan şerefeler daire veya çokgen plânlıdır. (2).

Memlûkler döneminde (924 H. / 1517 M.) minareler, daha ileri bir safha olarak, ince bir şekilde inşa edilmeye başlanmışlardır. Kahire'deki Kait-Bay camisinde (877 - 879 H. / 1472 - 1474 M.) bu tipin en güzel örneğini görmekteyiz.

Bundan sonra, Mısır'da en büyük değişim Osmanlılar döneminde yaşanmış, minare formu, Osmanlı anlayışına dönüşmüştür. Buna karşılık Kuzey Afrika ülkelerindekiler, Suriye ve Tunus yorumunu sürdürürler. Afrika minareleri, geometrik kabartma şebekeleri ve atnalı şeklinde kemerli mukarnaslı hücreler içindeki zarif pencereleriyle diğer İslâm ülkelerindeki minarelerden ayrılmaktadırlar.

Afrika'daki ilk örnekler Kayravan'da olup, Sid-i Okba Camisinin (H. 103 / M. 724) üç şerefeli minaresi (Resim:1.2) ile 8. yüzyıla ait ve 9. yüzyılda yenilenircesine onarılmış olan Savami'deki Ez-Zeytune camisinin minareleridir (Resim:1.3). Tunus'taki Ez-Zeytune camisinin minaresinin kaidesi kare plânlıdır. Eski resimlerine göre, bugünkü kare gövdenin yerinde sekizgen bir gövde bulunmaktaydı. Gövdenin üstü platform haline getirilmiş gövde duvarı küçük sütunlar halinde devam ettirilerek şerefeye korkuluğunu oluşturmuş ve bunun üstünde yine kare plânlı petek ve onun üzerinde piramit bir külâh bulunmaktadır.

¹ SCERATO, U., 1977, İslâm, London.

² ANONİM, 1979, "Minare", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, s.325.

Cezayire has minare örneği ise, özellikle Tlemsende, çoğu XIII.-XIV. yüzyıla ait minarelerde görölmektedir.

X. yüzyıl Tunus minareleri, İspanya, Suriye ve Mısır minarelerine benzerler (Cordoba caminin minaresi v.b.)⁽¹⁾.

Irak

Irak'ta en eski iki minare, (Halife Mütevekkilin yaptırdığı Cami-i Kebir ve Ebu Dülef Camisi) Sümerlerin Ziguratlarından esinlenerek yapılmış (Malviya 9. y.y.) olup, cami kitlesinden ayrıdır. Daha sonra Kahire İbn-i Tulun Cami minaresine örnek olacaktır. Emevi minareleri ise, kare plânlıdır (Resim: 1.4). Daha sonraki dönemlerde Güneydoğu Anadolu'ya da yansıyacaktır (Urfa, Diyarbakır illerindeki kare plânlı minareler)

Sultan Melikşah'ın yaptırdığı ve Halife Muntansir'ın onarttığı, Halife Cami minaresi ile Selçuklulardan kalan Sincar Kutbeddin Erbil Ulu ve Dahuk Camisi minareleri ikişer şerefelidir. Musul'daki Nebi Yunus ile Nebi Circis (Osmanlı dönemi) minareleri de böyle olup, sekizgen kaidelidirler.

Musul Ulu Cami minaresi (543 - 566 H. / 1148 - 1172 M.) 45 m. yüksekliğindedir. Kare plânlı kaideyi, konik gövde (R=5.70 m.) izler. İki şerefeli olup, 2. gövde basık ve silindirik biçimde yükselir. Cizre Ulu Camisini etkilemiştir ve iki ayrı merdivenlidir.

Selçuklu ve Atabekler döneminin günümüze erişebilen minareleri tuğladandır. Gövdeleri değişik sayıda süsleme kuşaklarıyla bezelidir. Bağdat'taki Selçuklu minarelerinin kaide ve gövdeleri kalın, petekleri ise incedir. Şerefe altları mukarnalıdır.

Osmanlı döneminde Bağdat'ta yapılan bütün minareler kare ve sekizgen kaide üzerinde, tuğladan silindirik gövde ile devam ederler. Mukarnalı şerefeleri ve zarif petekleriyle Anadolu Osmanlı minarelerine benzerler⁽²⁾.

¹ KULAÇ, Ü., 1979, Untersuchung der Turkischen Minarette aus Naturstein und ziegeln unter besonderer Berücksichtigung der Wendeltreppenformen und Konstruktionen, Yayınlanmamış doktora tezi, Berlin

² ULUÇAM, A., 1989, Irak'taki Türk Mimarlık Eserleri, Ankara, s.351-352.

Bağdat Mercan Medresesi taçkapısı, çifte minareli olarak plânlanmıştır.

Türkistan ve Afganistan

Konik minareler Asya kökenlidir. Türkistan'da hüküm süren ilk Müslüman Türk Devleti Karahanlılar (840-1212 M)'dan, Burana (XI.yüzyılın ilk yarısı), Uzgend (XI.yüzyıl), Buhara Kalan (1127-1129 M) (Resim:1.5, 1.6) ve Vabkent(1197-1198 M) minareleri günümüze kadar gelebilmişlerdir. Tirmiz'deki Câr (dört) Minar Camisinin (XI.yüzyıl) Tirmiz yakınlarında Câr Kurgan (1108-1109 M) Minareleri (Resim:1.7,) bu türdendir.

Bugün bu minarelerin çoğu bir yapıya bağlı olmadan ayrı olarak yükselirler. Bunun sebebi ya Buhara Kalan Camii'nde olduğu gibi cami sonradan inşa edilmiştir, ya da camileri yıkılmıştır. Bu sebeple buradaki minarelerin cami ile bağlantıları bilinmemektedir.

Türkistan minareleri anıtsal yapılardır. Poligonal kaide üzerinde yükselen ve yukarıya doğru giderek daralan, kalın silindirik gövdeleri bulunur.

Bilinen en eski Karahanlı minaresi XI. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Burana minaresidir. Bu minare Doğu Türkistan'da Balasağun'da yer almaktadır. Her kenarı 3.78 m.uzunluğunda ve 3.85 m. yüksekliğindeki alçak sekizgen prizmal kaide üzerinde konik bir gövde bulunmaktadır. Bugün 17.82 m.lik bölümü ayakta. Önceleri bu minarenin 40 m.lik bir yüksekliğe sahip olduğu bilinmektedir.

Karahanlı minareleri, Burana Minaresine benzer şekilde inşa edilmişlerdir. Câr Kurgan minaresinde, gövde yarım dairesel yivlerden oluşmaktadır. Minarelere kaide üzerindeki bir kapıdan girilmektedir. Minarenin içinde helezonik bir merdiven bulunmaktadır. Ortadaki çekirdeğin çapı ise çok büyüktür.

Minareler, oldukça büyük sekizgen prizma şeklindeki kaidelere sahiptirler. Mesela, Buhara Kalan Minaresinin kaide çapı 9.40 m.dir. Kaide çaplarının büyük olması gövdenin çapını da artırmıştır. Buna karşılık minarelerin yüksek olmamaları ortaya hantal ve bodur görüntü çıkarmaktadır.

Bu minarelerde kaide ile gövde arasında çap farkı olmamasından ötürü pabuç

görülmez.

Tirmiz'deki Câr Kurgan Minaresi, bugün ayakta kalan gövdesi yarım silindirik yivli inşa edilmiş, ayrı bir özelliğe sahiptir. Bu form daha sonra Radkan Kümbetinde ve Anadolu'daki bazı minarelerde uygulama alanı bulmuştur.

Karahanlı minarelerinin şerefeleri, gövdeden hafifçe dışarı doğru çıkıntı yapan mukarnaslı çıkmaların taşıdığı baldaken tarzında inşa edilmişlerdir. Bu şerefelerin üstü, mukarnaslı elemanlarla geçildikten sonra, küçük kubbesi bir külâhla kapatılmıştır.

Minarelerde süsleme gövdede yoğunlaşmış; kaidede nişlerin içinde ve kapı çerçevelerinde de bezemeye rastlanmaktadır. Tuğladan geometrik örgülerin yanısıra yazı da yer almaktadır. Gövdedeki yatay kuşaklar, geometrik kompozisyonlar, zigzaglar, zencerek motifi baklava dilimi vb. motiflerden oluşmuşlardır.

Afganistan'daki minareler Gazneliler'den kalmıştır. Gazneliler 977-1186 M. yılları arasında Afganistan'da hüküm sürmüş bir Müslüman Türk Devletidir. Başkentleri Gazne'de önceleri zafer kuleleri veya gözetleme kulesi olarak bilinen daha sonra minare olduğu anlaşılan iki kule bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, camisi yıkık durumda olan Sultan III. Mesut tarafından yaptırılan (1099-1114 M) tarihli 1. minare (kule) (Resim:1.8, 1.9) kare plânlı taş kaide üzerine, 8 köşeli yıldız biçiminde prizmal bir bölüm ile, bunun üstünde yükselen silindirik bölümden meydana gelmekteydi. Fakat, üst kısım bir deprem sonucu yıkılmıştır. Eski fotoğraflardan bu minarenin yaklaşık 60 m. yüksekliğine sahip olduğu tahmin edilmektedir. Yıldız kesitli ilk bölümden sonra silindirik bölüm başlangıcındaki kapı açıklığı gözönüne alınırsa bu kısımda bir şerefenin varlığı kabul edilebilir. Şerefenin ahşaptan yapılmış olabileceğini, Afganistan'daki Car Minarın şerefe kalıntılarının ahşap parçaları örnek alınarak söylenebilmektedir. Kaidesi taştan, diğer kısımları tuğladan inşa edilmiş minarenin içinde spiral bir merdivenle yukarıya çıkılmaktadır. Alt bölümde yüzeyler, herbiri terakota (pişmiş toprak) tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiş sekiz yatay panoyla bölünmüştür. Yedinci pano, bitkisel arabesk fon üzerine kûfi bir yazı ile kaplanmıştır.

III. Mesut Minaresi'nin yakınında inşa edilmiş olan Behramşah'a (1117-1153) ait olan ikinci minare, daha önceleri Sultan Mahmud devrine tarihlenmekteydi. Bu, III.

Mesut Minaresi'nin bir kopyası gibidir. Alçak sekizgen kaide üzerine yükselen sekiz uçlu yıldız kesitli prizmal gövdesinin yüzeyi, dörtgen panolara bölünmüştür. Kaidesi taştan, gövdesi tuğladan inşa edilmiş olup, form açısından İran'daki Kümbed-i Kabus'a benzemektedir.

Afganistan'da bir başka minare de, Hindikuş Dağlarında yüksek bir vadi içindeki Gurluların başkenti Firüzgüh'ta yükselen (1163-1202 M. Sultan Gıyaseddin Muhammed İbn Şam'ın zamanında) "Cam Minar"dır. Sekizgen kaidelerini konik gövde izler. Yüksekliği 60 m.den fazla ve iki adet şerefesi vardır. Bunların tuğla ve ahşap konsolları olup, ayrı ayrı iki merdivenlidirler. Ana malzeme tuğladır. Yüzeyler pişmiş toprak malzeme (terakota) ile kaplanmıştır. Gövdenin yüzeyi, birbirlerini keserek yukarıya doğru uzanan bordürlerle geometrik panolara ayrılmış olup, içleri ve yüzeyleri kûfi yazılar ve geometrik geçme motiflerin yanında yer yer bitkisel motiflerle kaplanmış, buna karşılık birinci şerefenin altı kûfi yazılar ve turkuaz renkli sırlı tuğla mozaiklerle bezelidir (¹).

Hindistan

Hindistan'ın en önemli minaresi Kutbeddin Aybek tarafından Delhi Kuvvetü'l-İslâm Camisiyle birlikte yapılmaya başlanan ve İltutmuş döneminde (1210-1235 M) tamamlanan Kutb-Minar'dır (Resim:1.10). Şimdiki yüksekliği 73 m. olup, İslâm Dünyasında bilinen en yüksek minaredir. 4 şerefeli (mukarnaslı) gövdesi konik ve yivlidir. Gövdesi altta 15.00 m. üstte 2.00 m. çapındadır. Alt üç şerefeye kırmızı kum taşından iken dördüncüsü mermerle onarılmıştır.

Yarım daire dilim ve aralarındaki üçgen yivlerin ardışık olarak dizilmelerinden oluşan gövde yüzeyi yatay kitabe kuşaklarıyla süslenmiştir. Yazının yanı sıra, bitkisel kompozisyonlar da mevcuttur.

Ahmedabad'daki 15.-16. yüzyıla ait cami minareleri ayrı bir özellik arzirmektedirler; bunlar kapıların iki yanında veya ön cephe köşelerinde Moğol ve İran'daki minareler gibi çift olarak yükselmektedirler. Çeşitli görünüşleri, mukarnaslı sayıları üç ile altı arasında değişebilen şerefeleri ile Hindistan'a has bir özellik

¹ BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Ankara,

taşımaktadırlar (¹).

İran

İran'da günümüze kadar gelmiş olan, XI.-XII. yüzyıla ait minarelerin hepsi Büyük Selçuklu dönemine (1040-1157 M) ait olup, tuğla işçiliğinin en güzel örneklerini sunarlar.

İran coğrafyasındaki minareleri kronolojik bir sırayla; Damgan Tarihane Minaresi (1058'den önce), Damgan Mescid-i Cuma Minaresi (1058) Save Mescid-i Cuma Minaresi (1060), Keşan Mescid-i Cuma Minaresi (1073), Barsiyan Mescid-i Cuma Minaresi (1079), Gulpayegan Camisi Minaresi (Resim:1.11, 1.12), Horasan'da Usgan Minaresi (XI.yüzyıl), İsfahan Cihil Duhteran Minaresi (1107-1108), Horasan'da Sebzevar Hüsrevgird Minaresi (1111), İsfahan'da Câr Minar (1121-1122); Sareban Minaresi (1128-1153) (Resim:1.13); Mescid-i Ali Minaresi (1128-1153) (²) (Resim:1.14); Sin Minaresi (1131-1132); Ziar Minaresi (XII. Yüzyıl ortaları) (Resim:1.15); Minar-ı Güldeste (XII.yüzyıl); Firuzabad Minaresi (XII.yüzyıl) (Resim:1.16); Simnan Minaresi (1170-1171) şeklinde sıralayabiliriz.

Büyük Selçuklu minarelerinin kaideleri, genellikle silindirik şekilde inşa edilmişlerdir. İsfahan Sareban minaresinde olduğu gibi, bazı örneklerde de kaide dörtgen ve sekizgen prizma şeklindedir. İsfahan'daki Câr Minar, Sin Minaresi, Ziar Minaresi, Gulpayegan Minaresi ve Sebzevar Minareleri bu tür kaideye sahiptirler.

Büyük Selçuklu minarelerinin konik olanlarında gövde kaidenin kesintisiz devamı olduğundan pabuç bölümüne gerek kalmaz (³).

Günümüze erişen tek ve iki şerefelilerin sayısı çok azdır. Bunların altlarını mukarnasların doldurduğu görülmektedir. Peteğe erişince iyice daralır. Günümüze orjinal halleriyle özgünlüğünü koruyan hiçbir külâh, günümüze erişememiştir.

Büyük Selçuklu minarelerinin merdivenleri genellikle helezonik olup girişleri kaideden veya kaidenin üstünde belli bir kottan verilmiştir. Mesela ait oldukları

¹ BAKIRER, Ö., 1980, "Harput Ulu Cami Minaresi", Bedrettin Cömeri'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi Özel Sayı, Ankara, s. 375-395.

² HILL, D., ve GRABAR, O., 1967, Islamic Architecture and its Decoration, London.

³ UYSAL, A.O., 1985, Erken Osmanlı Dönemi Minareleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

yapının damından girilmektedir. İç kısımda ise Barsiyan ve Sareban minarelerinde olduğu gibi bir çekirdek mevcuttur ⁽¹⁾.

İran'daki minarelerin dışına kesme tuğlayla yeni bir kılıf örülürken, kaide gövde ve petek bölümleri geometrik bitkisel motifler ve kûfi yazı kuşaklarıyla bezenmiştir. Gövdenin üst kısımlarında çeşitli geometrik kompozisyonlarla süslenmiş, yukarıdaki yazı kuşakları ise sırlı tuğla mozaiklerden oluşturulmuştur ⁽²⁾. Damgan Mescid-i Cuma minaresi; Sin; Ziar; Sareban ve Mescid-i Ali minarelerinde görüldüğü gibi.

Ayrıca İran'da 14. yüzyıla ait İlhanlı Mimarisinin izlerini taşıyan Do-Minar çift minareli olarak inşa edilmiş örneklerden biridir.

1.5. Minarenin Bölümleri

Karahlılardan başlayarak Türk İslâm minareleri, diğer Müslüman örneklerinden yerleşimi, kitleyle orantıları, dengesi ve biçimleri açısından oldukça ayrı, daha bilinçli, estetik bir görünüm alırlar. Türk minareleri kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, kûlah, alem ve merdiven olmak üzere yedi ana bölümden oluşmaktadır⁽³⁾ (Şekil: 1.1).

Temel

Toprak altında kaldığı için şekli, derinliği ve örgüsü konusunda bilgimiz çok azdır. Ancak kaidesinin, bunun plân ve boyutlarına bağlı olduğu söylenebilir.

Kaide (Kürsü)

Temel ile pabuç arasında, görüntüye giren en alt bölümüdür. Kare prizmalılarda yüksekliği, eninden fazla olduğu için "Küp" deyimi yanlışır. Çokgen

¹ ÖNEY, G., 1976, "Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme", Kültür ve Sanat , Yıl.2, Sayı.4. s.6-11.

² ÖNEY, G., 1976, "Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme", Kültür ve Sanat , Yıl.2, Sayı.4. s.6-11.

ASLANAPA, O., 1994, "İran'da Büyük Selçuklu Camii Minaresi" IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya s. 3-4.

³ ŞAPOLYO, E.B., 1969, Minareyi; 1.Kürsü, 2.Küp, 3.Simit, 4.Gövde, 5.Stalaktit, 6.Korkuluk, 7. Şerefe, 8.Petek, 9.Kûlâh, 10.Alem olmak üzere on bölüm ayırır. Burada; bazı detaylar sanki minarenin bölümleri gibi zikredilerek, uygun olmayan bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bkz. "Minareler", Önasya, Ankara, Cilt:4, Sayı:42, s.12-13, 22.

(altıgen, sekizgen, ongen,..v.b.) şeklinde olanları da çoğunluktadır. Çok azı (genellikle erken örnekleri) silindiriktir. Temelden, plân olarak eşit veya ufak, üstündeki bölümlerden büyük tutulması dural zorunluluktandır. Çoğunlukla taş (inceyonu, sıralı moloz) veya taş-tuğla almalı örgülüdür. Yer yer tuğlanın karıştırıldığı da olur.

Minare yapıdan ayrı, bitişik, harim duvarıyla ortak (az veya çok taşkın), kitleye bağlı bir yerde, bir dönemde taçkapı yanı, üstü veya kitlenin damında olabilir. Minareye girişin dışarıdan, içeriden, biraz yüksekte (dam vb.), mahfilden verildiği örnekler vardır.

Girişin yönünü kitleye bağlantısı belirler. Buraya özen gösterilir. Bir kemer vb. girinti, içine alınabilir. Yazıt çoğunlukla buradadır.

Pabuç (Geçiş Bölgesi)

Prizmatik kaideden silindirik veya prizmatik gövdeye geçişi sağlayan, bölümdür. Malzeme olarak taş veya tuğla kullanılmıştır. Bunların almalı olanına az rastlanır. Bu bölüme “Küp” denmesi yanlıştır (¹).

Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu minarelerinde, kaidenin gövde ile aynı ölçü ve geometride olması, pabuç bölümlerini ortadan kaldırır. Anadolu Selçuklu minarelerinde ise, gövdenin kaideye nazaran daha ince yapılması bu bölümü zorunlu kılar.

Pabuç bölümü, kaide ve gövdenin farklı plânlarını birbirine bağlayan bir geçiş bölümüdür. İşlev olarak iç alanda gövde ile örtü arasındaki bölümle aynı durumdadır. Kare prizma üstüne silindirik veya çokgen prizmanın doğrudan oturması ilkel bir görüntü sağladığından, birleşimi yumuşatmak pabuç bölümünün önemini artırır. Pahlı (düz, profilli ve mukarnalı), dışbükey aslangöğüslü, üçgenli (üçgen piramit, 7-8'ler) türleri yanında bazen kare, çokgen, 1. ve 2. silindirik pabuç bölümü (sayıları çok azdır) uygulandığı da görülür.

Gövde

¹AYVERDİ, E.H., 1966, “Osmanlılarda Minare”, Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, s.60-75.

Bir düşey çekirdek çevresinde, büyük çoğunlukla döner basamaklarla yükselen, içi boş silindirik veya prizmatik boşluk olup, minarenin en önemli bölümüdür. Ziguratlardan etkilenen spiral merdivenli türleri de vardır (Irak Samarra Ulu caminin minaresinde (Malviya) olduğu gibi). Basamakların, iç ve dışı kare plânlı gövdeye uyarak yükselenleri de, belli bölgenin erken örneklerinde görülür. Kitleye bitişik olarak inşa edilen minarelerde, dam seviyesinde oraya çıkışı sağlayan bir kapı bulunur. Minareler inşa edilirken ya iç gömlekli yada iç dış birlikte çalışır şekilde, tek gömlekli olarak inşa edilirler. Ayrıca basamaklara bağlı olarak, dolulukları yedeksiz; yedekli; yedekliden öteye çok daha dolu olarak yapılmışlardır. XII.-XIII. yüzyıl minarelerinin çoğu böyledir. Yukarıya çıkıldıkça daralan silindirik minare sayısı, işçiliğindeki zorluk nedeniyle çok azdır. Gövde üzerinde, içerinin aydınlatılması için, mazgal pencereler açılmıştır. Ayrıca gövde, çeşitli seviyelerde de süs kuşakları ve bileziklerle donatılmıştır.

Şerefe

Arapça “şurfa” ve “şurafa” dan gelen “çıkıntılı yer, burç”⁽¹⁾, müezzinin rahatça, dolaşarak ezan okunmasını sağlayan yer anlamına gelen şerefe; minarenin yapılma gayesi olan, halkı namaza çağırmak (Ezan) amacıyla kullanılan ve gövdeyi belli yüksekliklerde çepeçevre dolanan, çıkma şeklindeki (Anadolu öncesi örneklerde şerefenin taşma yapmadığı örnekler de vardır.) elemandır. Şerefe sayısı 1 ile 3 arasında değişir. Kapıları kible yönüne açılır. Şerefeler üç kısımdan oluşur:

1. Taban kısmını taşıyan, gövdeye bağlayan taşmalar,
2. Müezzinin üzerinde dolaştığı taban,
3. Tabanın etrafını çeviren kâgir veya ahşap korkuluk.

Taban genellikle çekirdekten dışa doğru genişleyen, dilimli tek parçalı ve taştan yapılan bir elemandır. Şerefenin taşma payı, gövdeyle orantısına bağlı olup, kullanılan malzeme ile de ilişkilidir. Bu bağ, çıkmaların biçimini de etkiler (profilli, mukarnaslı, testere dişli, basamaklı, v.b.)

¹ AYVERDİ, E.H., 1966, “Osmanlılarda Minare”, Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, s.60-75.

Korkuluklar taş veya mermer olup, şebekelerle zenginleştirilirler.

Petek

Şerefenin üstünde yer alan ve gövdeye nazaran daha ince olarak inşa edilen bölüme petek denir. İçi boş olup, kible yönüne bakan kapısı vardır. Basamaklar genellikle burda son bulurken, örgüyü güçlendirmek için biraz daha devam edebilir. Seren, bunlara oturur. İçi boş ve et kalınlığı az, ince, silindirik bir kesim olduğu için rüzgarın etkisine çok açıktır. Çoğu, bu nedenle onarım görmüştür.

Külâh ve Alem

Peteği örtüp bir alemle son bulan külâh; piramit, koni veya sivri kubbe biçimindedir. Önceleri kâgir olarak “Take - Külâh”⁽¹⁾ şeklinde inşa edilen külâhlar, daha sonra Osmanlı Döneminde, çoğunlukla ahşaptan inşa edilmiş ve üzerleri kurşunla kaplanmıştı. Düşey yükün en az, yatay yükün en üst düzeyde (rüzgar, deprem) etki edebileceği külâhlar, kâgir ve sivri olduğunda yıkılmaansı çok arttığından, bu şekilde yapılanların çoğu onarım görmüş ve özgünlüğünü koruyamamıştır. Osmanlıların, bu kesimi, ahşap üstüne metal kaplayıp serenle peteğe bağlamaları en uygun çözüm olmuştur.

Geleneksel bir sembol olan alem, Türk minarelerinde çoğunlukla ağzı yukarıya veya yana bakan metal bir hilaldir. Taş veya seramik olanlarında şekil değişir⁽²⁾. Tarikat yapılarında serpuş şeklini alır. Anadolu Selçuklularında zar başlıklı, sütun ve baba şeklinde alemlerin kullanıldığı da görülür⁽³⁾.

Merdiven

Gövde içerisinde, bir çekirdek çevresinde, helezon şeklinde yukarıya doğru dönerek yükselen basamaklardan oluşur. Bir örgü bütünlüğü sağlanması açısından, basamakları birbirine ve gövdeye (gömlek) bağlamaya yarayan çekirdek, gerçekte silindirik bir sütun olup, aynı gereçle örülüdür.

¹ Genellikle kâgir olarak inşa edilmiş kubbeimsi külâh biçimi

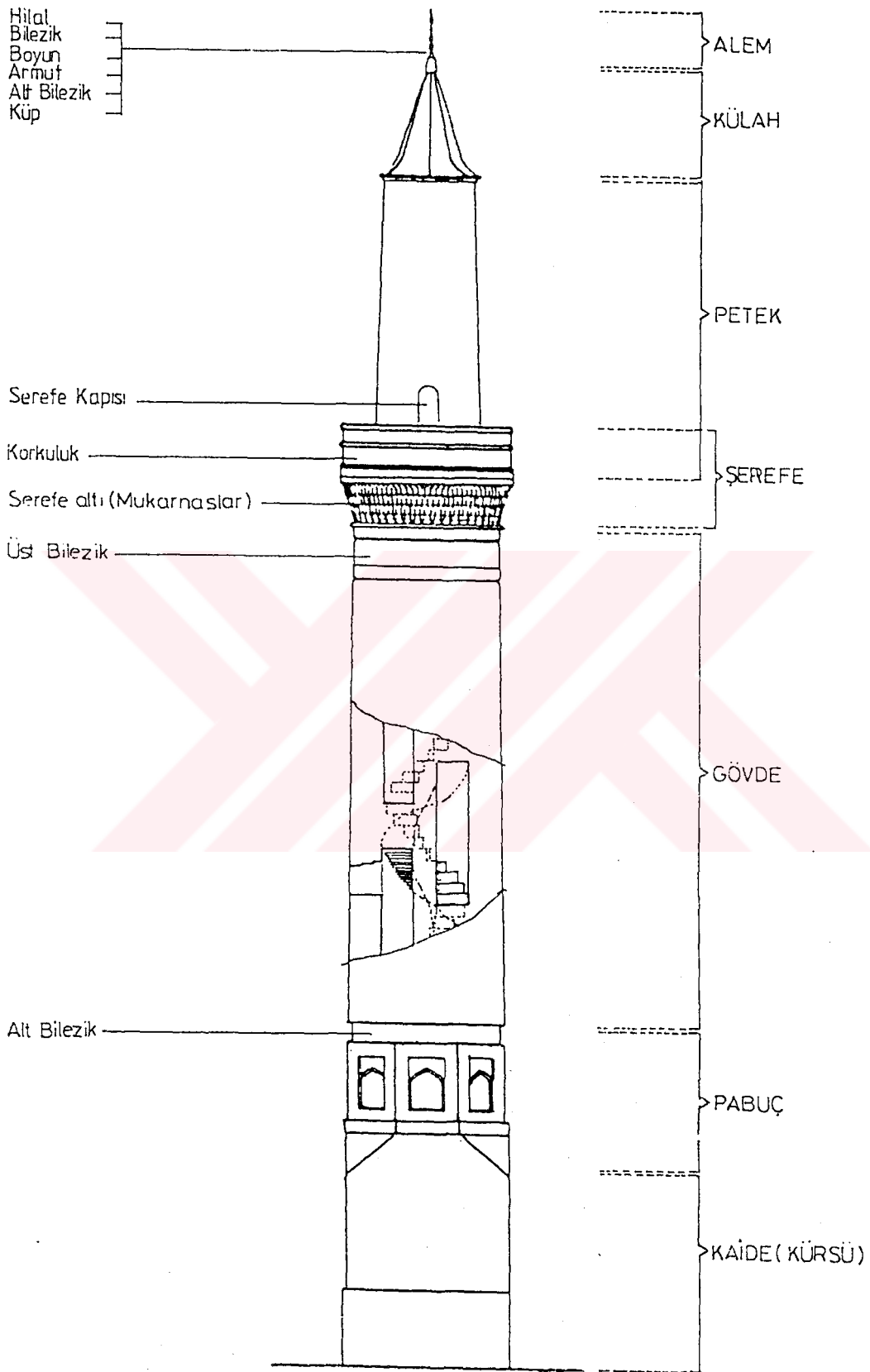
² ARSEVEN, C.E., 1950, Sanat Ansiklopedisi, M.E.Basımevi, İstanbul, s.1409-1412

³ ÖNGE, Y., 1979, “Bazı İslâmi Yapılardaki Alemler hakkında”, 1.milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul, s.814-838.

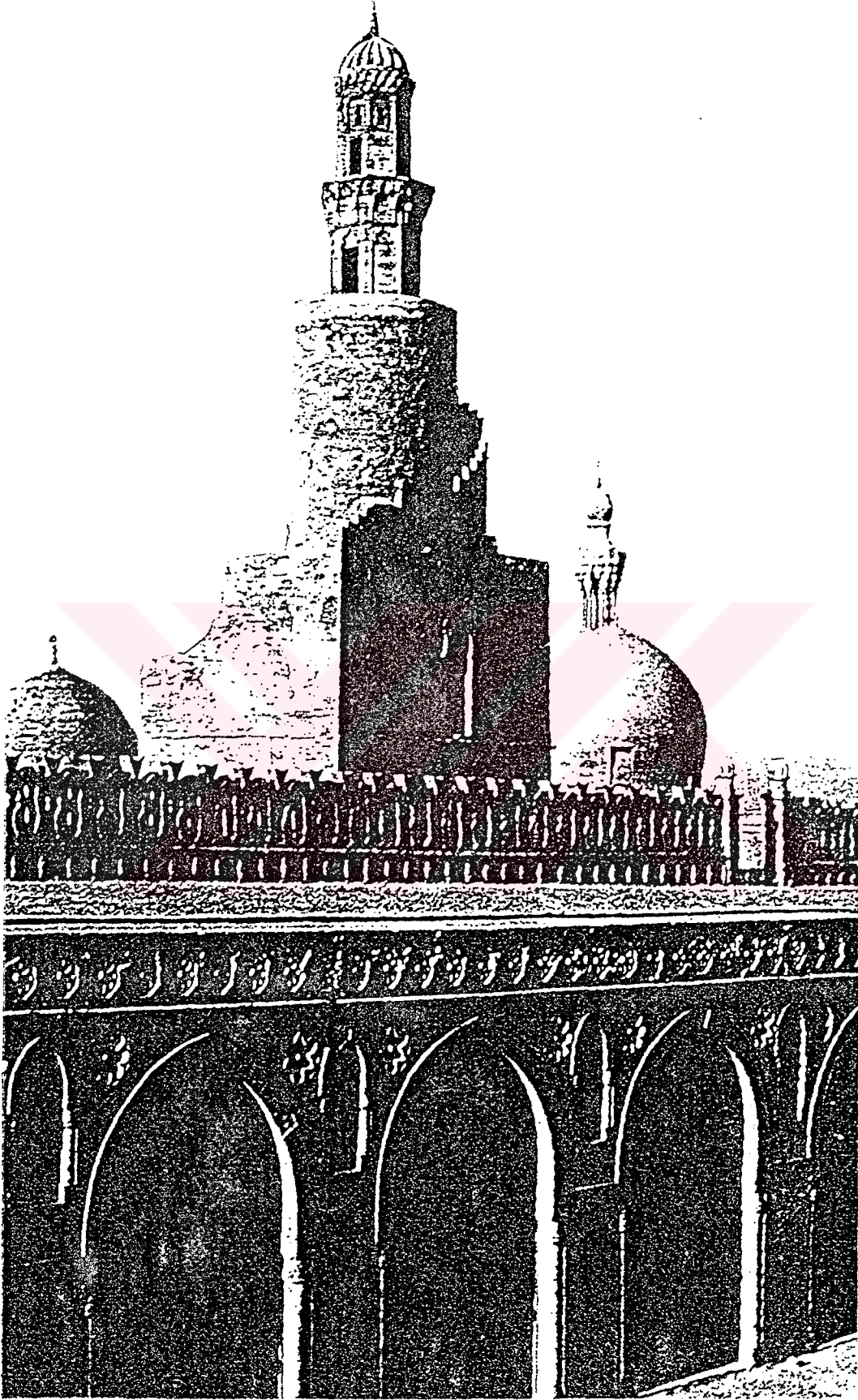
Tuğla basamaklı merdivenlerde, basamağın üst kısmında yer alan ahşap, çekirdek ve gömleğe uzanarak bağlantıyı güçlendirirken, gövdenin içine girmesiyle rijitliği ve taşıma gücünü artırır.

Taş merdivenlerde iki (tek yedekli) veya üç (iki yedekli) basamak üst üste konarak, yatay bağlantının güçlendirildiği de görülür.

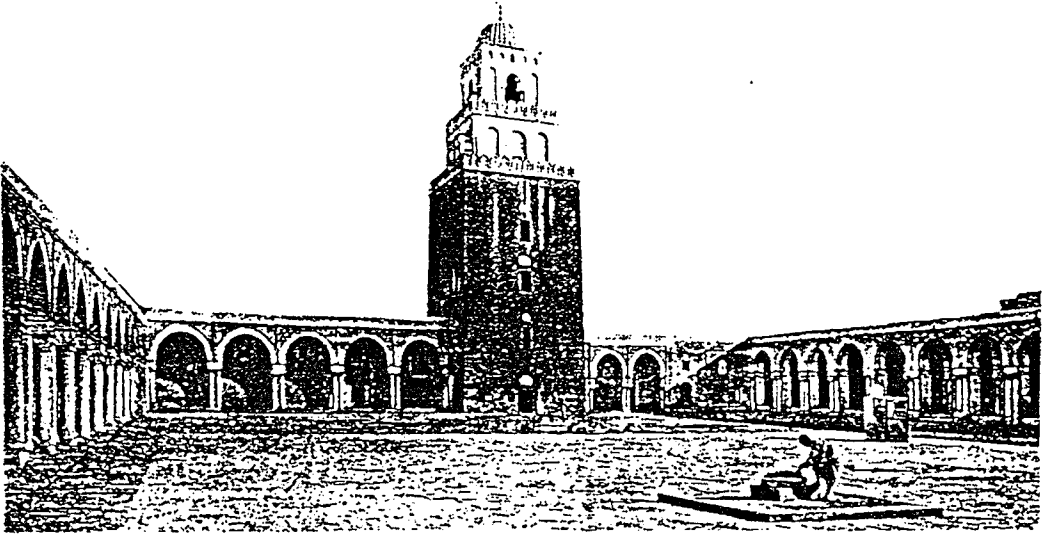
XII. ve XIII. yüzyıl minarelerinin bazılarında basamak altları, çekirdekten gömleğe doğru uzanan tonozcukların birbirini dönerek izlemesi şeklinde inşa edilmiştir. Bu tip örgü şekli daha çok erken tarihli minarelerde görülür. Daha geç örneklerde basamak altları, tuğlaların çıkış yönünde birbiri üzerinden taşıtılması suretiyle örülmüştür. Bu tür inşa tekniğine sahip minarelerde basamak kalınlığı, merdiven yüksekliğine yaklaşmakta, XIII. yüzyılın sonlarında ise basamak kalınlığına kadar düşmektedir.



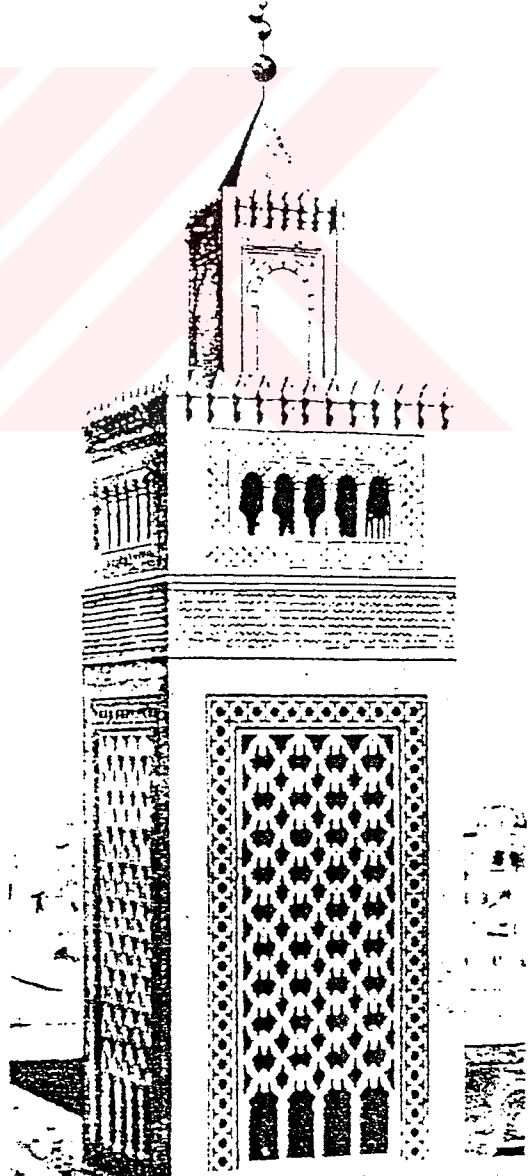
Şekil 1.1 . Minarenin Bölümleri



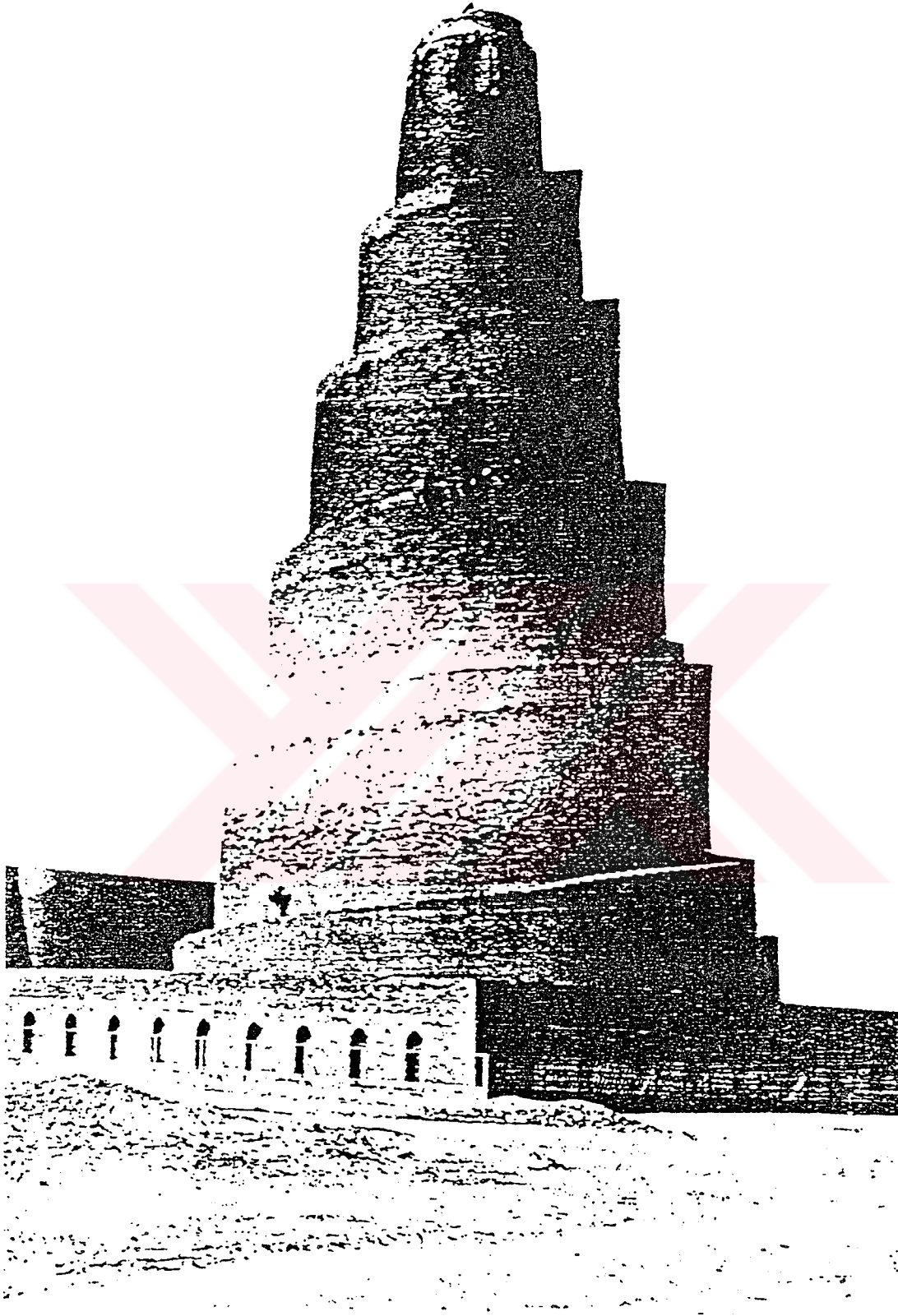
Resim 1.1. İbn-i Tulun Camii Minaresi (U. Scerato'dan)



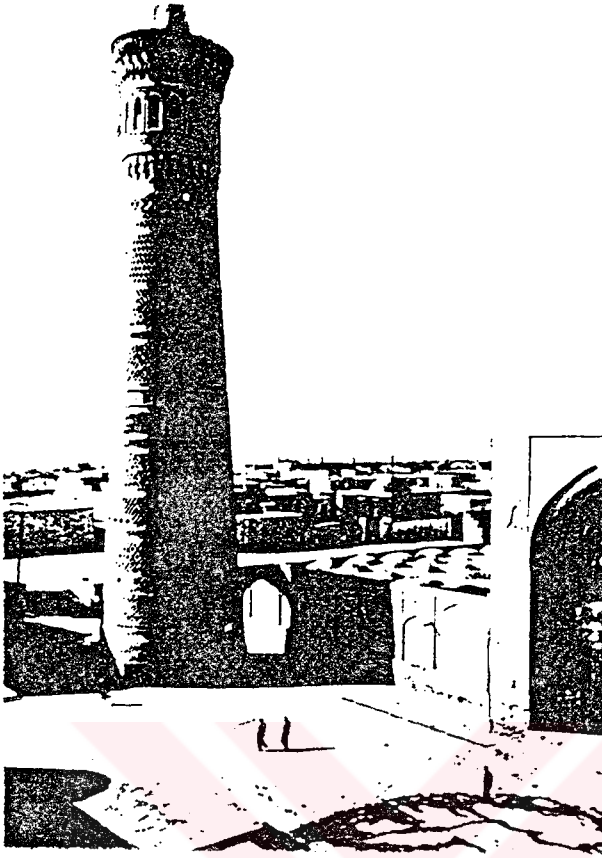
Resim 1.2. Kahire Kayravan Camii Minaresi (U. Scerato'dan)



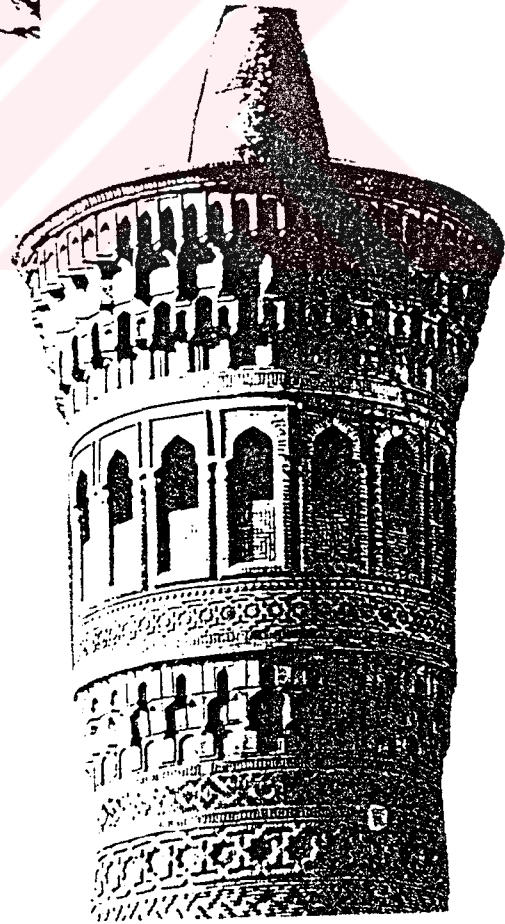
Resim 1.3. Tunus Ez-Zeytune Camii Minaresi
(U. Scerato'dan)



Resim 1.4. Samarra El-Mütevekkil Camii Minaresi (Malviya) (U. Scerato'dan)



Resim 1.5. Kalan Camii Minaresi
(Historical Monuments of İslam'dan)



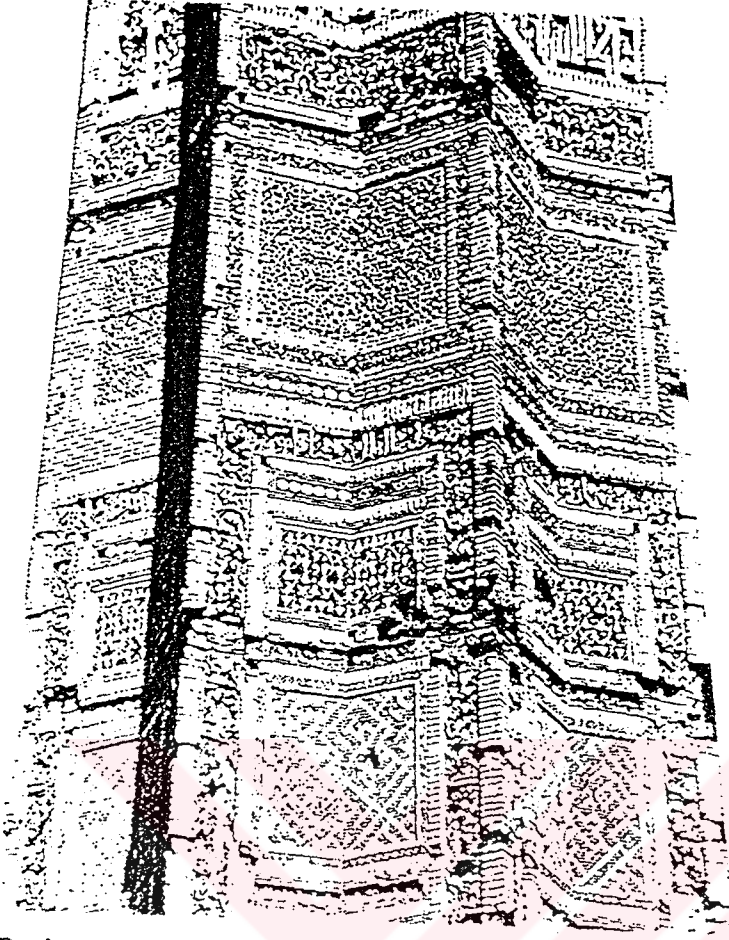
Resim 1.6. Kalan Camii minaresinin şerefesi (Historical Monuments of İslam'dan)



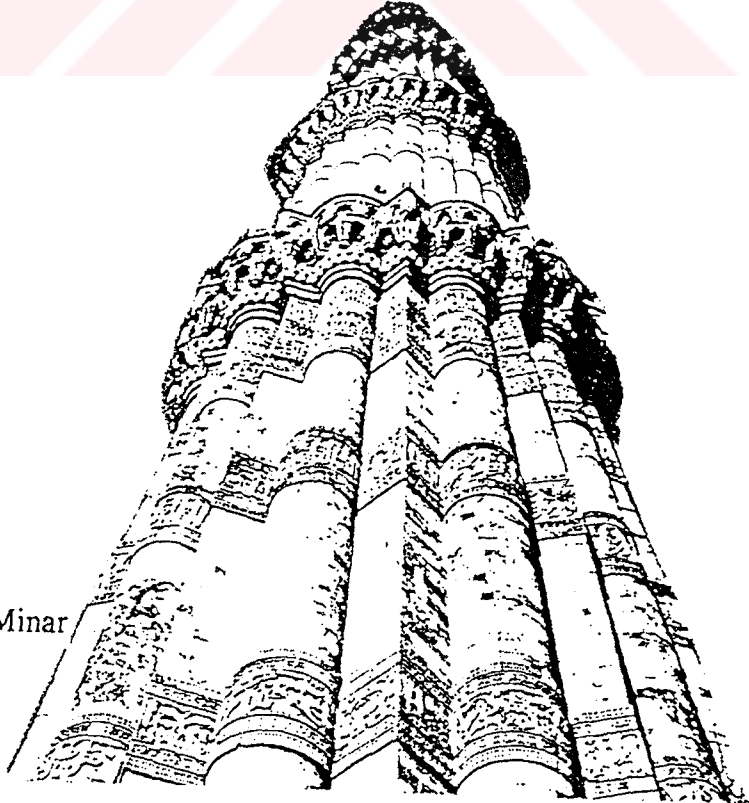
Resim 1.7. Özbekistan Car Kurgan Minaresi
(Historical Monuments of İslam'dan)



Resim 1.8. Gazne III. Mesud Minaresi'nin eski hali
(D. Hill ve O. Grabar'dan)



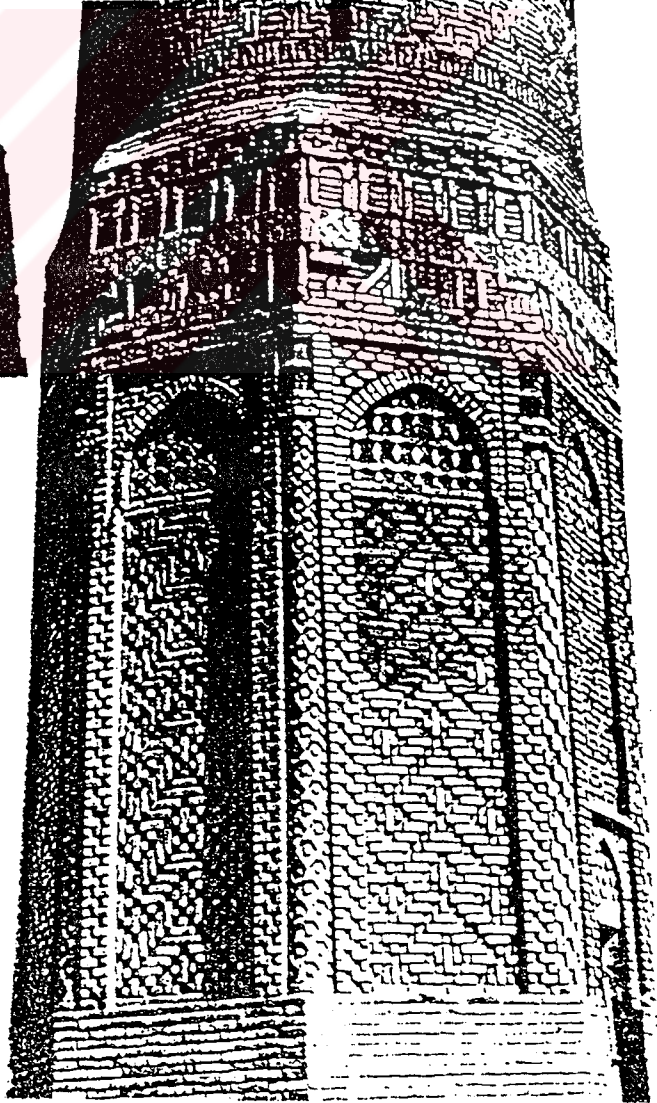
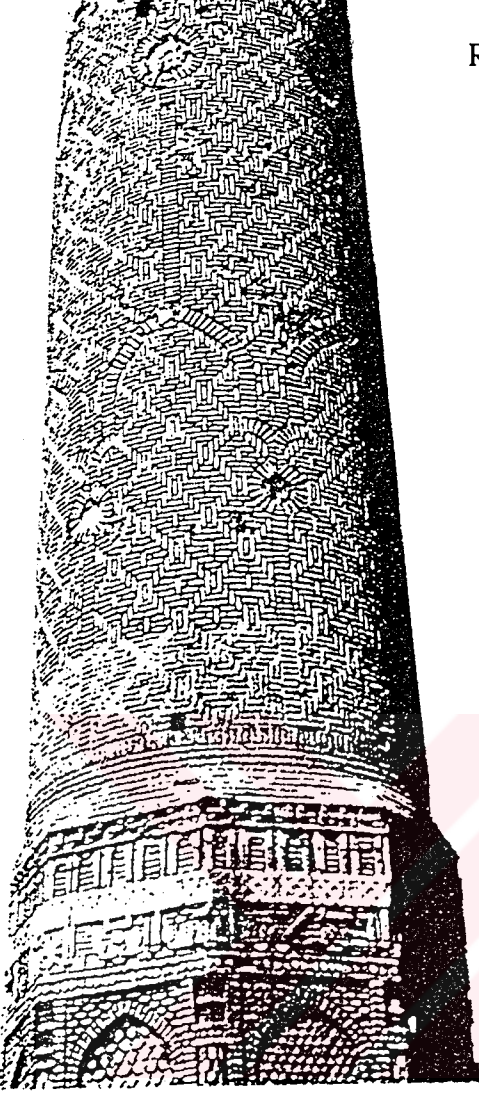
Resim 1.9. Gazne III. Mesud Minaresi'nin kaide detayı (D. Hill ve O. Grabar'dan)



Resim 1.10. Delhi Kutb Minar
(D. Hill ve O. Grabar'dan)

Resim 1.11. Gulpayegan Camii Minaresi

(D. Hill ve O. Grabar'dan)



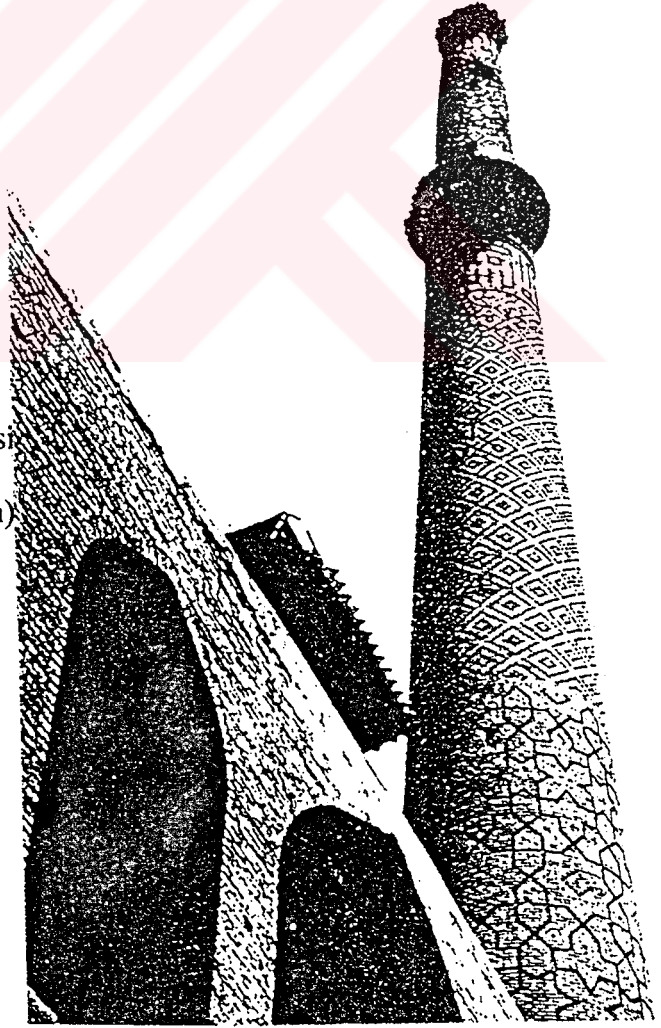
Resim 1.12. Gulpayegan Camii

minaresinin pabuç kısmı

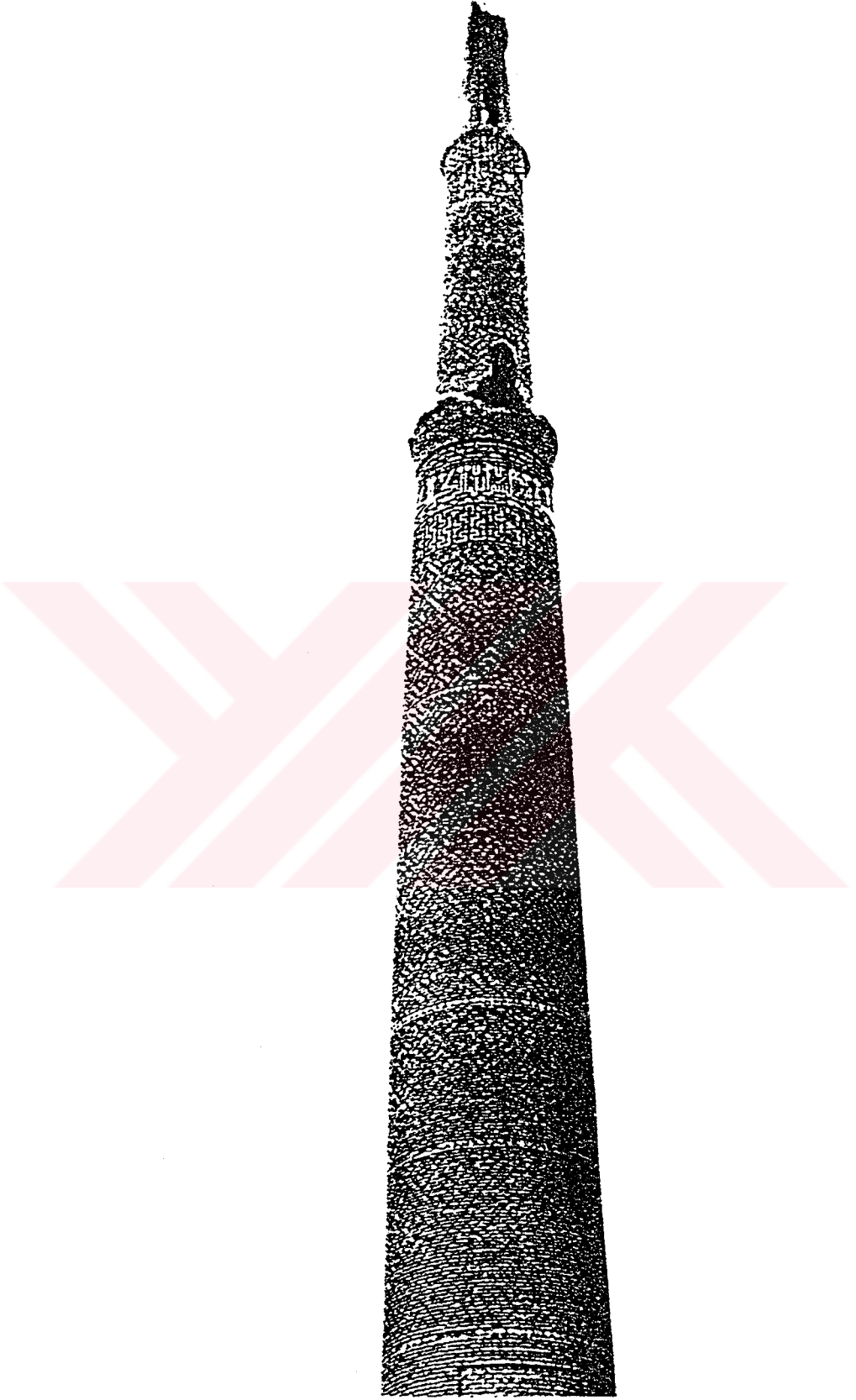
(D. Hill ve O. Grabar'dan)



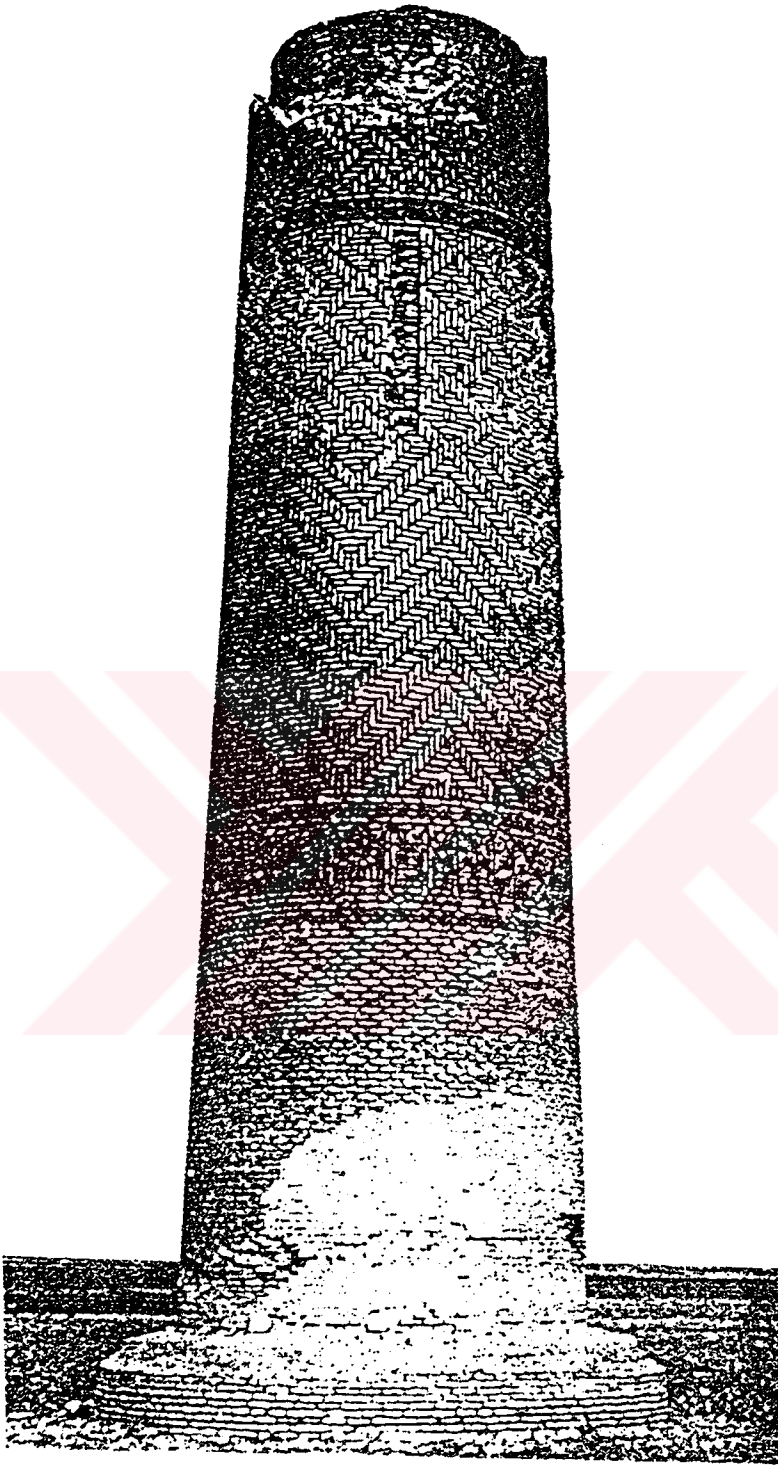
Resim 1.13. Isfahan Sarban Minaresi
(D. Hill ve O. Grabar'dan)



Resim 1.14. Isfahan Mescid-i Ali (D. Hill ve O. Grabar'dan)



Resim 1.15.İsfahan Ziar (D. Hill ve O. Grabar'dan)



Resim 1.16. Firuzabad Camii Minaresi (D. Hill ve O. Grabar'dan)

2. YAPILARIN TANITIMI (XII.-XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri)

2.1. Kars - Ani MENUÇEHR MESCİDİ MİNARESİ

Tip: B1

Şekil: 2.1.1, 2.1.2

Resim: 2.1.1, 2.1.2

Ani harabeleri içerisinde, “Orta Ani” Güney Burç yakınında yer alan “Menuçehr Camisi’nin” minaresi, caminin kuzey köşesinde ve ona bitişiktir. Üzerindeki tek satırlık kitabesi, caminin Melikşah döneminde (1072 - 1092) yapıldığını gösterir (¹). Mimarı belli değildir. Yıkılınca, 1125’ ten sonra, Emir Fadlün tarafından yenilenen taş minarenin pabuç bölümü yoktur. Sekizgen gövde, cami kitlesini aştıktan sonra, köşelere koyu taşların yerleştirilmesiyle daha dekoratif olarak yükselir.

Gövdede üç adet mazgal pencere vardır. Şerefe altında gövdeyi saran ve renkli taşlardan oluşturulan kuşakta "Bismillah" yazılıdır(B harfinin yüksekliği 0.52 m. dir).

Minareye giriş, caminin kuzey köşesinden sağlanmıştır. Kaidenin güneybatısındaki 0.70 m. yükseklikteki kemerli kapıdan, yaklaşık 1.15 m x 2.00 m.’ lik sahanlığa geçilmektedir. Basamaklar taştan yapılmış olup; genişlikleri çekirdek yönünde 0.06-0.10m. ve gömlekte 0.28-0.40m.; boyları da, 0.80 m.- 0.89 m. arasındadır. Merdiven, 2.40m. kot farkıyla; dolanarak yükselir. Rıhtları, 0.31 - 0.33 m. arasındadır. 25. basamak hizasında 0.62 m. eninde ve 1.55 m. yüksekliğinde kemerli bir kapıdan dama çıkılmaktadır. Basamakların üst kısımları zamanla aşınmıştır. Ortadaki taş çekirdeğin çapı 1,25 m.’ dir Minareyi aydınlatabilmek amacıyla gövdede

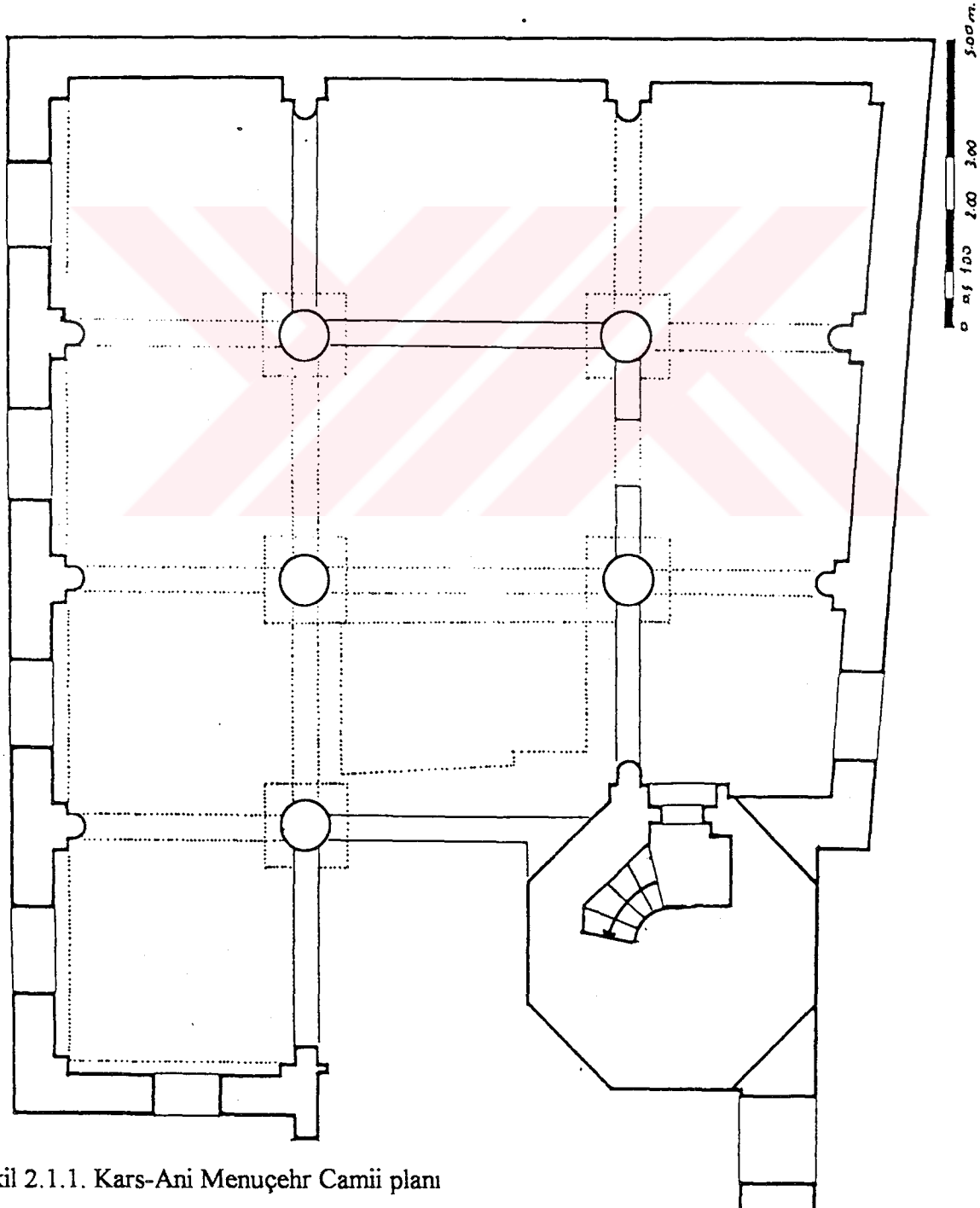
¹ KIRZIOĞLU, M. F., 1982, Ani Şehri Tarihi, San Matbası, Ankara.

KIRZIOĞLU, M.F. 1982, “Menuçehr, şehrindeki artan Türk-İslâm nüfusuna Fethiye Camii (Katedral) yetmediği için, Arapçayına bakan yamaçta ve Ani’yi başkent edinen Bağdatlı III. Aşot’un (961-977 M.) yaptırdığı “Orta Ani” surlarının güney burcu yakınında, kendi adıyla anılan iki katlı (altı mahzen olarak kullanılan) 12 bölmeli “Menuçehr-Mescidi” adlı cami yaptırmıştır. bunun Melikşah (1072-1092) çağında yapıldığı üzerindeki tek satırlı uzun kitabeden anlaşılmaktadır. Bkz: Ani Şehri Tarihi, Ankara, s.55.

KIRZIOĞLU, M.F. 1982, “Bugünkü minare, herhane 1125 deki ilk kurtuluşu müteakip, Emir Fadlün tarafından yapılmıştır, a.g.e, s.71.

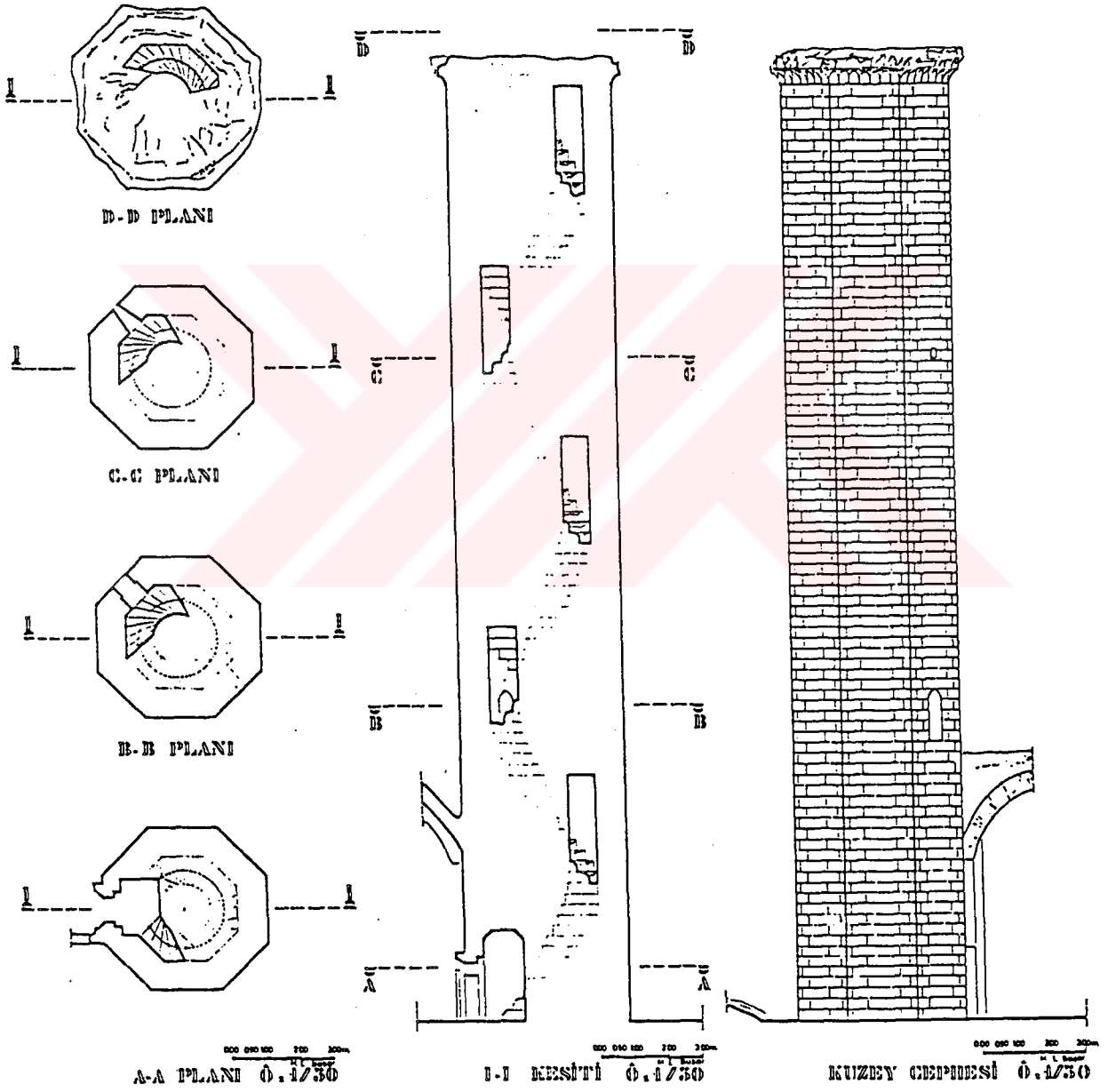
açılan mazgal pencereler, içeriye daha iyi ışık alabilmek için, olabildiğince yanlara ve aşağıya doğru genişletilmiştir. Minare merdiveni toplam 91 basamaktan oluşmakta ve şerefe altı hizasına ulaşılmaktadır. Aslının 93 basamaklı olduğu belirtilmektedir. Minare, aynı zamanda doğudan gelen kervanları gözetlemek içinde kullanılmıştır. Her kenarda, 7 adet mukarnas diliminden oluşan, şerefe altı mukarnaslarının 1. sırası çoğunlukla varlığını korumaktadır.

Süsleme, iki renkten oluşan taşların, değişik kompozisyonlarla örülmesiyle yapılmış ve minarenin köşelerinde yoğunlaşmıştır.

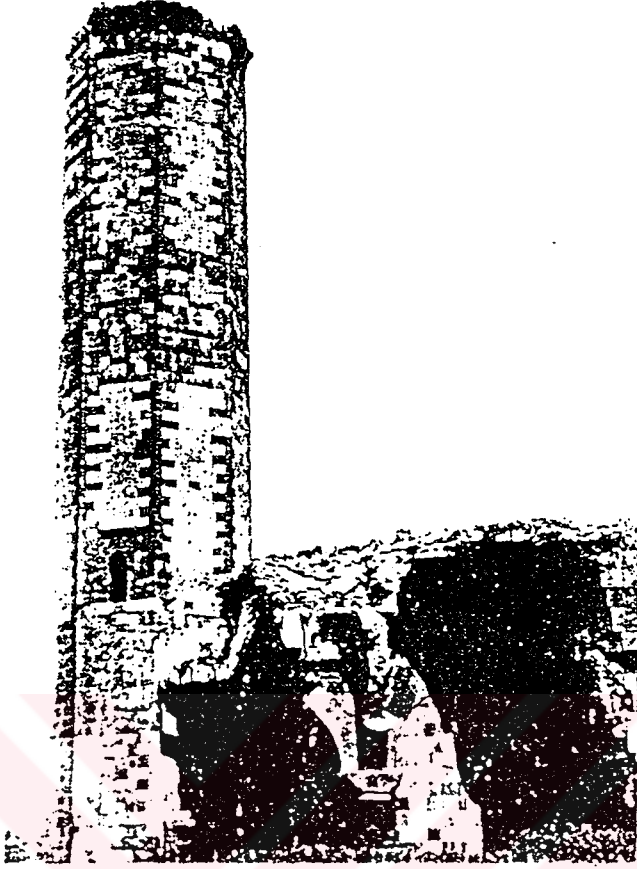


Şekil 2.1.1. Kars-Ani Menuçehr Camii planı

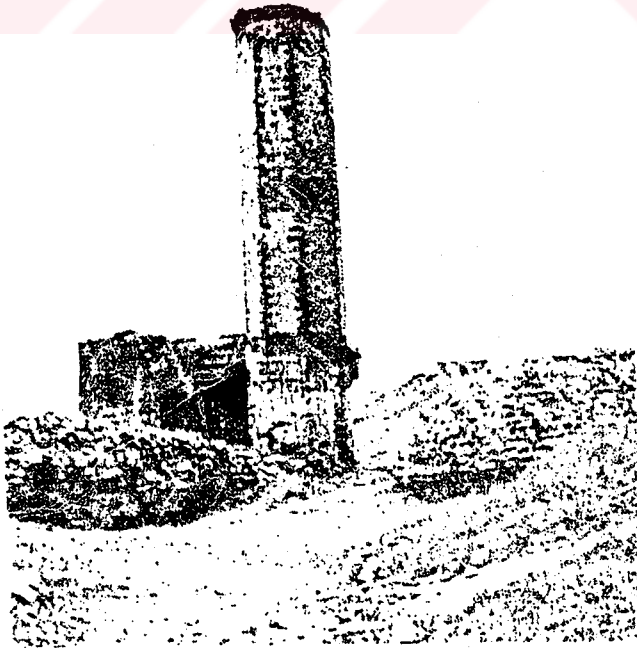
Kars-Ani MENU ÇEHR CAMII MİNARESİ



Şekil 2.1.2. Kars-Ani Menuçehr Camii minaresi rölövesi



Resim 2.1.1. Kars Ani Menuçehr Cami



Resim 2.1.2. Kars Ani Menuçehr Camii Minaresi

2.2. Diyarbakır ULU CAMİ MİNARESİ

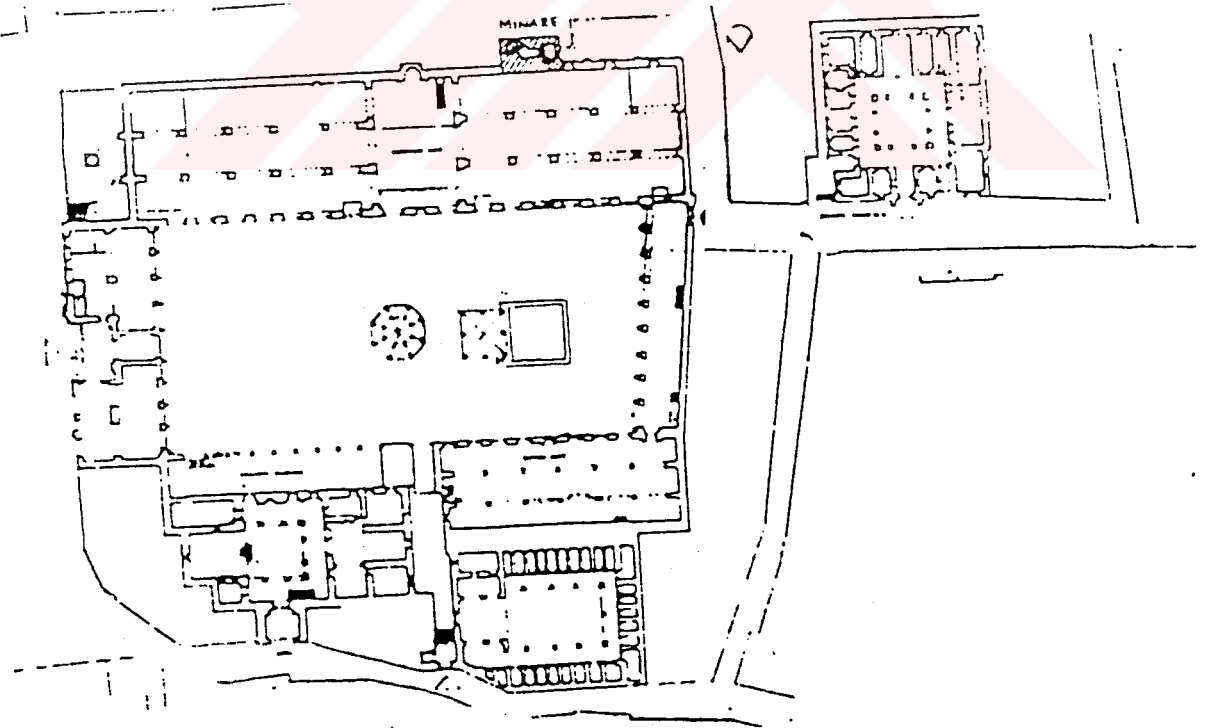
Tip: AIV

Şekil: 2.2.3, 2.2.4, 2.2.5

Resim: 2.2.3, 2.2.4

Kentin (Suriçi) ortalarına yakın bir yerinde, Gazi Caddesi'nin batısında, Ulu Cami Mahallesi'ndedir. Harim'in kible duvarına bitişik ve bir çıkıntı teşkil edecek şekilde, orta mihrabın sağında yer almaktadır.

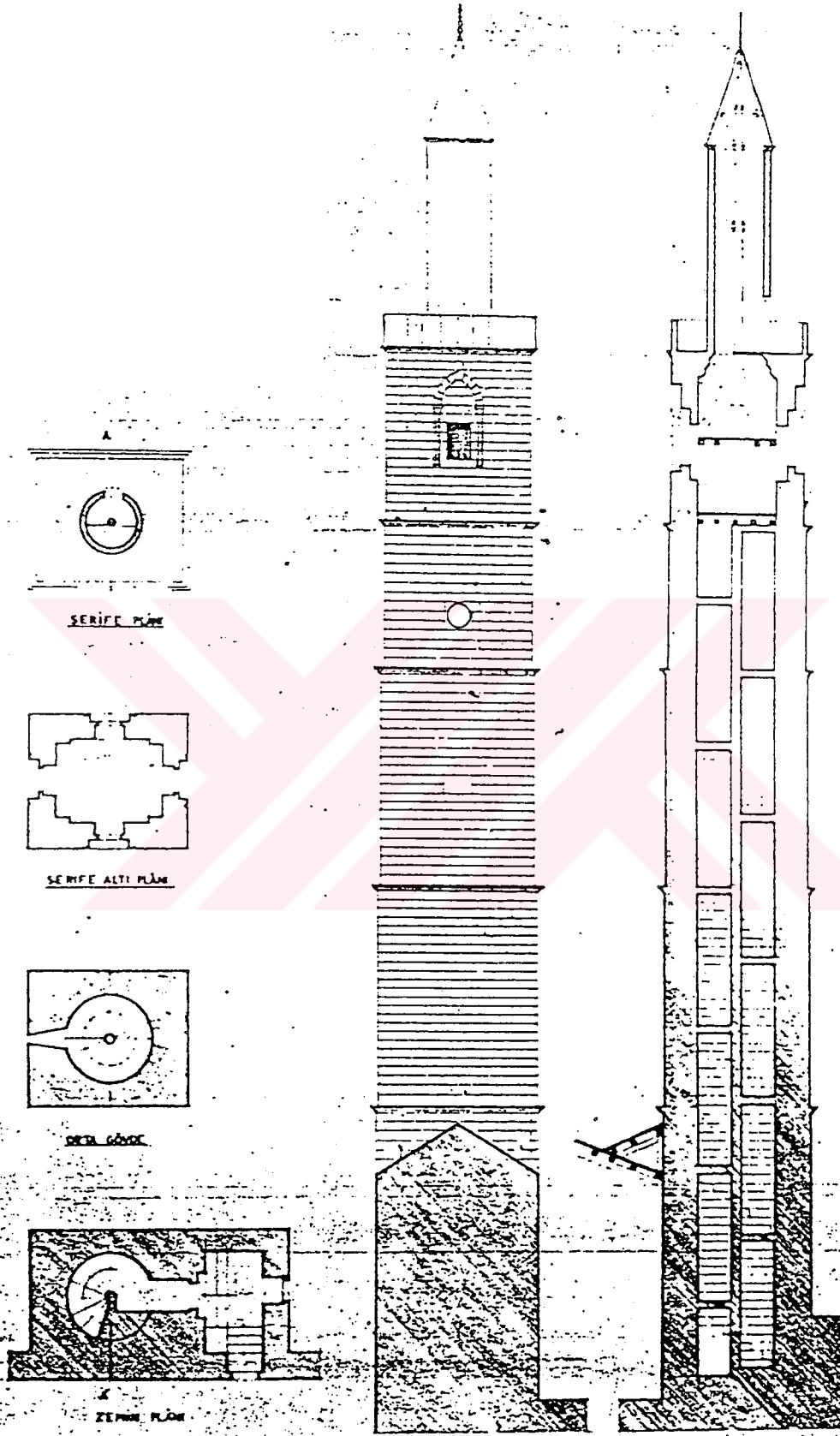
Ulu Cami üzerinde pekçok kitabe bulunduğu halde, cami için kesin bir tarihlendirme yapılamamaktadır. Bunların çoğu onarım kitabesidir⁽¹⁾. Minarenin, M.1115 yılındaki deprem ve yangın sonucu, büyük bir bölümü yıkılmış; H.550/M.1155 tarihinde yenilenmiştir. H. 1253/M.1837 tarihinde, minareye yıldırım isabet etmiş ve yıkılan minare, H.1266 / M. 1849 tarihinde onarılmıştır. Minarenin üçüncü silmesinden sonra H. 550 tarihli kitabe konmuştur. Bunlara göre minare, eskiyi örnek alarak yeniden inşa edilmiştir. Kaide kısmının, yangından önceki yapıdan kalma ihtimali büyüktür⁽²⁾.



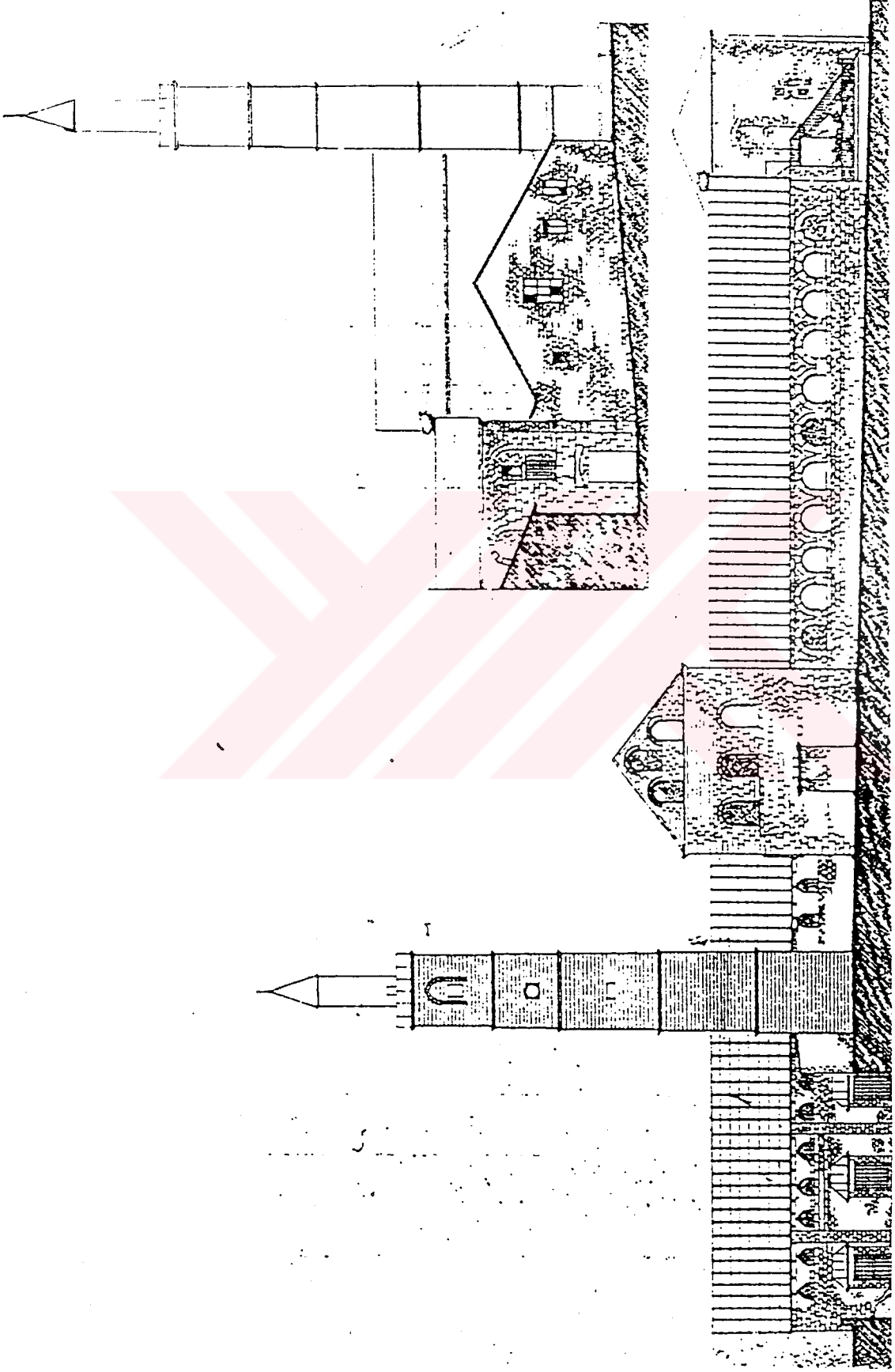
Şekil 2.2.3. Diyarbakır Ulu Camii planı

¹ SÖZEN, M.,1971, Diyarbakır Türk Mimarisi, İstanbul, s.29-30.

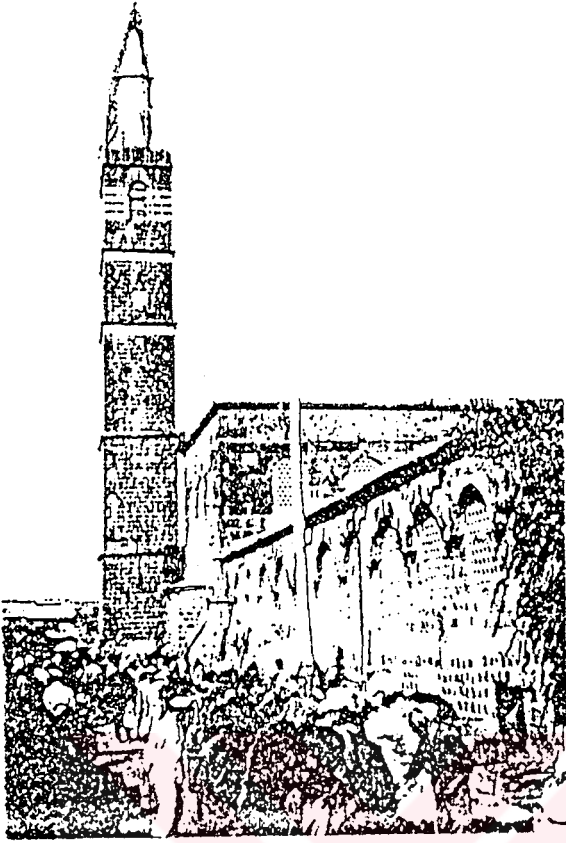
² AKOK, M., 1969, "Diyarbakır Ulu Cami Mimari Manzumesi", Vakıflar Dergisi, Ankara Sayı: VIII. s. 114-140.



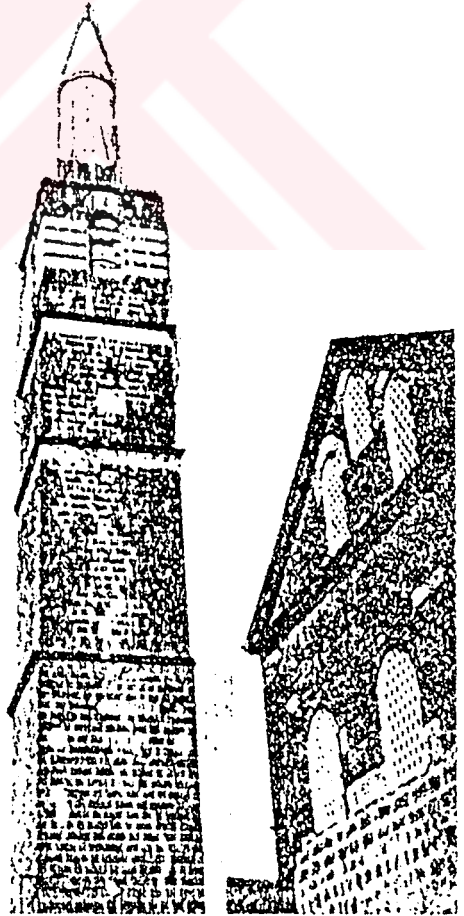
Şekil 2.2.4. Diyarbakir Ulu Camii Minaresi rölövesi (M.AKOK'dan)



Şekil 2.2.5. Diyarbakır Ulu Camii cepheleri (M. AKOK'dan)



Resim 2.2.3. Diyarbakir Ulu Camii'nin
genel görünüşü



Resim 2.2.4. Diyarbakir Ulu Camii Minaresi (M. AKOK'dan)

2.3. Diyarbakır İç Kale'de HZ. SÜLEYMAN CAMİSİ MİNARESİ

Tip: AIV

Şekil: 2.3.6, 2.3.7

Resim: 2.3.5

Hazreti Süleyman Camisi, Nasuriyye Camisi adlarıyla tanınan İç Kale surlarına bitişik olan caminin kuzey duvarı doğu ucunda, bitişik olarak inşa edilmiştir.

Kare Minarenin üzerindeki kitabeye göre; H.555 / M.1160 yılında Nisanoğullarından Ebul - Kasım Ali tarafından yaptırılmıştır. (¹).

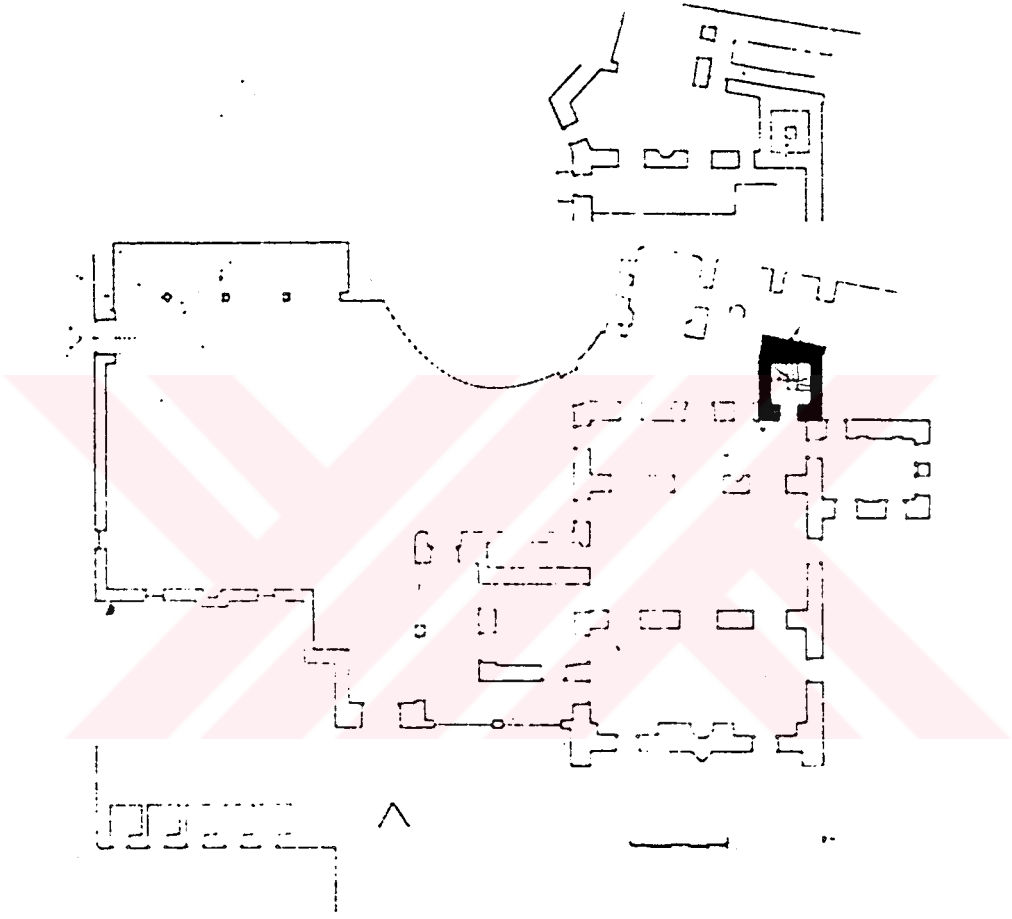
Mimarı bilinmemektedir. Fakat M. Sözen, “Nisanoğulları devrinde yaşamış olan ve onlara ait olan yapılarda adına rastlanan, mimar Hibetullah el Gürgani’nin, Kale Camisi ve minaresini yapmış olması muhtemeldir.” demektedir.

~3.50m. x 3.50m.lik kaide ile kare plânlı taş (bazalt) minare, şerefeye kadar 3 silmeli olarak yükselir. Beyaz taştan örülen silindirik petek küçük tutularak, gezinti yeri sağlandığından, şerefe taşkınlığına gerek kalmamıştır.

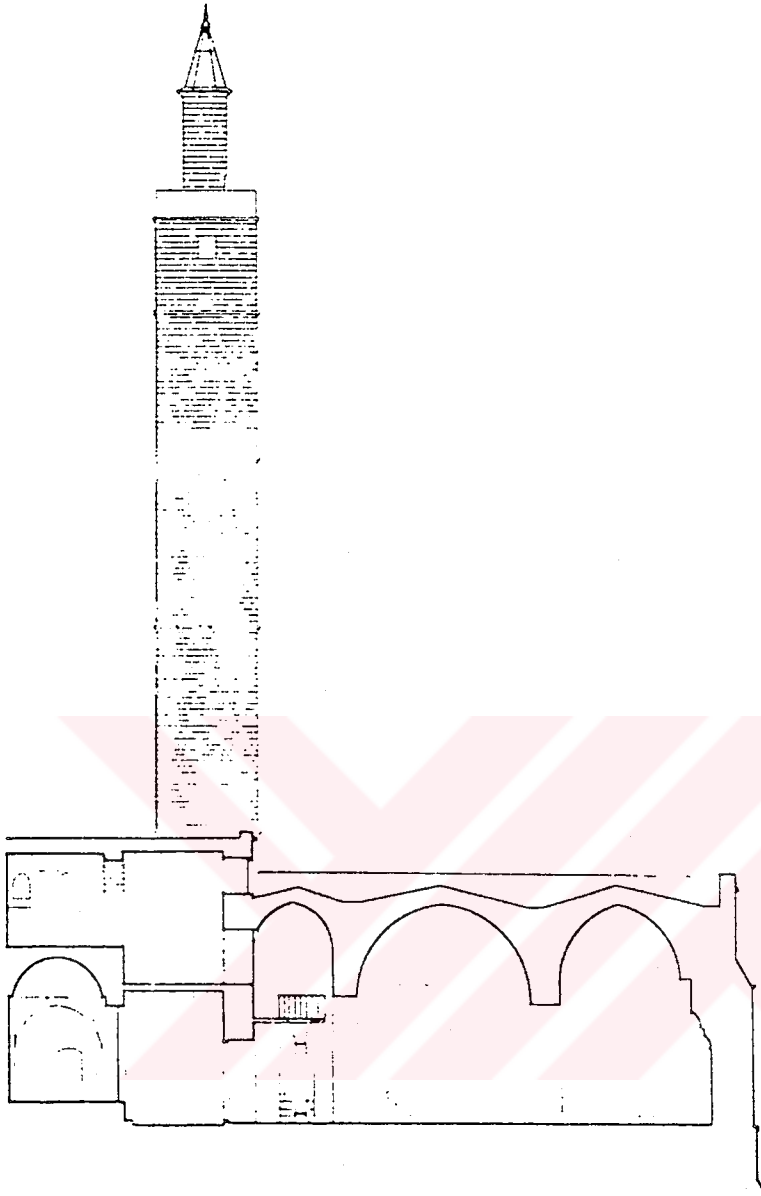
Caminin içine açılan bir kapıdan çıkılan minarenin merdiveni, kare kaideye uygun olarak içeride yükselmektedir. Çekirdeği kare plânlıdır (²).

¹ SÖZEN, M.,1971, Diyarbakır Türk Mimarisi, İstanbul, s.29-30.

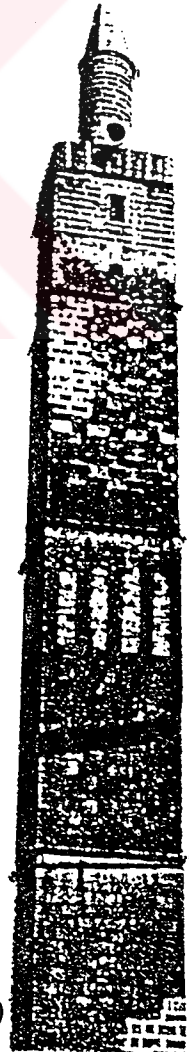
² Bu minare yerinde incelenemediğinden, mevcut kaynaklardan faydalanılarak, yaklaşık ölçüleri verilmiştir.



Şekil 2.3.6. Diyarbakır İç Kale Hz. Süleyman Camii planı



Şekil 2.3.7. Diyarbakır İç Kale Hz. Süleyman Camii kesiti



Resim 2.3.5. Diyarbakır İçKale Hz. Süleyman Camii Minaresi (M. AKOK'dan)

2.4. Urfa ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: B1

Şekil: 2.4.8, 2.4.9

Resim: 2.4.6, 2.4.7, 2.4.8, 2.4.9

Urfa Ulu Cami, çok farklı mimari dönemlerin izlerini taşımaktadır. Bu yüzden, yapıyı tarihlendirmede çeşitli görüşler bulunmaktadır⁽¹⁾. Bunlardan, Ulu Caminin güneydoğu duvarına bitişik olan Eyyubi Medresesi'nin cami avlusuna açılan kapısındaki yazıtına göre; Selahattin Eyyubi tarafından 1191 veya 1146-47'de yapıldığı görüşü ağırlık kazanır⁽²⁾.

Mimarı belli olmayan bu cami, Zengiler'in ünlü hükümdarı Nureddin Zengi döneminde yaptırılmıştır.

Minare, caminin kuzeydoğusunda, uzakta, camiden ayrı olarak inşa edilmiştir. Sekizgen taş kaidesinin bugün dört kenarı açıktadır. Diğer dört kenarı ise, Ulu Cami'den sonra, yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olan binanın içerisinde kalmıştır. 0.85m./1.40m.' lik girişi, güney yönünde yerden 0.40m. yukarıdadır. Yan ve üstünü profil bir silme dolandır. Taş kaide, zeminden 7.85m. yükseklikte bir silme ile son bulmaktadır. Bu silme, sırasıyla düz; iç bükey; küçük bir düz profil ve S profilinden meydana gelmiş olup, yüksekliği 0.45 m.'dir

+8.30m. kotundan +24.80m. kotuna kadar, sekizgen gövde devam etmektedir. Taş gövde, +15.80m. kotunda yatay bir silmeyle bölünmüştür. Bu silme, kaide ve gövdeyi ayıran silmenin aynısı olup, aynı şekilde profillendirilmiştir. Sekizgen gövdenin ana yönlerinde mazgal pencereleri olup, birbirinin düşeyindedir.

+25.20m kotundan sonra sekizgen plâna sahip şerefeye ulaşılır. Bu bölümde, sekizgenin her yüzüne yaklaşık 1.00m eninde ve 2.60m. yüksekliğinde; kenarları sütuncelerle süslenmiş kemerli pencereler açılmıştır. Bu pencerelerin dıştan itibaren yaklaşık 0.25m içerisine, 0.10m. kalınlığında ve 0.85m. yüksekliğinde taş korkuluk yerleştirilmiştir. Bu kısım, +30.45 kotunda, önce 0.15m.'lik düz bir silme, daha sonra

¹ ULUÇAM, A., 1990, Irak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler, Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Van, Cilt.1,Sayı. 1

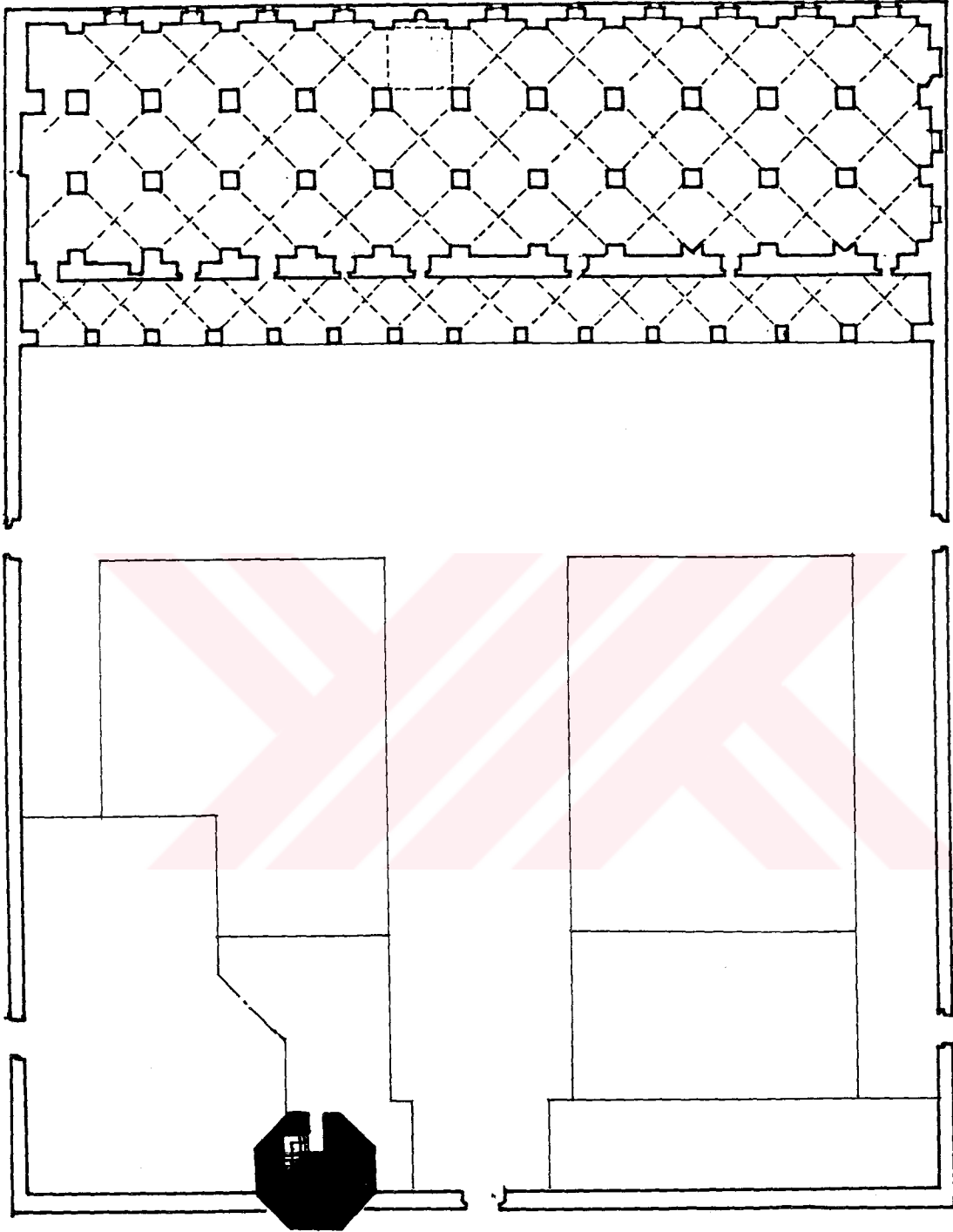
² ALPER , M.,1987, Urfa'nın Mekansal Yapısı, Türk İslâm Mimarisinde Yeri ve Önemi, İ.T.Ü. Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

0.35m'lik profilli bir silme ile tamamlanmıştır. Bu silmenin üzerinde ise, 0.70 m.'lik iki sıra taş örgüsü yer almıştır. Bu bölümün üzerinde ise, yaklaşık 2.00m. x 2.00m. ebadında ve 4.00m. yüksekliğinde; üzeri, kırma çatının ortasında çarpaz tonozlu bir örtüyle kapatılmış, saat kulesi bulunmaktadır.

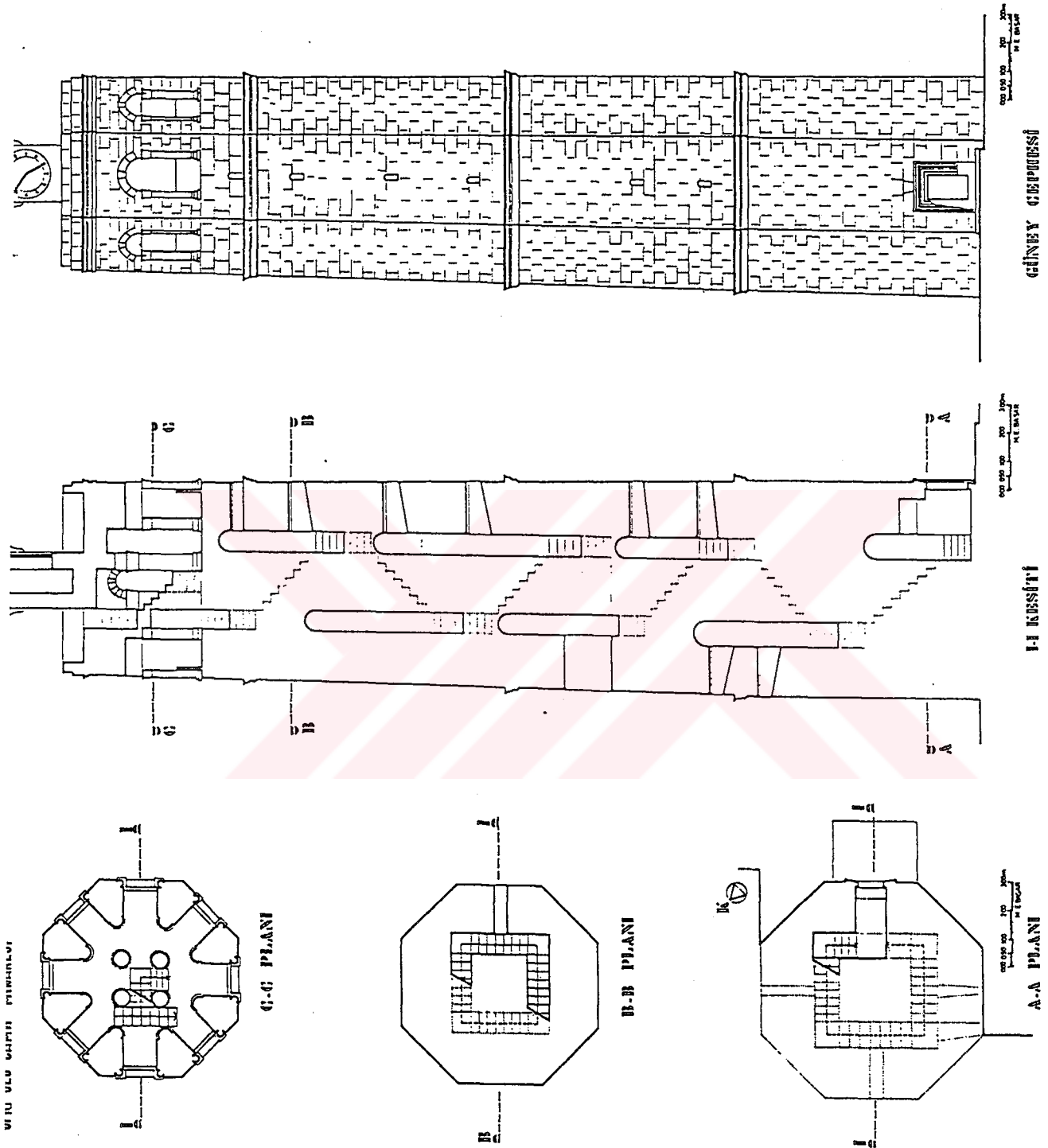
Kaidenin güneyinden sağlanan girişte, üzeri tonozla kapatılmış; 1.00m. x 2.45m.'lik bir sahanlık mevcuttur. Merdiven, 2.46m. x 2.25m.'lik prizmatik taş çekirdeğin etrafında 0.86 m eninde ve karenin köşelerinde ara sahanlıklar oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Çekirdek, yukarıya çıkıldıkça daralarak; son dönüşte 2.05m. x 1.95 m. ölçülerine düşmüştür. Merdiven genişliği ise; 0.65m. - 0.70m. arasında değişmektedir. Taş basamakların genişlikleri 0.24m. - 0.28m., yükseklikleri 0.26 - 0.28 m. arasında değişmektedir. Merdiven yükseklikleri ortalama 4.80m.' dir.

Basamakların altları tonoz şeklindedir. Bu tonozlar, genellikle çekirdeğin kenarları dikkate alınarak inşa edilmiş; bir sonraki tonoz, bir önceki tonozdan daha yüksekte ve dik olarak yerleştirilmiştir. 27. basamaktan sonra, doğu cephesinde, dama çıkış kapısı mevcuttur. +26.80m. kotunda ulaşılan şerefede her kenara yerleştirilen; üzeri tonozla kapatılmış 1.00m. eninde, 1.07m. boyunda; uç kısımları 0.50 m. çapında ve yarım daire plânlı ayakla inşa edilmiş, sekiz adet pencere mevcuttur. Şerefenin tam ortasında, altında ve üstünde başlıkları bulunan; 2.60m. çapında sütun şeklinde 4 adet ayak bulunmaktadır. Bu ayaklar, sonradan inşa edilmiş olan saat kulesini taşımaktadır. Bu ayakların ortasından çıkan bir merdivenle, saatin bulunduğu bölüme çıkılmaktadır.

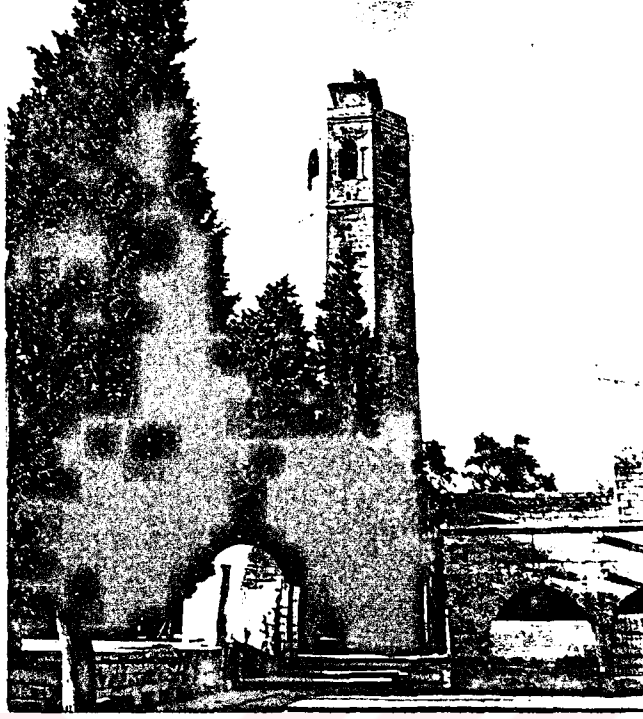
Minare, H. 1096 M. 1684 yılında onarım geçirmiştir. En üstteki saatin bulunduğu bölüm sonradan inşa edilmiştir. Bu minare çok iyi durumda olup, herhangi bir restorasyona ihtiyaç duyulmamaktadır.



Şekil 2.4.8. Urfa Ulu Camii Planı



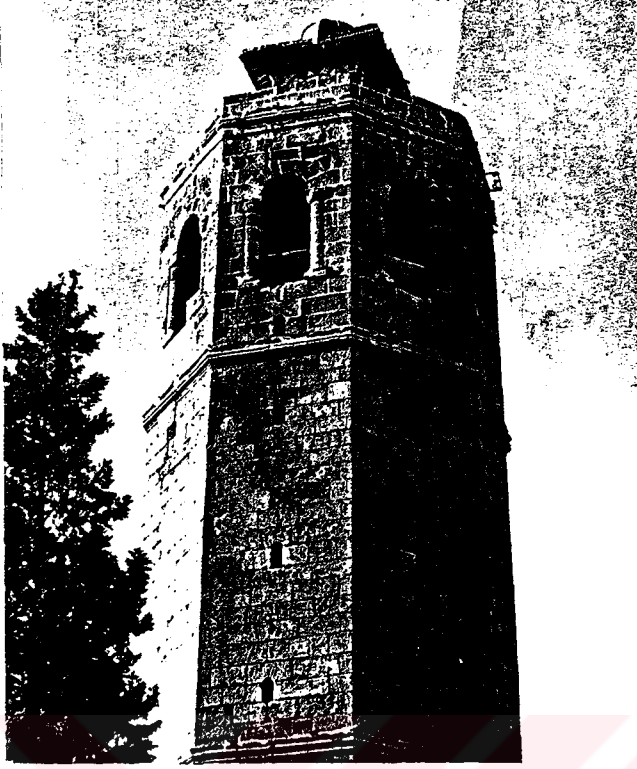
Şekil 2.4.9. Urfa Ulu Camii Mînaresi rölövesi



Resim 2.4.6. Ufa Ulu Camii Minaresi



Resim 2.4.7. Ufa Ulu Camii, Minare kaidesi



Resim 2.4.8. Urfa Ulu Camii, Minare şerefesi



Resim 2.4.9. Urfa Ulu Camii, Minare şerefesi

2.5. Elazığ - Harput ULU CAMİ MİNARESİ

Tip C1

Şekil : 2.5.10, 2.5.11

Resim: 2.5.10, 2.5.11, 2.5.12, 2.5.13, 2.5.14, 2.5.15

Cami avlusunun kuzey duvarında yer alan kitabeye göre, Artukoğulları'ndan, Harput hükümdarı Fahreddin Kara Arslan tarafından H.551-561 / M.1155 -56,1165 - 66 tarihleri arasında yaptırıldığı söylenmektedir⁽¹⁾. Ancak kûfi hatlı bu kitabenin incelenmesi sonucu, vergi ile ilgili bir kitabe olduğu anlaşılmıştır⁽²⁾. Bu nedenle yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, camiye nazaran daha erken bir tarihte, muhtemelen 1121 yılından önce, Harput fatihi Balak Gazi tarafından yaptırılmıştır⁽³⁾.

Mimarı belli olmayan minare, caminin güneybatı duvarının iç kısmında yer almış ve caminin damından yükselmiştir.

Kesme taştan inşa edilmiş kübik kaidesi, güneybatı duvarının hemen arkasından yükselmekte olup, bu duvar üzerinde kaidenin geldiği yere bir kemer açılmıştır. İçerden, kaidenin kuzeydoğu kenarına bitişik olarak yığma tekniğinde inşa edilmiş bir merdivenle, 4.98 m. kotundaki minare girişine ulaşılmıştır. Bu bölümde minare kaidesi ile caminin tonoz sistemine bakarak, caminin bu bölümünün sonradan ilave edildiği veya minarenin daha erken bir tarihte yapıldığını söylemek mümkündür. Birleşim detaylarındaki acemilik ve iki bölümün birbiri ile tam bir uyum içinde kaynaşmaması, bu tezimizi güçlendirmektedir. +4.17m. kotundan sonra, iki basamakla +4.83m. kotuna ulaşılmaktadır. Giriş kapısının yer aldığı kuzeybatı cephesinde, 0.92m. x 4.66m.'lik, üzeri tonozla kapıtılmış ve güneybatı yönüne açılan küçük bir pencere ile aydınlatılan ince, uzun bir sahanlığa geçilmektedir. Kaidedeki kesme taş sırası +5.28 m.'de son bulmaktadır. Bu kottan itibaren tuğla devam etmektedir. 1.85m. yüksekliğindeki kemerli kapının iki yanında, duvara 0.10m.gömülü olan, 0.75 m. x

¹ BAKIRER, Ö., 1980, "Harput Ulu Cami Minaresi", Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi Özel Sayı, Ankara, s. 375-395.

ÜNAL, M.A., 1989, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara, s.208.

ALTUN, A., 1978, 'Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul, s.27

² ORAL M. Z., 1967, Harput Ulu Cami Duvarındaki vergi kitabesi", VI. T.T.K., Ankara, s.144

³ ULUÇAM, A.,1990,"İrak Selçukluları ve Atabekler döneminden Kalan Tuğla Minareler"Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Van, s. 18-19

1.15 m.lik sağır panolar vardır. Bunlar, minarenin bu cephesinin önceden açık olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Çatının üzerindeki ongen plânlı pabuç, açıkça görülebilmesine rağmen, caminin çatısıyla birleşim yerinde çatıdan yaklaşık 0.95m. yüksekliğe kadar, 0.10m. - 0.20m. arasında küçük siyah taşlarla moloz taş tekniğinde bir kaplama ve takviye duvar örülmüştür. Pabucun 5 kenarı bu şekilde örülmüş olup, diğer yüzlerindeki kaplamalar dökülmüştür. Pabucun dökülen bölümlerindeki yüzeylerde, 1.50m.x 1.00m.'lik sağır dikdörtgen panolar bulunmaktadır. 0.10m. içeriye giren bu panoların tezyinatları gövdedeki uygulamanın aynısıdır. Kuzeydoğu cephesinden bir kapı ile dama çıkış sağlanmıştır.

Silindirik gövde, çatı seviyesinden itibaren +5.55m. ve +6.70m. kotunda yaklaşık 0.15 m.'lik iki kuşakla üç ayrı bölüme ayrılmıştır. +2.50m. kotundan +5.55m. kotuna kadar gövde, tuğlalar birbirini dik kesecek şekilde; +5.55 kotundaki kuşak, iki düz tuğla sırasının arasına baklava şeklindeki tuğlalar yerleştirilerek elde edilmiştir. +5.70 kotundan +6.70 kotuna kadar olan bölümde, üçgen ve yaprak şeklindeki tuğlalarla altıgenler meydana getiren bir kompozisyon oluşturulmuştur. İki düz tuğla sırasından meydana gelen +6.84 m. kotundaki kuşaktan +8.02 m.ye kadar olan bölümde yaprak motifli tuğlalardan geometrik bir süsleme meydana getirilmiştir.

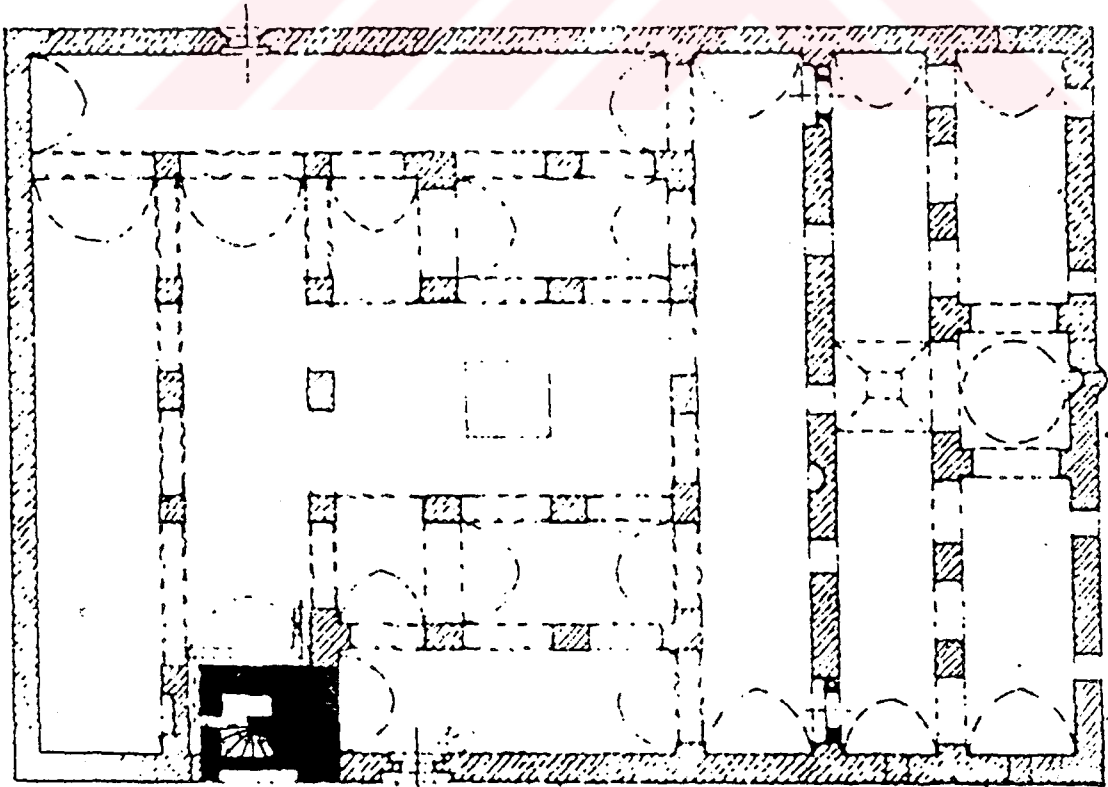
Taştan, profil bir silme ile şerefeye geçilmiştir. Şerefeye korkuluğu 0.06m. kalınlığında 0.75m. yüksekliğindeki 40 adet mermer parçasından oluşmuştur. Bunların dört ana yönde ikişer armut motifi bulunmaktadır. Bu parçalar birbirlerine metal kenetlerle tutturulmuşlardır. Şerefeye kapısı kibleye açılmaktadır.

Gövdeye göre oldukça dar olarak inşa edilmiş olan petek bölümü, şerefeden itibaren doğuya doğru 2,85 derecelik açı yapacak şekilde eğilmiştir.

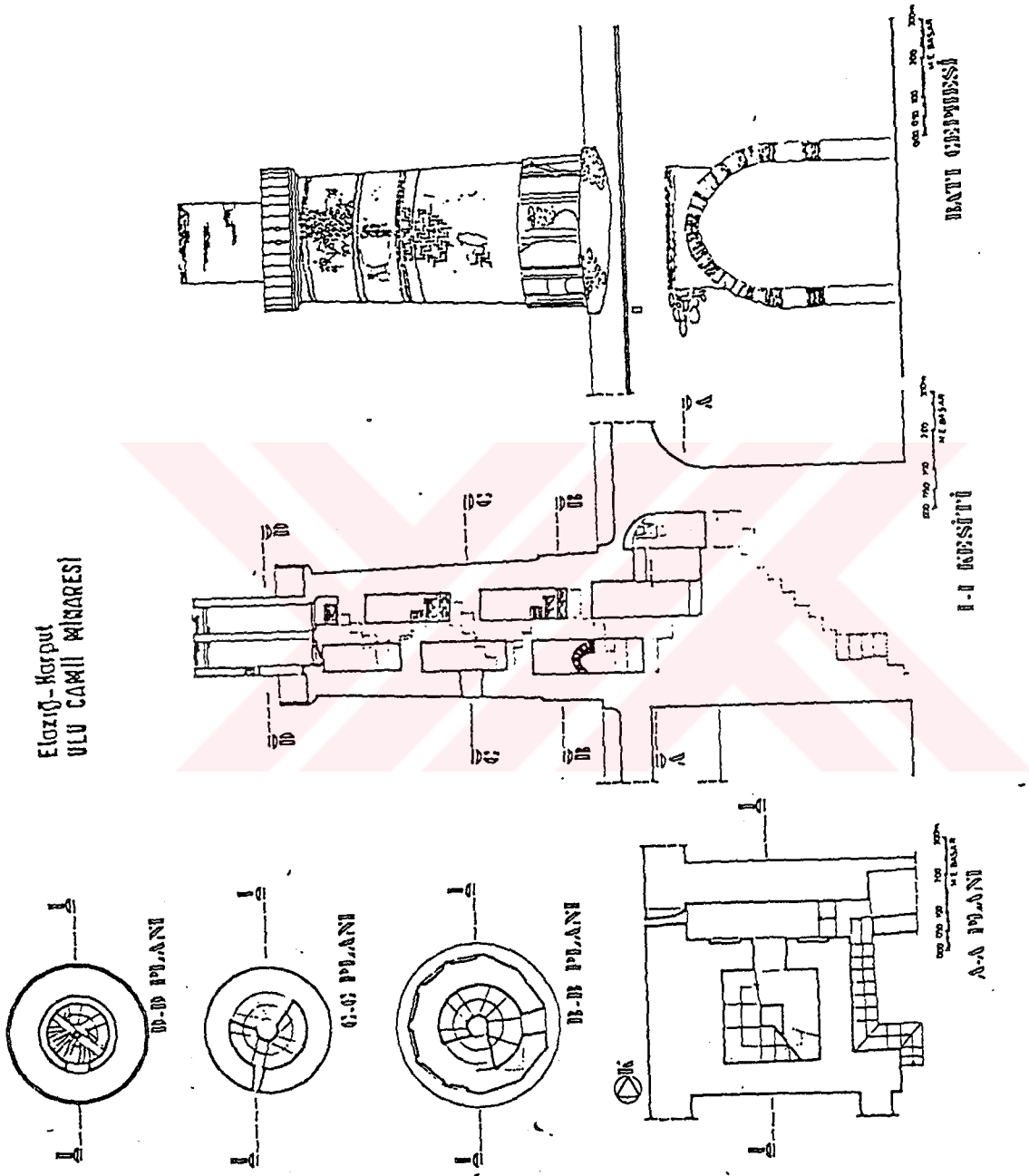
Minareye giriş, kuzeybatı cephesinden açılan kemerli bir kapıdan sağlanmıştır. Girişte 0.90m. x 1.56m. ebadında bir sahanlık mevcuttur. Basamak boyları 0.90m. - 0.92m. arasında olup, rıhtlar 0.30m. - 0.40m. arasında değişmektedir. Ortadaki kare plânlı çekirdeğin bir kenarı 0.60 m dir. Merdiven basamakları köşelerde sahanlık meydana geterecek şekilde inşa edilmiş, iki ara sahanlık arasına iki veya üç adet basamak konmuştur. Basamaklar, 3 tuğla sırasının üstüne 0.05m.- 0.06m. kalınlığında

bir sal taşı konmak suretiyle elde edilmiştir. Merdivende, dikdörtgen plândan daire plâna geçerken 2.85m. kotunda, köşegenlerde dört adet tromp kullanılmıştır. Tromplar, 0.70m. x 0.70m.'lik köşegende 0.45m. yüksekliğe sahiptirler ve baş kemerin kalınlığı 0.22 m. dir. 8. basamaktan sonra, 0.51m. eninde 1.47m. boyunda kemerli bir kapı ile dama çıkış sağlanmıştır. 2.45m. kotundan sonra başlayan silindirik çekirdek ve dairesel plânlı merdiven, iki ara sahanlık arasına bir adet basamak gelecek şekilde inşa edilmiştir. 32. basamakla şerefeye ulaşılmaktadır. Bu minarede şerife hizasında oluşturulan şerife sahanlığı, çekirdek bitiminde üzerine atılan 0.20m. enindeki bir ahşap lento ile gömleğe oturtulan altı adet ahşap ızgaradan meydana gelmiştir. Bu lentonun ortasına 0.18 m çapında bir seren direği oturtulmuştur. Merdiven yüksekliği 2.17m. - 2.80m. arasında değişmektedir. Basamak altları tuğlaların taşırtma tekniğinde inşa edilmiştir.

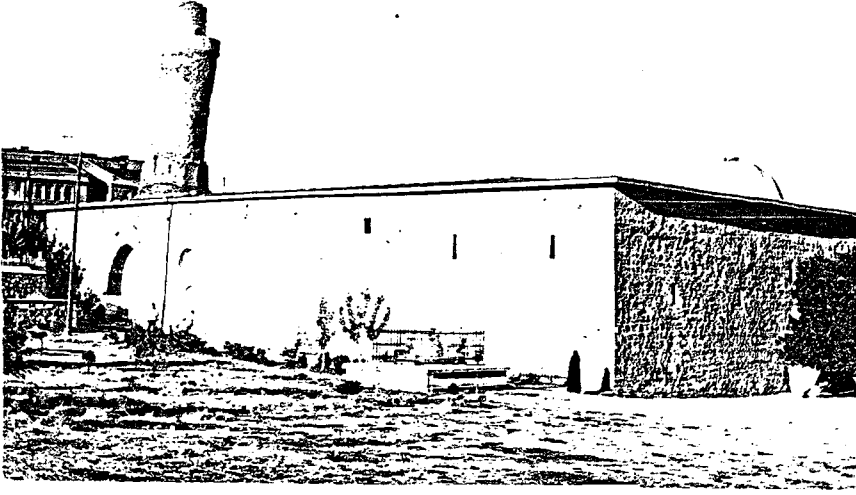
Ulu Cami, değişik zamanlarda çok çeşitli onarımlar görmüştür. En erken bilinen onarımları 1899 - 1905 yıllarında olmuş; 1964'den beri de onarımlar devam edegelmiştir. Bu onarımlarda, minarenin pabuç kısmına taştan bir gömlek geçirilmiştir. Bugün sonradan yapılan bu onarımın büyük bir bölümü yıkılmıştır. Gövdede, özellikle kuzeydoğu bölümü tahrip olmuştur.



Şekil 2.5.10. Harput Ulu Camii planı



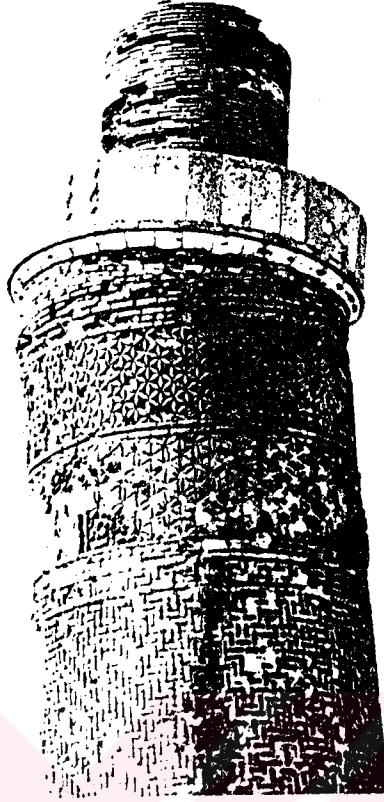
Şekil 2.5.11. Harput Ulu Camii Mînaresi rölövesi



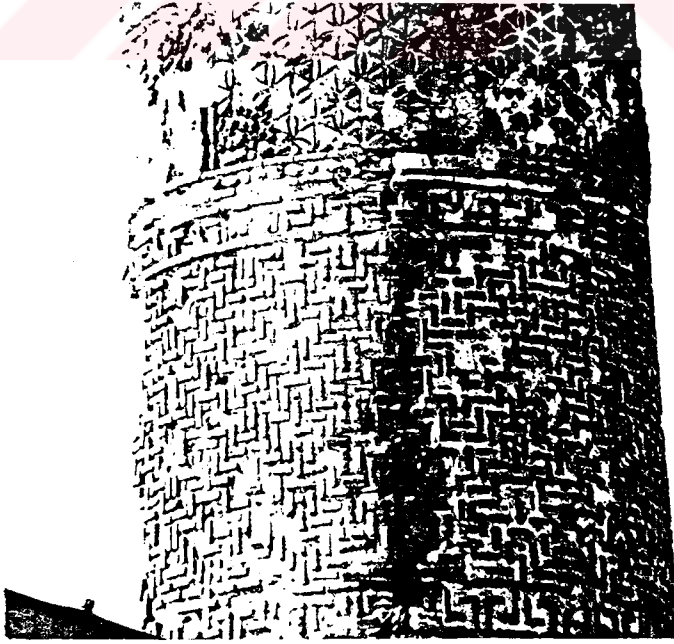
Resim 2.5.10. Harput Ulu Camii genel görünüşü



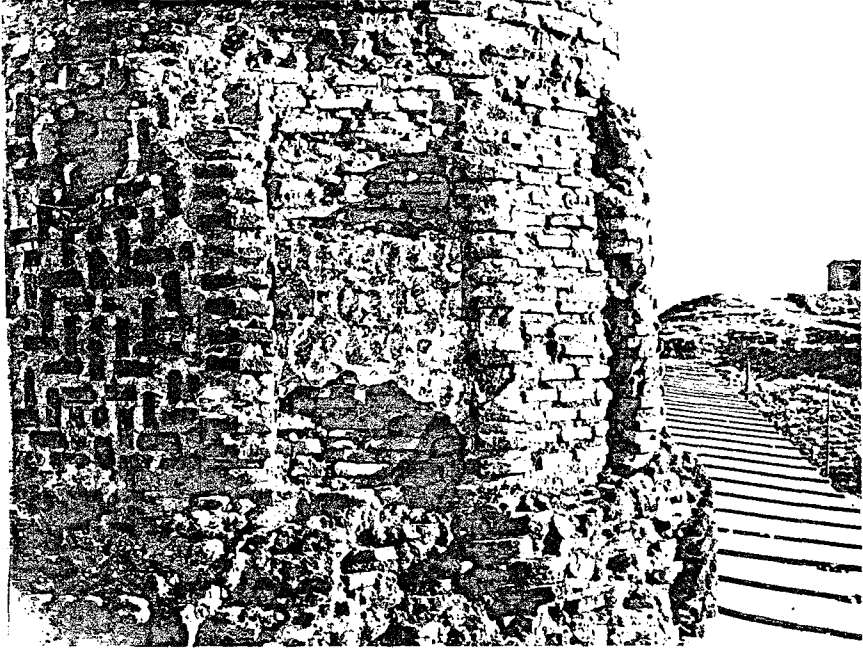
Resim 2.5.11. Harput Ulu Camii Minaresi



Resim 2.5.12. Harput Ulu Camii Minaresinin gövde ve şerefeden ayrıntı



Resim 2.5.13. Harput Ulu Camii Minaresinin gövdesinden detay.



Resim 2.5.14. Harput Ulu Camii Minaresinin papuç bölümü



Resim 2.5.15. Harput Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı

2.6. Siirt - ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: AII

Şekil: 2.6.12, 2.6.13, 2.6.14

Resim: 2.6.16, 2.6.17, 2.6.18

Siirt Ulu Cami minaresi, Ulu Cami'nin kuzeydoğu köşesinde camiden 3.00m. uzakta, cami duvarının paralelliğine uymayan bir konumda yükselmektedir.

Siirt Ulu Cami ve minaresi, minarenin üst kısmına yerleştirilen kitabesine göre H. 523 / M. 1128 - 1129 tarihinde inşa edilmiştir⁽¹⁾. Caminin ahşap minberi üzerindeki kitabelerde, Hacı İsmailoğlu Abdülfettah tarafından yaptırılan bir tamirattan söz edilmektedir. A.S. Ülgen de, yapının Atabeklerden El Mücahit İshak tarafından H. 658 / M. 1260 tarihinde tamir ettirildiğini ve bazı bölümlerin eklendiğini belirtir⁽²⁾. Bu belgelere dayanarak Cami ve Minare H. 523 / M. 1128 - 1129'a tarihlenmekte ve daha sonra tamir gördükleri kabul edilmektedir. Ömür Bakırer ise, yapının mimari özelliklerine bakarak, M. 1128 - 1129 tarihinde yapılmış olabileceğini, fakat Anadolu'da benzer örneklerden yola çıkarak üzerindeki çini süslemelerin ve tuğla uygulamalarını göz önüne alarak, 1260 tarihinin daha uygun olduğunu belirtmektedir⁽³⁾. O. Aslanapa ise, Musul Ulu Cami ile karşılaştırarak bu minarenin, daha antik döneme ait olduğunu ileri sürer⁽⁴⁾.

Minarenin kaidesi, tuğladan inşa edilmiş olup yaklaşık 4.00m. x 4.00m. ebadındadır. Kaidenin alt kısmı yarı yüksekliğe kadar tamamen onarılmıştır. Ortada, ince kuşak içine yerleştirilen kaide parçası ile silindirik gövdenin alt kısmı, eski niteliklerini korumaktadır. Kaidenin kuzey cephesinde yer alan kemerli kapısı yerden 6.00 m. yüksektedir. Bu kapı muhtemelen vaktiyle bitişik olduğu caminin damına açılmaktaydı.

¹ YETKİN, Ş., 1972, Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul, s.23

ULUÇAM, A., 1990, "Irak Selçukluları ve Atabekler döneminden Kalan Tuğla Minareler", Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Van, s. 20

² ÜLGİN, A.S., 1962, "Siirt Ulu Camii", Vakıflar Dergisi V. Ankara, s.153-155.

³ BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Ankara.

⁴ ASLANAPA, O., 1984, Türk Sanatı, İstanbul, s.103.

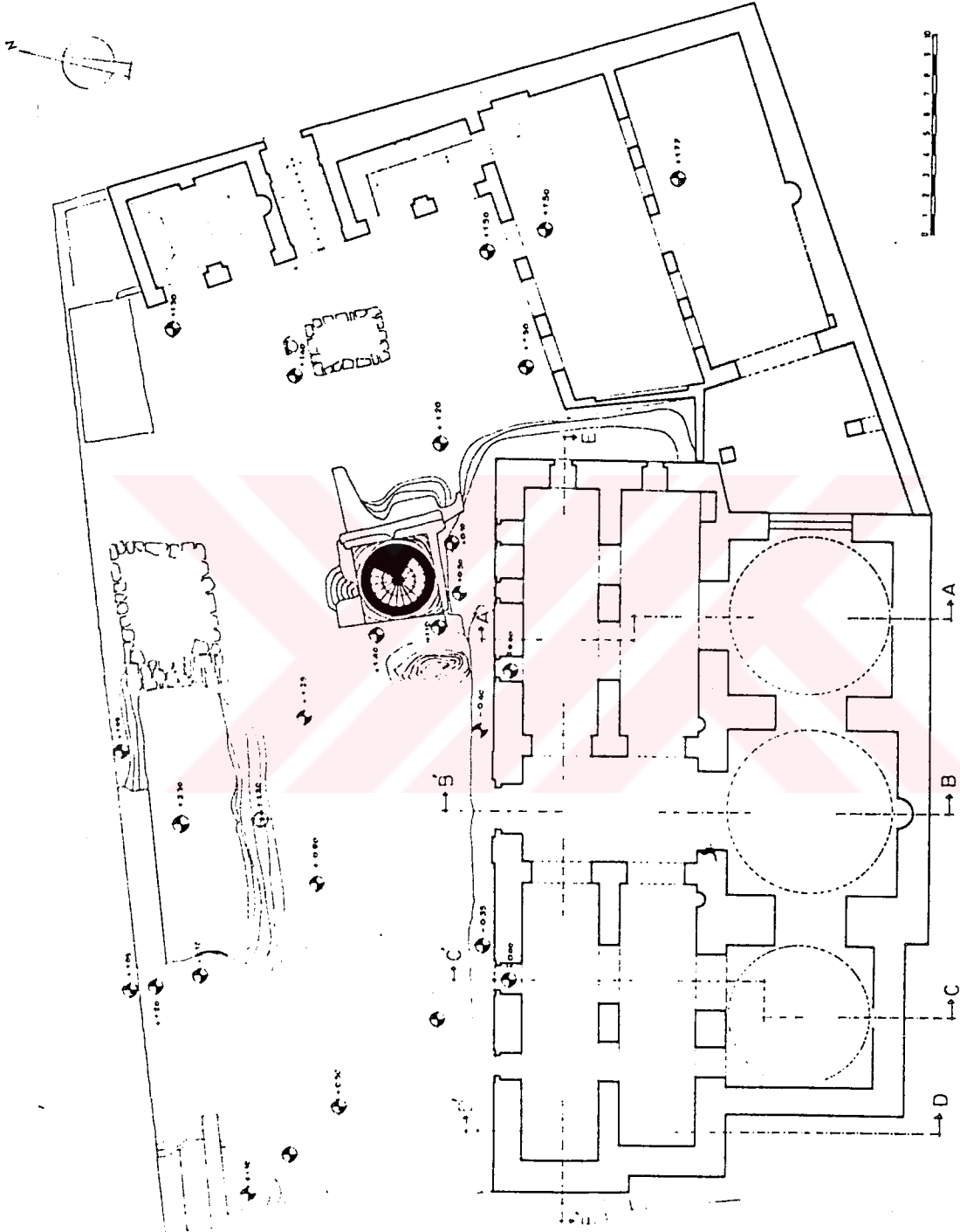
Kare kaidenin, köşeleri pahlanarak, yukarıya çıkıldıkça daralan silindirik gövdeye geçilmiş ve yüzeyinin tamamı çini kuşaklarla süslenmiştir. Gövdeyi saran ve aşağıdan yukarıya doğru birinci, ikinci, üçüncü ve altıncı kuşaklarda, sırsız ve sırlı tuğlaların biçimlendirdiği farklı örgüler ile beşinci ve yedinci kuşaklarda sırsız tuğla ile çinilerden oluşan düzenlemeler yer alır. Bu iki kuşak, geniş süsleme kuşaklarını ayırmak üzere yerleştirilmiştir.

Giriş, kuzey cephesinde yerden 6.00m. yükseklikteki kemerli bir kapıdan sağlanmış olup, minarenin merdiven genişliği 1.00m; çekirdeğin çapı ise 0.50m. dir. Minarenin bu yükseklikte bir giriş kapısının bulunması, muhtemelen eskiden minareye bitişik bir yapının bulunduğunu, ve bu yapının damından minareye çıkıldığını göstermektedir.

Minarenin bugün şerefe ve petek kısmı bulunmamaktadır. Eski fotoğraflarda, 1957 yılındaki onarımdan önce şerefe ve petek kısımları görülmektedir. Bu onarımlarla, minare üzerindeki çini kuşaklar yenilenmiş; gövde, şerefe hizasında bitirilerek üzerine bir külâh oturtulmuştur⁵).

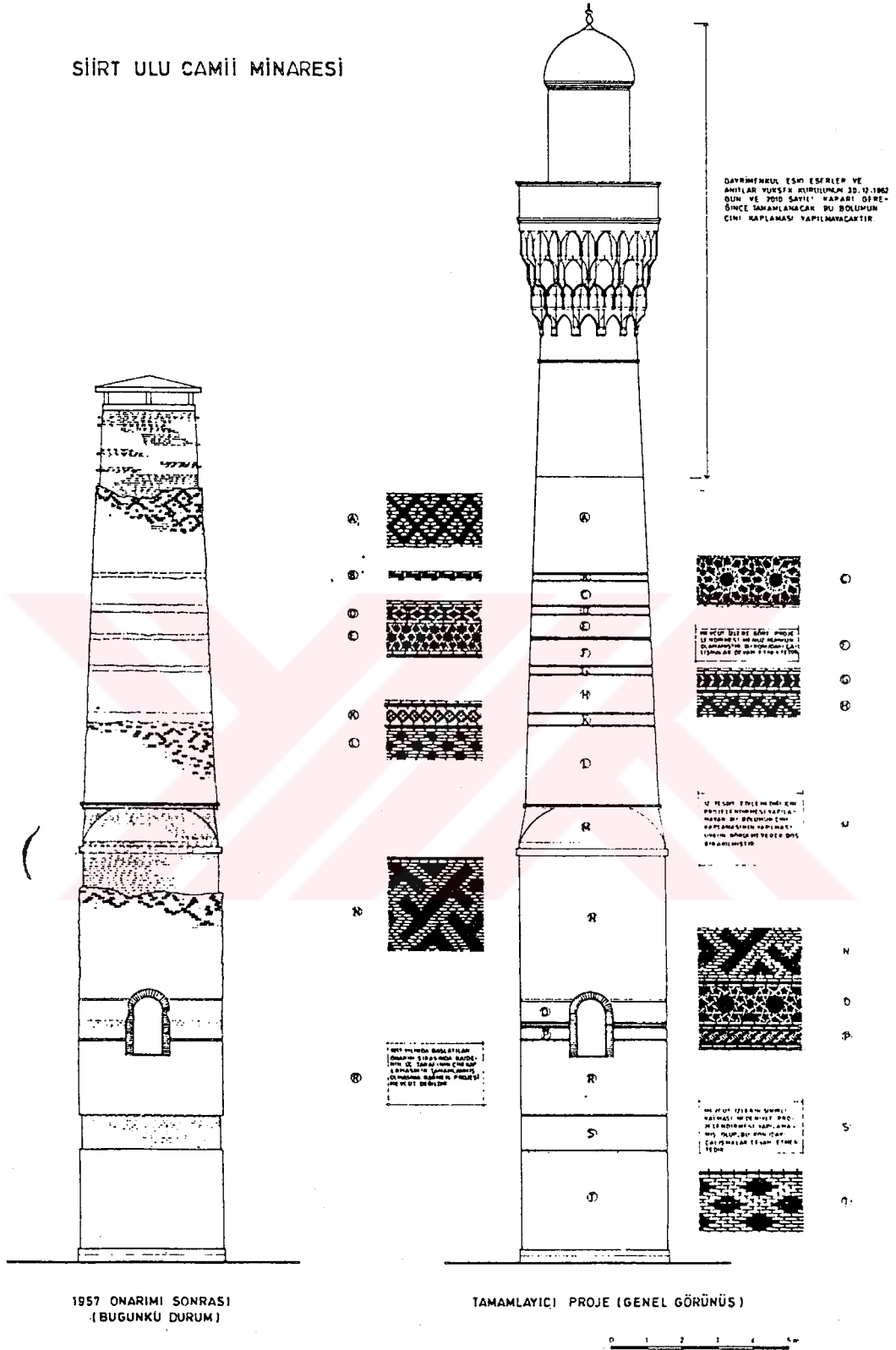
⁵ KÖPRÜLÜ, İ. VE ÜNALDI, U., 1983, "Siirt Ulu Cami Minaresi", Röleve ve Restorasyon Dergisi V., Ankara, s.19-36.

Minare yerinde incelenmediğinden ölçüler yaklaşık değerlerle İdris Köprülü ve Uğur Ünalı'nın Röleve ve Restorasyon Dergisi'nde çıkan "Siirt Ulu Cami ve Minaresi" makalesindeki çizimleri üzerinden alınmıştır. Bkz. a.g.m., C.V., s.27-34.

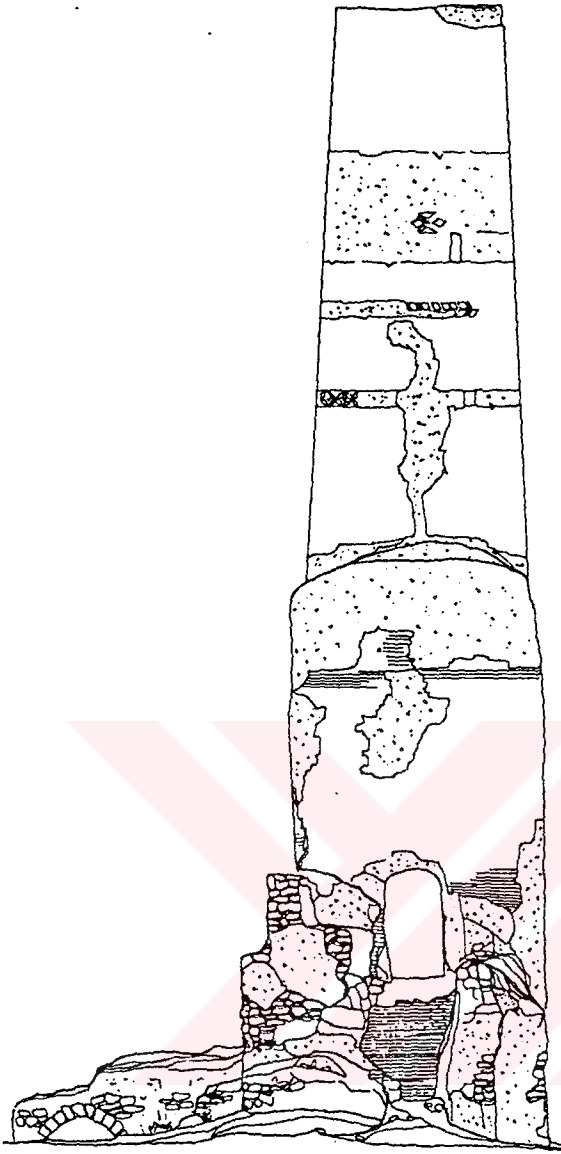


Şekil 2.6.12. Siirt Ulu Camii planı(İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)

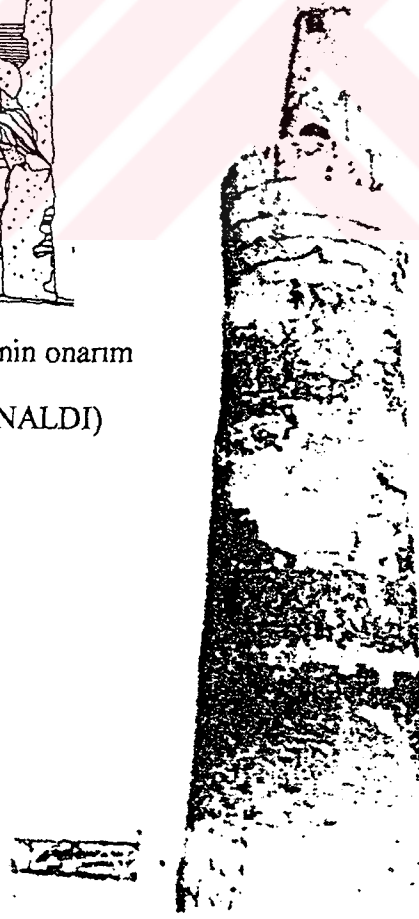
SİİRT ULU CAMİİ MİNARESİ



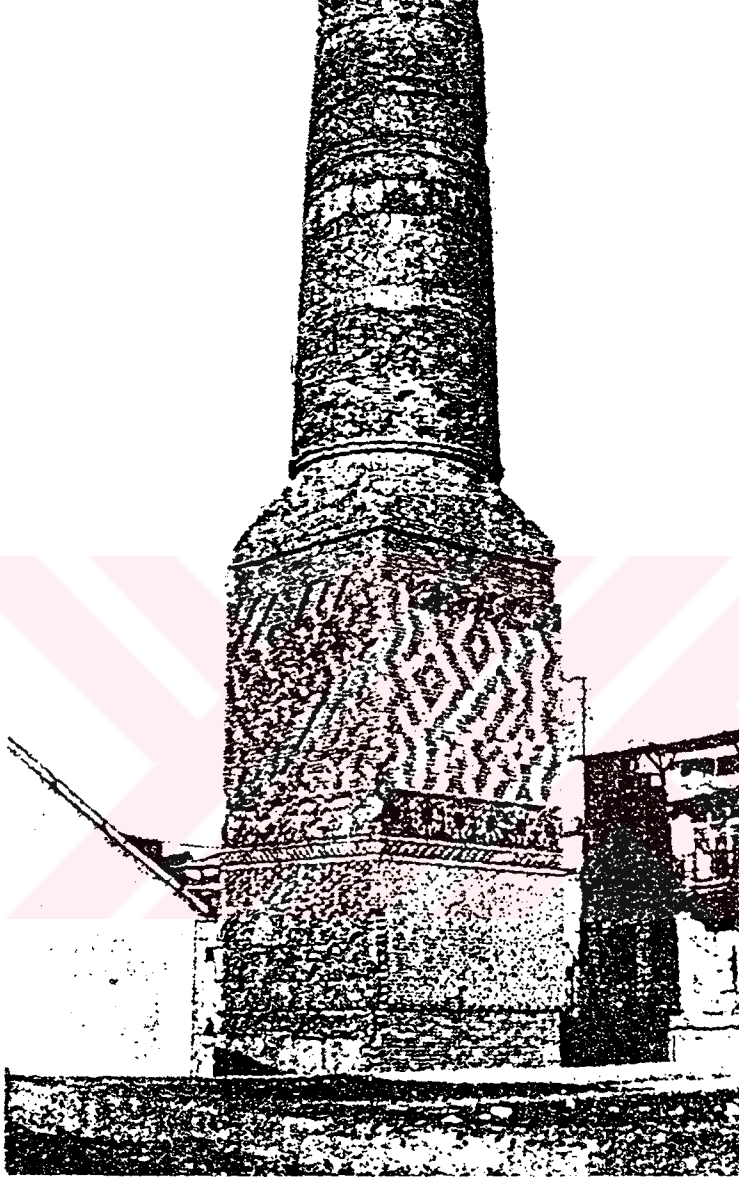
Şekil 2.6.13. Siirt Ulu Camii Minaresi (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)



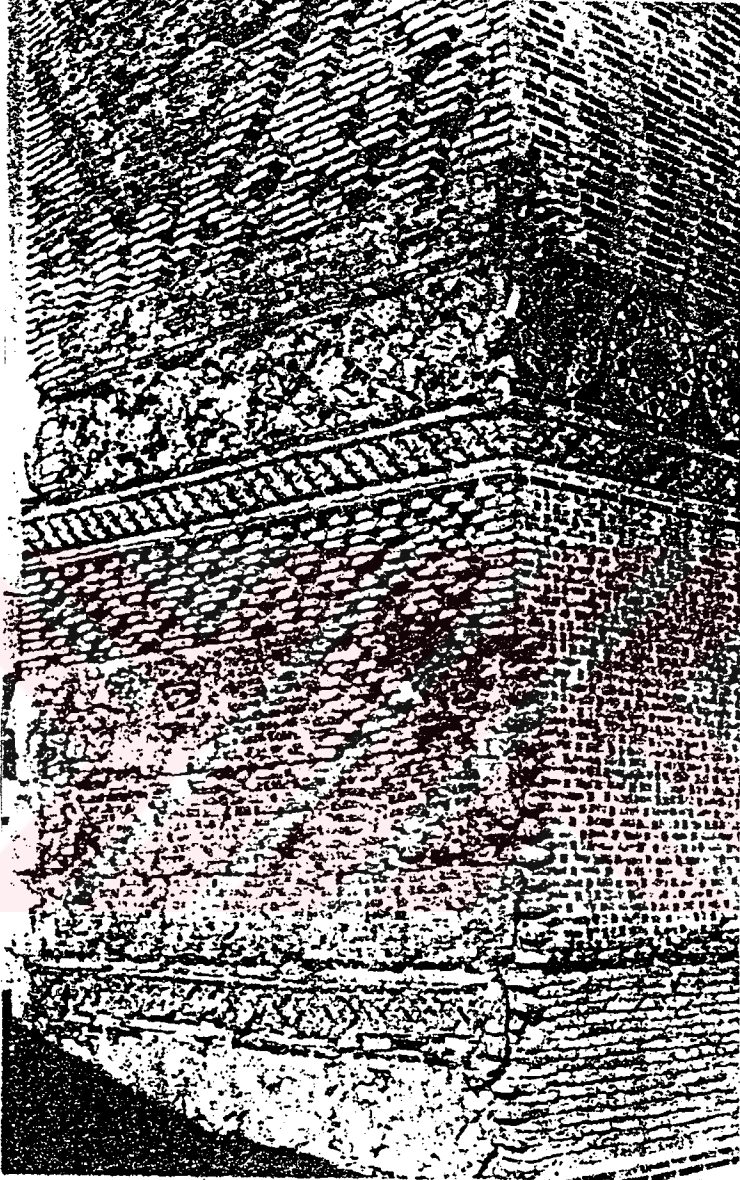
Şekil 2.6.14. Siirt Ulu Camii Minaresinin onarım öncesi durumu (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)



Resim 2.6.16. Siirt Ulu Camii Minaresinin onarım öncesi durumu (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)



Resim 2.6.17. Siirt Ulu Camii Mînaresinin bugünkü durumu (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)



Resim 2.6.18. Siirt Ulu Camii Minaresi gövdesinden detay (İ. KÖPRÜLÜ ve U. ÜNALDI)

2.7. Erzurum TEPSİ MİNARE

Tip: AII

Şekil: 2.7.15

Resim: 2.7.19 , 2.7.20, 2.7.21, 2.7.22, 2.7.23, 2.7.24

Minare, kalenin içindeki Kale Mescidi'nden ayrı olarak burçlardan biri üzerine inşa edilmiştir. Gövdesinde kûfi hatla yazılmış olan kitabede tarih verilmemesine rağmen, XII. yüzyıl ikinci yarısında yapılmış olması muhtemeldir⁽¹⁾.

Yaptırımı ve Mimarı belli değildir..

Taş kaidesi, kalenin köşe burçları ile birleştirilmiş olup, 3 kenarı gözükmektedir. Kaide +3.90m. kadar prizmatik şekilde yükselirken, bu kottan itibaren 7.55m. kotuna kadar silindirik olarak yükselmektedir. Giriş, kuzeybatı yönünde 4 basamakla inilen, zemine göre 0.80 m. aşağıda, önünde 2.20 m. x 2.25 m. lik bir sahanlığı ve üzerinde kemerli alınlığı olan 0.90 m. x 1.45m.'lik bir kapıdan sağlanmışır. Kalenin duvar yüksekliği +6.40m. de son bulmaktadır.

Kaide ile aynı çaptaki silindirik tuğla gövdenin +16.10m. kotunda, gövdeyi saran 0.40m.'lik beyaz zemin üzerine kırmızı tuğla ile kûfi yazıdan oluşan bir kitabe kuşağı vardır. Bu yazı şeridinin güney tarafındaki belirli bir kısmı, (H. 1229) M. 1881 yılında II. Abdülhamid zamanında sökülerek yerine bir saat yerleştirilmiştir. Gövdeye sonradan ilave edilen şerefeye kadar olan kısımda ise, tuğlaların yatay derzlerinin araları baklava dilimleri meydana getirecek şekilde düzenlenmiştir. Bunun hemen üzerinde +18.75m. kotunda, 0.40m.'lik bir dış bükey ve bir iç bükey profilden oluşan taştan bir silme bulunmaktadır.

Bu silmenin üzerinde, +19.40 m. kotundan itibaren, sonradan inşa edilmiş olan altıgen plâna sahip, her kenarında kemerli pencereler bulunan, üzeri kurşun kaplı kubbeyle örtülü bir şerefeye yer almaktadır. Altıgenin her cephesinde, etrafı yivlenmiş 0.30 m. çapında iki sütunla süslenmiş; barok üslupta düzenlenmiş ahşap pencereler yer

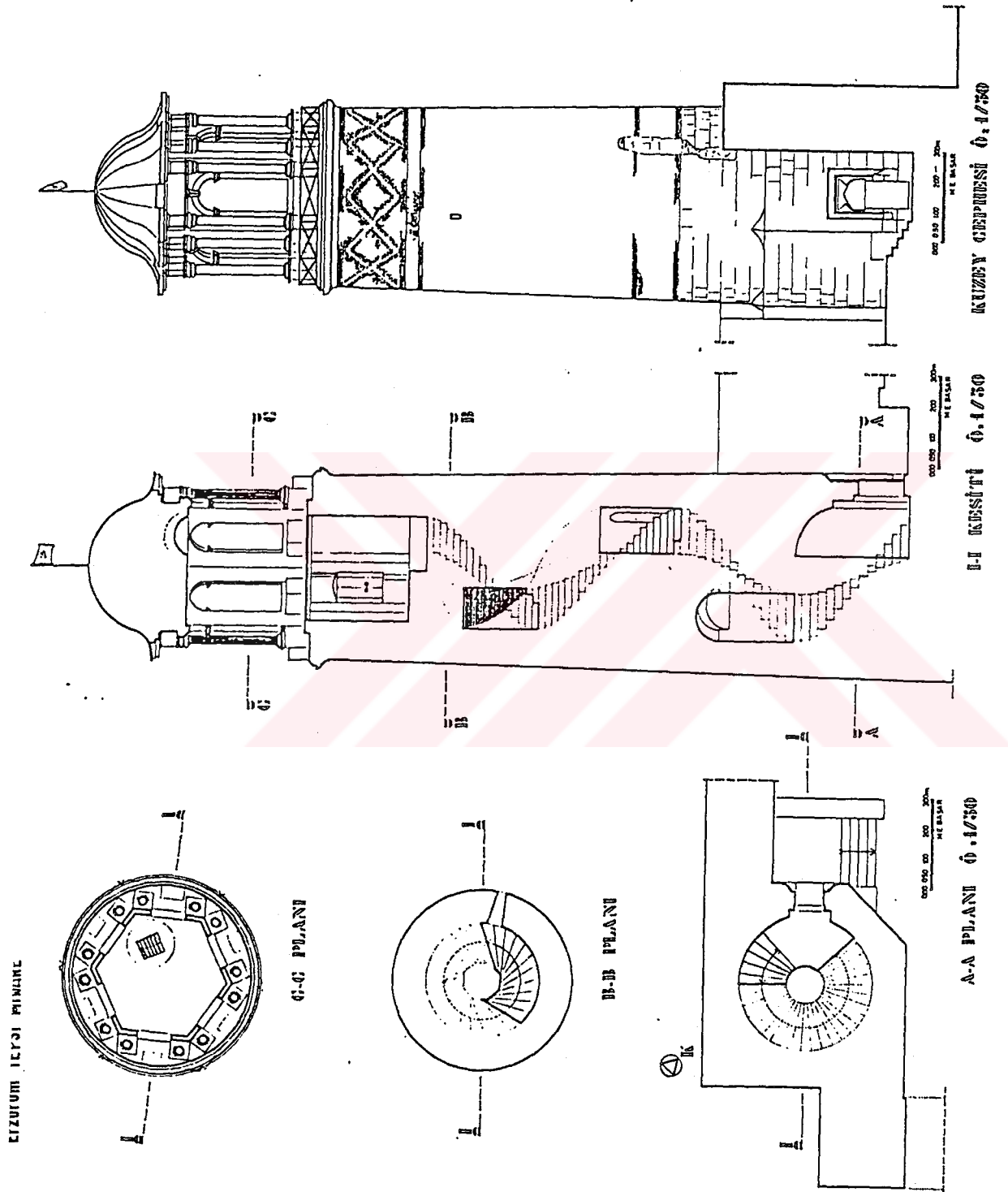
¹ KONYALI, İ.H., 1960, Erzurum Tarihi-Kaleler, İstanbul, s.137.

ARIK, R., 1969, "Erzurum'da İki Cami", Vakıflar Dergisi, Sayı. VIII, Ankara, s.151.

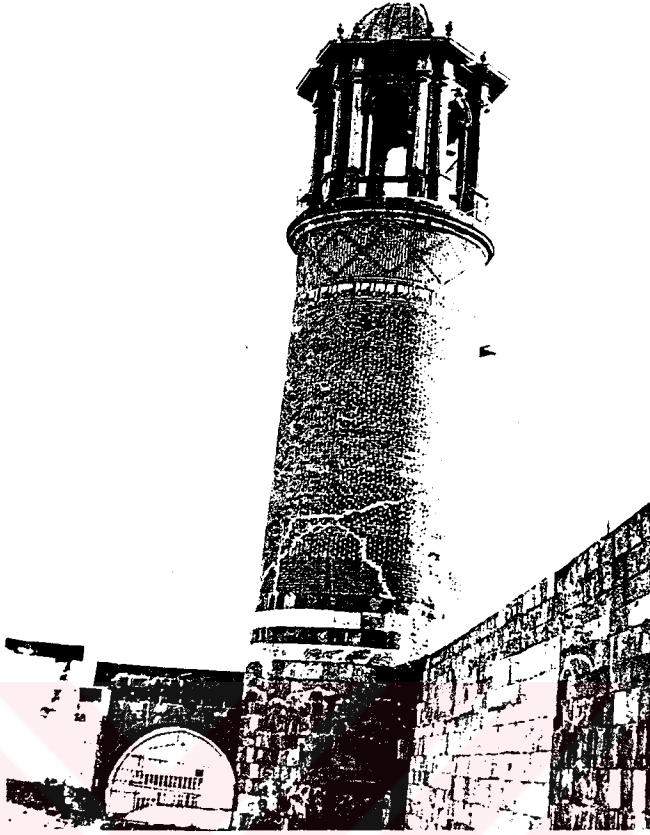
KONUĞÇU, E., 1991, "Gazi Ebu'l Kasım Devrine Ait Gözetleme Kulesi", Konya, I. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri,

almıştır. 3.75m. yüksekliğindeki bu pencerelerde 0.73m. yükseklikte ahşap korkuluk bulunmaktadır.

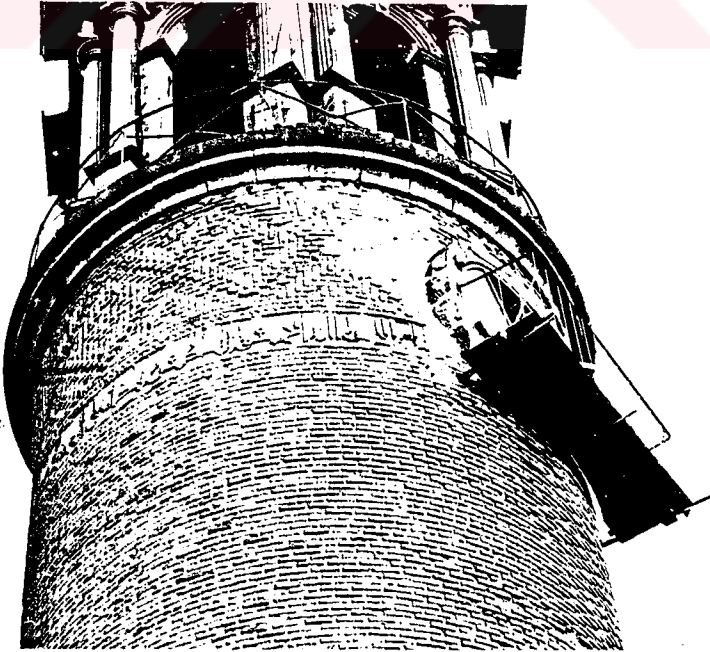
Minareye giriş, kuzeybatı cephesinden sağlanmıştır. Girişte yaklaşık 3.20m. x 1.55m.'lik bir sahanlık mevcuttur. Üzeri tonoz parçası ile örtülü sahanlıktan sonra, saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselen, genişliği 1.53m. , yüksekliği 2.00 - 2.37m. arasında değişen merdiveni vardır. Basamakların rıhtı 0.26m., genişliği çekirdekte 0.10m., gömlekte 0.38m.'dir. Taş çekirdeğin çapı 1.26m.'dir. 29. basamakta son bulan taş basamakların altları, çekirdekte daralan; gömlekte genişleyen tonoz parçalarından oluşmuştur. Bu parçalar kademe kademe yükselmekte, merdiven başlangıcında büyük iken, yukarı çıkıldıkça küçülmektedir. 29. basamaktan 66. basamağa kadar olan bölümdeki tuğla basamaklar, 1980 yıllarında yapılan onarımlar ile yüksekliği 0.22m. olan beton basamaklar haline getirilmiştir. Çekirdek, daire plândan 1.30m. çaplı sekizgene dönüşmüştür. Merdiven genişliği 1.30m., yüksekliği 2.00m.-2.30m. arasındadır. Basamakların altları bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. Gövdenin değişik cephelerine iki adet mazgal penceresi açılmıştır. 66. basamaktan sonra, ahşap kirişler üzerine oturtulmuş bir ahşap döşeme üzerinde, saatin bulunduğu ara kat oluşturulmuştur. Bunun üzerine, 5 adet ahşap sütun üzerindeki ahşap kirişlere oturan; ahşaptan gemici merdiveniyle çıkılan, şerefe bölümü yapılmıştır. Bu bölümün üzeri kurşun kaplı bir kubbe ile kapatılmıştır.



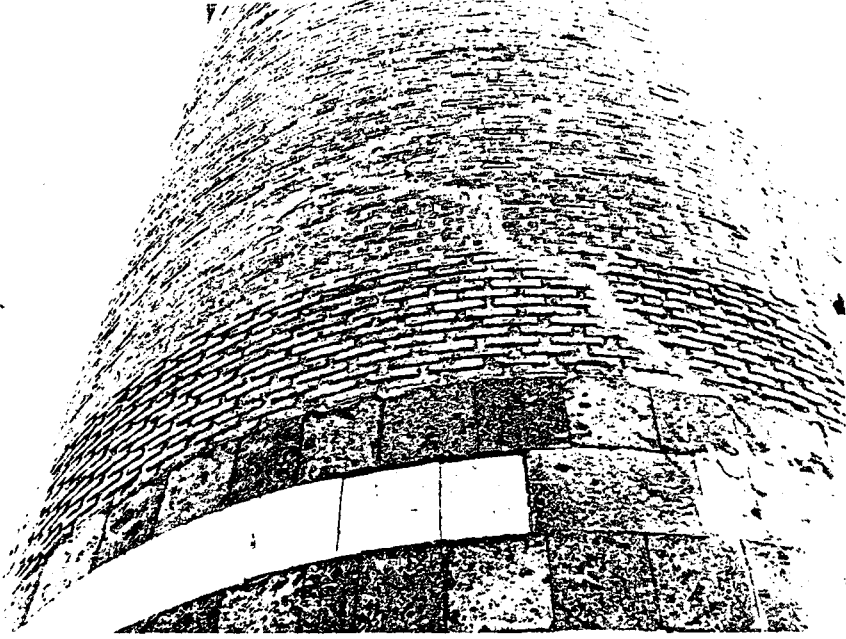
Şekil 2.7.15. Erzurum Tepsi Minare rölövesi



Resim 2.7.19. Erzurum Tepsi Minare



Resim 2.7.20. Erzurum Tepsi Minare'nin şerefesi



Resim 2.7.21. Erzurum Tepsi Minare gövdesinden detay



Resim 2.7.22. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı



Resim 2.7.23. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı



Resim 2.7.24. Erzurum Tepsi Minare'nin basamak altı detayı

2.8. Sivas ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: BII

Şekil: 2.8. 16

Resim: 2.8.25, 2.8.26, 2.8.27, 2.8.28, 2.8.29, 2.8.30

Minare, Ulu Cami'nin güney duvarına bitişik ve güney doğu köşesine 3.30m. uzaklıkta inşa edilmiştir.

Minare, XIII. yüzyılın başlarına; cami ise çini tezyinatına bakılarak XII. yüzyıl sonuna tarihlenmektedir⁽¹⁾. Caminin ve minarenin mimarı belli değildir.

Kaide sekizgen bir plâna sahip olup, bugün bu sekizgenin sadece 5 kenarı tam, diğer iki kenarının ancak yarısı gözükmemektedir. Sekizinci kenar ise, caminin güney-doğu duvarıyla bütünleşmiştir.

Kaidenin her bir yüzeyi, 1.66m. x 2.30m. boyutunda sağır kemerlerle zenginleştirilmiştir. Sekizgen kaideden silindirik gövdeye geçişte 0,12m. yüksekliğinde eğimli bir yüzey kullanılmıştır.

Silindirik gövde, kaideden şerefe altına kadar tuğladan kilit örgüyle inşa edilmiştir. Kilit örgüde yatayda iki tuğla arasındaki, yaklaşık 0.04m.'lik derzler, içeriye çekilerek dinamik bir görünüm meydana getirilmiştir. Gövdenin, +13.50m. kotu ile, +14.90m. kotu arasında kalan bölümün kaplaması soyulmuş vaziyette olup, batı yüzeyinin belli bir kısmı yukarıdan aşağıya doğru tahrip olmuş, tuğlalar dökülmüştür.

3.20 m. yüksekliğindeki şerefe altı geçiş elemanı, orjinal şerefe mukarnaslarının üzerindeki üç sıra kirpi saçaktan meydana gelmiştir. Sonradan inşa edilen bu kirpi saçığın herbir sırası, 5 adet tuğla sırasından oluşmuştur. Bunun üzerinde ise, üç tuğla sırası ile şerefe tabanına ulaşılmıştır.

Daire plânlı şerefenin taş korkuluğunun eni 0,27m., yüksekliği 0.93m.'dir. Şerefe kapısı kible yönüne açılmıştır. Petek bölümü gövdeye nazaran daha incedir. Sonradan inşa edilen ve tuğladan kilit örgü ile tamamlanan bu kısım, 4.55m.'de son

¹ KUBAN, D., 1965, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, s.325

ERDMAN, K., 1962 "XIII Yüzyıl Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara, s.144

GABRIEL, A., 1983, Monuments Turcs de Anatolie, Paris, s.145-146, Fig.88, Levha. 34,1

DORN, K.O., 1957, Türkische Keramik, Ankara, s.20

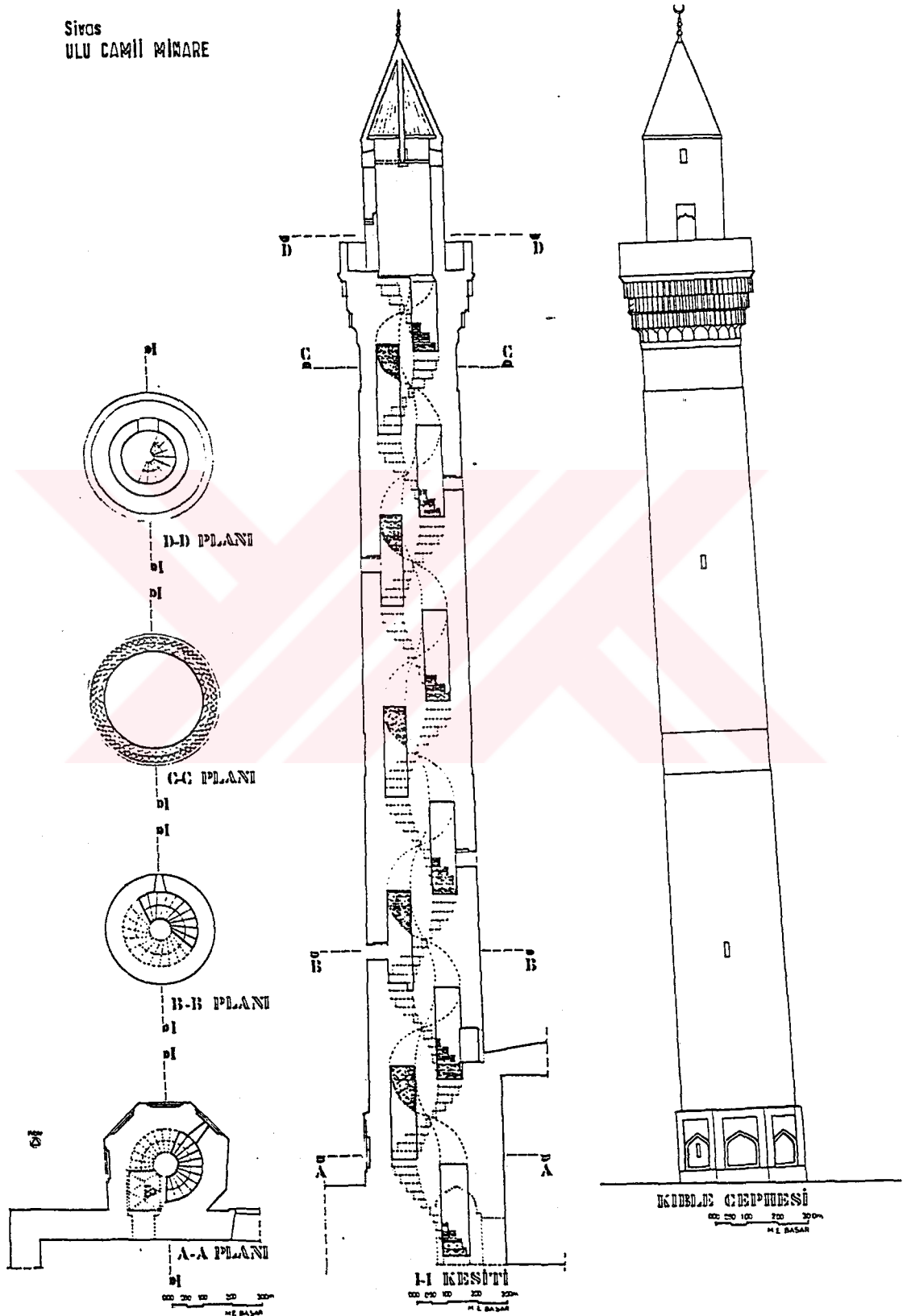
bulmaktadır. +3.60 m. kotunda, 0.35m. x 0.60m. ebadında 4 pencere açılmıştır.

Petek, sonradan inşa edilen kurşun kaplı konik bir külâhla kapatılmış ve üzerine bir alem oturtulmuştur.

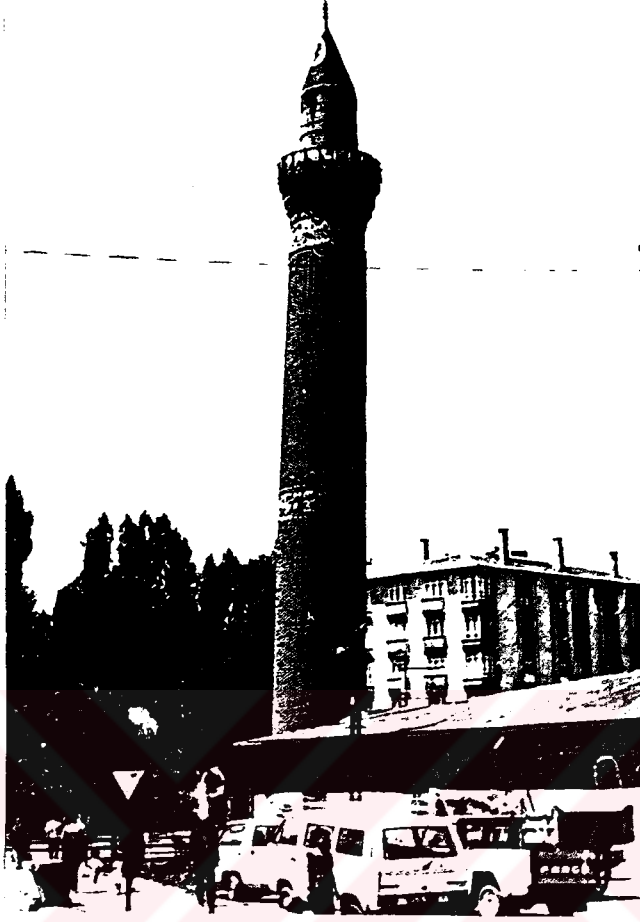
Caminin kible duvarının güneydoğu köşesindeki bir kapıdan, 0.73m. x 0.82m.'lik bir koridor ile, 1.48 x 1.20m. lik merdiven sahanlığına ulaşılmaktadır. Bu bölümün üstü, plân düzleminde, 8 adet üçgene parçalanmış, bu üçgenlerden birinin içerisine tuğladan geometrik bir süsleme yapılmış; tonozla örtülmüştür.

Sağdan dönerek çıkılan merdivenin genişliği 0.82m.; ortadaki taş çekirdeğin çapı ise 0.80m.'dir. Taş basamaklar 11 adet olup, +3.06m. kotundan sonra basamaklar tuğla malzemeden yapılmıştır. Taş basamakların rıhtları ilk basamakta 0.30 m, bundan sonraki basamaklarda ise 0.27m.- 0.28 m. arasındadır. Tuğla basamaklar ise, 0.25m. - 0.28m. arasında değişmektedir. Basamaklar, en üstte 0.05 m. kalınlığında bir ahşap ve 0.04 m. lik tuğlaların arası 0.02m. - 0.025m.'lik harçla doldurularak oluşturulmuştur. 25. basamak hizasında gövdenin kuzeybatı yönüne, 0.75 m. eninde 1.05 m. yüksekliğinde bir kapı açılmıştır. Bugün tuğla ile kapatılmış olan bu kapı, muhtemelen caminin damına çıkış için kullanılıyordu. Tuğla basamakların genişliği 0.65m. - 0.88m. arasında değişmekte; çekirdeğin çapı ise şerefe bölümünde 0.35m.'ye düşmektedir. Basamak altları, bindirme tekniğinde inşa edilmiştir. Merdivenin yüksekliği, ortalama 3.00m.'dir. Gövde üzerinde 5 adet mazgal pencere bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi kaidenin güney yüzünde, iki tanesi güneydoğuda, diğer iki tanesi de kuzeybatı yüzeyinde yer almıştır.

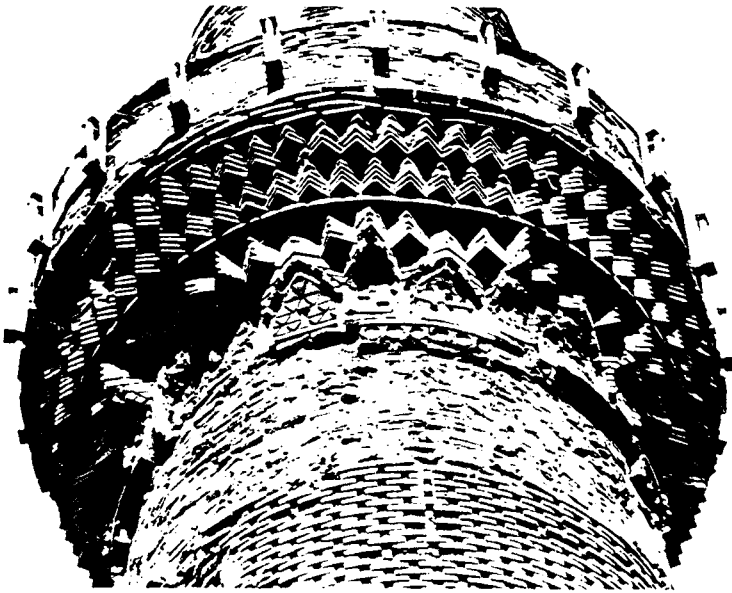
Minarenin şerefesine 114 basamakla ulaşılmaktadır. Şerefe hizasında bir sahanlıkla, şerefe çıkışı rahatlatılmıştır. Petek, içi boş bir silindir şeklindedir. Bu bölümde, külâhı taşıyan; onu petekle ve minare çekirdeği ile irtibatlandıran seren direği yapılmamıştır. Bunun yerine, peteğe belli bir kotta ahşap kalas atılmış; bunun üzerine bir dikme dikilerek külâh yerleştirilmiştir.



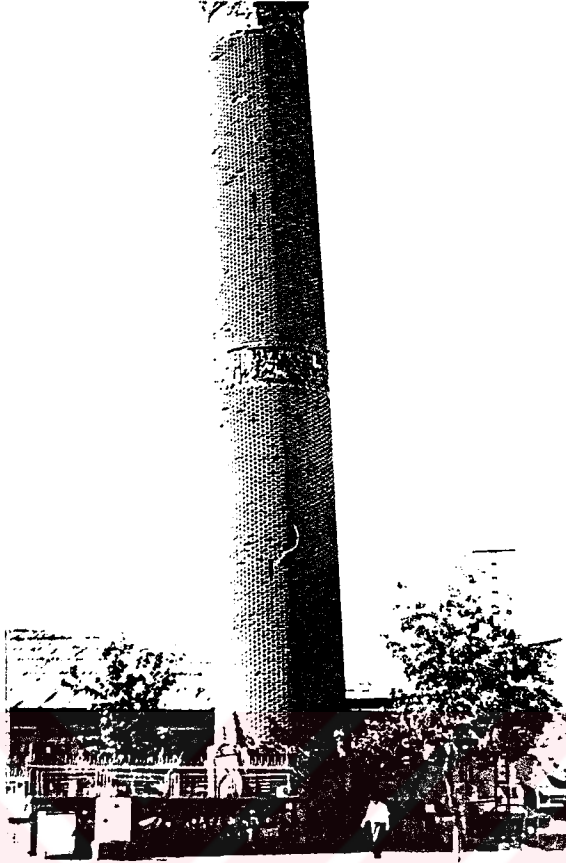
Şekil 2.8.16. Sivas Ulu Camii Minaresi rölövesi



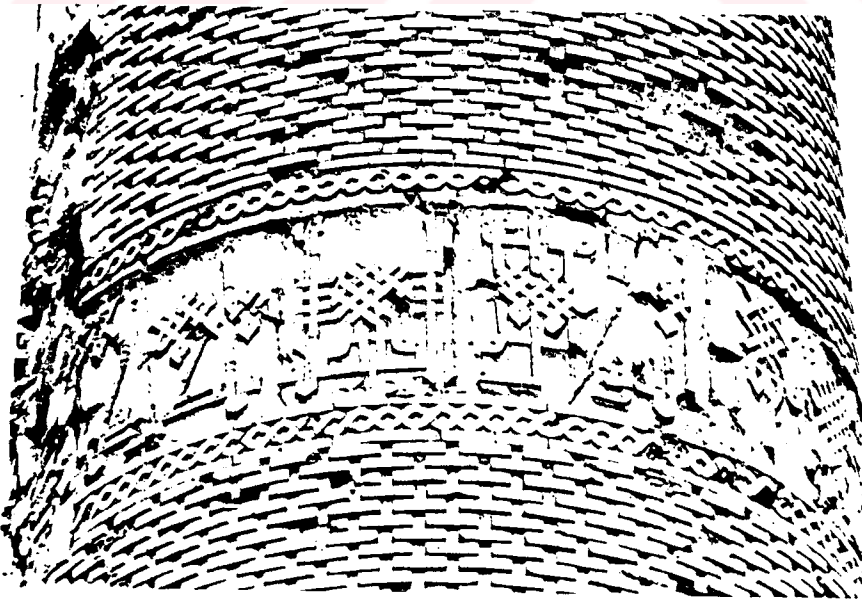
Resim 2.8.25. Sivas Ulu Camii genel görünüşü



Resim 2.8.26. Sivas Ulu Camii Minaresinin şerefe detayı



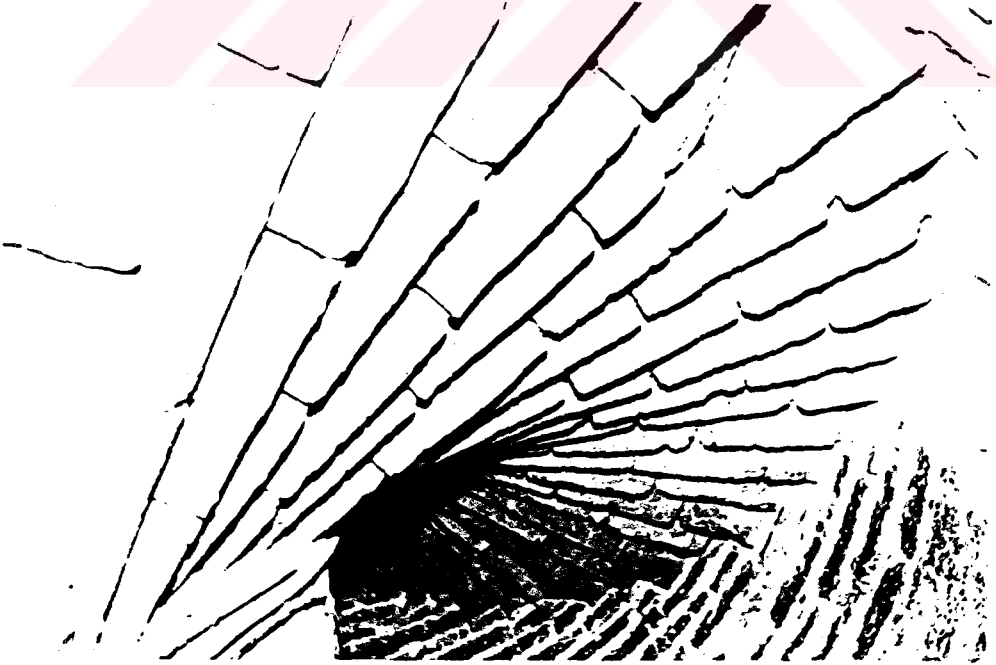
Resim 2.8.27. Sivas Ulu Camii Minaresi



Resim 2.8.28. Sivas Ulu Camii Minaresinin gövde yazı kuşağı



Resim 2.8.29. Sivas Ulu Camii Minaresinin girişindeki tonoz



Resim 2.8.30. Sivas Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı

2.9. Van ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: AII

Şekil : 2.9.17, 2.9.18

Resim: 2.9.31, 2.9.32, 2.9.33, 2.9.34, 2.9.35, 2.9.36

Evliya çelebi, bu caminin Akkoyunlu hükümdarı Şah Cihan tarafından XV. yüzyılda yaptırıldığını belirtmektedir⁽¹⁾.

Prof. Dr. Oktay Aslanapa ise caminin Karakoyunlu'lardan Kara Yusuf tarafından M. 1389 - 1400 yılları arasında yaptırılmış olabileceğini belirterek 1970 - 1973 yılları arasında yapılan kazılarda ele geçen tonoz yıkıntıları, duvar süslemeleri, harcın cinsi ve tekniğinin bu tarihlendirmeyi doğru çıkardığını kaydetmektedir⁽²⁾.

Prof. Dr. Ömür Bakırer ise, W. Bachmann'ın, kitabesi bulunmayan bu camiyi XI - XII. yüzyıla; K. Otto - Dorn'un mukarnas şekilleri ve alçı tezyinata dayanarak XIII. yy. sonu ve XIV. yüzyıl başına tarihlediğinden bahsederek, bu minareyi özelliklerine bakarak XII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmektedir.

Bu bilgilerin ışığı altında, minarenin mimari özellikleri ve yapım sistemine yola çıkarak, Prof. Dr. Ömür Bakırer'in tarihlendirmesinin en uygunu olduğu sonucunu çıkarmaktayız.

Bu minarenin yaptıranı ve mimarı bilinmemektedir.

Minare, Ulu Cami'nin kuzeybatı duvarının batı köşesine bir çıkıntı meydana getirecek şekilde yerleştirilmiştir.

Kaidesi, kare plana sahip olup, batı köşesi 2.60 m. yarı çaplı bir çeyrek daireyle yuvarlatılmıştır. Kare kaide, zeminden itibaren +1.40 m. kotuna kadar taştan inşa edilmiş; üzeri +4.75 m. kotuna kadar tuğladan yapılmıştır. Minareye giriş, kaidenin güneydoğu yüzüne açılan kemerli bir kapıdan sağlanmıştır. Bu kapı, caminin kuzeybatı duvarındaki giriş kapısının solundaki eyvana açılmaktadır.

Pabuç kısmı bulunmamakla beraber kaideden gövdeye geçiş, kaidenin köşelerinin üçgen şeklinde pahlanmasıyla sağlanmıştır.

¹ EVLİYA ÇELEBİ, 1986, Evliya Çelebi Seyahatnamesi. İstanbul, Üçdal Neşriyat, C.3-4, s.552

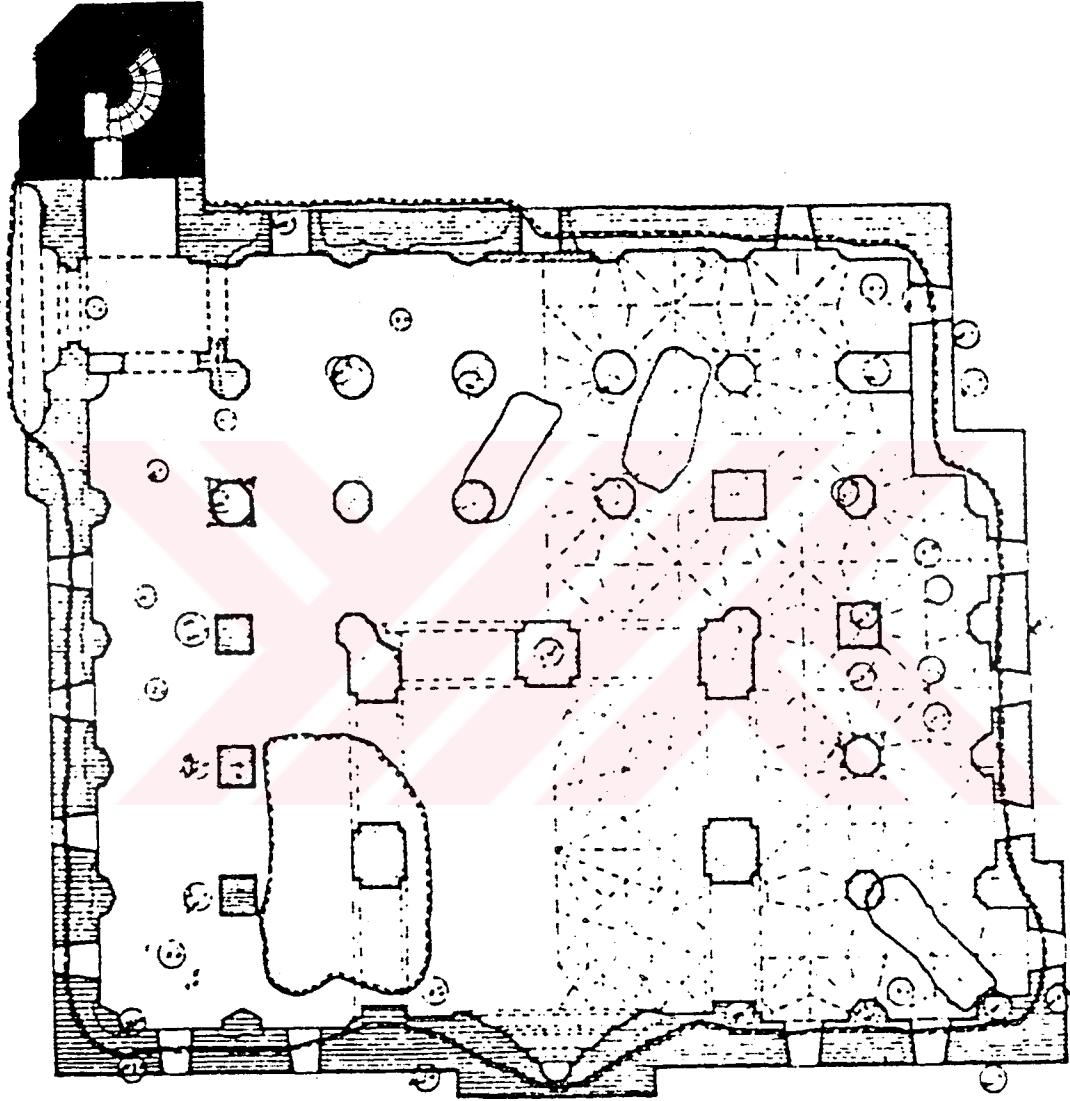
² ASLANAPA, O., 1970, "1970 Van Ulu Camii Kazısı", Sanat Tarihi Yıllığı IV., Ankara.

ASLANAPA, O., 1971, "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Cami", Ankara Sanat Tarihi Yıllığı V.

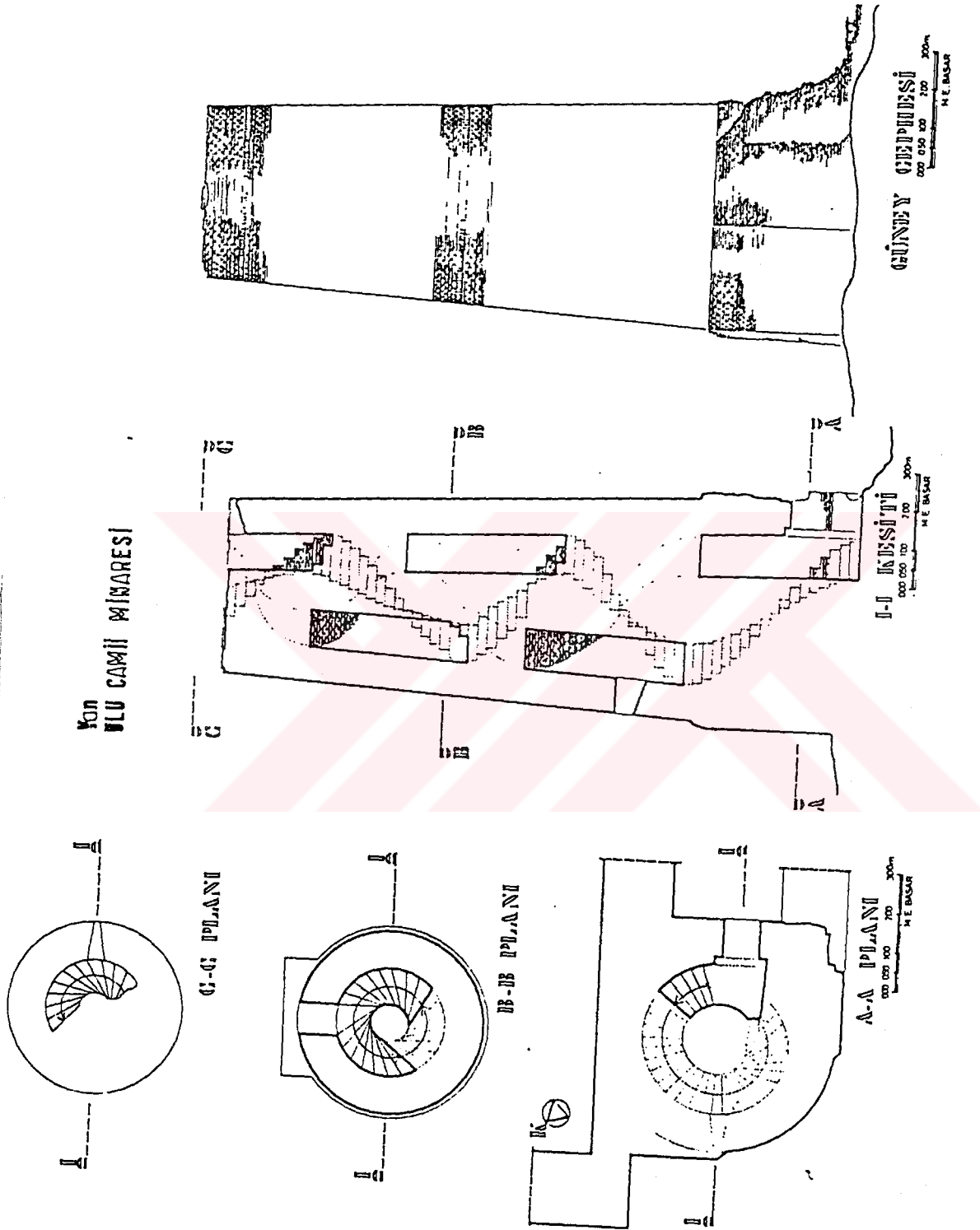
+16.75 m. kotuna kadar devam eden gövdesi, tuğladan kilit örgü şeklinde inşa edilmiştir. Bu kotta, tuğlalar dikine yerleştirilerek yaklaşık 0.2m. eninde bir şerit oluşturulmuştur. Gövdenin kuzeydoğu cephesinde +9.00m. kotunda dama çıkış kapısı bulunmaktadır. Bugünkü haliyle gövde 2 adet mazgal penceresi ile aydınlatılmaktadır.

Minarenin E.Atsız tarafından 1911 yılında çekilen fotoğrafında görülen, şerefe ve petek kısmı bugün mevcut değildir.

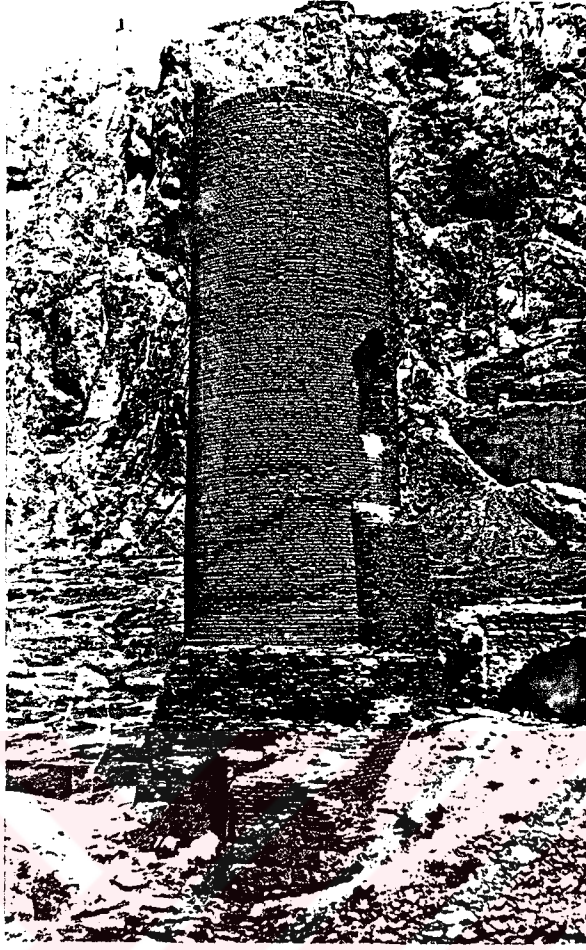
Minareye 0.88 m. eninde 2.40 m yüksekliğinde kemerli bir kapı ile girilmekte; 1.28m. x 1.50m.'lik bir sahanlıktan, 1.08m. enindeki ve yükseklikleri 0.20m. - 0.25m. arasında değişen basamakları bulunan, saat ibresine ters yönünde dönerek yükselen merdivene geçilmektedir. Yüksekliği 3.50m.-4.00m. arasında değişmektedir. Merdivenin +1.40m. kotuna kadar kısmı taştan, üst bölümü ise tuğladan yapılmıştır. Tuğladan inşa edilen çekirdek çapı, başlangıçta 1.80m. iken, en üstte 0.80m.'ye kadar düşmüştür. Basamakların genişliği, çekirdekte 0.15 m. ye kadar düşerken, gömlek kenarında 0.35 m.'ye ulaşmaktadır. Basamaklar, 30. basamağa kadar çekirdek merkezine doğru giderken; 30. basamaktan sonra hemen hemen çekirdek kenarına teğet olacak bir biçimde inşa edilmişlerdir. 35. basamak kotunda, kuzeybatı cephesinde yerden +7.75m. yükseklikte, dama çıkış kapısı bulunmaktadır. Minare merdiveni 67. basamakta son bulmaktadır. Basamak altları, tuğlaların birbiri üzerinden taşıtılmasıyla elde edilen bindirme tekniğinde inşa edilmiş olup, helezonik şekilde dönerek yükselmektedir.



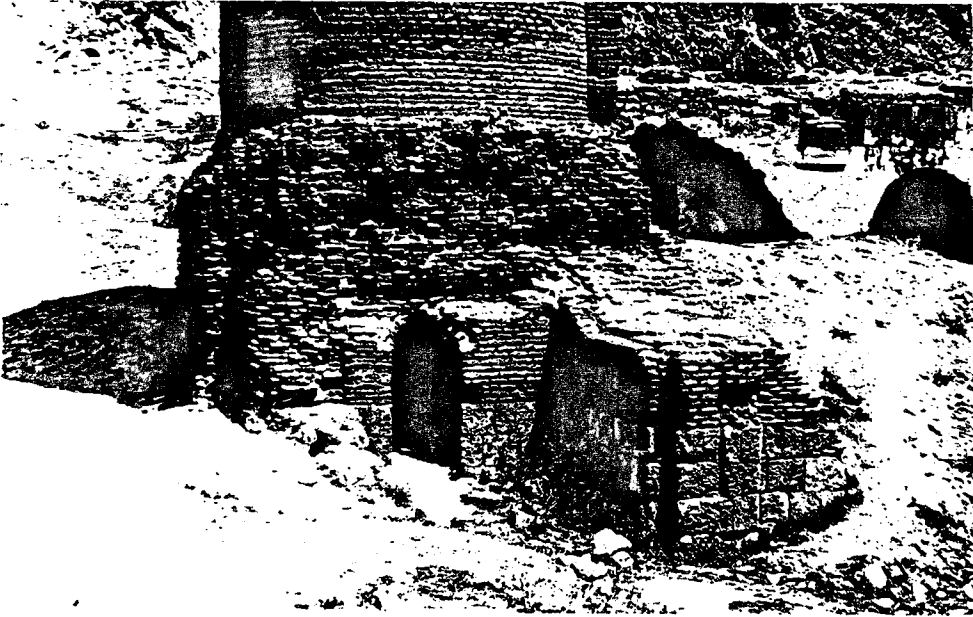
Şekil 2.9.17. Van Ulu Camii planı



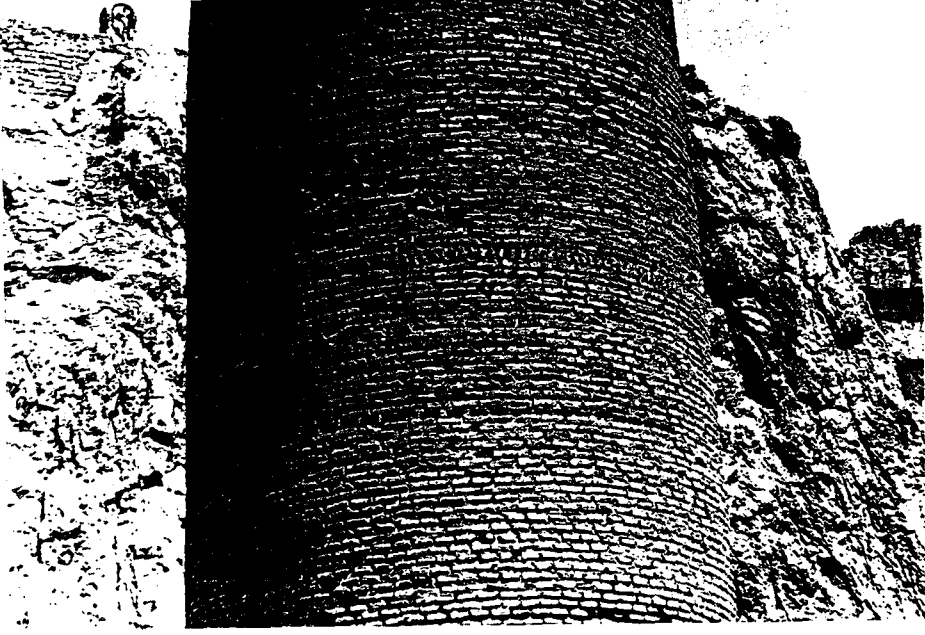
Şekil 2.9.18. Van Ulu Camii Mİnaresi rölövesi



Resim 2.9.31. Van Ulu Camii genel görünüşü



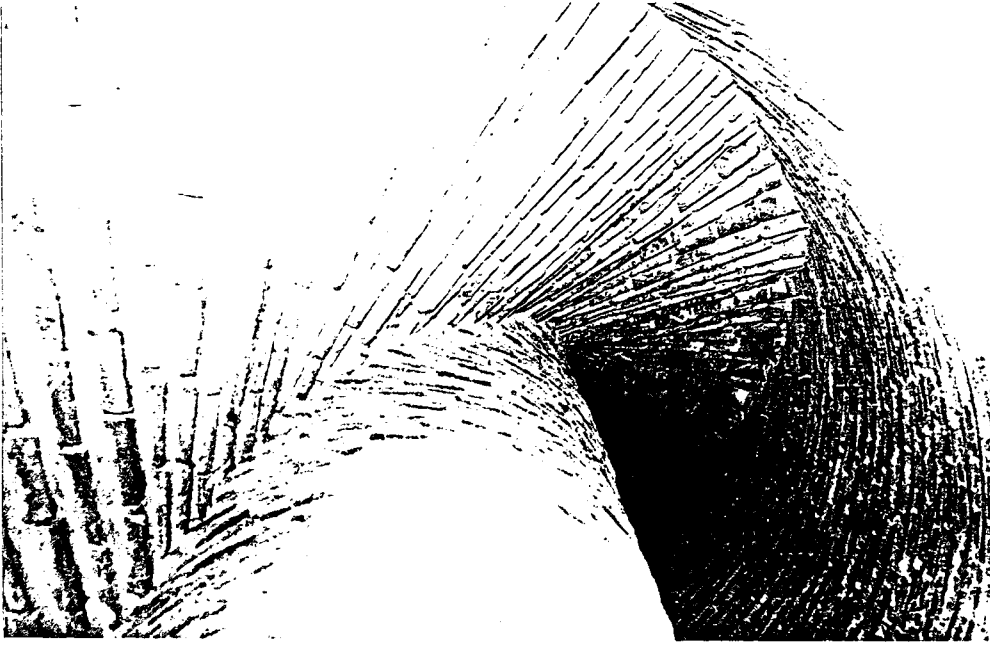
Resim 2.9.32 Van Ulu Camii Minaresinin kaidesi



Resim 2.9.33. Van Ulu Camii Minaresinin gövdesi



Resim 2.9.34. Van Ulu Camii Minaresinin merdiven detayı



Resim 2.9.35. Van Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.9.36. Van Ulu Camii Minaresinin konstrüksiyon detayı

2.10. Kayseri ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: C1

Şekil: 2.10.19, 2.10.20

Resim: 2.10.37, 2.10.38, 2.10.39, 2.10.40, 2.10.41, 2.10.42

Ulu Cami, Kayseri şehir merkezinde bulunmaktadır. Minare, harimin batı kapısı güneyinde (sağda) yer alır.

XII. yüzyılda yapıldığı kabul edilen caminin minaresi, daha sonra caminin tadilat geçirdiği bir zamanda, muhtemelen XIII. yüzyılda batı duvarına bitişik inşa edilmiştir (¹).

Mimarı bilinmemektedir.

Zeminden 9.90 m. yükseklikteki kare prizma şeklindeki kaidesi, kesme taştan inşa edilmiş olup, 4.82m. x 4.81m. ebadında kare bir plâna sahiptir. Bu kare kaide, alt kısımda kademeler halinde tabana doğru gittikçe genişleyen bir şekilde inşa edilmiştir. Kaidenin nihayetinde ise, profilli bir silme mevcuttur.

Sekizgen plânlı ve kilit örgü ile örülmüş tuğla pabucun yüksekliği 4.82 m. olup, bir sıra kirpi saçak, iki sıra düz örgüden oluşan bir silme ile son bulmaktadır.

Yukarıya doğru daralan silindirik gövdede +21.95m. kotunda 1.00m.'lik yazı şeridi bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan onarımlarla bu yazı şeridi yenilenmiştir. Bu nedenle, bugün mevcut olan sırlı tuğlalar özgün değildirler. Gövde üzerinde batıda iki adet, kuzey ve güneyde birer adet olmak üzere çeşitli seviyelerde açılmış mazgal pencereler bulunmaktadır. +22.90m.'de tuğla bir bilezik mevcuttur. +21.35m.'deki tuğla örgülerin farklı renk ve dizilmelerinden, bu bölümün sonradan tamir edildiği anlaşılmaktadır.

Silindirik gövdeden sonra, 7 tuğla sırasından oluşan şerefeye geçiş bölgesi yer alır. Bu sıralardan ilk 4 sırası tuğlaların birbiri üzerine bindirilmesi suretiyle yapılmış; beşinci ve altıncı sıralar kirpi saçak şeklinde ve son sıra düz olarak yapılmıştır. Şerefeye

¹ KUBAN, D., 1965, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul, s.57.

GABRIEL, A., 1983, Monuments Turcs de Anatolie, Paris, s.145-146, Fig.88, Levha. 34,1

Gabriel A.1931, Batı duvarına yerleştirilen minarenin 1205 restorasyonu sırasında ilave edilmiş olabileceğini belirtir. Bkz. Monuments Turcs d'Anatolie, Paris, s.32-35.

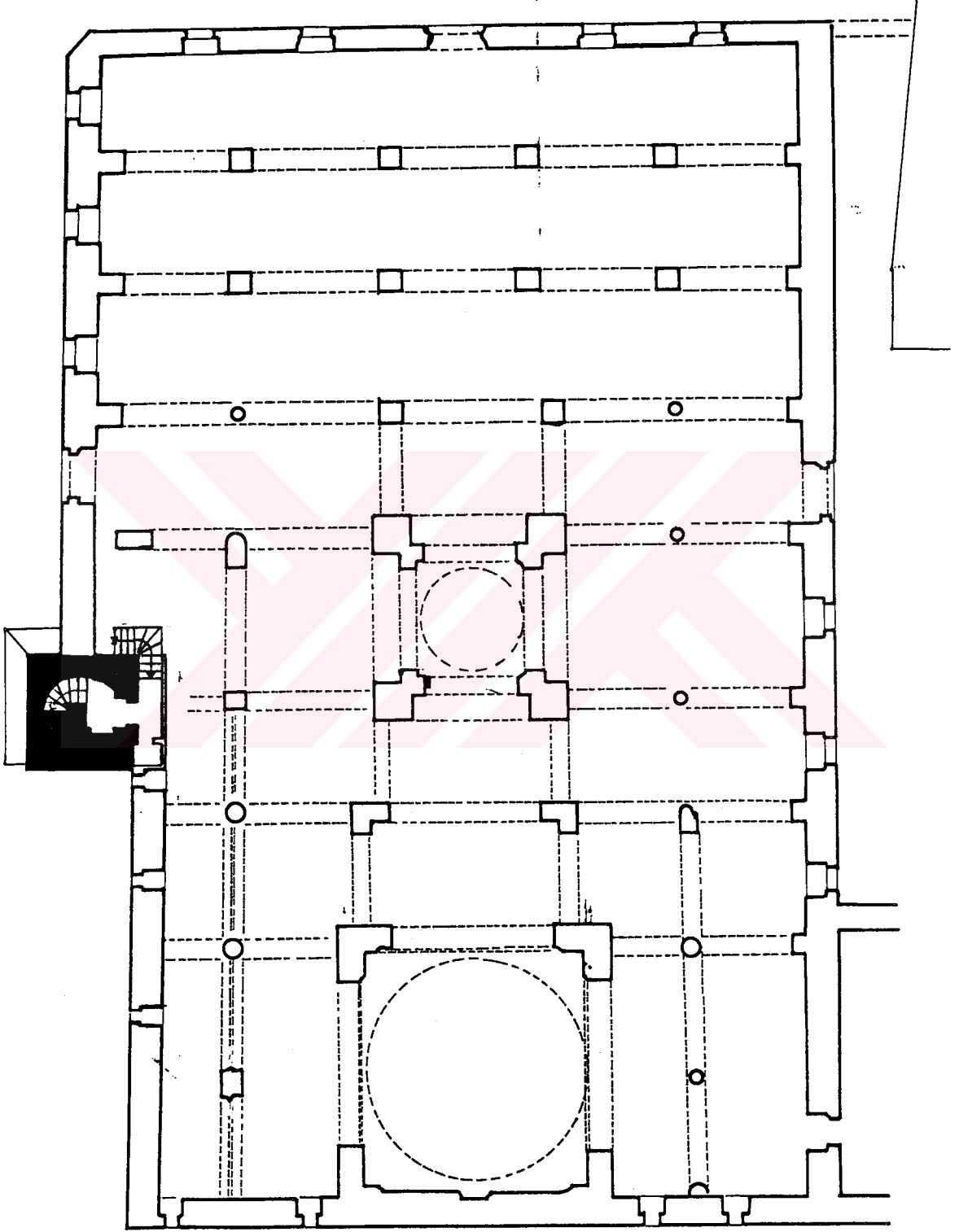
korkuluğu tuğladan inşa edilmiştir. Yüksekliği 1.07m. olup, kalınlığı 0.22m. dir. Korkuluğun en üst kısmında ise 0.10 m. kalınlığında, 0.26 m. eninde bir taş harpuşa mevcuttur. Şerefe kapısı kibleye açılmaktadır.

Gövdeye nazaran daha dar olan ve taştan inşa edilen petek kısmı, 0.32m. kalınlık ve 6.00m. yüksekliğe sahiptir. Muhdes olan bu kısmın +2.30 m. kotuna kadarki bölümü koyu renkli taşlarla, üst kısmı ise açık renkli taşlarla yapılmıştır. Ayrıca bu kısım, yukarıya doğru çıkıldıkça 0.10m. - 0.20m. kadar daralmaktadır.

Taştan inşa edilmiş olan petek kısmının üzeri, yüksek bir piramidal külâhla kapatılmıştır. Bu külâhın üzeri kurşunla kaplanmıştır. Külâhın en tepesine ise külâhla aynı devirde yapılan bir alem oturtulmuştur.

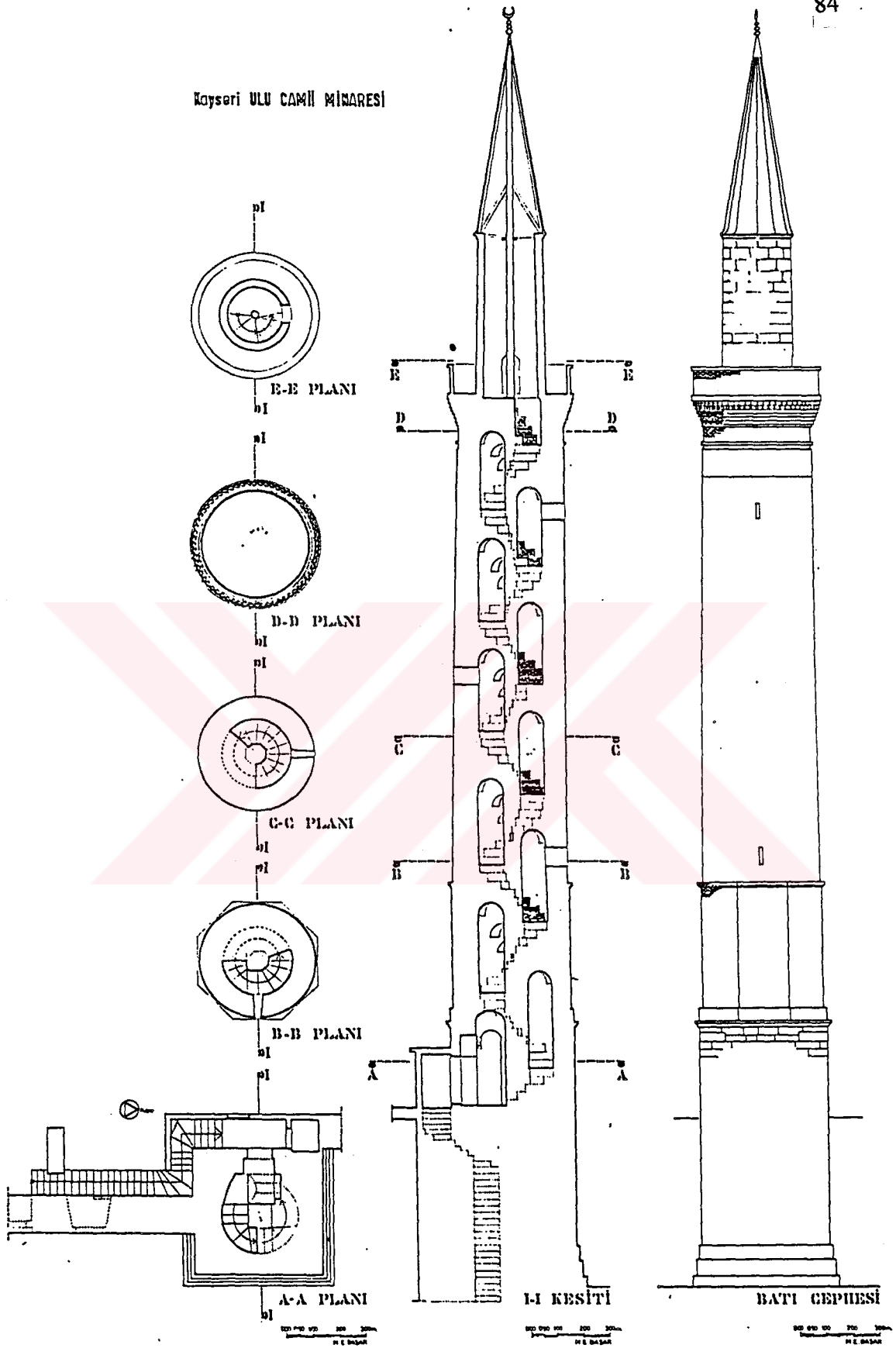
Minarenin giriş kapısı zeminden 6.70m. yukarıda olup, caminin içinden, sonradan inşa edilen bir merdivenle ulaşılmaktadır. Doğu yönde yer alan minare kapısı 1.10m. x 3.65m. ölçüsündeki bir sahanlığa açılmaktadır. Bu sahanlığa, minare kapısı dışında iki kapı daha açılmaktadır. Minare girişinde 1.12m. x 1.98m.'lik bir sahanlık mevcuttur. Bunun üstü taştan inşa edilmiş, ortada 0.40m.'lik bir düzlüğü bulunan aynalı tonozla örtülmüştür. Bu kısımda minare çekirdeği ve 1.00m. genişlikteki basamaklar taştan inşa edilmişlerdir. Rıhtları 0.28m. - 0.30m. arasında değişmektedir. 13. basamaktan sonra, çekirdek ve basamaklar tuğla olarak devam etmektedir. Tuğla basamakların rıhtları 0.32m. - 0.34m. arasındadır. Bu basamaklar, 0.04m.'lik tuğlaların arasını 0.02m. - 0.025m. harçla doldurmak suretiyle oluşan 3 sıra tuğlaların üzerinin 0.06m.'lik ahşapla kaplanmasıyla meydana gelmiştir. Basamakların alt kısımlarında ise üstten gelen yükleri karşılayabilmek için tonoz parçalarından faydalanılmıştır. 25. basamağa kadar dörtgen olarak örülmüş olan çekirdek, 25. basamaktan sonra sekizgene dönüşmektedir. Bu çekirdek şekline uygun olarak, taşıyıcı tonozların şekilleri de değişmektedir. Önceleri dörtgenin bir kenarı boyunca devam eden tonoz parçası, çekirdek sekizgene dönüşünce, çekirdek kısmında sekizgenin bir kenarına dayandırılmış, diğer ucu gömleğe doğru genişlemiştir. Yukarıya çıkıldıkça sekizgen çekirdeğin kenarları küçülmekte, buna bağlı olarak da, merdivenin üzerini örten tonoz parçaları küçülmektedir. Bu bölümde basamak yükseklikleri 0.35m. - 0.38m. arasında değişmektedir.

Şerefeye 88 basamakla ulaşılmaktadır. Şerefeye kotunda, çekirdeğin merkezinde 0.30 m. çapında bir seren direği mevcuttur. Bu bölüme ayrıca ahşaptan 2 adet merdiven ilave edilmiştir.

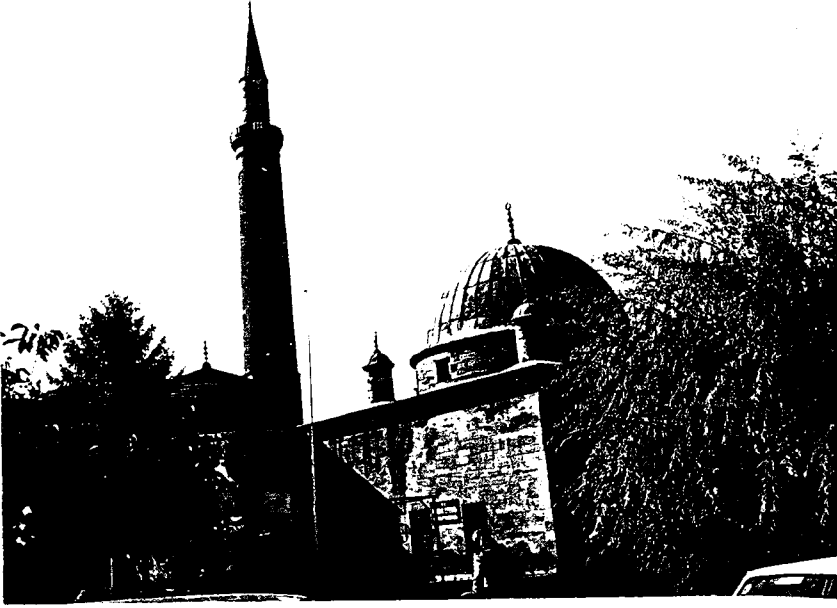


Şekil 2.10.19. Kayseri Ulu Camii planı

Kayseri Ulu Camii Minaresi



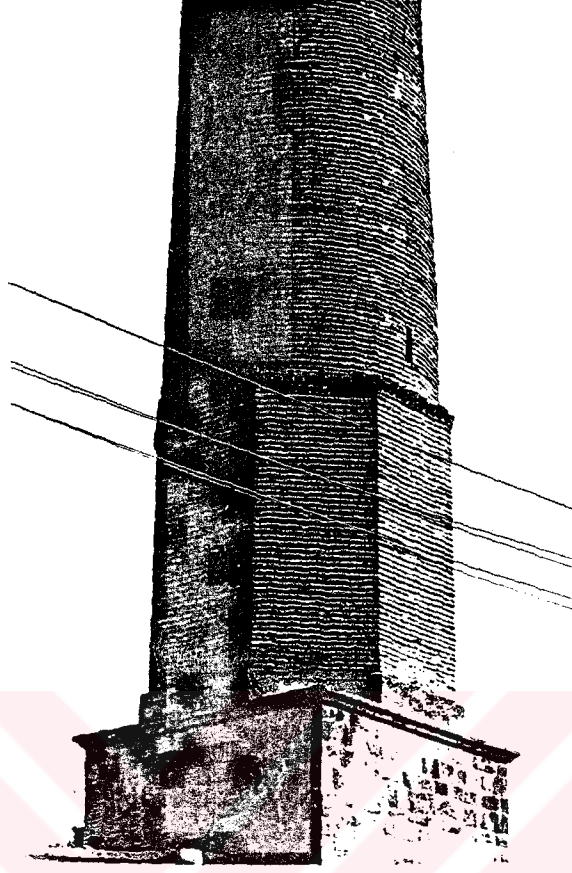
Şekil 2.10.20. Kayseri Ulu Camii Minaresi rölövesi



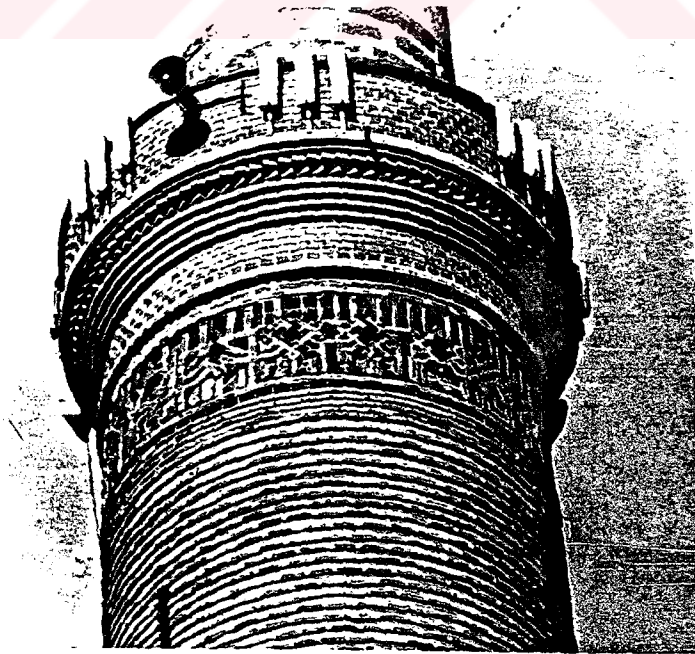
Resim 2.10.37. Kayseri Ulu Camii



Resim 2.10.38. Kayseri Ulu Camii Minaresi



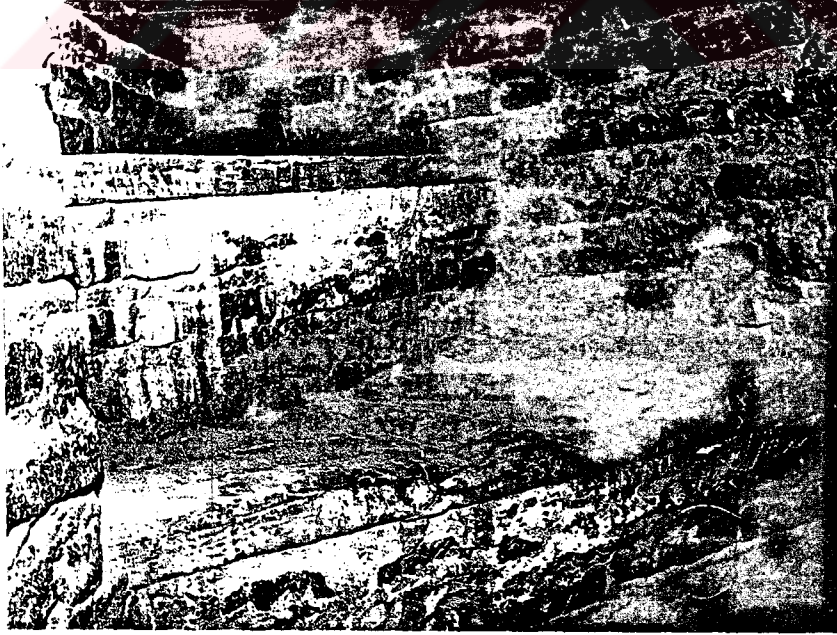
Resim 2.10.39. Kayseri Ulu Camii Minaresinin kaide pabuç ve gövdeden ayrıntı



Resim 2.10.40. Kayseri Ulu Camii Minarenin şerefesi ve peteği



Resim 2.10.41. Kayseri Ulu Camii Minarenin basamak altı detayı



Resim 2.10.42. Kayseri Ulu Camii Minarenin merdiven detayı

2.11. Konya HOCA HASAN MESCİDİ MİNARESİ

Tip: AIII

Şekil : 2.11.21, 2.11.22

Resim: 2.11.43, 2.11.44, 2.11.45, 2.11.46, 2.11.47, 2.11.48

Mescid, Beyhekim Mahallesiinde Kazımkarabekir Caddesi ile Hayat Sokağının keşiştiği köşededir. Mabed, klâsik Selçuklu mahalle mescidleri gibi önü revaklı, kubbeli bir harimden ibarettir. Minare, mescidin kuzey cephesinde son cemaat mahallinin doğu ucunda yer almaktadır .

Mescidin ve minarenin kitabesi bulunmamaktadır. Fakat mevcut bazı belgelere göre, XII. yüzyılın sonu ve XIII. yüzyılın başlarında mescidle birlikte inşa edilmiştir.⁽¹⁾ Minarenin yaptıranı ve mimarı belli değildir.

Kare plânlı kaidenin ölçüleri 3.50m. x 3.50m. dir. Alt kısmında devşirme kesme taş kullanılmıştır. +1.30m. kotundan +4.15m. kotuna kadar olan kısmı tuğla olup, kilit örgüyle yapılmıştır. Yola bakan cephesindeki izlerden, burada cephe boyunca devam eden, muhtemelen çini bir kitabenin bulunduğu sanılmaktadır.

Üçgen köşe elemanlarıyla kaidenin kenarları pahlanarak, kare kaideden sekizgen dilimli gövdeye geçiş sağlanmıştır.

Gövde, tuğladan inşa edilmiş olup, dilimleri, bir karenin her kenar ortasında yarım daire bir çıkıntı yapacak şekilde oluşturulmuştur. Gövdenin kuzeybatı cephesinde, kubbe etek seviyesinde, 0.55 m. eninde 1.20 m yüksekliğindeki bir kapı ile dama çıkış sağlanmıştır.

Gövde +10.95m. kotunda sona ermektedir. Gövdeden şerefeye geçiş, 0.50m. yüksekliğinde, iki sıra mukarnasla sağlanmıştır. Bu mukarnaslar yer yer siyah, mavi, lacivert çinilerle süslenmiş, aralarına sekizgen yıldızlar oturtulmuştur. Bu çinilerin

¹ ASLANAPA, O., 1984, "Tahmini olarak 13. yüzyılın sonuna tarihler". Bkz. Türk Sanatı, İst. s.69. ÖNDER, M., 1984, "Konyalı Hoca Hasan tarafından 13. yüzyılın başında yaptırılmıştır". Bkz. Mevlana Şehri Konya, Ankara, s.141.

EDHEM, H. 1982, "Bu mescidin H.598 / M. 1193 tarihli olabileceğini belirtir". Bkz. Kayseri Şehri, Ankara, s.30.

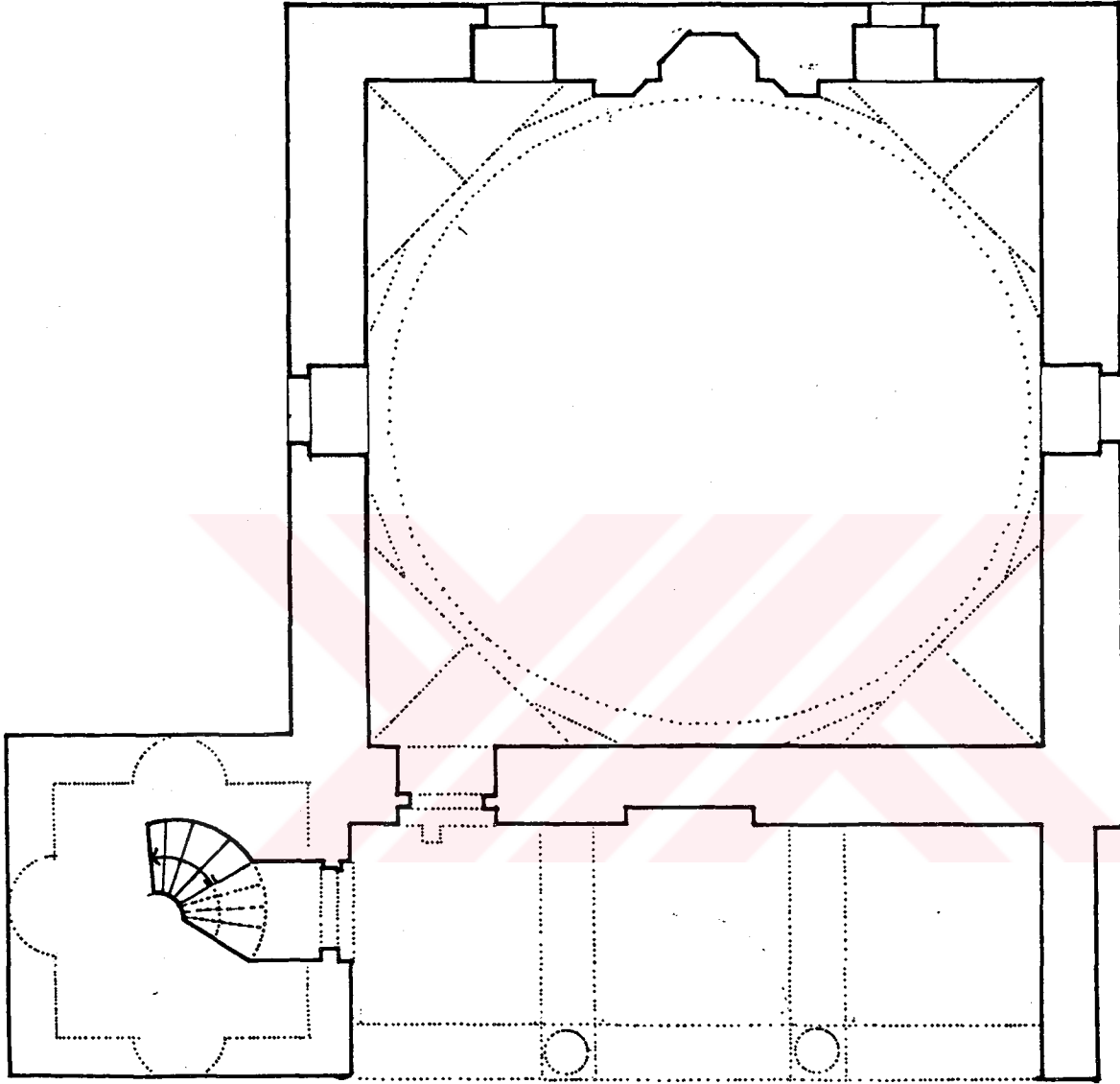
KONYALI, İ.H., 1964, "Konya'da böyle bir mahalle bulunmadığını belirterek Edhem beyin tahminine katıldığını belirtir". Bkz. Abideler ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, s.398.

çoğu dökülmüştür. Kuzeybatı tarafta külâhtan şerefe altına kadar olan kısım yıkılmış, bilemediğimiz bir tarihte basit bir şekilde onarılmıştır. Şerefe kapısı batıya açılmıştır.

Minarenin şerefeden sonraki, birinci gövdeye nazaran daha dar olan üst gövdesi, araları özel profilli tuğlaların meydana getirdiği düşey kordonlarla ayrılmış; yarım daire plânlı, sekiz dilimli olarak devam etmektedir. Gövde bölümünün üstü, üç sene önce yapılan bir tamiratla üzeri kurşun kaplı konik bir külâhla kapatılmış ve bir alem oturtulmuştur.

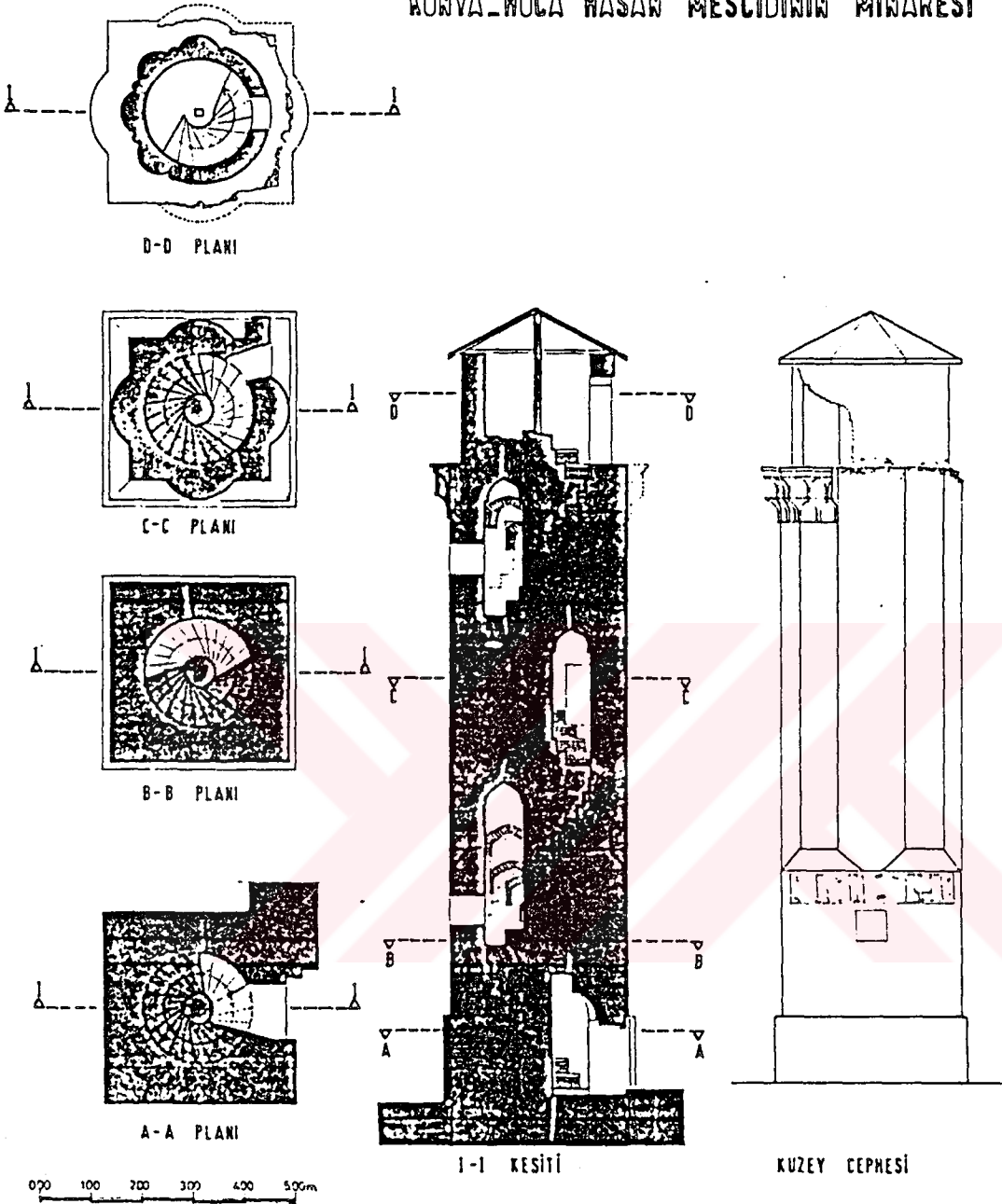
Minareye giriş, mescidin kuzey yönündeki revaka açılan kemerli bir kapıdan sağlanmıştır. Kapı, yerden + 0.50m. yüksek; 1.10m. eninde ve 1.50m. yüksekliğindedir. Kapıdan girişte küçük bir sahanlık mevcuttur. Saat ibresine ters yönde dönerek yükselen merdivenin genişliği 0.74m., nıhtıları ortalama 0.32m.'dir. Basamakların genişliği çekirdekte 0.04m. - 0.05m. gömlekte 0.26m. - 0.28m. arasındadır. Basamaklar, 0.025m. - 0.03m. harç, 0.04m. - 0.045 m.'lik tuğlaların arasında kalacak biçimde örülmüş; üst kısımda 0.05m.'lik ahşap kaplama kullanılmıştır. Bu ahşap 0.48m. çapındaki çekirdekte de devam etmektedir. Basamakların altları ortada çekirdeğe, yanlarda duvara oturan kemerler şeklinde örülmüştür. Yukarı doğru çıkıldıkça, iki kemer arasında kalan boşluklar tonoz parçasıyla kapatılmıştır. Bu sistem sayesinde üstten gelen yükler kenarlara ve çekirdeğe aktarılmıştır. 45. basamakta şerefeye çıkış sağlanmıştır. Şerefeye çıkıştan sonra basamaklar aynı şekilde devam etmektedir.

1992 de yapılan tamirlerle, minarenin 2. gövdesinin sağlam kalmış olan kısmı onarılarak belli bir yükseklikte bitirilmiş; üzeri kurşun kaplı bir külâh ile tamamlanmıştır.



Şekil 2.11.21. Konya Hoca Hasan Mescidi planı

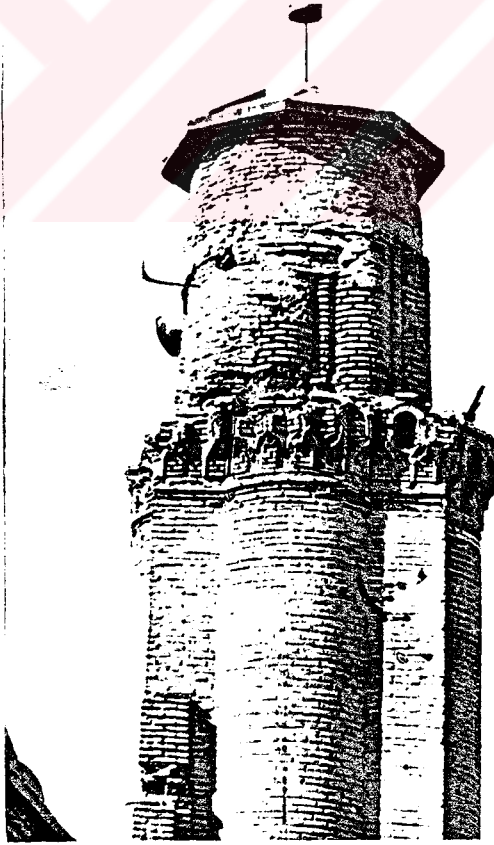
KONYA_HOCA HASAN MESCİDİNİN MİNARESİ



Şekil 2.11.22. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi rölövesi



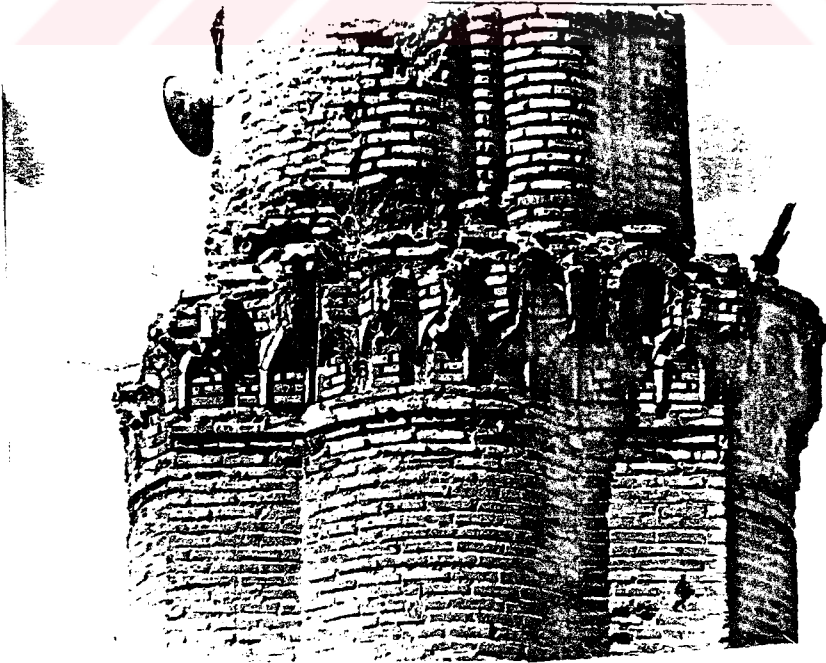
Resim 2.11.43. Konya Hoca Hasan Mescidi genel görünüşü



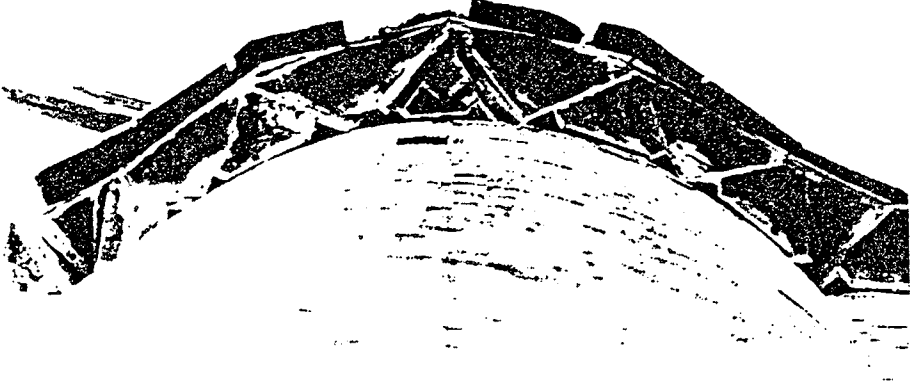
Resim 2.11.44. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi



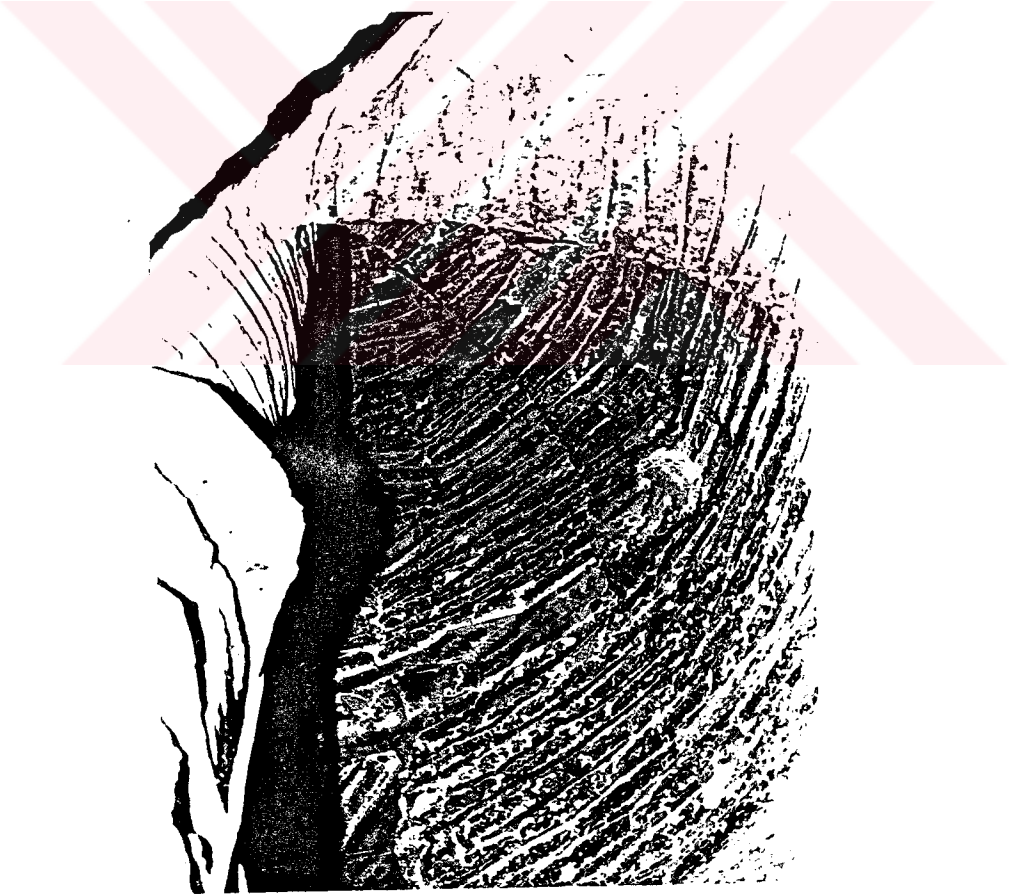
Resim 2.11.45. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefesi ve ikinci gövdesi



Resim 2.11.46. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefeye altı mukarnasları



Resim 2.11.47. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnasları planı



Resim 2.11.48. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.12. Niğde ALAEDDİN CAMİSİ MİNARESİ

Tip: C1

Şekil: 2.12.23, 2.12.24

Resim: 2.12.49, 2.12.50, 2.12.51, 2.12.52, 2.12.53, 2.12.54

Niğde Alaaddin Camisi, şehrin merkezinde yer alan hüyükün üzerinde olup, minaresi harimin kuzeydoğu köşesinde yeralmaktadır.

Taç kapıdaki kitabesine göre, H. 622 / M. 1223 yılında Zeyneddin Besare tarafından yaptırılmıştır. Mimarı, Mahmud'un oğlu Sıddık ve kardeşi Gazi'dir⁽¹⁾.

Kesme taş kaide, caminin kuzeybatı köşesinde, duvardan doğu yönünde 0.33m. ve kuzey yönünde 0.99m. taşkın olup, +3.40m. kotunda, üst köşeleri pahlanarak sekizgene dönüşür.

Kenarları 1.55m. -1.65m. arasında değişen sekizgen pabuç, 1.40m. yüksekliğindedir. Bu bölümün cami ile birleşmeyen kuzey ve buna bitişik iki yüzü, +4.72 m. kotundan başlayan ve eni 1.50m. - 1.55m., yüksekliği 3.13m. - 3.15m. arasında değişen; 0,20m. genişliğinde alçak kabartmalı geometrik motiflerle süslenmiş; çevresi silmelerle sarılmış, sağır kemerli panolardan (kuzeydoğu yönündekinde mazgal pencere) oluşmaktadır. Güneydoğu yüzüne ise, 6.27m. kotunda, caminin damına çıkışı sağlamak için kemerli bir kapı açılmıştır. Pabuç yukardan aşağıya doğru önce düz, sonra iç bükey, daha sonra da S profillerden oluşan 0.32 m. yüksekliğinde bir silme ile tamamlanmıştır.

+8.20m. kotu ile +17.00m. kotları arasında kesme taştan inşa edilen konik gövde yer alır. Gövde üzerinde güneybatı yönünde açılmış bir adet mazgal pencere bulunmaktadır.

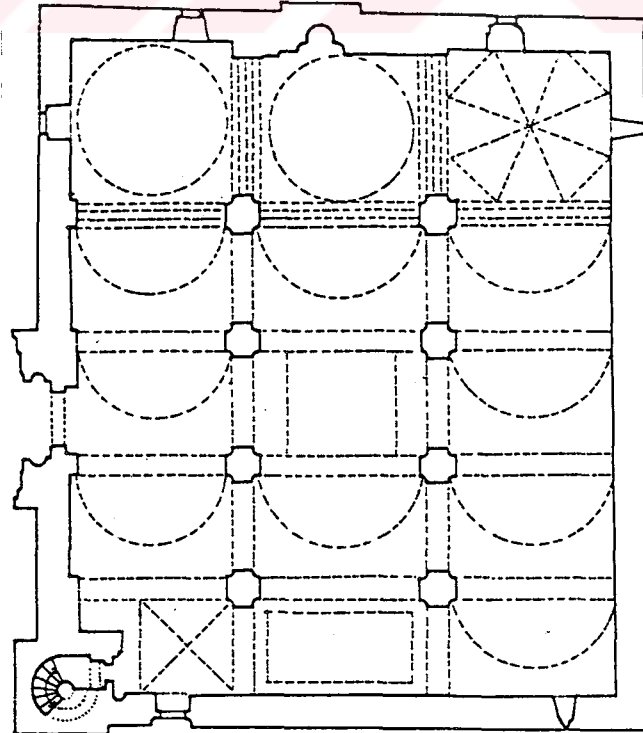
Şerefeye geçişte taştan inşa edilmiş olan 3 sıra mukarnas dizisinden oluşan geçiş elemanı bulunmaktadır. Bu mukarnas dizinden birincisi bademlerden; ikincisi içbükey; üçüncüsü yine derin içbükey kavislerden oluşmaktadır. Mukarnas dizilerinden sonra düz bir silme ile dairesel plâna sahip olan 0.11 m. kalınlığındaki şeref korkuluğu gelmektedir.

¹ GABRIEL, A.,1962, Niğde Tarihi, Çeviri. A.A.TÜTENK, Ankara , s.30-31.

Gövdeye göre daha dar olan taş petek bölümünün yüksekliği 3.30 m. dir. Bu bölümde +2.20m. kotunda dört ana yöne açılan dört mazgal pencere vardır. Kemerli şerefe kapısı kibleye açılmıştır. Petek, yüzeyinden 0.05m. dışarıya taşan düz bir silmeyle tamamlanmıştır.

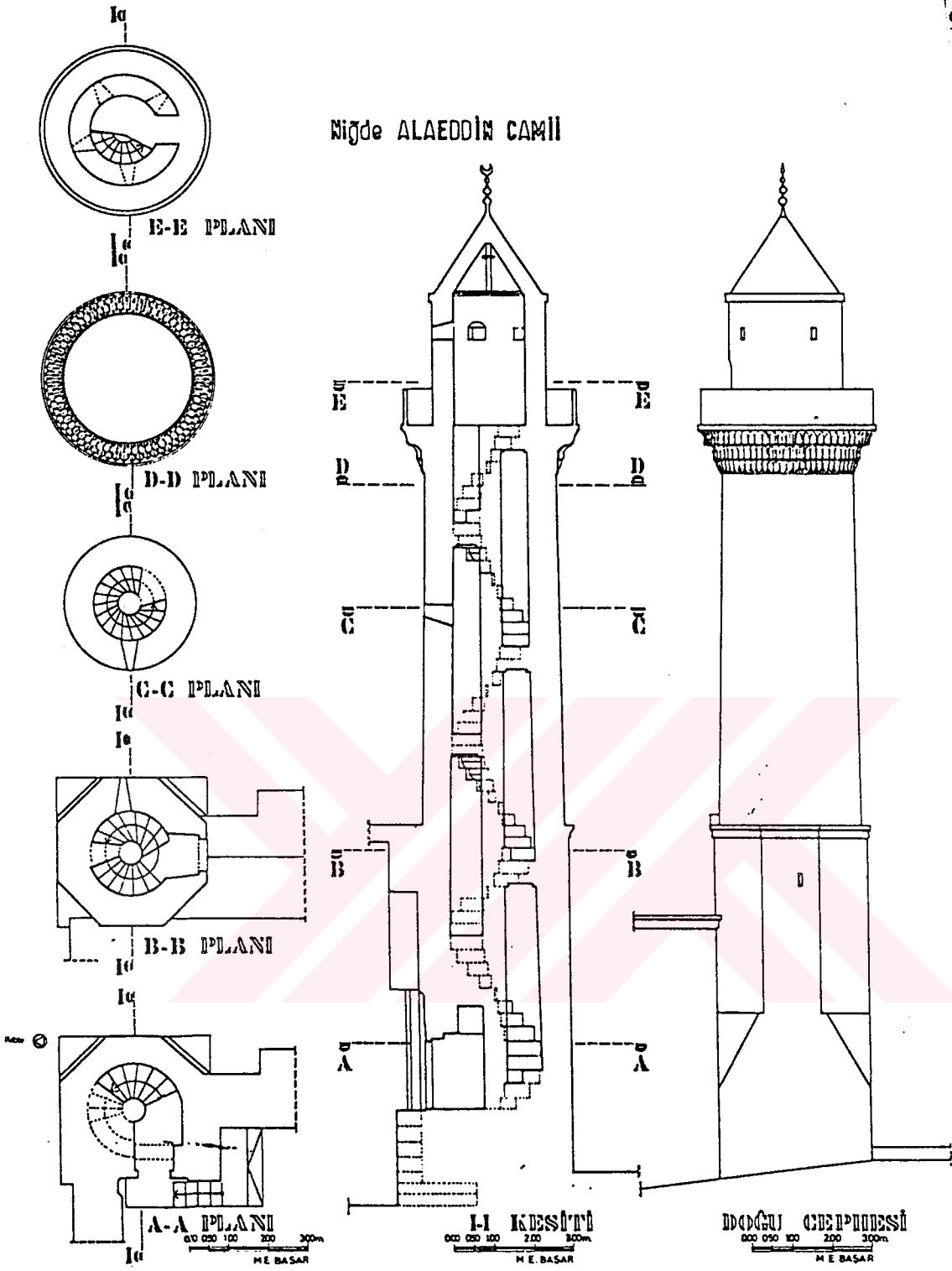
Silindirik peteğin üstünde taştan inşa edilmiş konik bir külâh ve tepesinde bir alem bulunmaktadır.

Minareye giriş, caminin kuzeybatı köşesinde beş basamakla çıkılan, +2.40 m. kotunda, 1.20m. x 0.60m.'lik bir sahanlıktan sağlanmıştır. 0.77m. x 1.72m.'lik bir kapı ile yaklaşık 0.95m. x 1.85m.'lik ikinci bir sahanlığa geçilmektedir. Saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselen merdivenin yüksekliği 4.60m. - 4.85m. arasındadır. Basamak genişliği 0.58m., rıhtları 0.30m. - 0,35m., çekirdek çapı 0.58m. - 0.60m.'dir. Basamaklar çekirdek yönünde 0.08m. - 0.17m., gömlekte 0.27m. - 0.44m.'dir. Basamak altları merdiven eğimine uygun bir şekilde pahlanmıştır. Merdivenin bazı bölümlerinde tamiratlar sonucunda taşıma özelliğini kaybeden basamaklar, alttan ahşaplarla desteklenmişlerdir. 16. basamak hizasında, 0.80 m. eninde, 1.65 m. yüksekliğindeki kapı ile dama çıkış sağlanmakta; 55. basamakla şerefe taban kotundaki sahanlığa ulaşılmaktadır. Taş külâh bölümündeki seren, peteğe oturan bir kalasa taşıtırılmıştır.

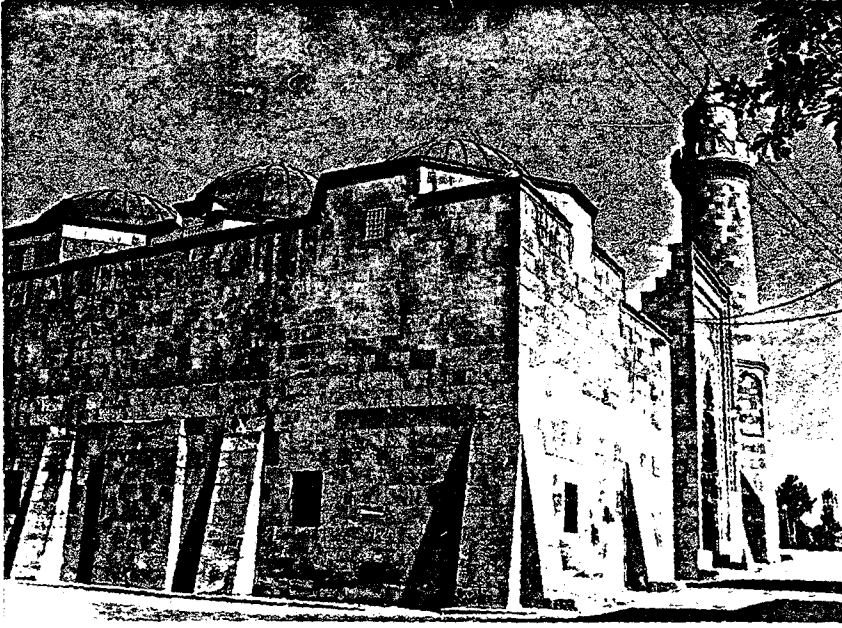


Şekil 2.12.23. Niğde Alaeddin Camii planı

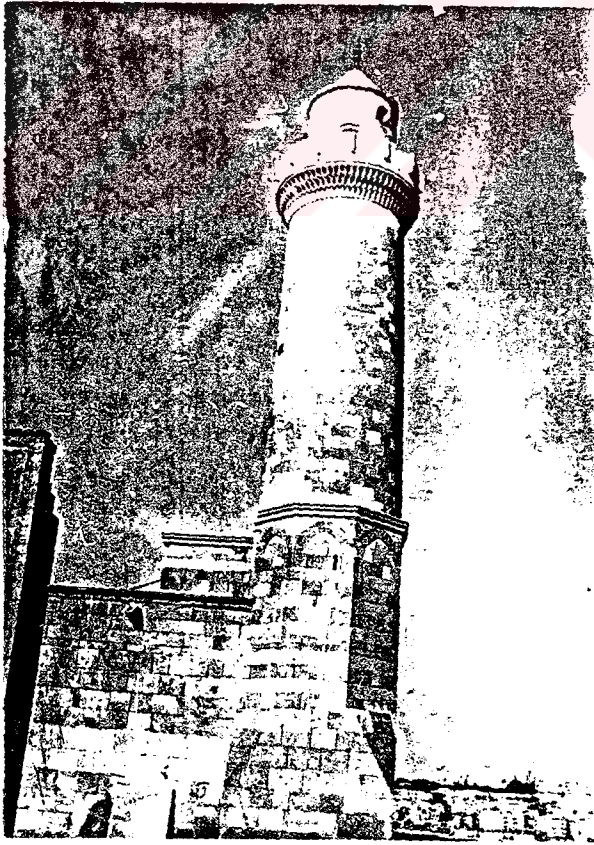
Niğde ALAEDDİN CAMII



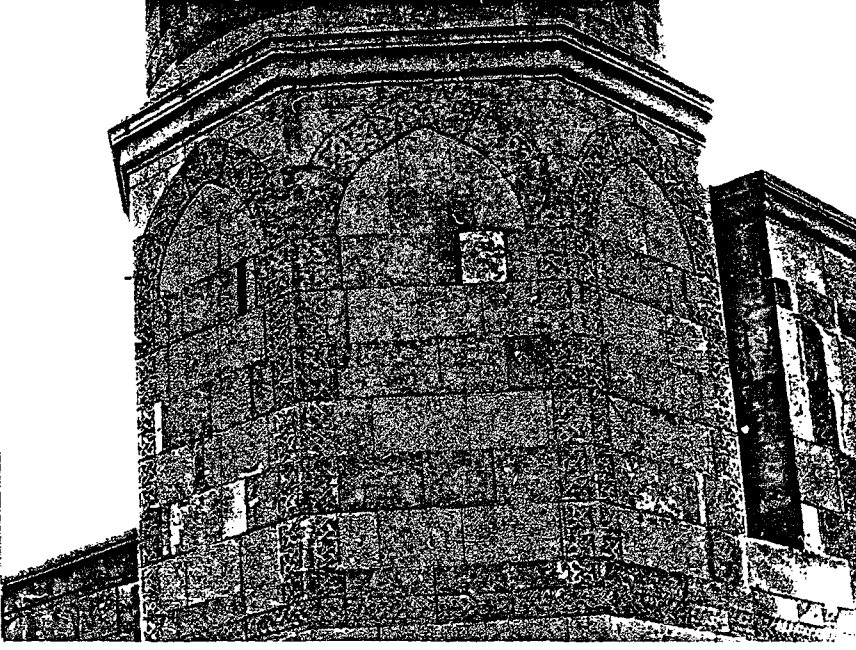
Şekil 2.12.24. Niğde Alaeddin Camii Minaresi rölövesi



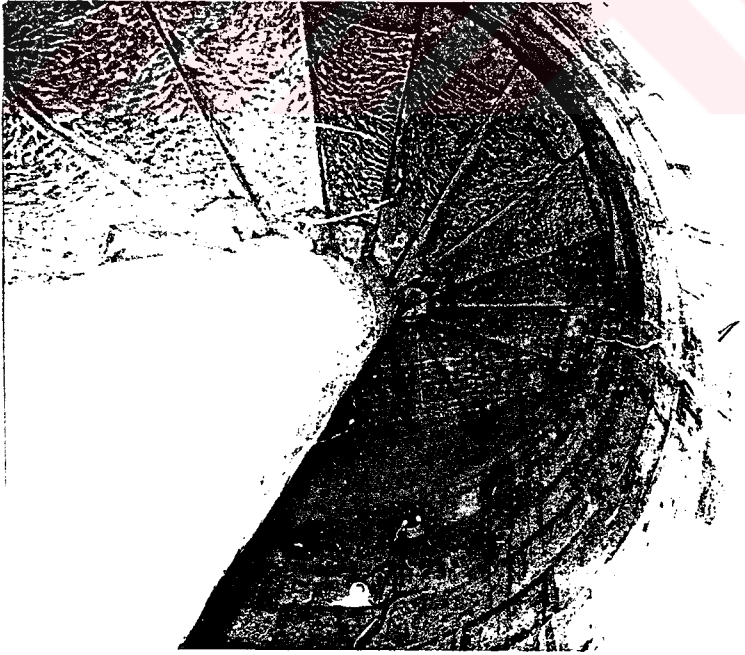
Resim 2.12.49. Niğde Alaeddin Camii Genel Görünüşü



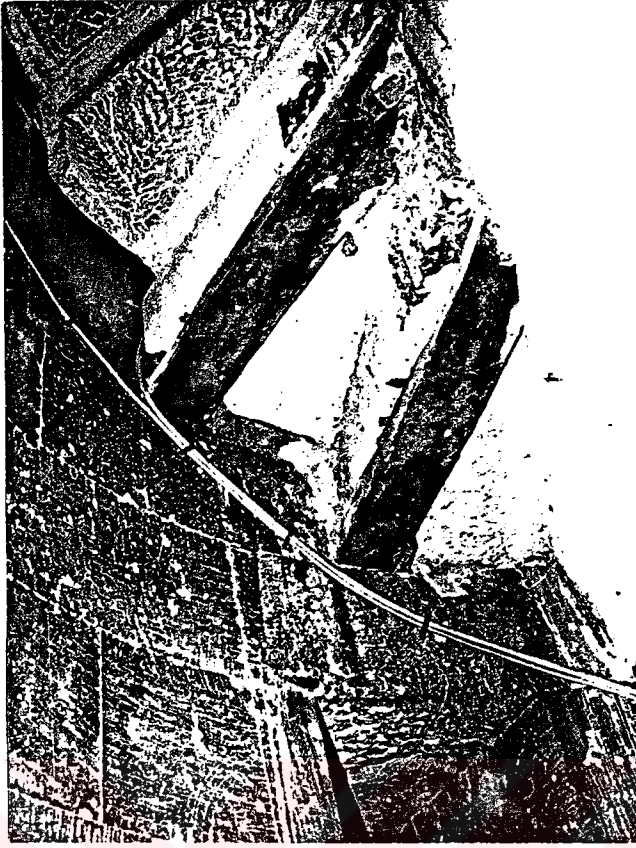
Resim 2.12.50. Niğde Alaeddin Camii Minaresi



Resim 2.12.51. Niğde Alaeddin Camii Minaresinin pabucu



Resim 2.12.52. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.12.53. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.12.54. Niğde Alaeddin Camii, Minaresinin şerefeye çıkış kapısı ve külâhı

2.13. Bayburt ULU CAMİİ MİNARESİ

Tip C1

Şekil: 2.13.25, 2.13.26

Resim: 2.13.55, 2.13.56, 2.13.57, 2.13.58, 2.13.59, 2.13.60

Ulu Cami, şehrin merkezinde yer almaktadır. Minare, Caminin kuzey köşesinde kuzeybatı duvarından 1.00 m. uzaklıkta inşa edilmiştir.

Minarenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yalnız, iç kale surları dışına inşa edilen Ulu Cami, Alaeddin Keykubat'ın 1230 yılında Bayburt'u Erzurum ile birlikte merkeze bağlanmasını takip eden yıllarda yapılmış olabileceğinden, XIII. yüzyıl ortasına tarihlendirmek mümkündür⁽¹⁾. Mimarı belli değildir.

Kaidesi kare prizma biçiminde olup, 3.65m. x 3.68m. ebadında, 5.32m. yüksekliktedir. Kesme taşlardan inşa edilen kaidenin üçgen köşe geçişleri, son yapılan onarımlarda beyaz renkli taşlarla kaplanmıştır. Giriş kapısı, zeminden 3.62m. yükseklikte, kaidenin kible duvarında açılmıştır. 1.22m. yüksekliğindeki bu kemerli kapıya, son tamirde yapılan betonarme bir merdivenle ulaşılmaktadır. Doğu kenarında başka bir yapıya ait bir kitabe mevcuttur. Kaide, 0.32 m. yükseklikte; profilleri hemen hemen harap olmuş bir silme ile son bulmaktadır.

Kaidenin üst köşeleri pahlanarak, bir kenarı 1.43m. olan sekizgen tuğla pabuca geçilir. Pabucun her yüzünde teğet kemerli, sağır nişler bulunmaktadır. Bunların her birinde, sırlı tuğlalardan oluşan değişik geometrik motiflerin bulunduğu, kible yönündeki nişin geometrik süslemelerinden net olarak anlaşılmaktadır.

Pabuçtan gövdeye geçişte, pabucun hemen üst kısmında yaklaşık 0.30m. yüksekliğinde bir kısım dökülmüştür. Bugün dökülen bu kısımda eskiden muhtemelen çinili bir kuşak veya yazı kuşağı bulunmaktaydı.

Gövde yukarıya doğru daralarak yükselmekte ve şerefe altında sırlı tuğlalardan oluşan bir kuşakta son bulmaktadır. Bu kuşakla bulunan geometrik geçmelerin yapıldığı sırlı tuğlaların bir kısmı dökülmüştür.

¹ TURAN, H.R., 1972, "Bayburt" Makalesi, İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3, s.365-366

ÜNAL, H.R., "Bayburt ve Çevresi Osmanlı Öncesi İslâmi Eserler", İslâmi İncelemeler Dergisi, Aynı Basım, s.99-127.

Gövdeden şerefeye geçiş, 4 mukarnas sırası ile sağlanmıştır. Bu mukarnas sıraları taştan inşa edilmiş, mukarnaslar yüzeysel bir şekilde taş üzerine oyularak oluşturulmuşlardır.

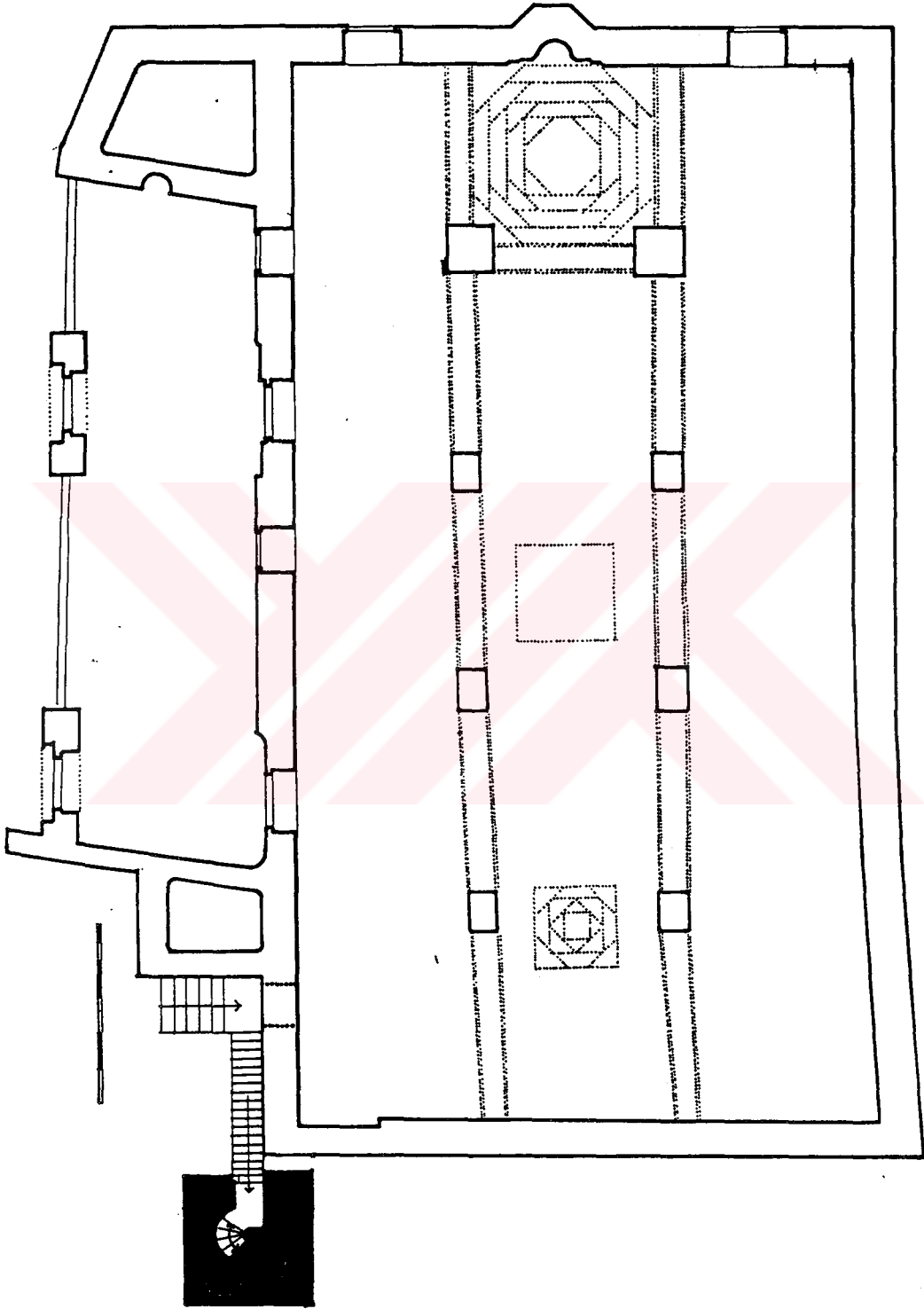
Alt ve üst bölümleri profilli, taş şerefe korkuluğunun et kalınlığı 0.16m.'dir. Şerefe kapası kıbleden çok az bir şekilde batıya dönük olarak açılmıştır.

Tuğladan kilit örgü ile örülen, gövdeye nazaran daha dar olan petek kısmı 6.60m. yükseklikte olup, yukarıya doğru çıkıldıkça yaklaşık 0.25m. kadar daralmaktadır. Muhtemelen şerefe ve petek kısımları sonradan inşa edilmiştir.

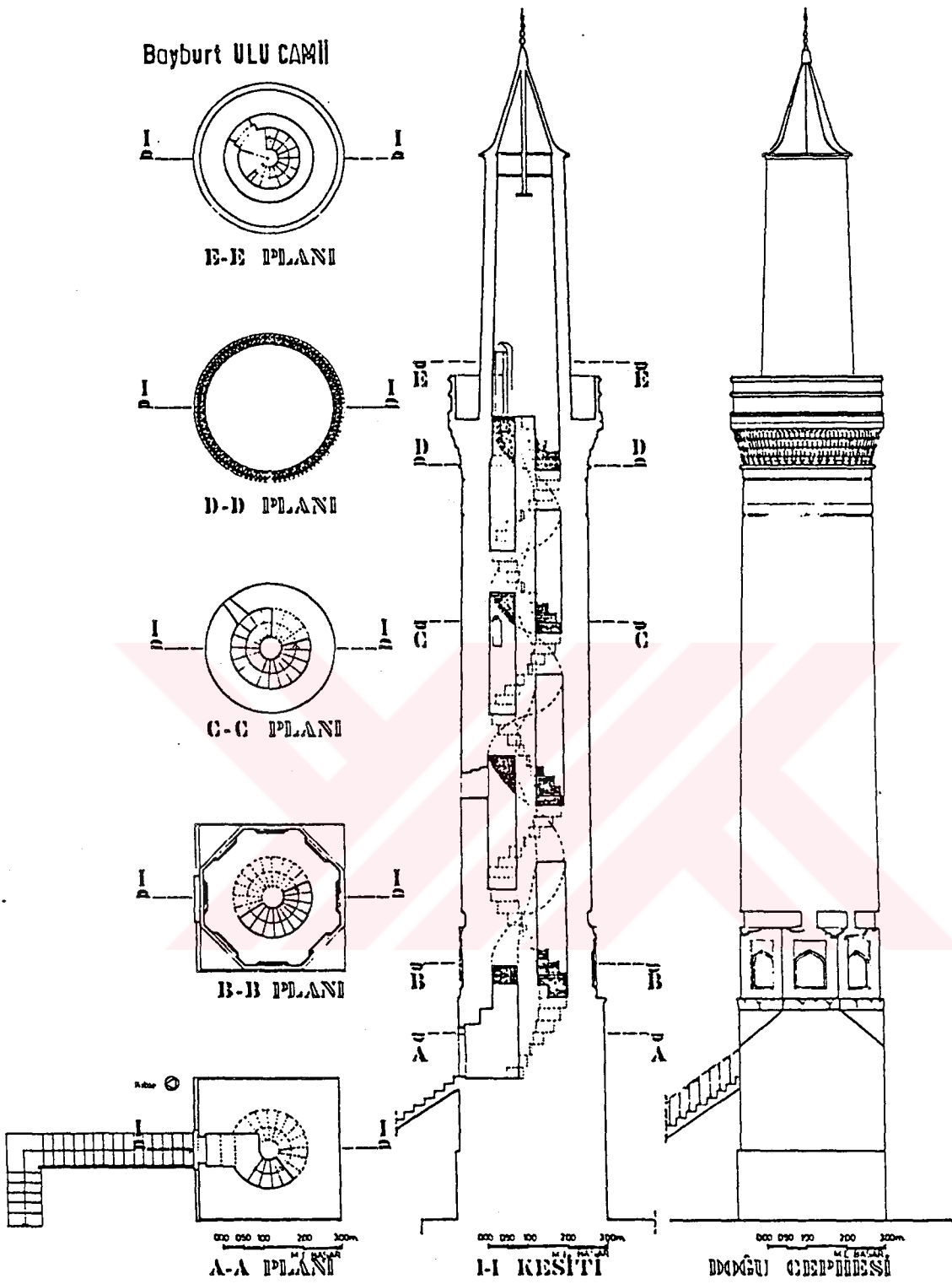
Silindirik petegin üstünde kurşun ile kaplı piramidal bir külâh ve onun
üzerinde de alem mevcuttur. Bu iki eleman da sonradan inşa edilmişlerdir.

Muhdes bir merdivenle çıkılan minare girişinde, 0.82m. x 1.32m. ölçülerinde bir sahanlık mevcuttur. Minare merdivenlerinin ilk 6 basamağı taştan inşa edilmiş, merdivenin genişliği 0.68 m.; basamakların rıhtları 0.27m. - 0.32m.; genişlikleri ise çekirdekte 0.07m. - 0.08m., gömlekte 0.25m. - 0.34m. arasındadır. Çekirdeğin çapı 0.50m.'dir. Giriş kotundan 2.02m. yükseklikte tuğla basamaklar başlamaktadır. Rıhtları 0.28m. - 0.31m. olan bu basamaklar, son tamirler sırasında sıvandığından tuğla basamakların inşa biçimi hakkında kesin birşey söylemek mümkün olamamaktadır. Yalnız basamakların en üst kısmında, basamak kenarında belli bir kalınlıkta ahşap bulunduğu gözlenmektedir. Kible tarafında iki adet mazgal pencere bulunmaktadır. Merdiven altları ise tuğlaların birbiri üzerinden taşırılması suretiyle oluşturulmuştur. Tuğlaların birbiri üzerinden taşma miktarı merkezde (çekirdekte) sıfırken, gömlekte 0.10 m.'yi bulmaktadır. Merdivenin yüksekliği ortalama olarak 3.40m.'yi bulmaktadır.

Minare merdiven basamakları 61. rıhtta son bularak bir sahanlığa ulaşmakta, sahanlığın kible tarafında açılmış olan 1.60 m. yüksekliğindeki bir kapı ile şerefeye çıkılmaktadır. Petek kısmında seren direği bulunmamaktadır. Seren direğinin yerine, şerefeden 6.00 m. yükseklikte, külâhı taşıyan, 0.03 m. eninde iki adet lata petek duvarına oturtulmuş; bu latanın ortasındaki dikmeye, külâh taşıtırılmıştır.



Şekil 2.13.25. Bayburt Ulu Camii planı



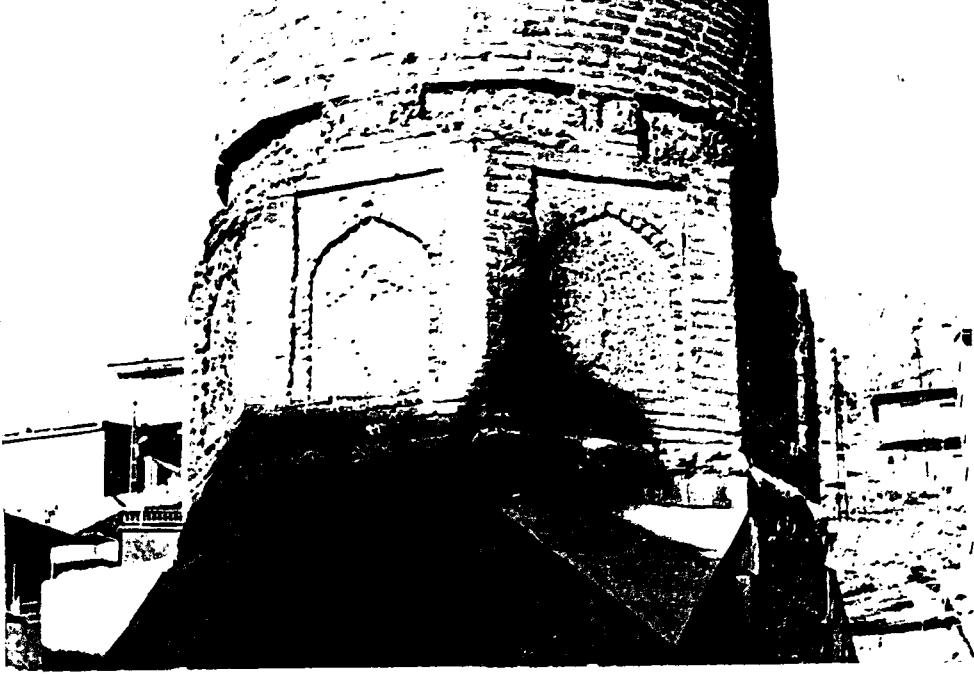
Şekil 2.13.26. Bayburt Ulu Camii Minaresi rölövesi



Resim 2.13.55. Bayburt Ulu Camii genel görünüşü



Resim 2.13.56. Bayburt Ulu Camii Minaresinin çıkış merdiveni



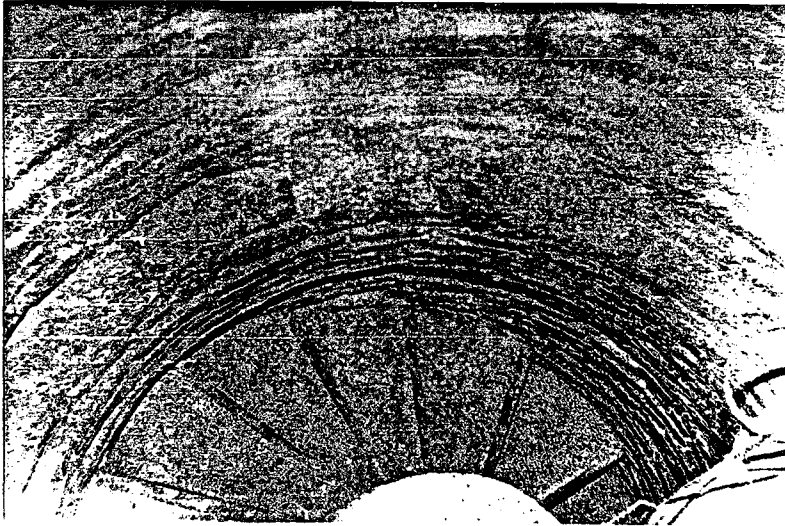
Resim 2.13.57. Bayburt Ulu Camii Minaresinin pabucu



Resim 2.13.58. Bayburt Ulu Camii Minaresinin şerefe detayı



Resim 2.13.59. Bayburt Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.13.60. Bayburt Ulu Camii Minaresinin basamakları

2.14. Konya ZEMBURİ MESCİDİNİN MİNARESİ

Tip: A_I, A_{II}

Şekil: 2.14.27

Resim: 2.14.61, 2.14.62, 2.14.63, 2.14.65

Tek kubbeli mescid, Zemburi Mahallesinde, Kütük Minare Sokağı'nın içindedir.

Son cemaat yerinin batısında yeralan minareyi yaptıran ve yapan belli değildir. XIII. yüzyılın ilk yarısında yapıldığı kanısındayız (¹).

Pabuç yoktur, ancak çokgen kaideden sekizgen gövdeye geçiş, köşelerde 0.25m. yükseklikteki üçgen yüzeylerle sağlanmıştır (²).

Sekizgen plânlı gövdenin bir kenarı 1.00m. olup, batı tarafında gövdeden 0.25m. çıkıntı yapan ve yerden 6.75m. yükseklikte bir kısım bulunmaktadır. Muhtemelen bu kısım eskiden mescidle bağlantıyı sağlamakta idi. Bu çıkıntılı bölümün üstünde dama çıkış kapısı bulunmaktadır. Bunun 0.35m. üzerinde kirpi saçak şeklinde, 0.50m.'lik bir kuşak mevcuttur. Bu kuşağın altı bir sıra mavi çini ile süslenmiştir. Bundan sonraki 2.90m.'lik daire plânlı gövde bölümü, balıksırtı örgü ile eğik çizgiler meydana getirecek şekilde inşa edilmiştir.

Minareye giriş, son cemaat mahallinin batısından sağlanmıştır. 0.79m. x 1.13m.'lik kemerli giriş kapısından sonra, tuğla kırlangıç tavanlı küçük bir sahanlık bulunmaktadır. Girişteki tahrip olan ilk üç basamak ve çekirdek, son tamirlerle yenilenmiştir. Kaidede, yerden 2.80m. yukarıda, 0.80m. x 0.40m.'lik bir mazgal pencere bulunmaktadır.

¹ BAKIRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı:IX, s.337-336

BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Ankara

ÖNDER, M., 1984, Mevlana Şehri Konya, Ankara

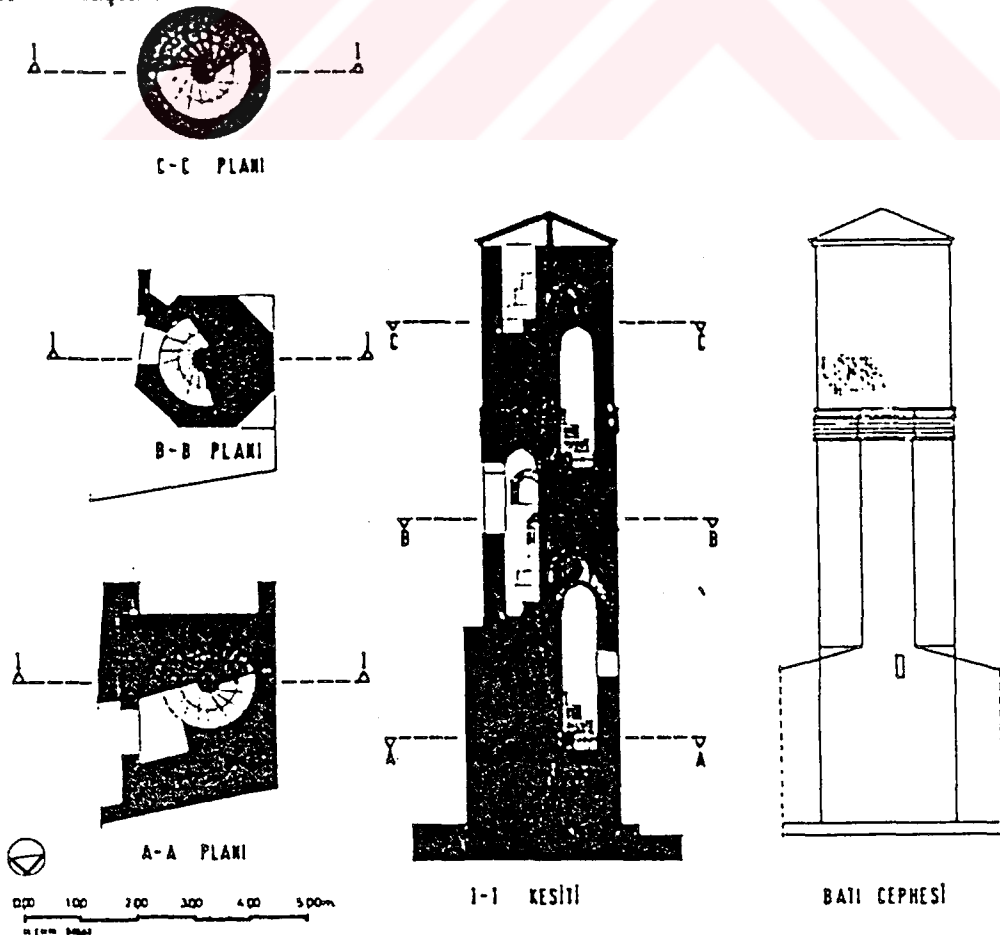
KONYALI, İ.H., 1964, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, İstanbul

² BAKIRER, Ö., 1981, Pabuç olarak kaideden sonraki sekizgen kısmı kabul eder ki, bizce bu kısım pabuç olamayacak kadar yüksektir ve tahmin edilen yapılış tarihinde inşa edilen benzer örneklerinden farklıdır. Bkz. (13), s.345.

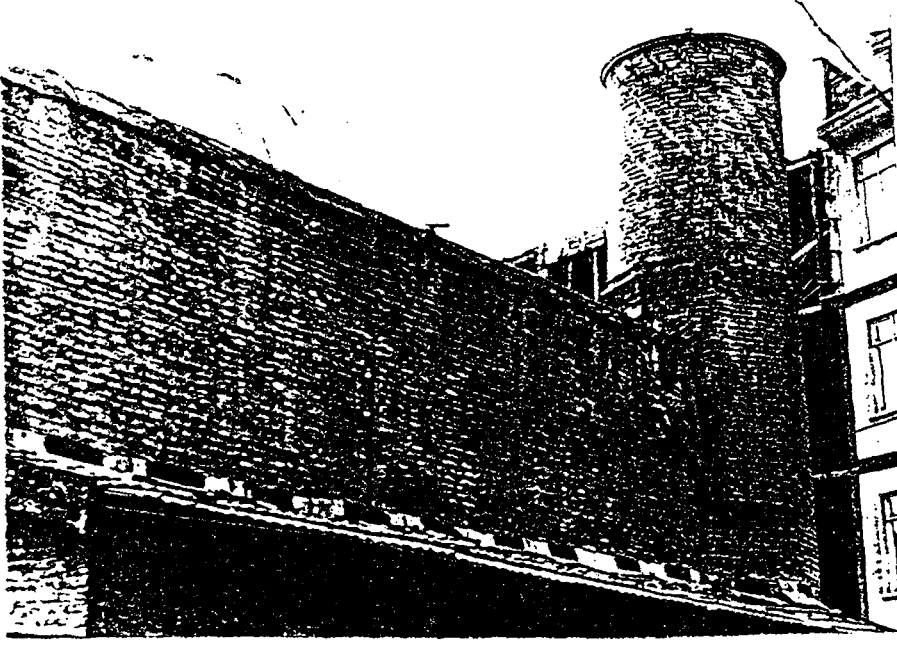
Merdivenin genişliği 0.69m., yüksekliği 2.25m. - 2.70m. arasında değişmektedir. Tuğla çekirdeğin çapı 0.45m.'dir. Basamaklar çekirdekte 0.06m.; gömlekte 0.35m. genişliğe sahip olup, yükseklikleri 0.24m. - 0.27m. arasında arasındadır. Bunlar, 0.04m.'lik, tuğlaların arası 0.02 m - 0.03 m. kalınlığında harçla doldurulup 3. tuğla sırasının üzerine 0.05m.'lik bir ahşap oturtulmak suretiyle elde edilmiştir. Basamakların altları kemerler halinde yapılmış olup, kemerle basamak altlarındaki eğimden dolayı ortaya çıkan boşluklar tonoz parçalarıyla doldurulmuştur. 16. basamaktan 1.10m. yukarıda, 0.60m. x 1.40m.'lik kemerli bir kapıyla dama çıkış sağlanmıştır. Basamaklar 39. rıhtta son bulmaktadır.

Bu minare; 19.8.1960 tarihinde halkın yardımları ve Türkiye Anıtlar Derneği'nin Konya Şubesinin girişimleriyle onarılmıştır. Bu onarımda, sekizgen kaidenin batı tarafındaki eski kapı iptal edilmiş, bunun dışına taştan eski girişin sağ kısmına yeni bir kapı açılmış ve yıkık gövdenin üzeri konik bir külâhla kapatılmıştır. En son 1992 yılında yapılan çevre düzenlemesi ve onarımlarda mescidin etrafındaki yıkık dökük binalar temizlenmiş, minarenin eksik olan kısımları tamamlanarak eski külâh kaldırılmış, onun yerine basık bir külâh konulmuş ve üzerine bir alem oturtulmuştur.

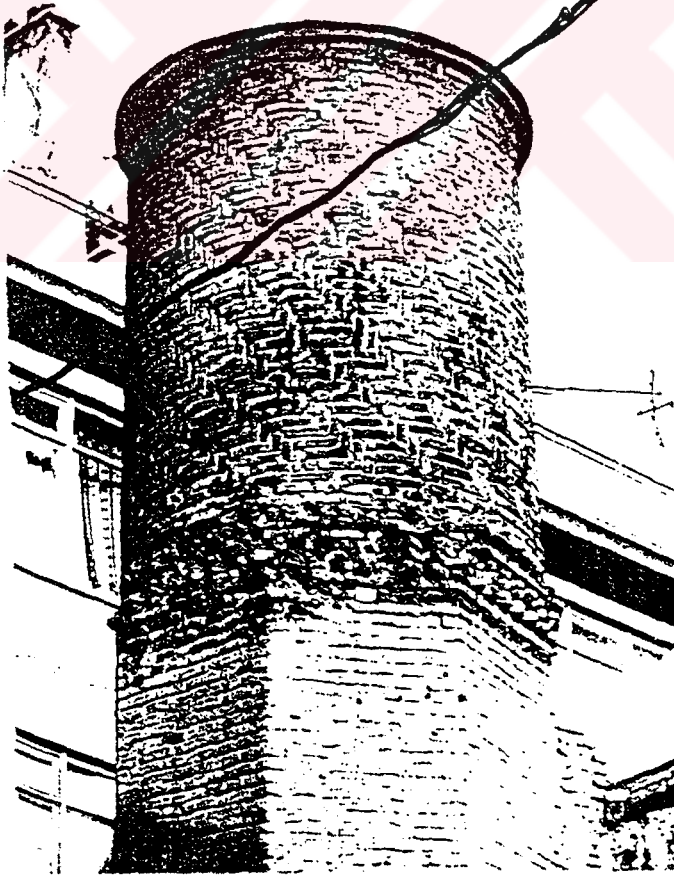
KONYA-ZEMBURİ MESCİDİNİN MİNARESİ



Şekil 2.14.27. Konya Zemburi Mescidi Minaresi rölövesi



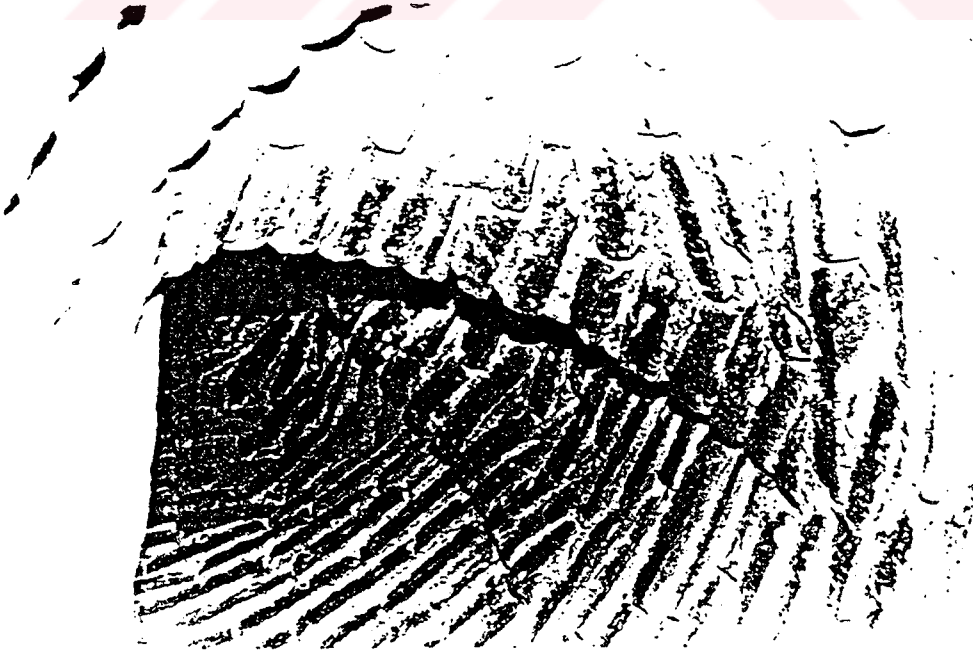
Resim 2.14.61. Konya Zemburi Mescidi



Resim 2.14.62. Konya Zemburi Mescidi Minaresi



Resim 2.14.63. Konya Zemburi Mescidi Minaresinin dama çıkış kapısı



Resim 2.14.64. Konya Zemburi Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.15. Konya SIRÇALI MESCİT MİNARESİ

Tip: AII

Şekil: 2.15.28, 2.15.29

Resim: 2.15.65, 2.15.66, 2.15.67, 2.15.68, 2.15.69, 2.15.70

Sırçalı Mescid Mahallesi'nde, son cemaat yeri olan ve yapılış tarihi ile mimarı belli olmayan tek kubbeli bir mescittir (¹).

Özgünlüğünü koruduğu anlaşılan kaide, kareye yakın bir plâna sahip olup, alt kısmı taş, üst kısmı tuğla olarak yapılmıştır.

Pabuç yoktur. Kaideden sonra bir kirpi saçak, bu saçığın üzerinde gövdenin sekizgene uyabilecek bir şekilde daralarak yükselen, tuğladan basit bir geçiş kısmı bulunmaktadır.

Minarenin kaideden yukarısı yenilenmiştir. Yenilenen tuğla gövde, dışta sekizgen, içte daireseldir. Şerefeye geçişte, mukarnasların altında Bursa kemerli yüzeysel nişli bir kuşak yer alır.

Şerefe kısmı taştan yapılmıştır. Şerefealtı iki sıra mukarnas dizisi ile desteklenmiştir. Şerefe korkulukları taştandır.

Petek kısmı tuğladan yapılmış olup, dairevi bir plâna sahiptir.

Peteğin üstü, kurşun kaplı konik bir külâh ile kapatılmıştır.

Minareye giriş son cemaat mahallinden sağlanmıştır. Altı basamak çıkıldıktan sonra 90 derece sağa (kuzey) dönerek; iki basamakla döner merdivenin başladığı sahanlığa geçilmektedir. Kaide bölümündeki taş basamakların yüksekliği 0.22 m., genişliği çekirdekte 0.06 m. gömlekte 0.30 m. dir. Ortada 0.30 m. çapında çekirdek mevcuttur. Merdiven basamak genişliği 0.60 m., yüksekliği 3.00 m. dir. 62. rıhtta şerefe kotuna ulaşılmaktadır. Şerefeden sonra merdiven üç basamak daha devam ettirilmiştir.

¹ BAKIRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı:IX, s.337-336.

BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla kullanımı I, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Ankara.

YETKİN, Ş., 1972, Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul, s.23

BAKIRER, Ö., 1976, XIII.ve XIV.Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara, s. 178.

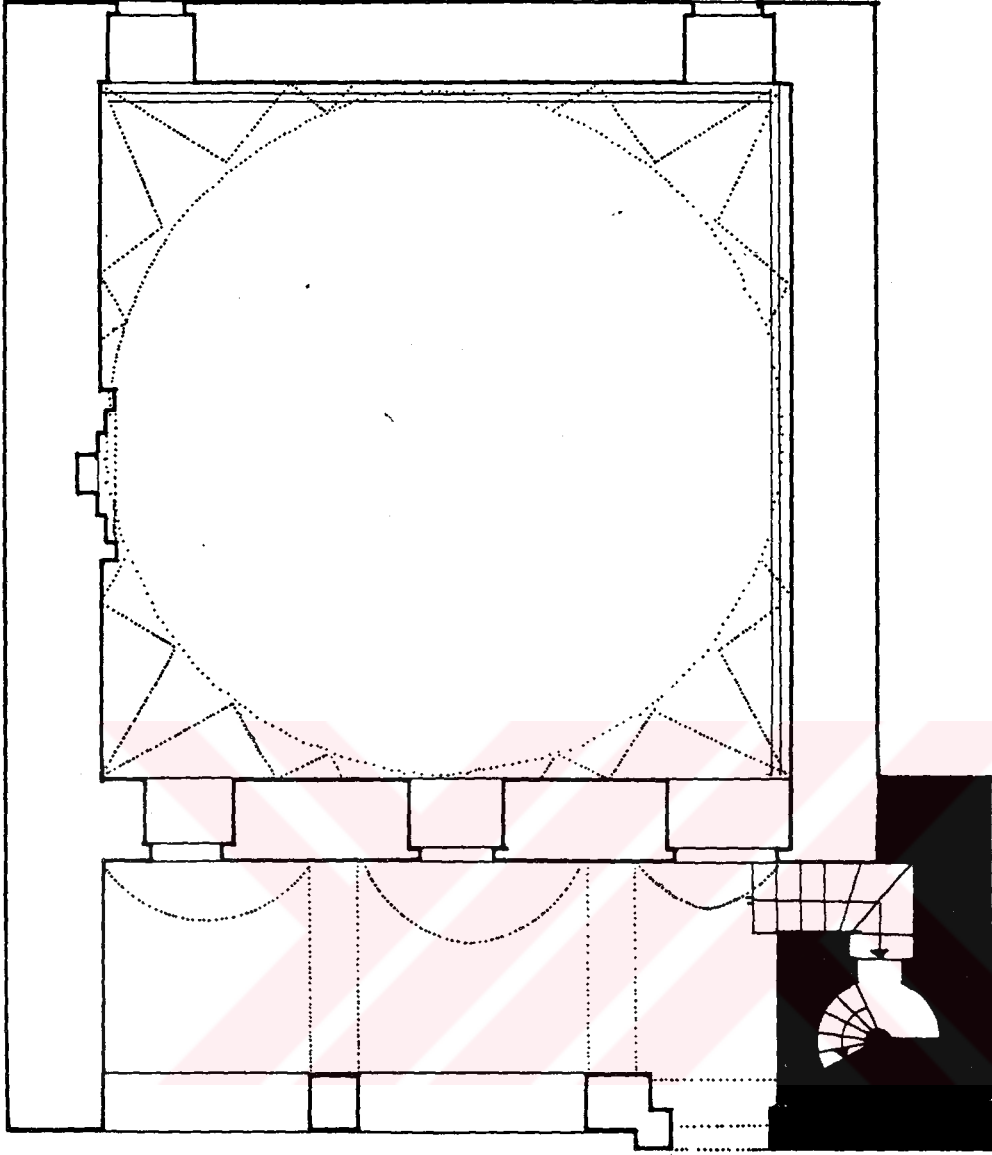
Sırçalı Mescid minaresinin üst kısımları yıkılmış olduğundan, yakın yıllara kadar sadece taş kaide kısmından ibaretti. 1962 yılında hazırlanan bir restorasyon projesine göre Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bugünkü halini almıştır.

Bu mescidin revakı ile minarenin restorasyonu için önce Arkeolog - Mimar Mahmut AKOK'a daha sonra Vakıfların restoratör mimarlarından Yılmaz Önge'ye bir restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Minarenin restitüsyonunda, Hatuniye mescidinin minaresinin mukarnaslı şerefesi örnek alınmıştır. Ancak daha sonra bu proje uygulanmayıp değiştirilmiş; günümüzdeki nispetsiz ve kural dışı biçimi ortaya çıkmıştır. Netice olarak Sırçalı Mescidin minaresi Venedik tüzüğü'nün 9. maddesi ⁽¹⁾ dikkate alınmadan yapılmış bir ilave ile, belki aslından çok farklı görünüşe bürünmüştür. Belgelere dayanmayan ve projelere uymayan kötü bir restorasyon için dikkate değer bir örnektir.



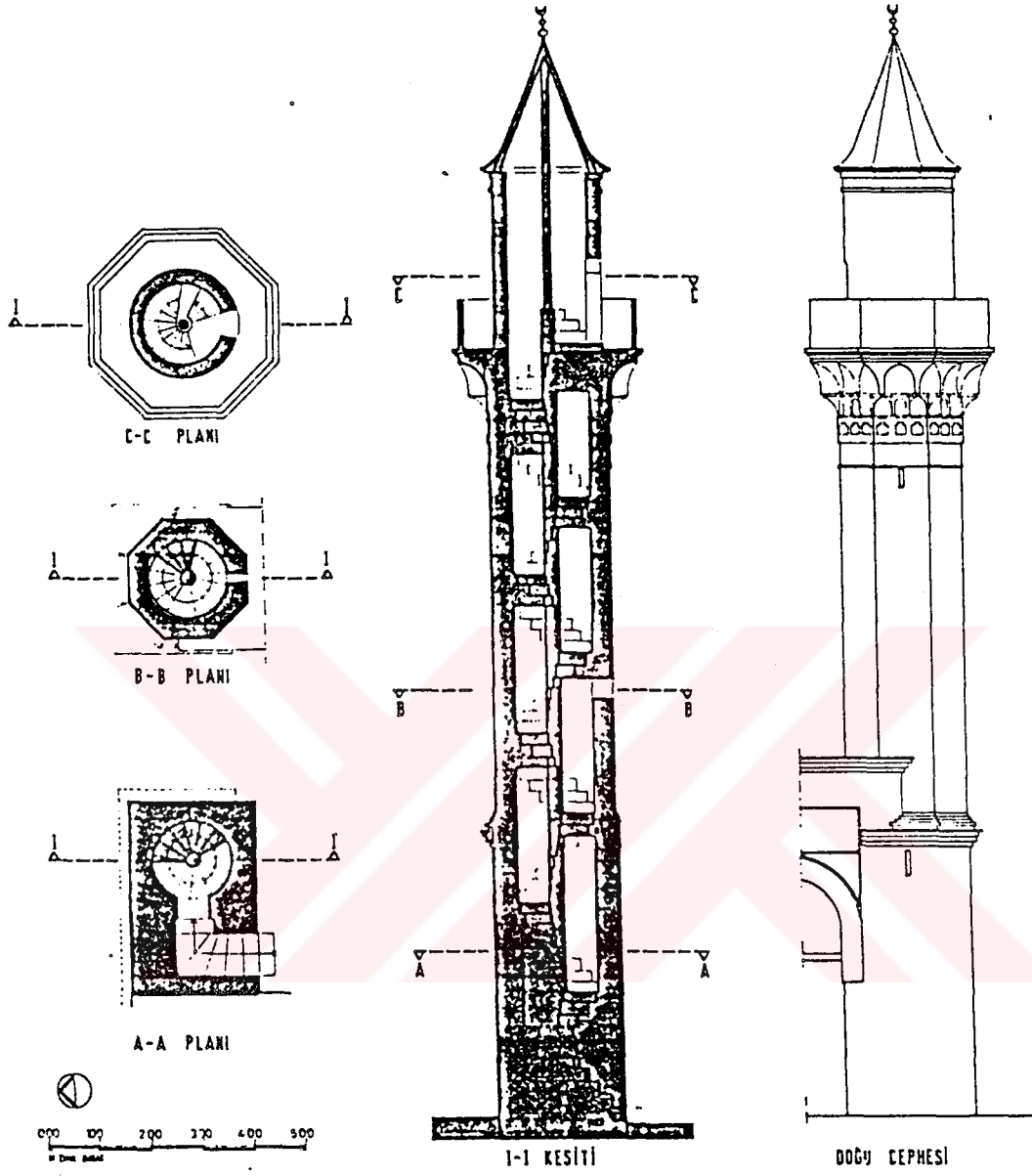
¹ KONYALI İ. H., 1964, Akşehir Nasreddin Hoca'nın Şehri, İstanbul, s.350,314.

ERDER, C., 1977, 9. maddeye göre "Restorasyon ameliyesi her zaman anıtın arkeolojik ve tarihi bir etüdü ile başlayacak ve onun refakatında yapılacaktır" der. Bkz. "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Cilt:3, Sayı:2.

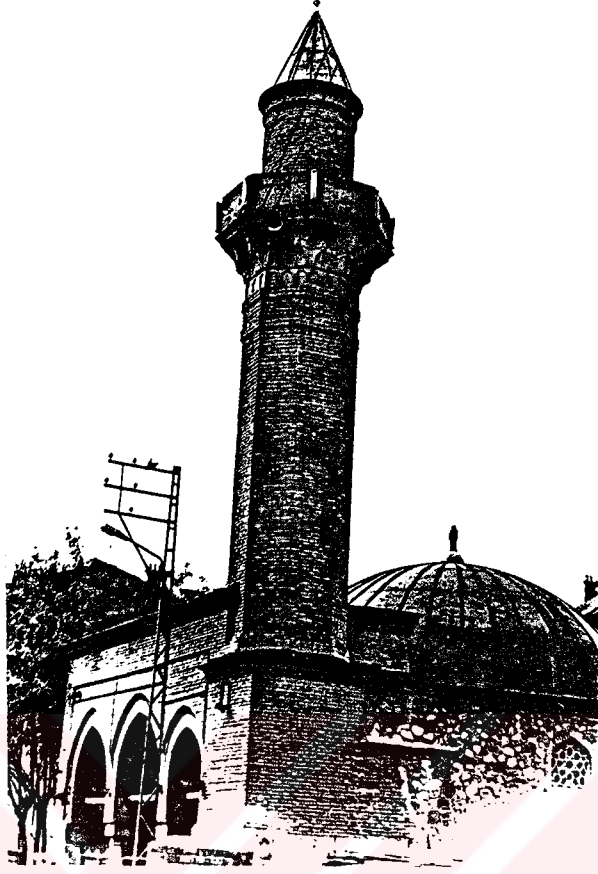


Şekil 2.15.28. Konya Sırçalı Mescidi planı

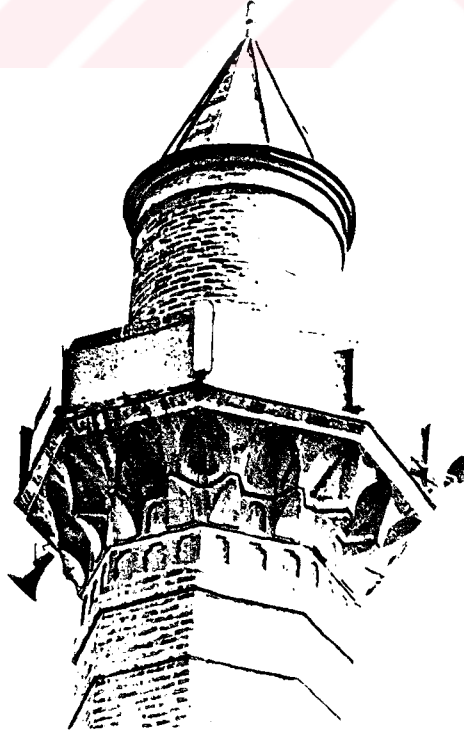
KONYA-SIRÇALI MESCİDİN MİNARESİ



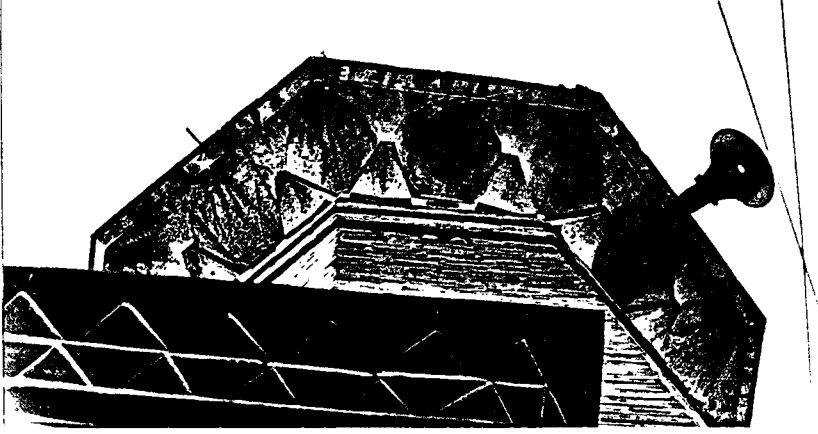
Şekil 2.15.29. Konya Sırçalı Mescidi Minaresi rölövesi



Resim 2.15.65. Konya Sırçalı Mescidi genel görünüşü



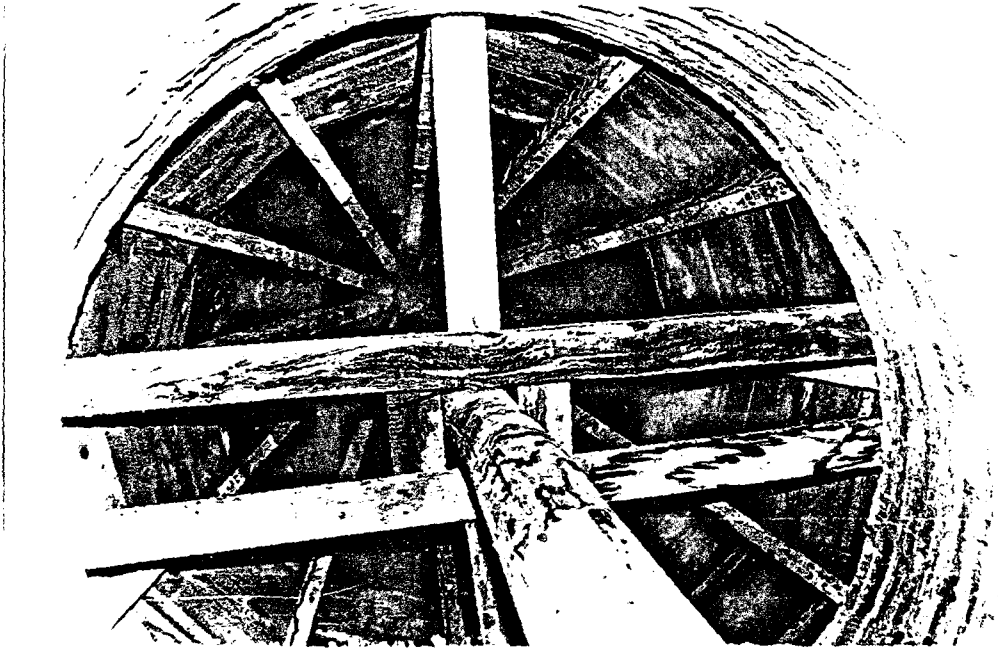
Resim 2.15.66. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin şerefesi..



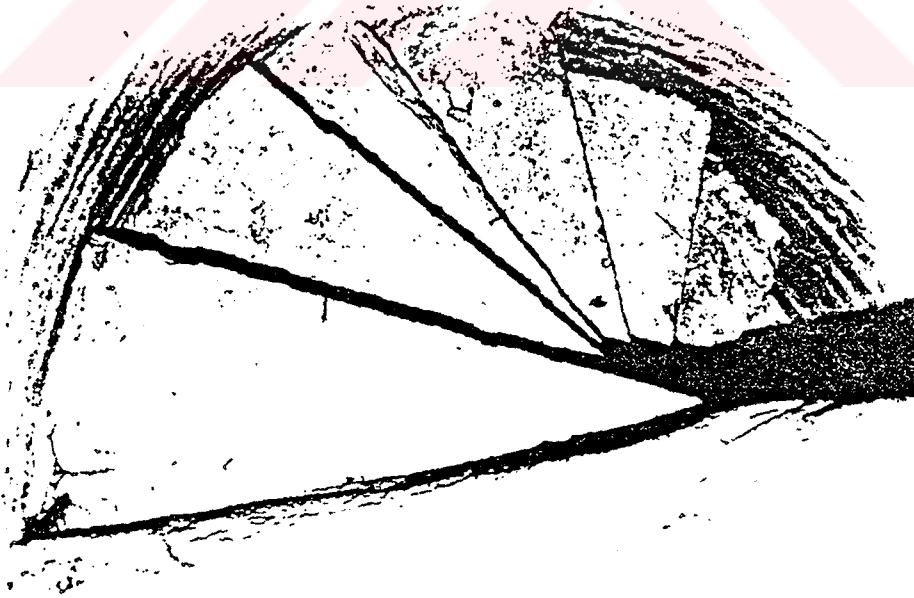
Resim 2.15.67. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnas detayı



Resim 2.15.68. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin kaide ve gövdesi



Resim 2.15.69. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin k lah i  detayı



Resim 2.15.70. Konya Sırçalı Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.16. Akşehir ULU CAMİ MİNARESİ

Tip : C1

Şekil: 2.16.30

Resim: 2.16.71, 2.16.72, 2.16.73, 2.16.74, 2.16.75, 2.16.76

Akşehir’de Ulu Cami Caddesi üzerinde yer alan Ulu Cami’nin minaresi, cami avlusunun doğusunda ve cami kitlesinden 10.00 m. uzakta bulunmaktadır.

Kaidenin batı yüzünde etrafı palmetli sarmaşık ile çevrelenmiş devşirme bir levha üzerine sülüs yazı ile yazılmış dört satırlık kitabesi bulunmaktadır⁽¹⁾. Bu kitabeye göre minare, H. 610 / M. 1213 yılının Muharrem’inde dinin kutbu, İslâm’ın güneşi İmam-ı Saîd Hacı Necmeddin Necibzade Ebû Said İbrahim tarafından yaptırılmıştır⁽²⁾.

Minarenin mimarı belli değildir.

Kare plânlı kaidenin alt bölümü (antik parçalarında kullanıldığı) taş; üst bölümü tuğla ile yapılmıştır. Bu bölüm, zeminden 3.60m. yükseklikte betonarme bir saçak silmesi ile tamamlanmıştır.

2.43 m. yükseklikteki sekizgen geçiş bölümünde sivri kemerli sağır nişler, firuze, patlıcan moru ve sırlı tuğlalardan oluşan geometrik kompozisyonlar ile bezelidir. Sır kalıntıları, tuğlaların üzerinde yer yer görülmektedir. Minarenin kuzeydoğusundaki nişlerde, mor renkli ters “T” şeklinde çiniler ile firuze renkli yıldız çinilerden oluşan bir şerit görülmektedir. Pabuç kısmına göre çapı daha dar olan silindirik gövdeye geçişte üç sıralı bir kirpi saçak vardır.

Tuğla gövdenin kuzeybatısında iki, güneydoğusunda üç tane olmak üzere toplam beş adet mazgal pencere vardır. Gövdenin şerefeye yakın kısmının sonradan onarıldığı, tuğlalardaki renk değişikliğinden anlaşılmaktadır. Bu bölümün en üstünde taştan bir bilezik mevcut olup, gövde 24.50 m.’de son bulmaktadır.

5 sıralı kirpi saçak ile şerife bölümünün Osmanlı döneminde onarıldığı kanısındayız. Korkulukları, 0.10 m. kalınlığında 1.00 m. yüksekliğinde 24 parçadan oluşmaktadır.

¹ ÖNEY, G., 1967, Akşehir Ulu Cami, Anadolu (Anatolia) IX, Ankara, s.171-172

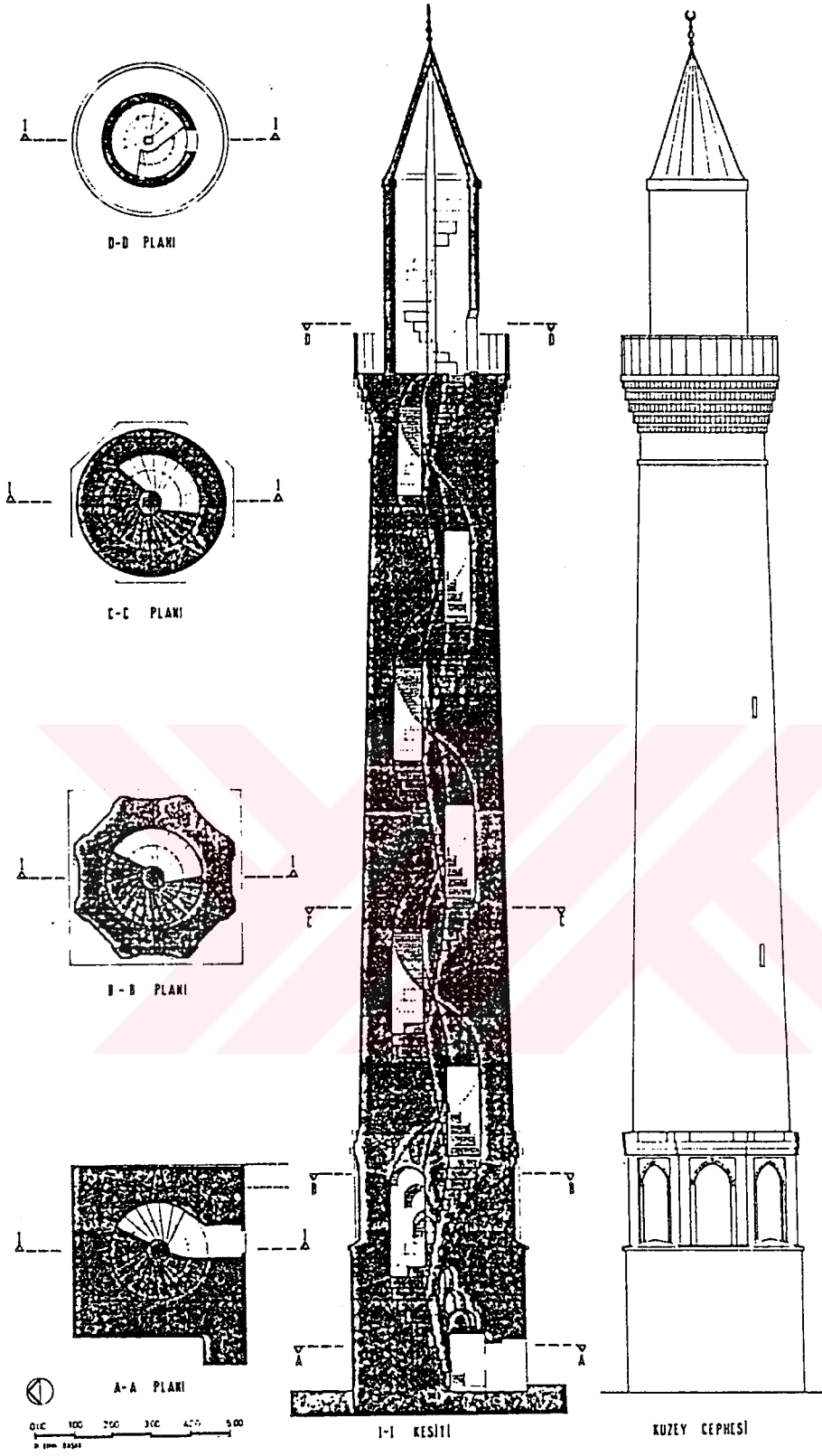
Tuğla petek, 4.75 m. yükseklikteki 0.25m.'lik düz bir silme ile tamamlanmıştır.

Petek bölümünün üzeri, Osmanlı döneminden kalma, üzeri kurşun kaplı konik külâhla kapatılmıştır.

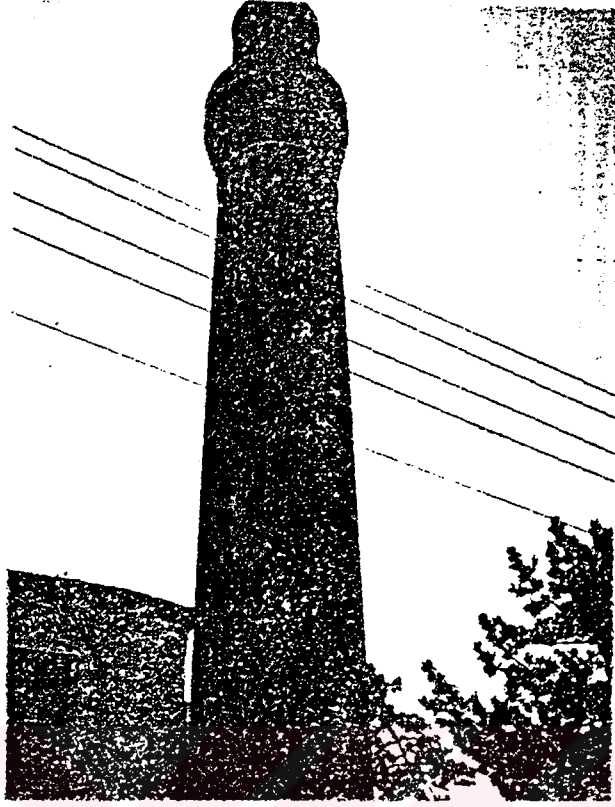
Minareye, caminin kuzeydoğusundaki üzeri kiremit kaplı kapalı bir hacimden geçilerek girilmektedir. Girişte 0.80m. x 1.48m.'lik basık kemerli bir kapıdan sonra 0.80m. x 1.50m. ebadında bir sahanlıktan, genişliği 0.91m. ve yüksekliği 2.30m. olan merdivene geçilmektedir. Merdiven genişliği, yukarıya doğru çıkıldıkça 0.65m.'ye kadar düşmektedir. Basamaklar, 0.42 m.'lik çekirdekte 0.05m. - 0.14m.; gömlekte 0.30m. - 0.33m. arasındadır. 0.31m. - 0.32m. arasında değişen rıhtlar, 0.04m. - 0.05m.'lik tuğlaların arasının 0.02m. - 0.03m.'lik harçla doldurulmasından oluşan 3 sıra ile; üstte de 0.05m.'lik bir ahşaptan meydana gelmiştir. 5 adet mazgal pencere bulunmaktadır. Basamakların alt kısımları arasında kalan boşluklar, tonoz parçalarıyla kapatılmıştır. Pabuç kısmından şerefeye kadar olan bölümde ise, basamak altları tuğladan küçük çıkıntılar yapacak şekilde bindirme tekniğinde yapılmıştır.

0.51m. x 1.57m.'lik kemerli şerife kapısı, kibleye açılmaktadır. Şerefeden sonra, petek bölümünde sonradan ahşaptan inşa edilmiş 16 adet basamak bulunmaktadır. 4.75 m. yüksekliğindeki tuğla peteğin üzeri, kurşun kaplı konik bir külâhla kapatılmıştır.

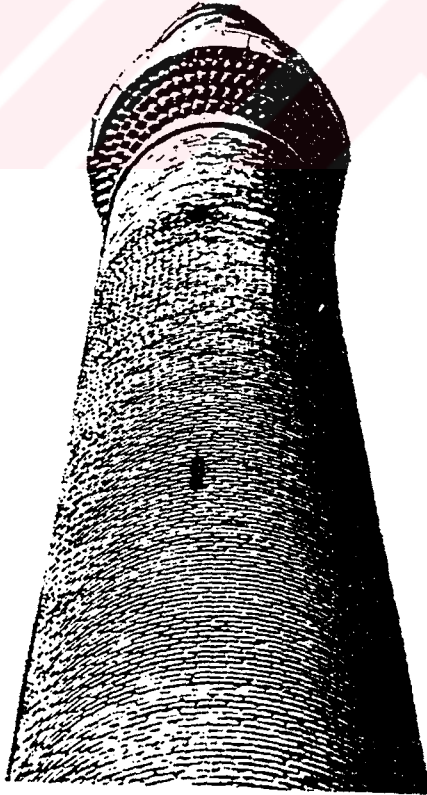
² KONYALI İ. H., 1964, Akşehir Nasreddin Hoca'nın Şehri, İstanbul, s.350,314.



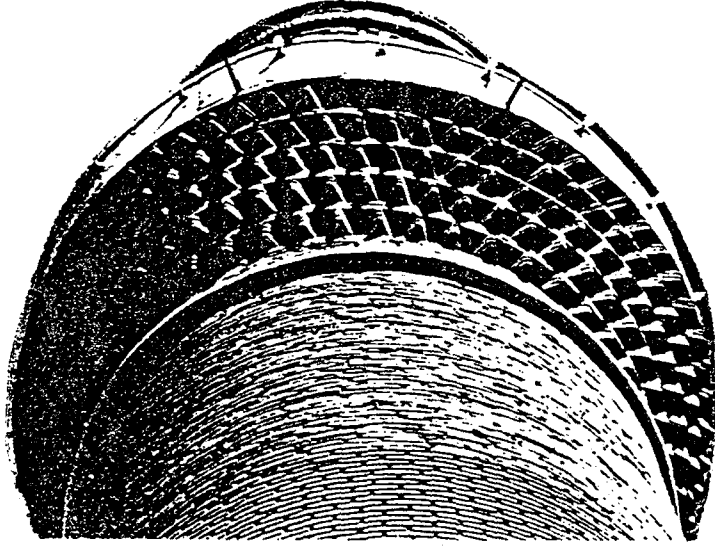
Şekil 2.16.30. Akşehir Ulu Camii Minaresi rölövesi



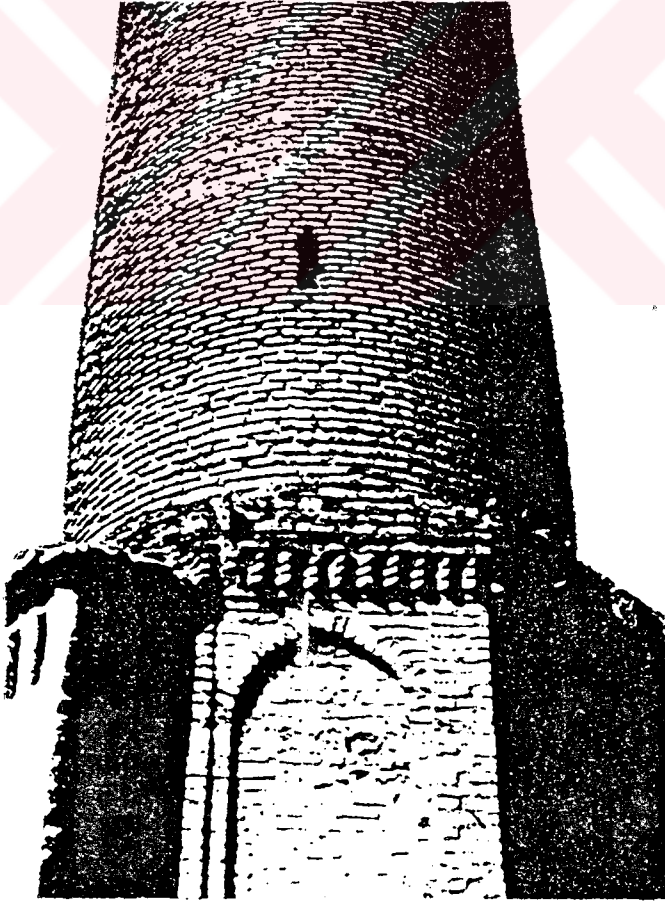
Resim 2.16.71. Akşehir Ulu Camii Minaresi



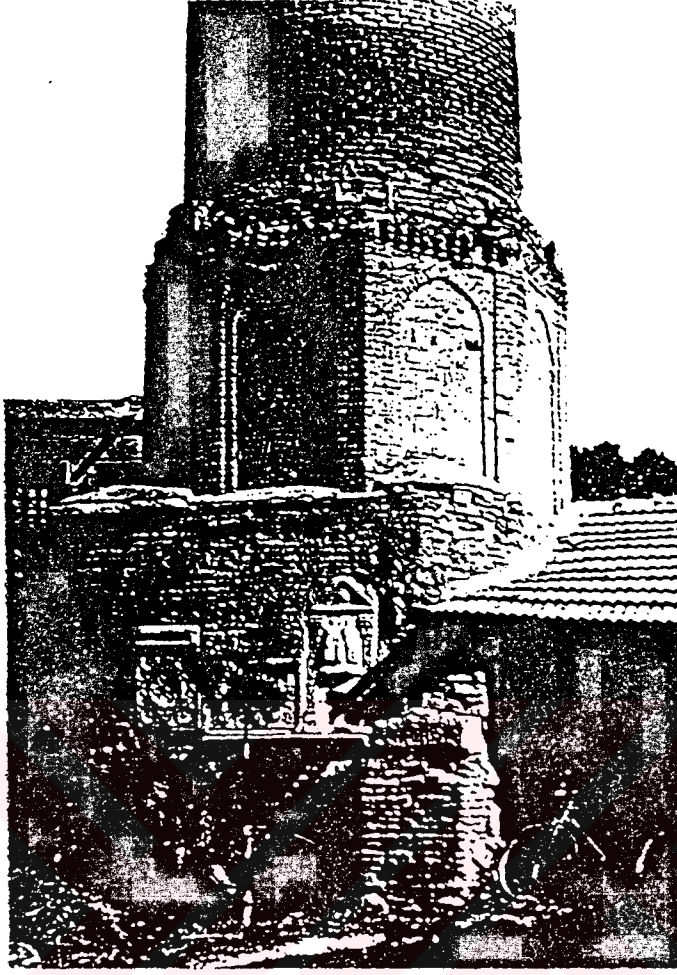
Resim 2.16.72. Akşehir Ulu Camii Minaresinin gövdesi



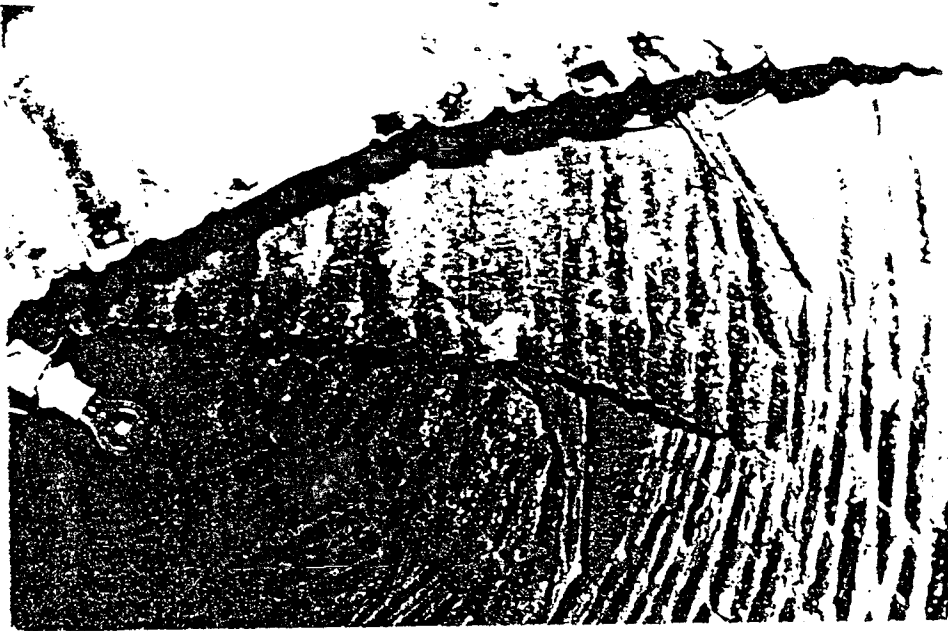
Resim 2.16.73. Akşehir Ulu Camii Minaresinin şerefe altı mukarnasları



Resim 2.16.74. Akşehir ulu Camii Minaresinin pabuç kısmı



Resim 2.16.75. Akşehir Ulu Camii Minaresinin kaidesi



Resim 2.16.76. Akşehir Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı

2.17. Akşehir GÜDÜK MİNARE MESCİDİNİN MİNARESİ

Tip: C1

Şekil: 2.17.31

Resim: 2.17.77, 2.17.78, 2.17.79, 2.17.80, 2.17.81, 2.17.82

Güdük Minare Sokağı'nda yer alan mescidin minaresi, harimin güneydoğu cephesine bitişiktir.

Mescidin harim kapısı üzerindeki yedi satırlık kitabesine göre, H. 624 / M. 1226 yılında Konya Seçuklu sultanlarından I. Alaeddin Keykubat'ın hükümdarlığı zamanında, Muhtesip Emüniddin Hacı Hasan'ın yaptırdığı anlaşılmaktadır (¹). Minarenin kitabesi bulunmamaktadır. Yaptıranı ve mimarı bilinmemektedir.

Kaidenin alt kısmı taştan, üst kısmı tuğladan yapılmıştır. Kaide ile mescidin güney duvarı arasında bir derz mevcuttur. Bu derzden anlaşıldığına göre minare, mescide sonradan eklenmiştir.

Pabuç, sekizgen plânlı olup, her bir yüzü 1.23m. x 2.00m. ölçülerindedir. Bu yüzlerin her birinde 0.02m. - 0.03m. içeriye çekilmiş, 0.72m. x 1.53m.'lik dikdörtgen çerçeveli panolar bulunmaktadır. Doğu cephesindeki panonun içinde, lacivert ve siyah çinilerle kilim desenini hatırlatan geometrik bir süsleme meydana getirilmiştir. Diğer yüzlerde benzer şekilde süsleme yapıldığını, üzerlerindeki izlerden anlıyoruz.

Silindirik tuğla gövde, sade bir şekilde kilit örgüyle örülmüş, +17.95m. kotundaki şerefeye geçişi sağlayan kirpi saçak ile son bulmaktadır. Şerefenin altında bir bilezik yer almaktadır. Gövdede tek bir mazgal pencere vardır.

Kirpi saçaklı şerefaltı dört sıradan oluşmuştur. Şerefe korkuluğu 0.08 m. kalınlığında ve 0.90m. yüksekliğindeki 30 adet taş levhadan meydana gelmiştir.

Silindirik peteğin üzeri kurşun ile kaplı ahşaptan konik bir külâhla örtülmüş, en tepesine de bir Osmanlı alemleri yerleştirilmiştir.

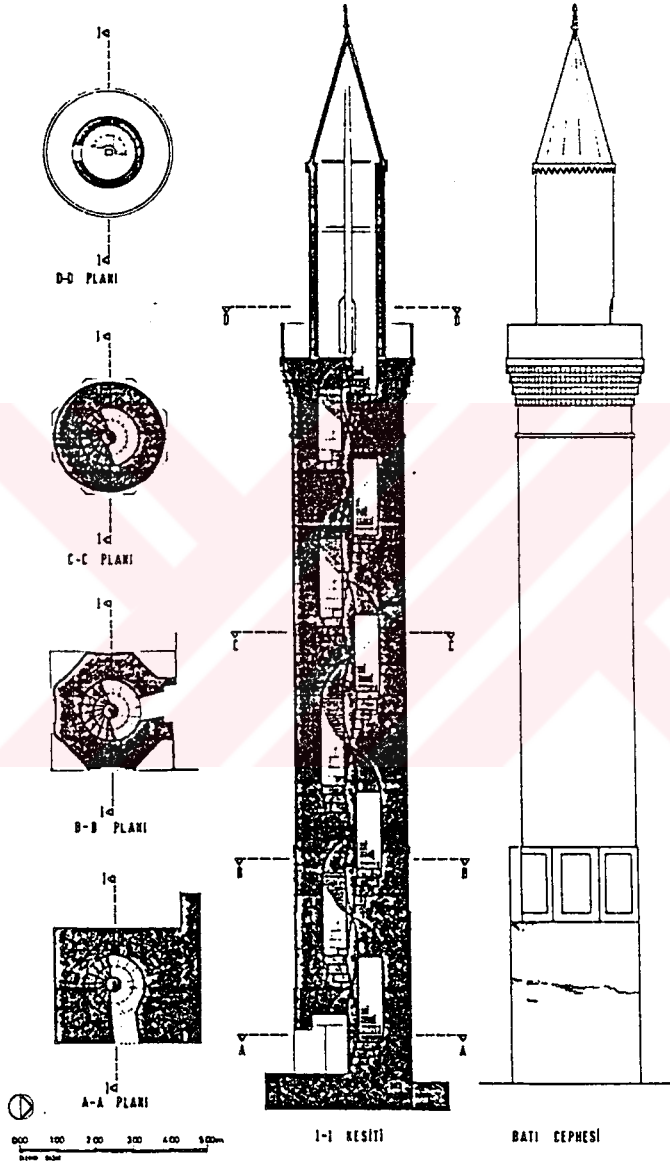
¹ DİEZ, E., 1960, Minare, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.VIII. s.323-329

BAŞAR, M.E., 1988, Bu minare 1988'de tamamlanan yüksek lisans tezimizin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bkz. (33).

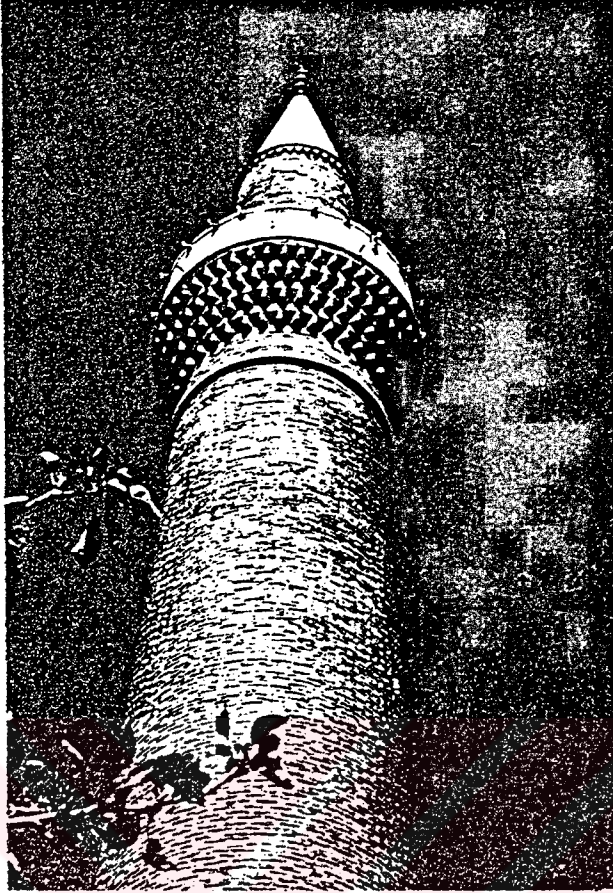
0.60m. x 1.10m.'lik üstü taş bir lento ile geçilen minarenin kapısı, mescidin güneydoğusuna sonradan eklenen üstü kapalı bir geçiş mekanına açılmaktadır. Girişte, küçük bir sahanlıktan sonra, 0.63m. genişliğindeki ve yüksekliği 2.00m. - 2.20m. arasında değişen merdivene geçilmektedir. Tuğla çekirdeğin çapı 0.35m.'dir. Basamaklar, çekirdekte 0.08m. - 0.10m. gömlekte 0.28m. - 0.32m. genişliktedir. Basamakların yükseklikleri 0.23m. - 0.26m. arasında değişmektedir. Basamaklardaki 0.04m. - 0.05m.'lik olan tuğlaların arası, 0.02m. - 0.03m.'lik harçla doldurulmuş, üstü 0.05m. 0.06m. kalınlığında ahşapla kaplanmıştır. 23. basamak hizasında pabucun kuzey yönüne açılmış, alt kısmının 0.70m.'si doldurulmuş üzeri ahşap bir lento ile geçilen, 0.60m. x 1.50m.'lik bir kapı mevcuttur. Bu kapı, bugün mescidin muhdes dam örtüsünün içine açılmaktadır. Basamak altları tuğladan bindirmeli olarak yapılmıştır. 79. basamakta şerefe sahanlığına çıkılmaktadır. Burada çekirdeğin ortasından 0.15m x 0.18m. kesitinde, külâhı taşıyan ve petekle irtibatlı, ahşap bir dikme (seren) bulunmaktadır. Peteğin yüksekliği 5.15m.'dir. 0.40m. x 1.61m.'lik kemerli bir kapı ile şerefeye çıkılmaktadır.

Minarenin üstü (şerefeden sonraki bölümü) H. 1307 / M. 1889 yılında yapılmıştır. Tamirattan önce uzun süre yıkık kaldığı için, halk buna Güdük Minare demiştir.

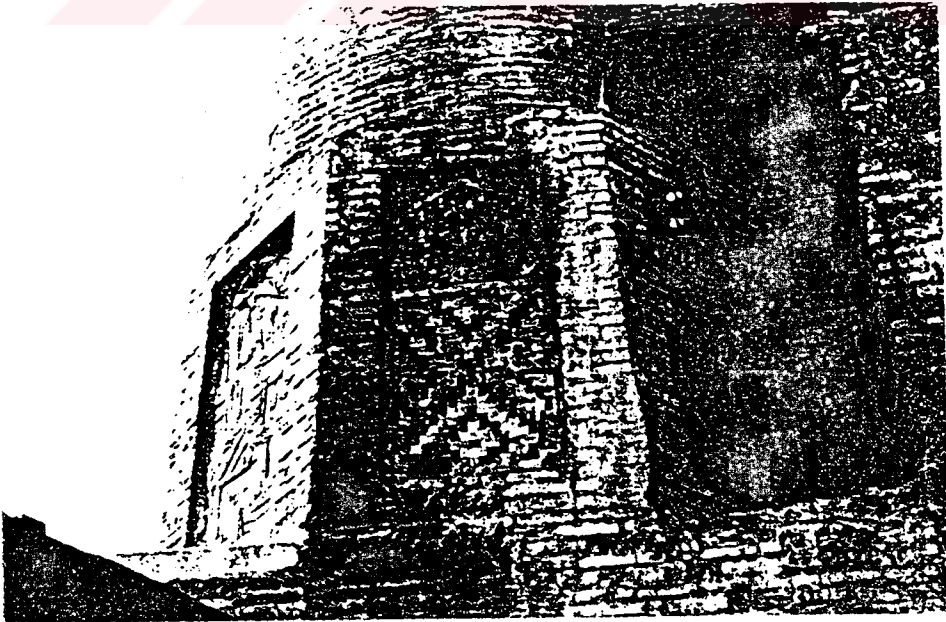
AKŞEHİR-GÜDÜK MİNARE CAMI MİNARESİ



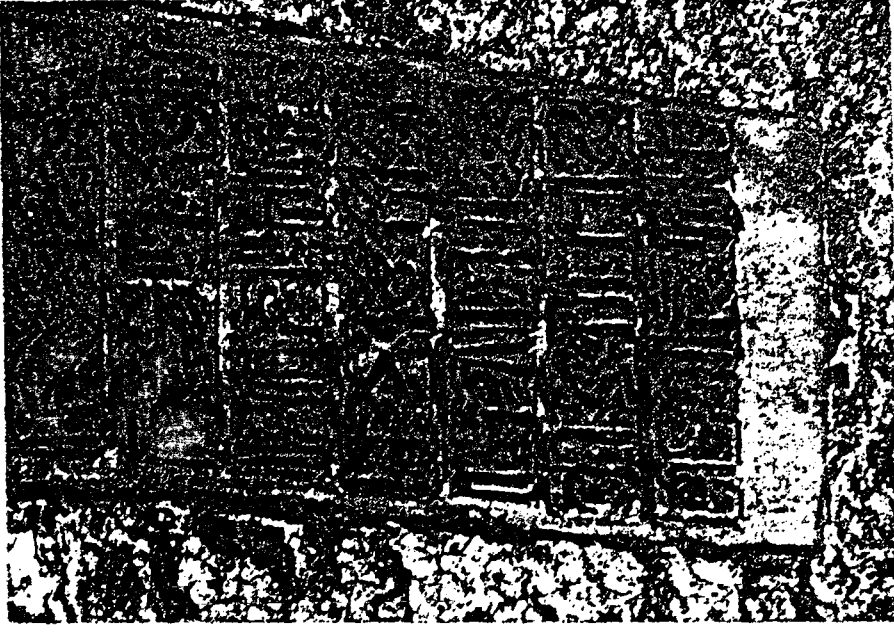
Şekil 2.17.31. Akşehir Güdük Minare Camii Minaresi rölövesi



Resim 2.17.77. Akşehir Gündük Minare Mescidi Minaresi



Resim 2.17.78. Akşehir Gündük Minare Mescidi Minaresinin pabuç kısmı



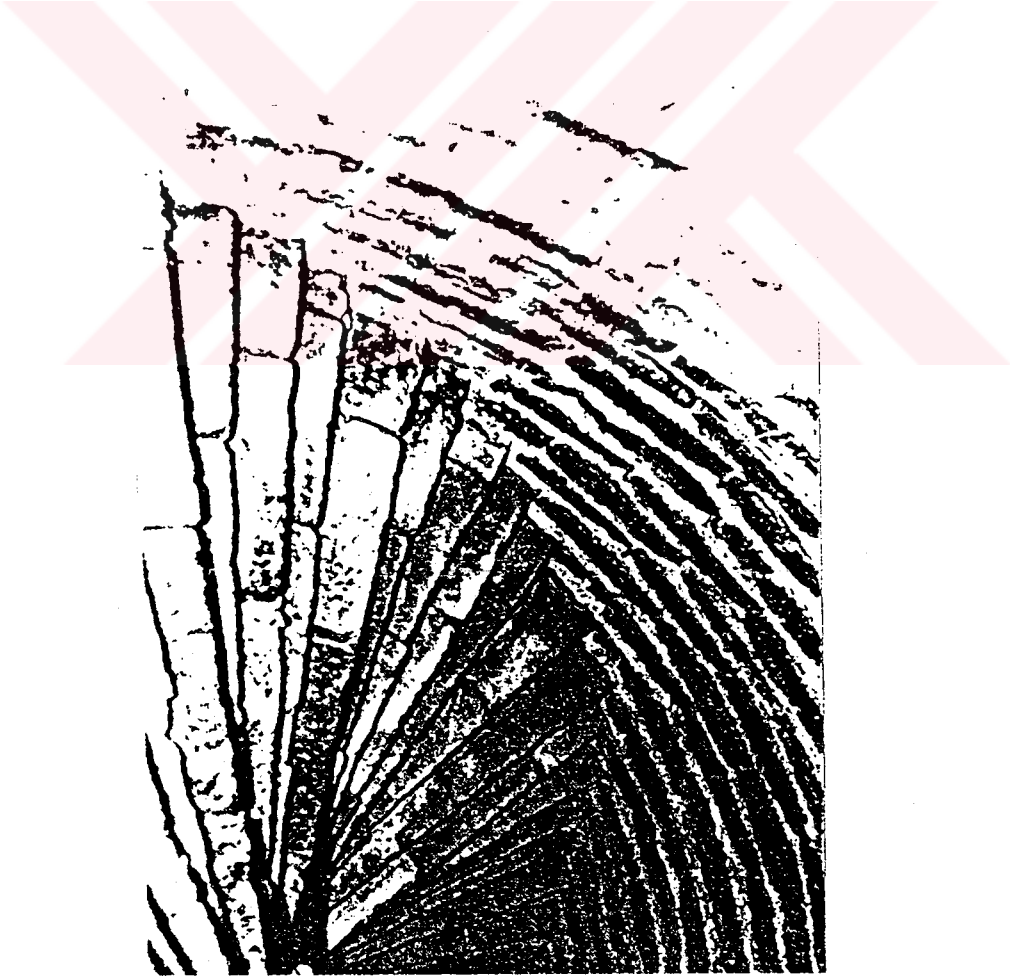
Resim 2.17.79. Akşehir Gdk Minare Mescidi Minaresinin kitabesi



Resim 2.17.80. Akşehir Gdk Minare Mescidi Minarenin petek kısmının içi



Resim 2.17.81. Akşehir Gündük Minare Mescidi Minaresinin basamak detayı



Resim 2.17.82. Akşehir Gündük Minare Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.18. Konya HATUNİYE MESCİDİNİN MİNARESİ

Tip: A1

Şekil: 2.18.32

Resim: 2.18.83, 2.18.84, 2.18.85, 2.18.86, 2.18.87, 2.18.88

Mescid, Konya'nın Şems Mahallesi, Hatuniye Sokak ile Kevser ve Kınacı sokaklarının kesiştiği köşededir. Aslı tek kubbeli olan mescidin minaresi de çift şerefeli idi. Minare bu mescidin kuzeyinde mabedden ayrı olarak bulunmaktadır.⁽¹⁾

Eski fotoğraflarında, minarenin ahşap kirişleme tavanlı, toprak örtülü bir mescidin bitişiğinde yer aldığı görülmektedir⁽²⁾.

Kaidesi üzerindeki kitabeye göre, H. 627. M. 1230 yılında Hacı Mahmutzade Bedreddin Biremuni tarafından inşa ettirilmiştir⁽³⁾.

Toplama (devşirme) taşlardan meydana gelen kare kaidesinin üstü tuğla ile devam ettirilmiştir. Kaidenin batı yönünde kitabesi bulunmaktadır.

Pabuç bölümü yoktur. Kaidenin üst köşeleri pahlanarak, çapı küçülerek yükselen sekizgen gövdeye geçilir.

Kible tarafında, gövdeden 0.20 m. çıkıntı yapan, +6.95 m. kotuna kadar devam eden bölümünden, minarenin eskiden mescide bitişik olduğunu anlıyoruz. Mescidin damına geçit veren kapısının pencereye dönüştürülüş tarihi bilinmemektedir. +6.95

¹ BAŞAR, M.E., 1988, Bu minare, Yüksek Lisansta çalıştığımız, "Konya Selçuklu Minarelerinde Restorasyon Denemeleri" adlı tezden tamamlanarak alınmıştır. Bkz. (33).

² Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak ve İran Seferi münasebetiyle, Nasuh-al Siâhi al Şehir bi Matraki'nin hazırladığı "Beyan-i Menazil-i Irakeyn" veya "Mecma-i Menazil" isimli eserdeki Konya Şehri minyatüründe, çift şerefeli iki minare görülmektedir. Bunlardan biri muhtemelen Hatuniye Mescidine aittir.

³ ÖNDER, M., 1984, Mevlana Şehri Konya, Ankara

KONYALI, İ.H., 1964, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, İstanbul.

KÜÇÜKDAĞ, Y. ve ARABACI, C., 1994, Selçuklular ve Konya, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, Konya, No:3, s.261-262.

ATÇEKEN, Z., 1988, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, s.138-140.

Eldeki vakıf kayıtlarına göre, mescidi ve minareyi yaptıran Bedreddin Mahmud'un kızkardeşi Devlet Hatundur. Sonradan kardeşi tarafından inşa ettirildiği için kitabe de onun ismi yazılıdır. 20. yüzyıl başlarında yıkıldıktan sonra üzeri saç kaplı, ahşap bir külâh konulduğundan, halk arasında eski haline bakılarak "Güdük (Kütük) Minare" diye isimlendirilmiştir. Bitişindeki eski mescit de yıkılmış, yerine minareden ayrı olarak bugünkü mescit yapılmıştır.

kotunda biraz daralarak yükselen tuğla gövde, +10.15 m. kotunda, birinci şerefeden, üç sıralı mukarnasları ile son bulmaktadır.

Şerefaltının birinci sırası sağır Bursa kemerleri; ikinci sırası düz sağır kemercikler ve içbükey kavisli parçaların ardışık dizilmesi; üçüncü sırası ise üç parçadan oluşan iç bükey kapalı parçaların ardışık dizilmesi ile oluşmuştur. Şerefe mukarnasları, +12.15m. kotunda, üç sıra tuğla dizisi ile son bulmaktadır. Burada kullanılan mukarnas dilimleri, mozaik çiniden, ince işçilikle meydana getirilmiştir. Her mukarnas diliminin içinde yeknesaklığı önlemek için ayrı bir geometrik kompozisyon uygulanmıştır. Bunlar arasında beşli yıldızlar, mavi siyah sırlı çiniler kullanılmıştır. 0.10 m. Kalınlığında ve 0.85 m. yüksekliğindeki bugünkü taş şerefe korkulukları muhtemelen orjinal değildir.

Birinci şerefeden sonra dairesel plânlı, 3.60 m. yüksekliğindeki ikinci gövde yükselmektedir. İkinci gövdenin yüzeyinde, yatay istikametteki tuğla sıraların derz boşluklarına çaprazlama konmuş; mavi renkli küçük kare çiniler görülmektedir.

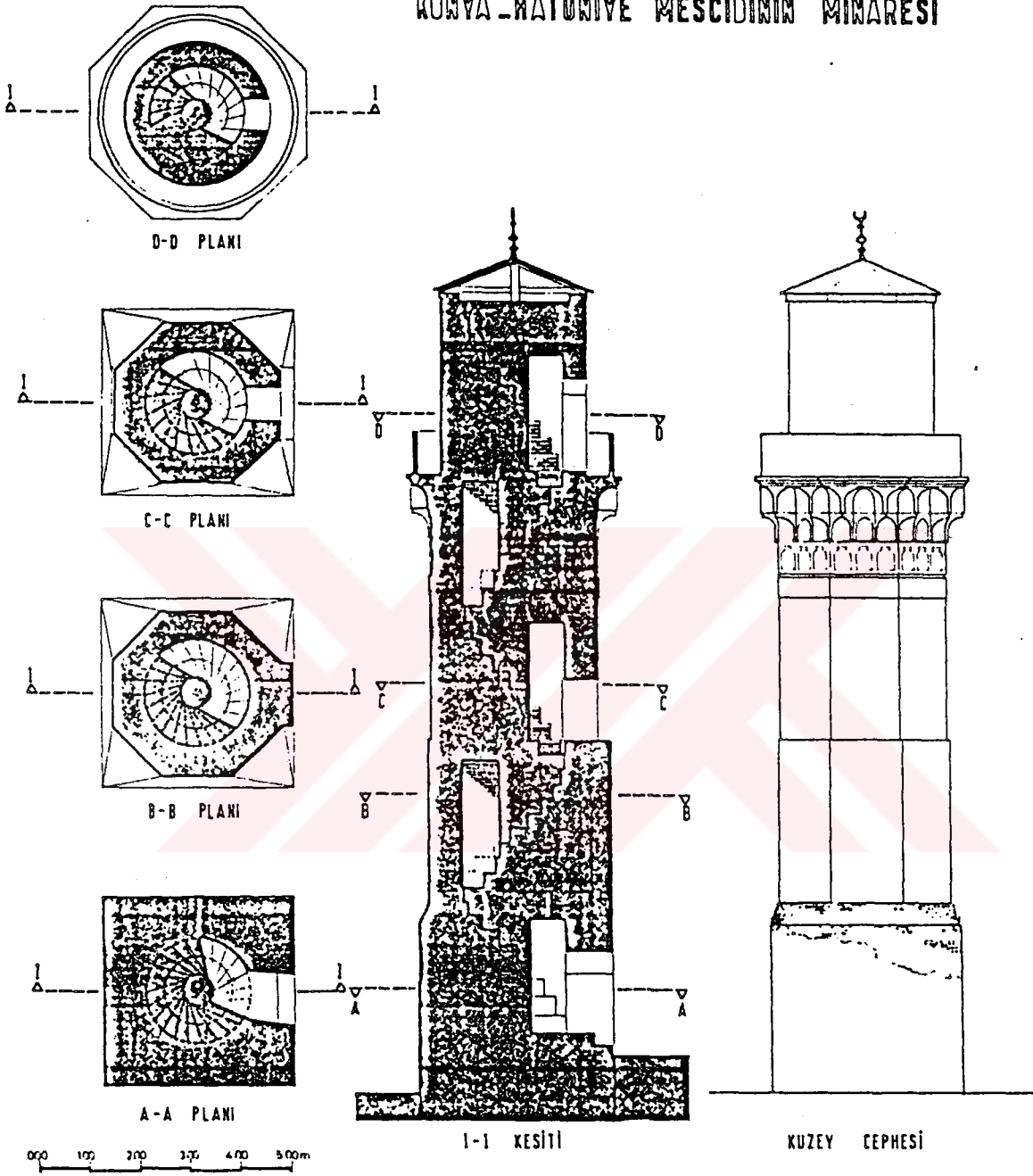
İkinci gövde, sonradan inşa edilmiş üzeri kurşun kaplı bir külâhla kapatılmış; külâhın tepesine de bir alem oturtulmuştur.

Minarenin sivri kemerli giriş kapısı (1.00m. x 1.60m.) güneye açılmıştır. Girişten, iki basamakla bir sahanlığa geçilir. 1986'da yapılan onarımın sonucu, ilk dört basamak beton ile yapılmıştır. Merdiven genişliği 0.70m.; yüksekliği 2.25m. ile 2.70m. arasında değişmektedir. Tuğla çekirdeğin çapı 0.60m.'dir. Basamakların yükseklikleri 0.31m. - 0.33m. arasında değişmekte, Basamaklar, 0.04m. - 0.05 m.'lik tuğlaların arasının 0.02m. - 0.03m.'lik harçla doldurulması ile elde edilen üç tuğla sırası ile, bunların üstündeki 0.05m.'lik ahşaptan oluşmuştur. Basamakların genişliği çekirdekte 0.05 m.; gömlekte 0.25m. - 0.28m. arasındadır. Basamak altları ise bindirmeli olarak örülen tuğla kademeler halindedir. 19. basamak hizasında, kaidenin güney cephesine açılan bir kapı mevcuttur (0.60m. x 1.20m.). 34. basamak hizasında, 0.50m. x 1.60m.'lik kemerli bir kapı ile batı cephesinden 1. şerefeye çıkılmaktadır. Şerefeden sonra, basamaklar ve çekirdek aynı ölçülerde devam etmektedir ve merdiven 45. basamakta son bulmaktadır. Basamakların şerefeden sonra devam etmesi, bu minarenin iki şerefeli olduğunu kanıtlamaktadır.

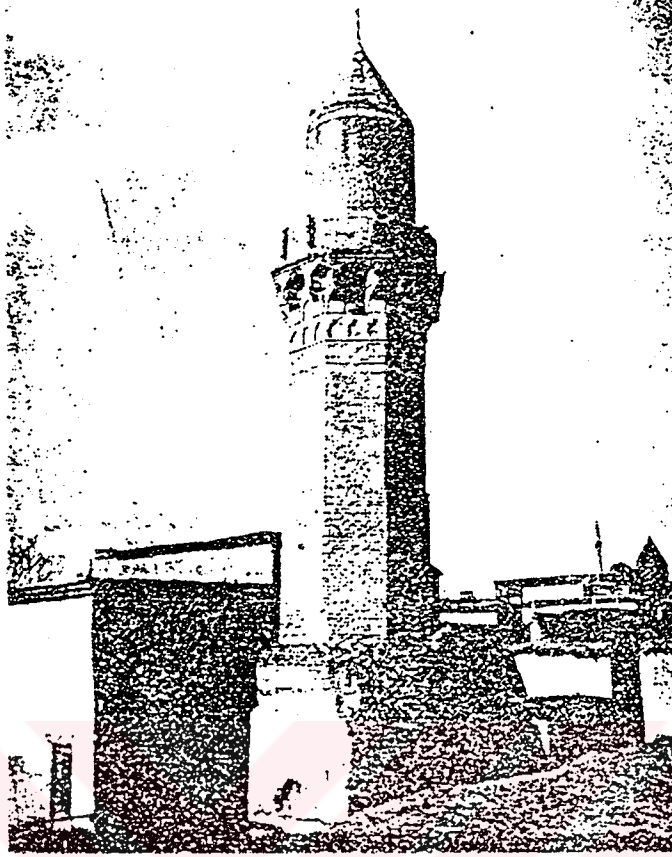
Hatuniye Mescidi, tek kubbeli ve iki şerefeli minaresi olan bir mabed idi. Mescidin kuzeyinde, minare ve mescidin arasında bir de türbe bulunuyordu. 1564 ve 1714'deki tamirlerde, mescid ve türbe yıkılmış; yerine 1957 yılında, bugünkü kubbesiz kâgir mescid yapılmıştır⁽⁴⁾.

⁴ ATÇEKEN, Z., 1988, Konya 'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, s.138-140.

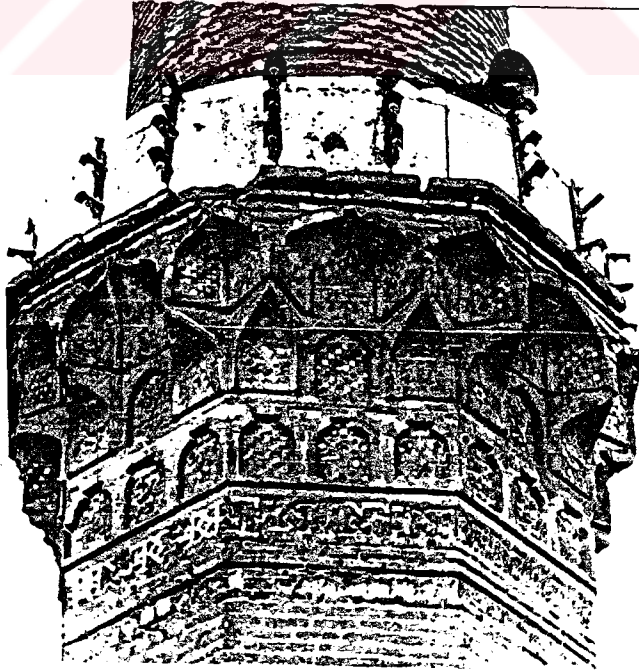
KONYA - HATUNİYE MESCİDİNİN MİNARESİ



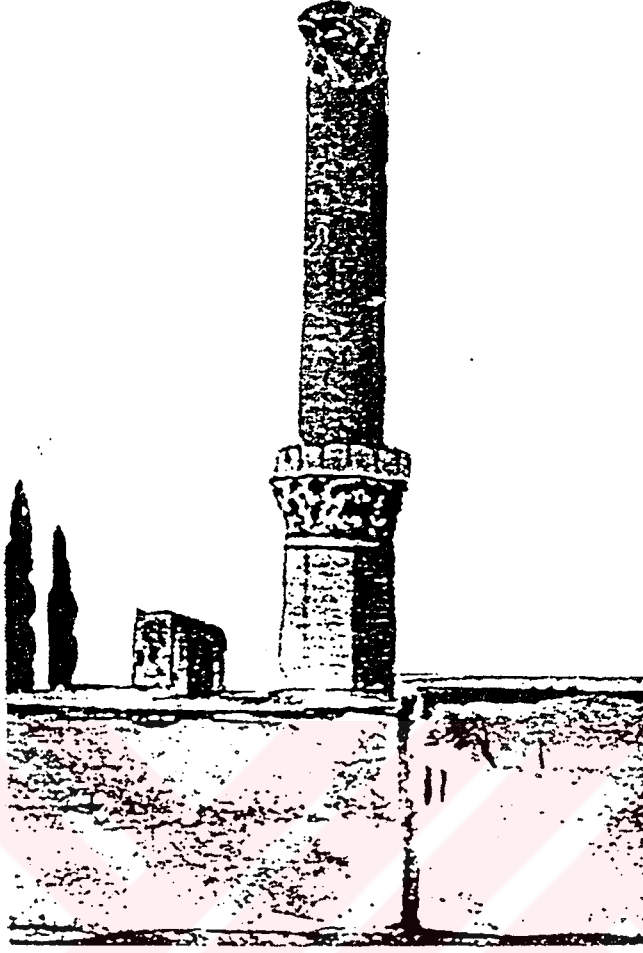
Şekil 2.18.32. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi rölövesi



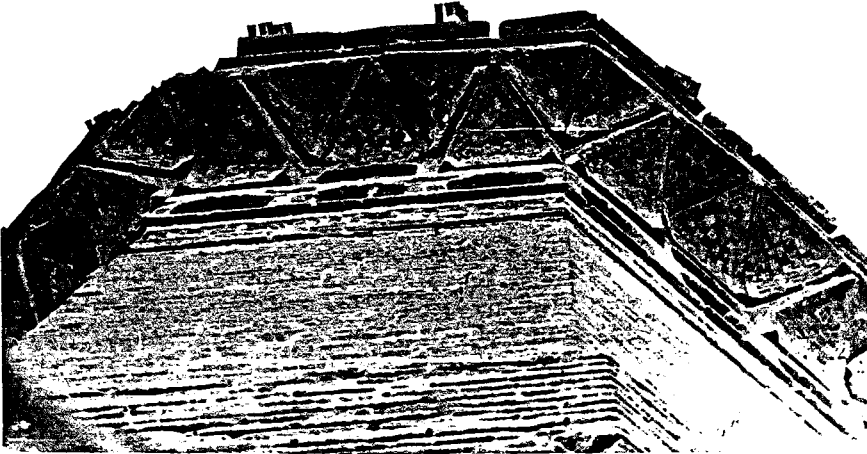
Resim 2.18.83. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi



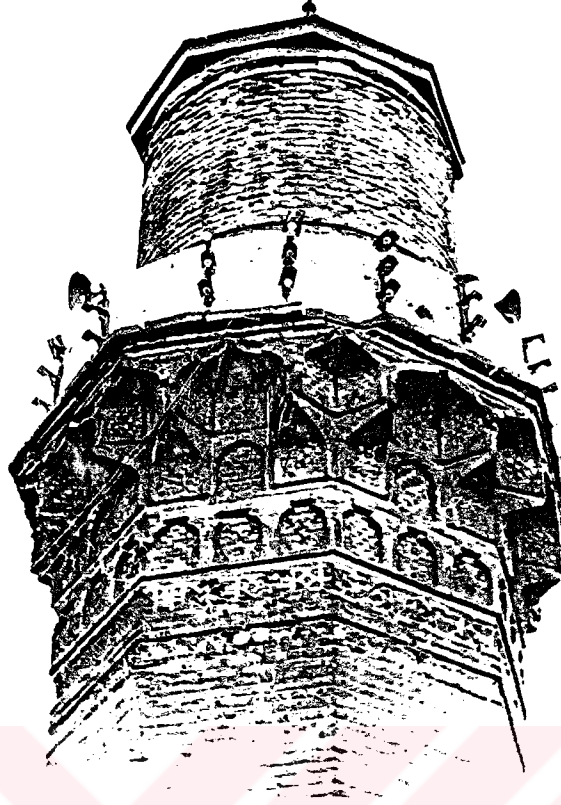
Resim 2.18.84. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe ve ikinci gövde kısmı



Resim 2.18.86. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin eski halini gösteren
Ressam Hüsni Yusuf Bey tarafından yapılan resim



Resim 2.18.85. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnas planı



Resim 2.18.87. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin şerefe altı mukarnasları



Resim 2.18.88. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.19. Alanya AKŞEBE MESCİDİ MİNARESİ

Tip: AII

Şekil : 2.19.33, 2.19.34

Resim: 2.19.89, 2.19.90, 2.19.91, 2.19.92

Alanya İç Kale eteklerinde, Kale Cami'nin yakınında bir köle tarafından yaptırılmış (1230 da) olup, aynı kitle içinde mescid ve iki bölümlü türbeden oluşur. Mimarı belli değildir. (¹).

Minarenin kaidesi taştan inşa edilmiştir. Bugünkü mescidin kuzeybatı tarafında bahçe içerisinde yapılan kazılarda ortaya çıkan eski binanın temelleri dondurulmuş ve bahçe ile minare kaidesinin birleştiği yer betonla kaplanmıştır. Kaide, beton zeminden +3.30m. kotuna kadar taş, üstü tuğla olarak inşa edilmiş ve +4.03m. kotunda sona ermektedir.

Kare prizma kaideden, silindirik gövdeye geçiş, kuzey, güney ve batı köşeleri pahlanarak sağlanmıştır. Doğu kenarında ise, bugün harap durumda olan kapı boşluğu mevcuttur. Mevcut izlere bakarak, bu kapının orijinalinde kuzeydoğuya açıldığını görmekteyiz. Bugün, bu açılan kısım boş olup, yerden 3.30 m. yüksekliktedir. Bu yüksekliği dikkate alarak eskiden bu bölümde minarenin kapısının açılacağı bir yapı damının olması büyük bir ihtimaldir. Bu nedenle, mevcut olan bugünkü yapının sonradan inşa edildiğini; özgün yapının minare ile bitişik durumda olduğunu söylemek mümkündür.

Araları çiniler ile tezyin edilmiş olan gövde bölümü, +4.93m. kotuna kadar devam etmektedir. Çini bezeli bu bölümden sonra, gövde +9.90m. kotuna kadar normal bir şekilde kilit örgüyle tamamlanmıştır. Gövdenin +9.90m. kotundan sonraki bölümü yıkılmıştır.

¹ KONYALI, İ.H., 1946, Alanya, İstanbul. s.288.

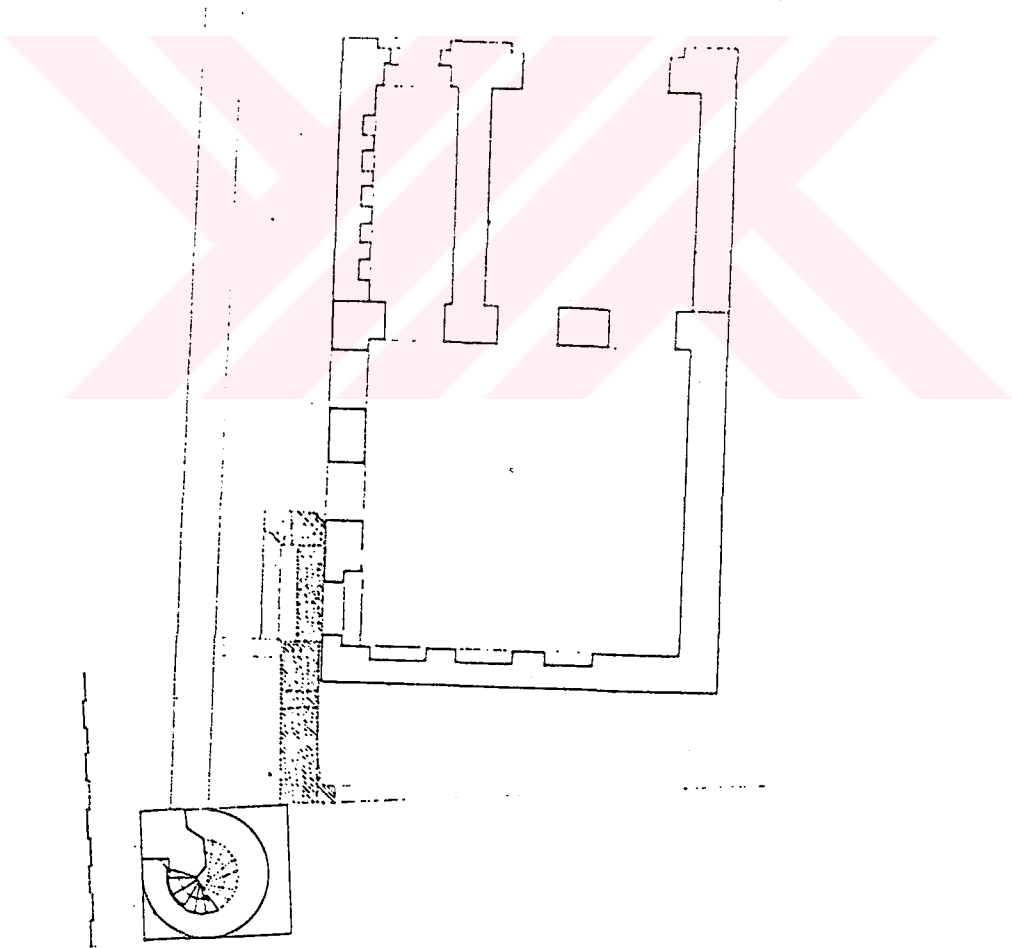
LLOYD, S., ve RICE, D.S., 1964, Alanya (Tercüme:Sinemoğlu) , Ankara ,s.67, Kitabe No:118, s.35, Şekil:14.

RIEFSTAHL, R.M.,1942 ,Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi (Tercüme:C.T.Berklin), İstanbul, s.78, Kitabe No:14.

KONYALI, İ.H., 1946 ve LLOYD, Rice, 1964, Kitabının muhtemelen mezar kitabesi olduğunu bildirmektedirler.

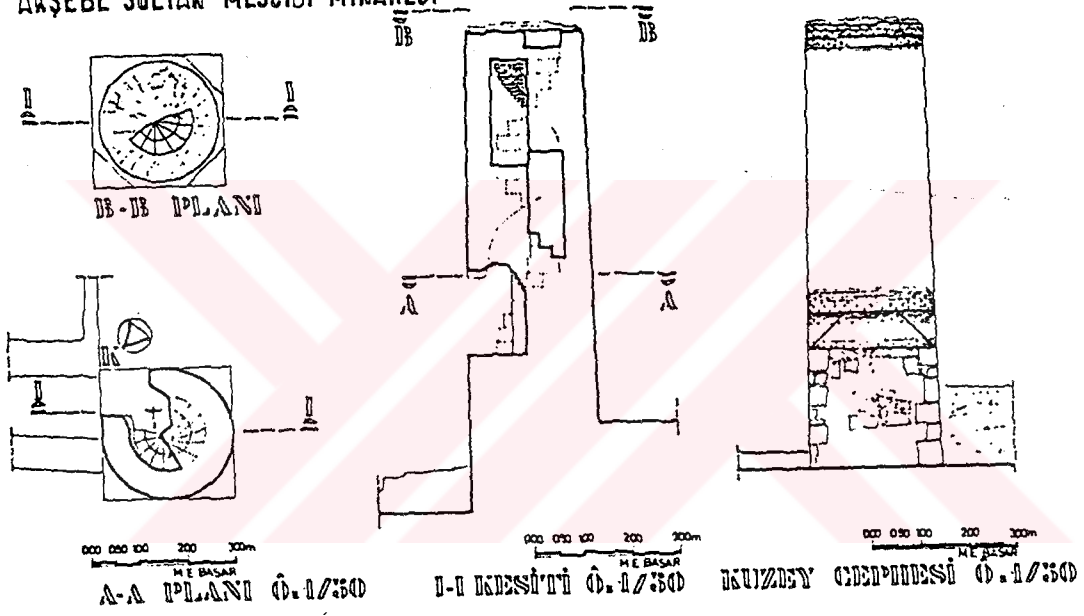
Minareye giriş, bahçe kotuna göre +3.30m.'den sağlanmıştır. Girişte küçük bir sahanlık mevcuttur. Minarenin merdiven genişliği 0.70m. - 0.60m. arasında değişmektedir. Merdivenin yüksekliği 1.95 m. ile 2.20 m. arasındadır. Basamak genişliği gömlekte 0.26m. - 0.40m. arasında; çekirdekte ise sıfırlanmaktadır.

Ahşap kullanılmamış 3 sıralı tuğla basamakların yükseklikleri 0.26m. - 0.31m. arasında olup, basarları sıvanarak elde edilmiştir. Bu basamakların, son tamirler ile bu hale geldiği sanılmaktadır. Minarenin 12. basamağına kadar dikdörtgen şeklinde bir çekirdek kısmı var iken, bu basamaktan sonra çekirdek ortadan kalkmıştır. Merdiven altları, düzensiz bir şekilde tuğlaların birbiri üzerinden taşırtılması suretiyle elde edilmiştir. Bu minare, Anadolu'da XII. ve XIII. yüzyıl minareleri içinde, çekirdeği olmayan tek minaredir. Merdiven 22. basamakta son bulmaktadır. Yıkılmış olan gövde bölümünün üzeri ahşaplarla kapatılmıştır.

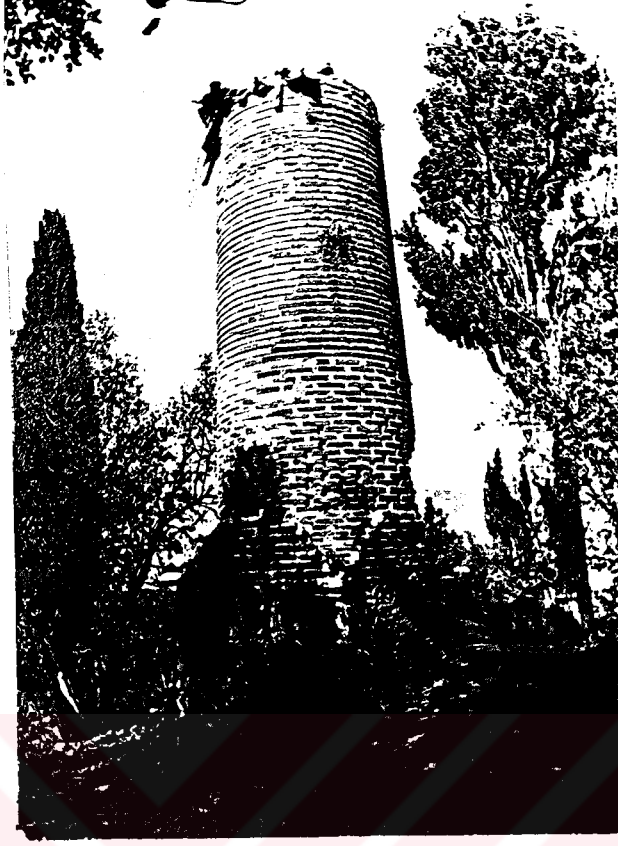


Şekil 2.19.33. Alanya Akşebe Sultan Mescidi planı

Alanya
AKŞEBE SULTAN MESCİDİ MİNARESİ



Şekil 2.19.34. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi rölövesi



Resim 2.19.89. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin görünüşü



Resim 2.19.90. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin kapısı



Resim 2.19.91. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin merdiven detayı



Resim 2.19.92. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresinin basamak altı detayı

2.20. Antalya YİVLİ MİNARE

Tip: C1

Şekil: 2.20.35

Resim: 2.20.93, 2.20.94, 2.20.95, 2.20.96, 2.20.97, 2.20.98

Minare, bugünkü caminin batı tarafında, cami ile herhangi bir bağlantısı olmadan; ayrı olarak yükselmektedir.

XIII. yüzyılda I. Alaaddin Keykubat devrinde inşa edilmiştir (¹).

6.35 m. yükseklikte son bulan kaide (3.95 m.'lik alt kısmı taş, sonrası tuğla), dörtgen (5.27m. x 5.36m.) plânlıdır. Kaidenin kuzey yönünden bir kapı ile minareye giriş sağlanmıştır.

3.14m. yüksekliğindeki sekizgen pabuca geçişte, kare pirizma kaidenin köşeleri pahlanarak yumuşak bir geçiş sağlanmıştır. Pabucun her yüzünde, 1.68m. x 2.12m.'lik dikdörtgen panoların içinde, 1.00m. x 1.32m.'lik teğet kemerli sağır panolar bulunmaktadır. Sekizgen kenarların birleşme noktalarında 0.30m. çapında yarım daire plânlı; 1.90m. yüksekliğinde sütunceler mevcuttur. Doğu yüzünde sağır kemerin içinde bir kitabe vardır. Bu kitabenin sonradan buraya yerleştirildiği belirtilmekle beraber, kitabenin önceki cami ve bugünkü minareye ait olduğu söylenmektedir(²).

Pabuçtan sonra, aralarında 0.06m.'lik bilezik bulunan 0.22m.'lik iki kuşağın arasında, 0.84m.'lik sıvalı bölüm yer almaktadır. Bu bölümün üzerinde ise, düşey üçgen kuşaklarla bölünmüş, herbiri 1.10m. çapındaki 8 adet yarım daire dilimden oluşan, silindirik gövde bulunmaktadır. Bu dilimler tuğladan inşa edilmiştir. Dilimli gövden + 27.65m. kotunda, dilimlerin arası bindirme tekniğinde tamamlanarak dairesel plâna geçilmiştir.

Gövde, dilimlerin hemen bitiminden başlayarak şerefeye kadar taştan inşa

¹ RIEFSTAHL, R. M., 1942, 'Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi (Tercüme: C.T. Berkün), İstanbul, s.78, Kitabe No:14.

² RIEFSTAHL, R.M. 1942, Doğu Çepesinde, pabuç kısmındaki sağır kemerin içine yerleştirilen kitabenin sonradan buraya yerleştirildiğini belirtmekle beraber, bu kitabenin cami ve şimdiki minareye ait olduğunu söylemektedir.

edilmiştir. Biri güney, diğeri kuzeydoğu cephesindeki dilimlerin üzerinde birer mazgal pencere bulunmaktadır.

Silindirik gövdeden şerefeye geçiş, üçgen elemanlardan oluşan iki sıra halindeki geçiş elemanı ile sağlanmıştır. Bu sıralardan birincisinde 5 sıra, ikincisinde 4 sıra tuğla kullanılmıştır. Bu geçiş bölgesi yaklaşık 0.15m.'lik bir düz silme ile tamamlanmıştır. Bunun üzerinde ise, 0.35m. x 0.85m.'lik, 0.10 m. kalınlığındaki 40 adet panodan oluşan şerefe korkuluğu bulunmaktadır. Bu panolar belli bir açıyla, kırıklık oluşturacak bir biçimde yerleştirilmişlerdir.

Şerefeden sonra, silindirik ve dilimli gövdeye nazaran daha dar bir çapa sahip olan düz silindirik petek kısmı ($h=5.00m.$), silmesiz bir şekilde külâhla kapatılmış ve bir alemle bitirilmiştir.

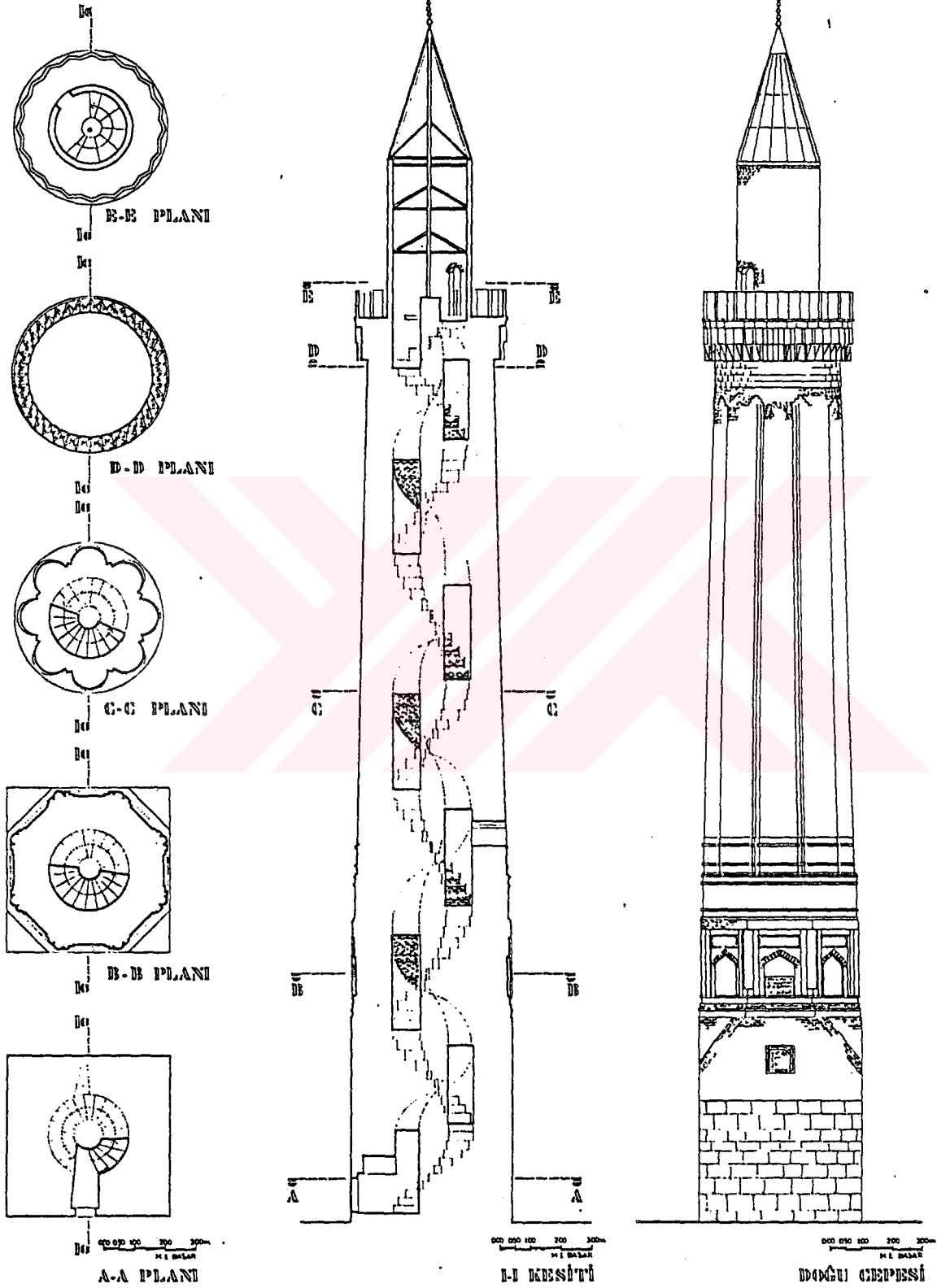
Minarenin girişi, kaidenin kuzey cephesine açılan, 0.65m. x 1.11m.'lik bir kapıdan sağlanmıştır. Girişte yaklaşık 2.00m. x 0.85m.'lik bir sahanlık mevcuttur. Merdiven saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselmektedir. Basamaklarının boyu 0.88m. - 0.93 m.; yükseklikleri 0.20m. - 0.40m.; genişliği çekirdekte 0.13m. - 0.18m., gömlekte ise 0.35m. - 0.41m. arasındadır. Merdivenin yüksekliği ise 2.60m. ile 3.10m. arasındadır. 3.95m. kotuna kadar olan taş basamakların altları basamak gibi işlenmiş, tuğla basamakların altları ise bindirme tekniğinde tuğlaların birbiri üzerinden taşırılması suretiyle oluşturulmuştur. Bunlar helezonik bir şekilde dönerek yükselmektedirler ⁽¹⁾.

Merdiven 90. rıhtta şerefe sahanlığı ile son bulmaktadır. Minarenin çekirdeği 1.00m. ile 0.65m. arasında değişmektedir. Çekirdek, şerefe hizasından sonra 0.60m.'de biterken, bu çekirdeğin üzerine 0.16 m. çapında seren direği oturtulmuştur.

Külâh ve üzerindeki alemleri taşıyan seren direği, petek duvarına çeşitli kotlarda tutturulan ahşaplarla desteklenmiştir. Petek üzerinde 1.65m. yüksekliğindeki kemerli bir kapı vasıtasıyla şerefeye çıkılmaktadır.

¹ Vakıflar Genel Müdürlüğünce Antalya Yivli Minarenin 1989 yılında yaptırılan rölöve projesinde, tuğla basamakların altları da basamak şeklinde gösterilmiştir. Halbu ki, bu orijinalde böyle olmayıp, tuğlalar bindirme tekniğinde inşa edilmişlerdir. Rölöve projesindeki gibi tuğlaları o şekilde inşa etmek mümkün değildir.

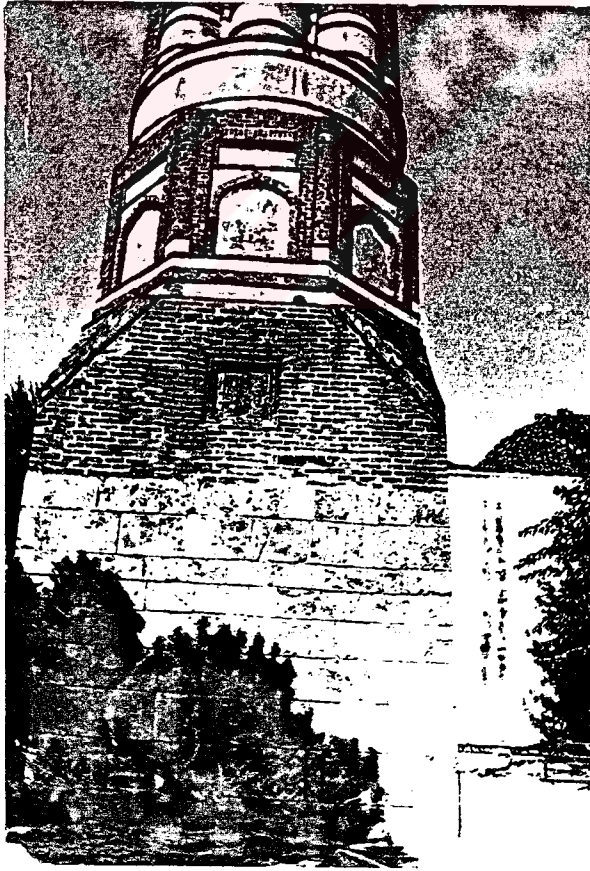
Antalya Yivli Minare



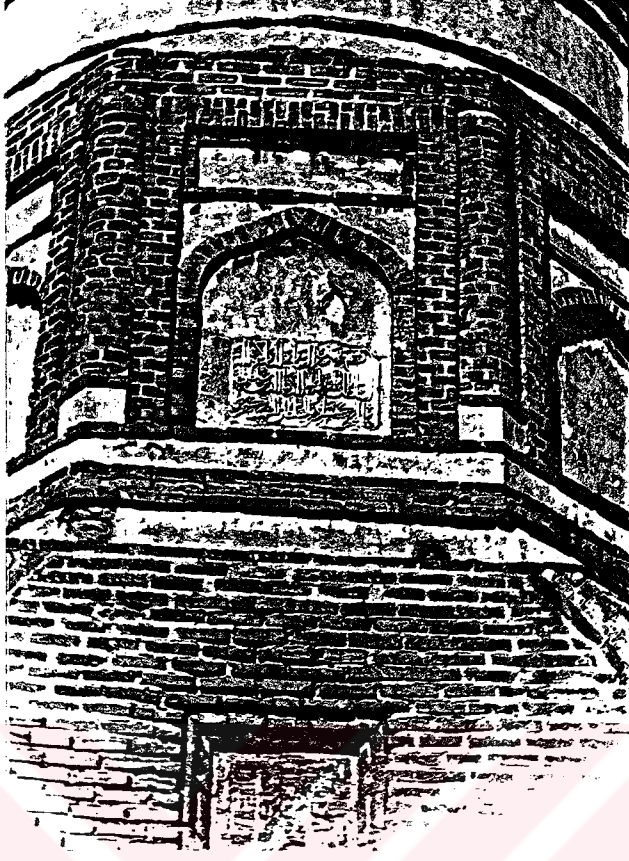
Şekil 2.20.35. Antalya Yivli Minare rölövesi



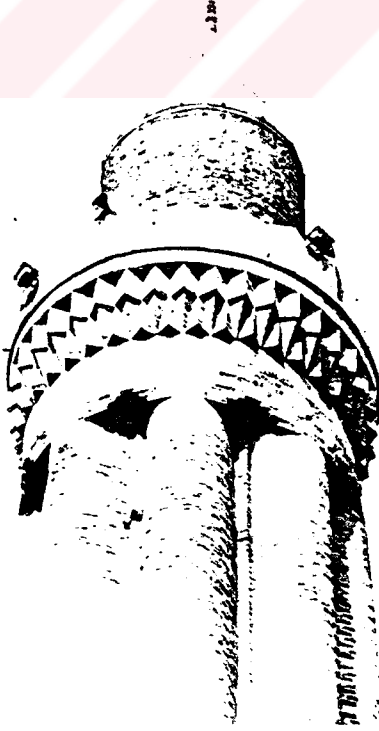
Resim 2.20.93. Antalya Yivli Minare'nin genel görünüş



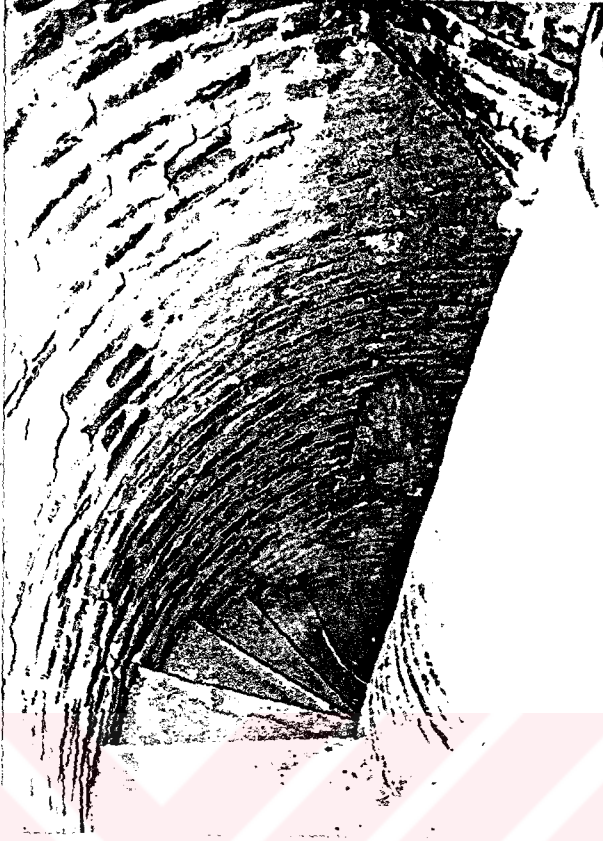
Resim 2.20.94. Antalya Yivli Minare'nin kaide ve pabucu



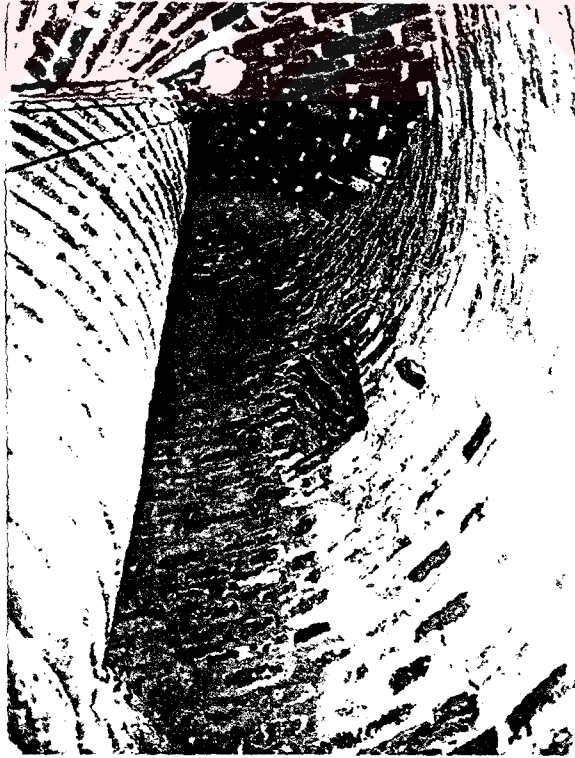
Resim 2.20.95. Antalya Yivli Minare'nin kitabesi



Resim 2.20.96. Antalya Yivli Minare'nin şerefe ve peteği



Resim 2.20.97. Antalya Yivli Minare'nin merdiven detayı



Resim 2.20.98. Antalya Yivli Minare'nin basamak altı detayı

2.21. Malatya ULU CAMİ MİNARESİ

Tip: BII

Şekil: 2.21.36, 2.21.37,

Resim: 2.21.99, 2.21.100, 2.21.101, 2.21.102, 2.21.103, 2.21.104

Ulu Cami (¹) Malatya'nın dokuz kilometre kuzeyindeki eski Malatya'nın merkezinde bulunmaktadır.

Minare, Ulu Cami'nin batısında, güneybatı duvarının iç kısmına yerleştirilmiştir. Minarenin kaidesi taştan inşa edilmiş olup, bugüne kadar birçok kez tamir edilmiştir. Şimdi üzeri sıvalı ve boyalıdır. Kible yönüne açılan, 1.63m. kotundaki kapıya 7 basamak ile çıkılmaktadır.

Pabuç, dam hizasından yaklaşık 0.65m. yukarıda; sekizgen prizma şeklinde ve kilit örgü ile tuğladan inşa edilmiştir.

Dam üstünden +13.55 m. kotuna kadar daralarak yükselmekte olan gövde, tuğladan kilit örgü ile inşa edilmiştir. Dört adet mazgal pencere bulunmaktadır. Minarenin güneybatı bölümünde, gövdenin yarısına yakın bir bölümü ince bir şekilde yarılmış ve tuğlaları dökülmüştür.

¹ Batı portali üzerindeki kitabeye göre cami H. 645 / M. 1247 tarihinde yapılmıştır. Doğu portalindeki kitabe H. 672 / M. 1273 - 74 tarihinde onarıldığı belirtilmiştir. M. Oluş Arık ise, yeni bulunan bir kitabeye göre caminin H. 621 / M. 1224 yılında yapıldığını ileri sürmektedir.

Batı portalindeki kitabeye göre cami II. İzz-ed-din Keykavüs zamanında Şihab-üd-din İlyas Bin Şihab-üd-din Ebubekr tarafından yaptırılmıştır. Doğu tarafındaki kitabe her hangi bir isim verilmemektedir. Yeni bulunan kitabeye göre ise, I. Alaaddin Keykubad zamanında Mansur Bin Yakub tarafından yaptırılmıştır.

Batı potalini yapan Hüsrev, aynı zamanda doğu portalini de inşa etmiştir. Yeni bulunan kitabe mimarın ismi bulunmamaktadır.

GABRIEL, A., 1940, *Voyages Archeologiques dans la Turquie Orientale*, Paris, s.352, 14b, Kitabe No: 145, figür: 197.

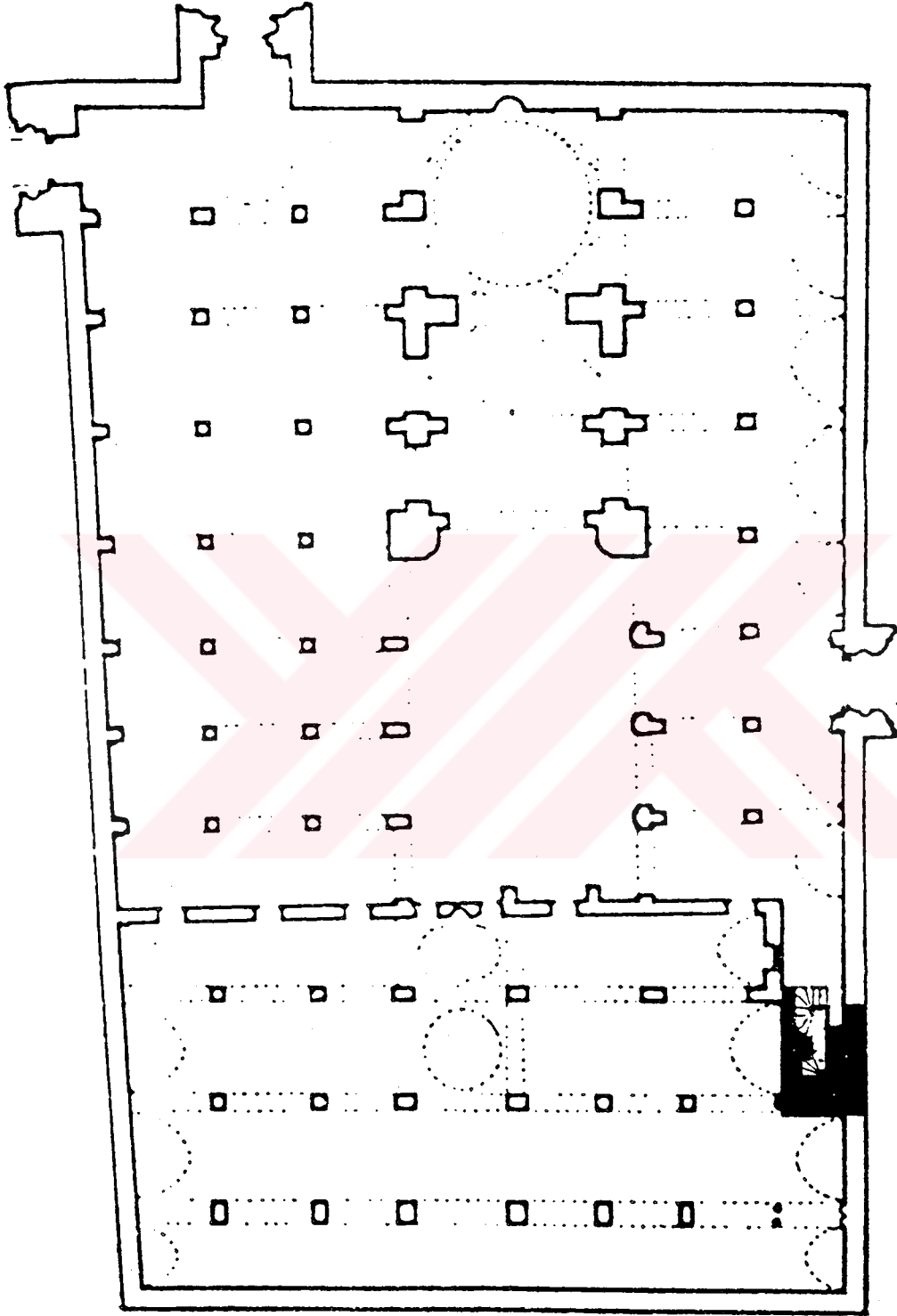
ARIK, O.M., 1969, "Malatya Ulu Camii'nin Asli plânı ve Tarihi Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, Sayı: VIII, s.144-145.

TOPALOĞLU, P. ve BÜNYAMİN, U., 1983, "Eski Malatya Ulu Camii", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, Ankara, Sayı: 5, s.126.

Gövdeden, profilli tuğladan oluşan 3 sıralı geçiş bölgesiyle şerefeye geçilmektedir. Bugün çok az bir bölümü sağlam kalabilmiş olan şerefealtı ve şerefe korkuluğu sekizgen plânlıdır. Sekizgen kenarların herbirinde ikişer adet kemerli sağır nişler bulunmaktadır.

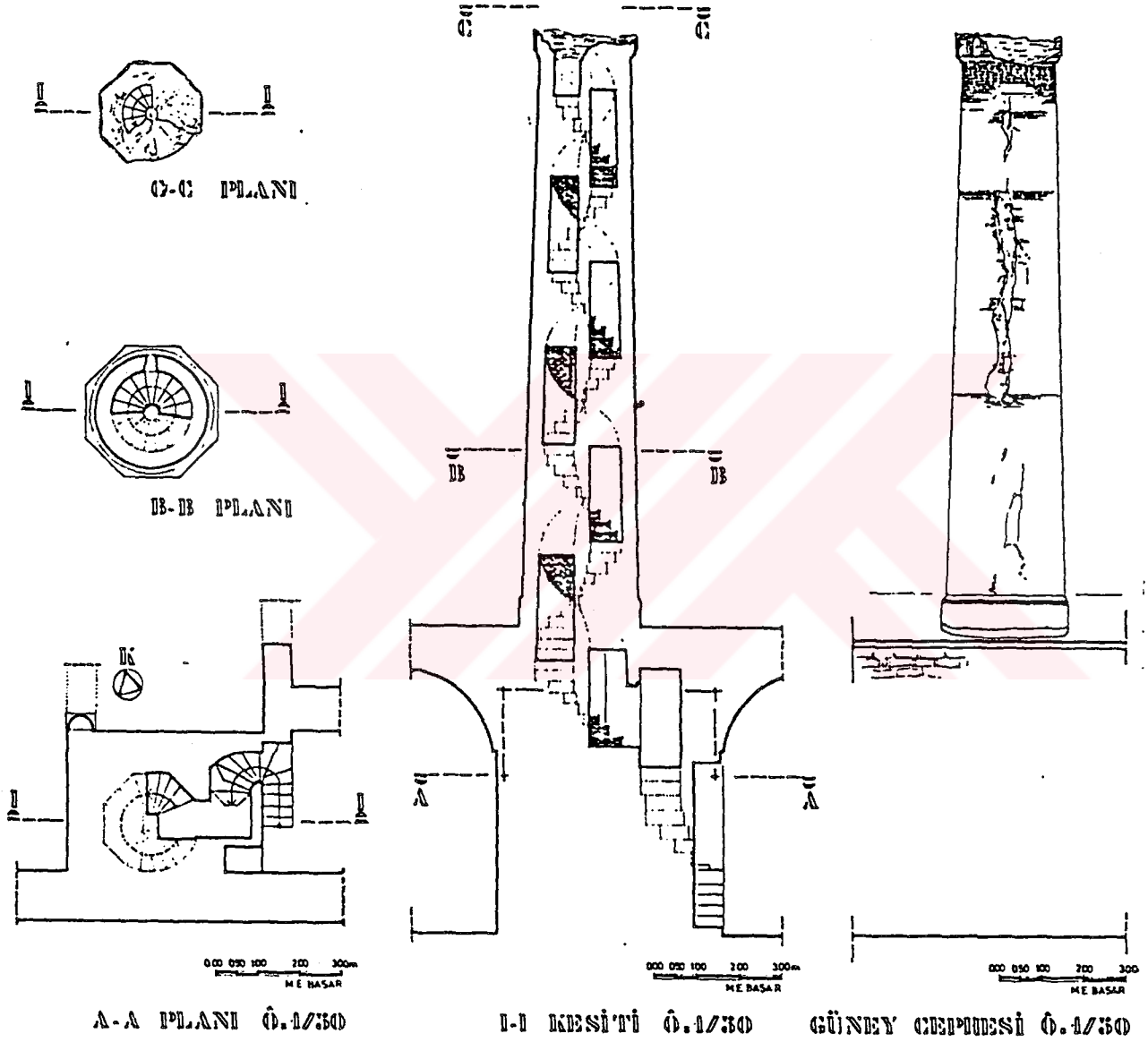
Minareye giriş, güneydoğu cephesinden; basamakları düzgün olmayan bir merdivenle çıkılan; 3.98m. kotundaki ve 0.81m. x 0.95m.'lik bir sahanlıktan sağlanmıştır. Merdivende 13. basamağa kadar, çekirdek kare; gömlek ise sekizgen plânlı olarak devam etmektedir. 13. basamaktan sonra dairesel plâna geçilmiştir. Basamaklar, en üstte 0.05m.'lik bir ahşap ile bunun altında üç sıra halindeki tuğla örgüden oluşmuştur. Merdiven genişliği 0.90m. - 0.54m., basamakların yükseklikleri 0.22 - 0.28 m.; genişlikleri çekirdekte 0.08 - 0.10 m., gömlekte 0.31m. - 0.40m. arasında değişmektedir. Merdiven yüksekliği 2.12m. ile 2.25m. arasındadır.

Tuğla örgüsü arasındaki harç 0.02m. - 0.03m.'dir. Basamak altları, tuğladan küçük çıkıntı yapacak şekilde bindirme tekniğinde örülmüştür.

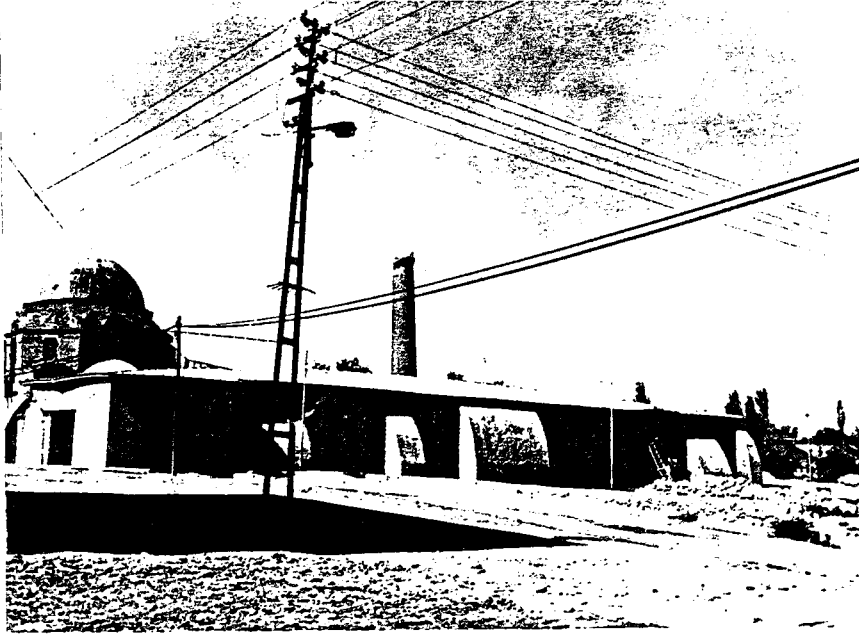


Şekil 2.21.36. Malatya Ulu Camii planı

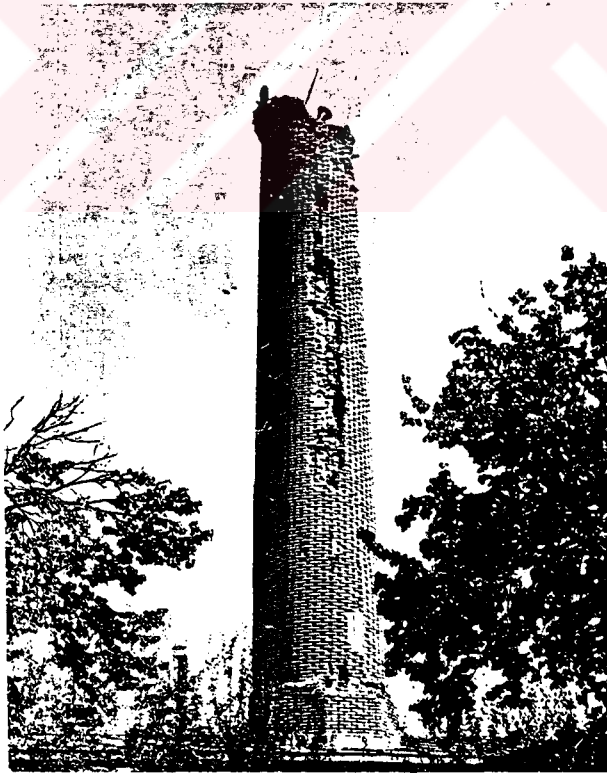
Malatya ULU CAMII MINARESİ



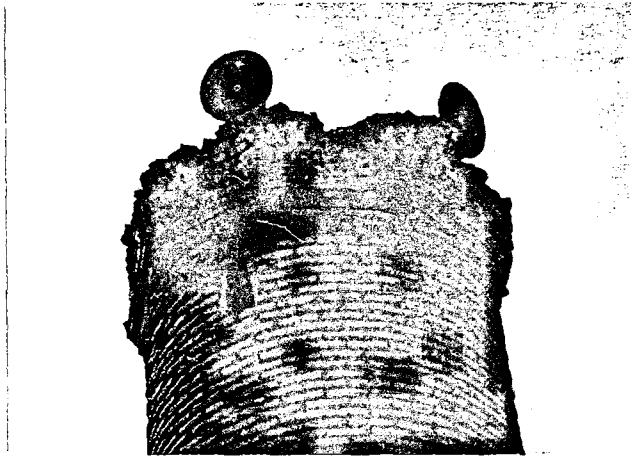
Şekil 2.21.37. Malatya Ulu Camii Minaresi rölövesi



Resim 2.21.99. Malatya Ulu Camii Genel görünüşü



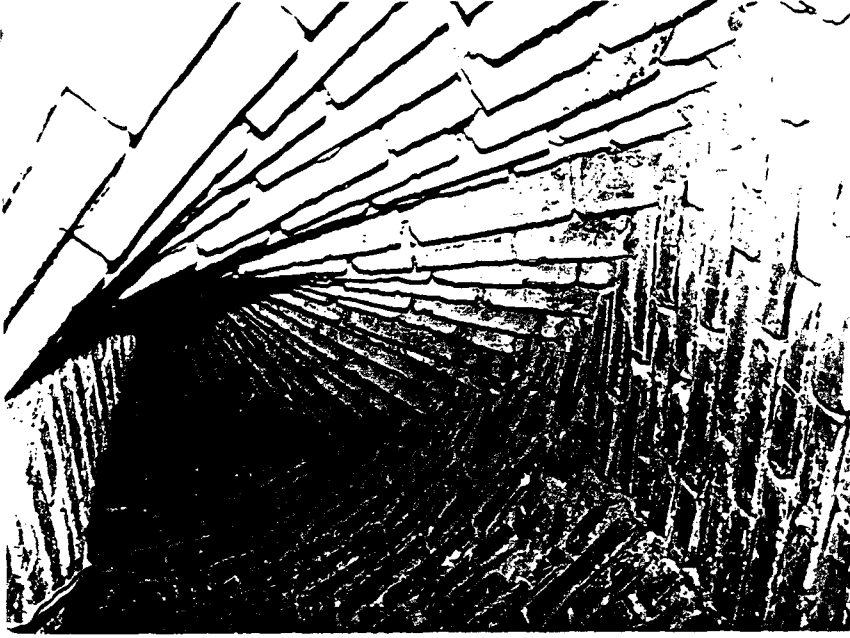
Resim 2.21.100. Malatya Ulu Camii Minaresi



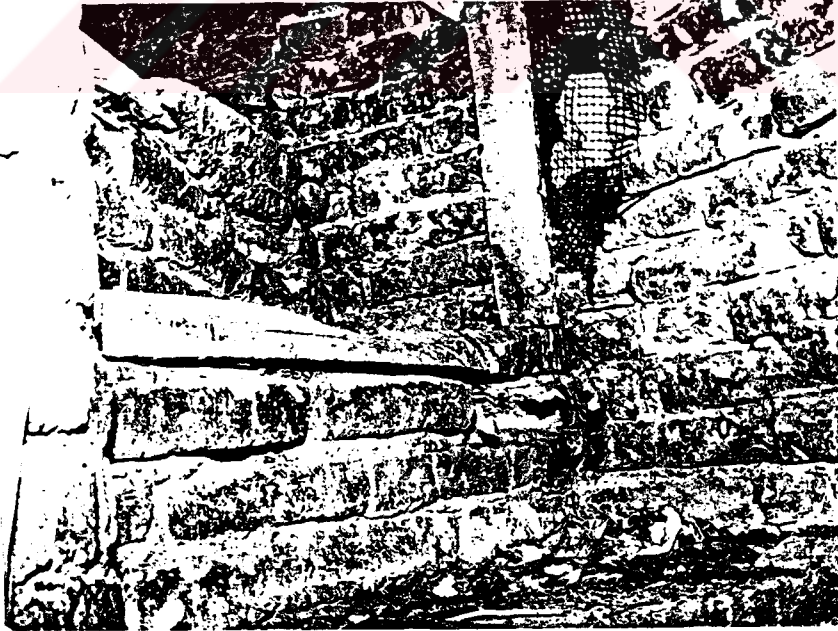
Resim 2.21.101. Malatya Ulu Camii Minaresinin şerefesi altı



Resim 2.21.102. Malatya Ulu Camii Minaresinin çıkış kapısı



Resim 2.21.103. Malatya Ulu Camii Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.21.104. Malatya Ulu Camii Minaresinin basamak detayı

2.22. Akşehir TAŞ MEDRESE MESCİDİNİN MİNARESİ

Tip: AII

Şekil: 2.22.38, 2.22.39,

Resim: 2.22.105, 2.22.106, 2.22.107, 2.22.108, 2.22.109

Taş Medrese Mescidi, Akşehir'den Nidir Köyü'ne giden yolun sağında yer alan ve aynı adla anılan medresenin kuzeybatı köşesine bitişik olarak yapılmış, kubbeli, önü revaklı bir yapıdır (¹). Minare ise, bu mescidin batıya açılan revakının kuzey köşesinde iki şerefeli olarak inşa edilmiş olup, mimarı belli değildir.

Kaidesinin alt kısmı kesme taş ve devşirme taşlardan, üst kısmı tuğladan inşa edilmiştir. Basit bir pahla, kübik kaideden silindirik birinci gövdeye geçilmiştir.

Birinci gövdede, kaideden sonra başlayan düz örgü +8.30m. kotunda sona erer. Gövedenin +13.70m. kotundaki birinci şerefeye altına kadar olan bölümü ise, çapraz istikamette dizilen mavi sırlı tuğlalar ile baklava dilimi şeklinde süslenmiştir. Batı taraftaki çiniler batıdan esen rüzgarlar sebebiyle tamamen dökülmüşlerdir.

Birinci şerefealtı dışa doğru kavisli bir biçimde yükselen çıkma biçiminde inşa edilmiştir. Bu kavisli yüzey siyah ve lacivert renkli çinilerle kaplanmıştır. Bu çıkma yapılırken gövdeyi çepeçevre saran ahşap hatıllar üzerine büyük çiviler çakılmış, dış yüzeyleri sıvanmış ve üzeri çinilerle bezenmiştir.

Kavisli konsolun üstünde olması gereken taşıyıcı döşemealtı elemanları bugün mevcut değildir. Harap olup düşen bu kısmın yerine, sonradan gövdeden sadece

¹ BAKIRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri" Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı:IX, s.337-336.

SÖZEN, M., 1970, Anadolu Medreseleri, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul, s.22-29, 40-49, 58-64, 64-75.

KURAN, A.,1969, Anadolu Medreseleri, Ankara, T.T.K. Basımevi, s. 54-57, 79-82, 92-96, 115-124.

ÖNGE, Y.,1979, "Bazı İslâmi Yapılardaki Alemler Hakkında"1. Milletlerarası Türkoloji Kongresi,İstanbul, s.814-838.

Medresenin taç kapısındaki üç satırlık kitabeye göre. H. 648 / M. 1250 yılında ikinci Keyhüsrev'in oğlu ikinci Keykavus'un hükümdarlığı zamanında Emirdad Sahip Ata Hüseyin oğlu Fahrettin Ali tarafından yaptırılmıştır. Mescid ve minarenin de bu yollarda medreseyle birlikte yapıldığı kabul edilmektedir.

0.20m. çıkıntı yapacak şekilde tuğla ile kaplanmıştır. +15.95 m. kotunda birinci şerefeye ulaşılmaktadır⁽²⁾. Şerefe kapısı kibleye açılmaktadır.

Silindirik ikinci gövde, şerefe kapısının hizasına kadar düz örülmüş, bunun yukarısında mavi çinilerle +19.10m. kotuna kadar burmalı; +22.45m. kotunda başlayan ikinci şerefe altına kadar ise kilim motiflerini hatırlatan zigzag geometrik kompozisyonla süslenmiştir.

İkinci şerefealtı basit; üç sıralı; kademeli kirpi saçak halindedir. Bunun üstünde, sonradan yapılan 1.00 m. yüksekliğinde bir demir korkuluk mevcuttur.

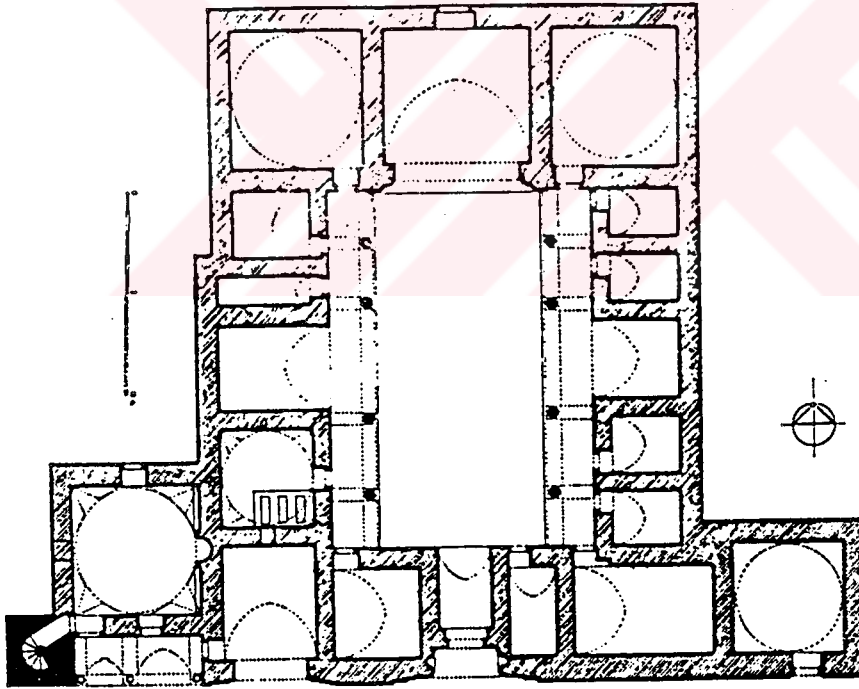
Petek, 5.20 m. yüksekliğindedir. Peteğin üstü, konik bir külâhla kapatılmış, üstte ise yeni bir alem vardır.

Zeminden 0.40m. yükseklikteki 0.80m. x 2.06m.'lik minare kapısı, mescidin giriş kapısının hemen yanında ve mescidin duvarı içine açılmıştır. Kapıdan merdivenin çekirdeğine kadar uzanan koridorun tavanı tonoz şeklinde örülmüştür. Merdiven 0.68m. - 0.70m. genişlikte; 2.30m. yükseklikte olup, 0.42m.'lik tuğla bir çekirdeğe sahiptir. Basamakların yükseklikleri 0.25m. - 0.27m. arasında değişmektedir. Bu rıhtlarda, 0.04m. - 0.05m.'lik tuğlaların arası 0.02m. - 0.03m.'lik harçla doldurularak oluşan üç sıranın üzerine 0.05m.'lik bir ahşap kaplama yapılmıştır. Basamakların genişliği çekirdekte 0.05m. - 0.08m.; gömlekte 0.28m. - 0.32m. arasındadır. 20. basamak hizasında 0.62m. x 1.55m.'lik kemerli bir kapı ile doğu cephesinden dama çıkış sağlanmıştır. Bu kapıdan dama geçebilmek için gövdeden 0.25m. çıkıntı yapan, profil uçları kopmuş, konsollu basamaklar bulunmaktadır. 54. basamak hizasında, 0.62m. x 1.60m.'lik kemerli bir kapı ile kible yönünde birinci şerefeye geçilir. Şerefeye geçiş için bir sahanlık bulunmamaktadır. Şerefenin döşemesi yıkıldığı için mevcut kapı kullanılmamakta, şerefeye çıkılmamaktadır. 2. şerefeye doğru çıkıldıkça merdiven genişliği 0.60m. - 0.62m.'ye kadar düşmektedir. Basamak altları kademeler halinde tuğladan örülmüştür. Birinci gövdede iki, ikinci gövdede bir tane olmak üzere, toplam üç mazgal pencere vardır. 83. Basamak ile ikinci şerefenin hizasında bir sahanlığa ulaşılmıştır. Bu kısımda peteğin kible yönüne açılmış, 0.40m. x 1.70m.'lik üst tarafı

² AKOK, M., 1977, "Konya-Akşehir Taş Medrese Binası ve Restorasyon Çalışmaları", Türk Etnoğrafya Dergisi, Şereflikoçhisar, Sayı: 16, s.8, 16, 23.

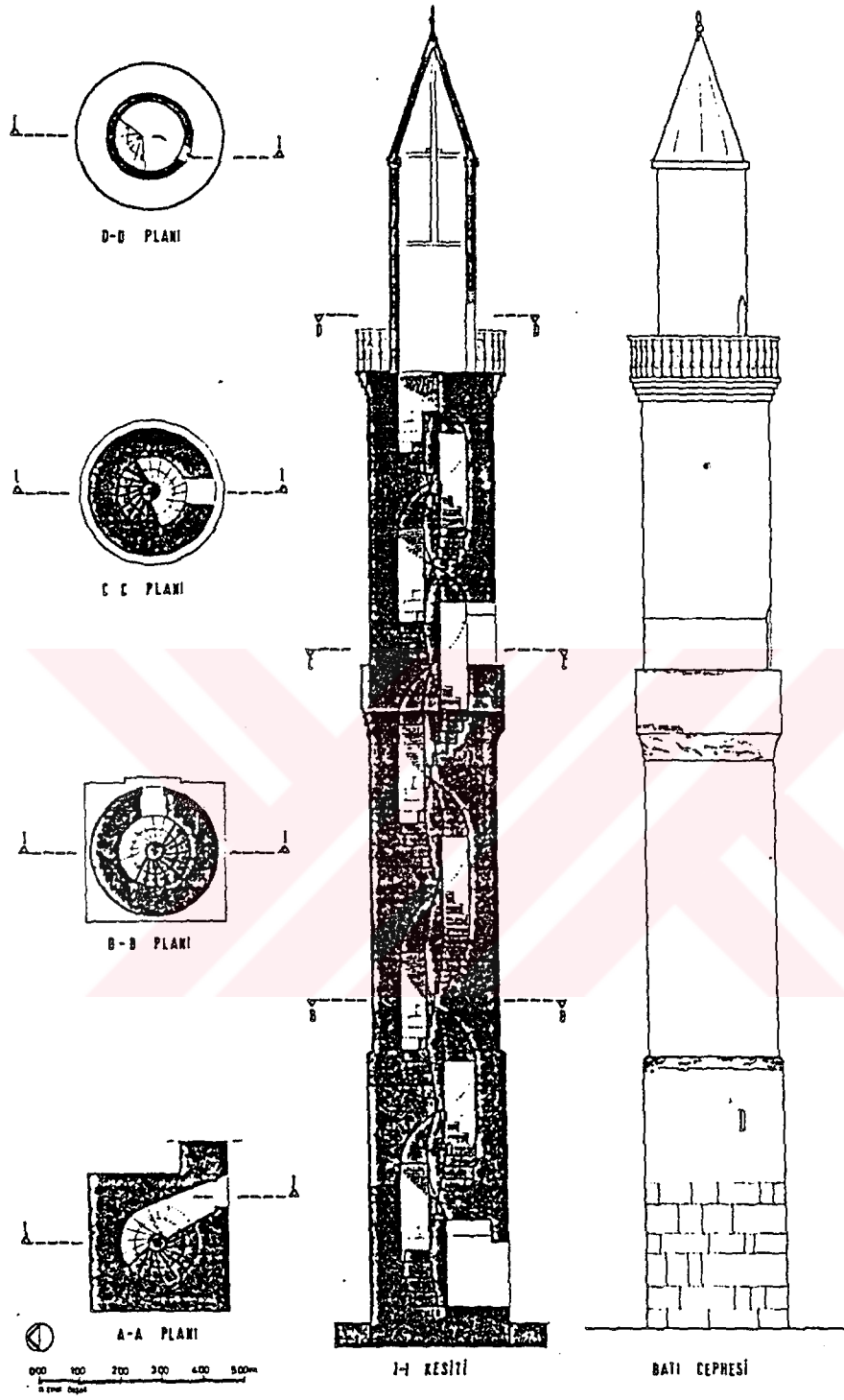
bindirme tekniğinde kemerli bir kapı mevcuttur. Silindirik peteğin üstü tuğladan konik bir külâhla kapatılmıştır.

Bugüne kadar çeşitli onarımlar geçirmiş olan minare, Konya'daki benzer minareler arasında günümüze sağlam olarak gelebilmiş tek Selçuklu minaresidir. Halen kullanılır durumda olmakla beraber öncelikle, birinci şerefe altının acilen restorasyonu gerekmektedir. Çünkü, birinci şerefe altında kavisli çıkmayı taşıyan ahşaplar çürümüş, çinili çıkma ile bunun üstündeki tuğla örgünün gövdeden kopup, düşme tehlikesi belirmiştir. Bu nedenle birinci şerefenin altı mevcut kavisli çıkmanın biçimine göre nötr bir biçimde tamamlanmalı ve günümüze ait bir korkuluk yerleştirilmelidir. İkinci şerefedeki sağlam olmayan şerefe korkuluğun yerine de daha uygun ve sağlam bir korkuluğun yapılması yeterli olacaktır.



Şekil 2.22.38. Akşehir Taş Medrese planı

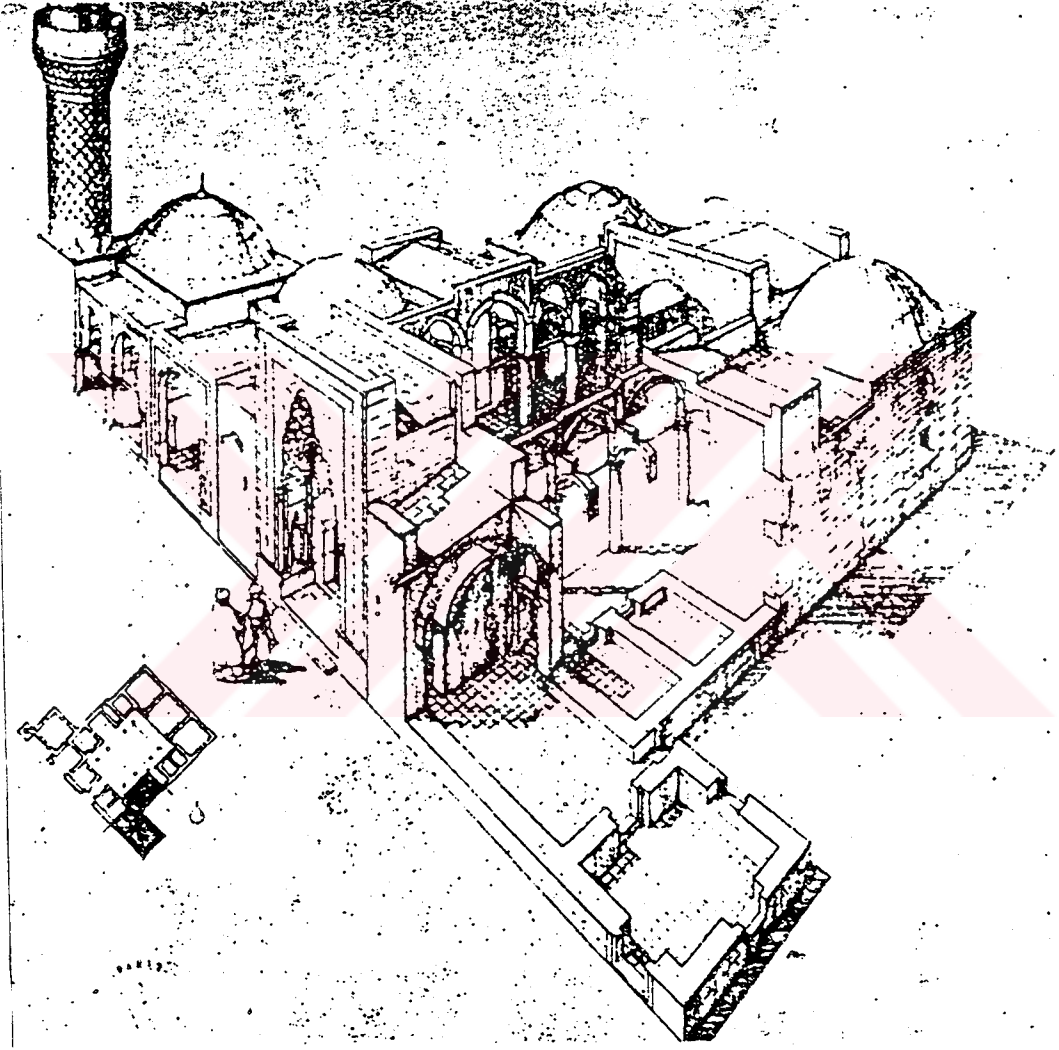
AKŞEHİR TAŞ MEDRESE CAMI'NIN MİNARESİ



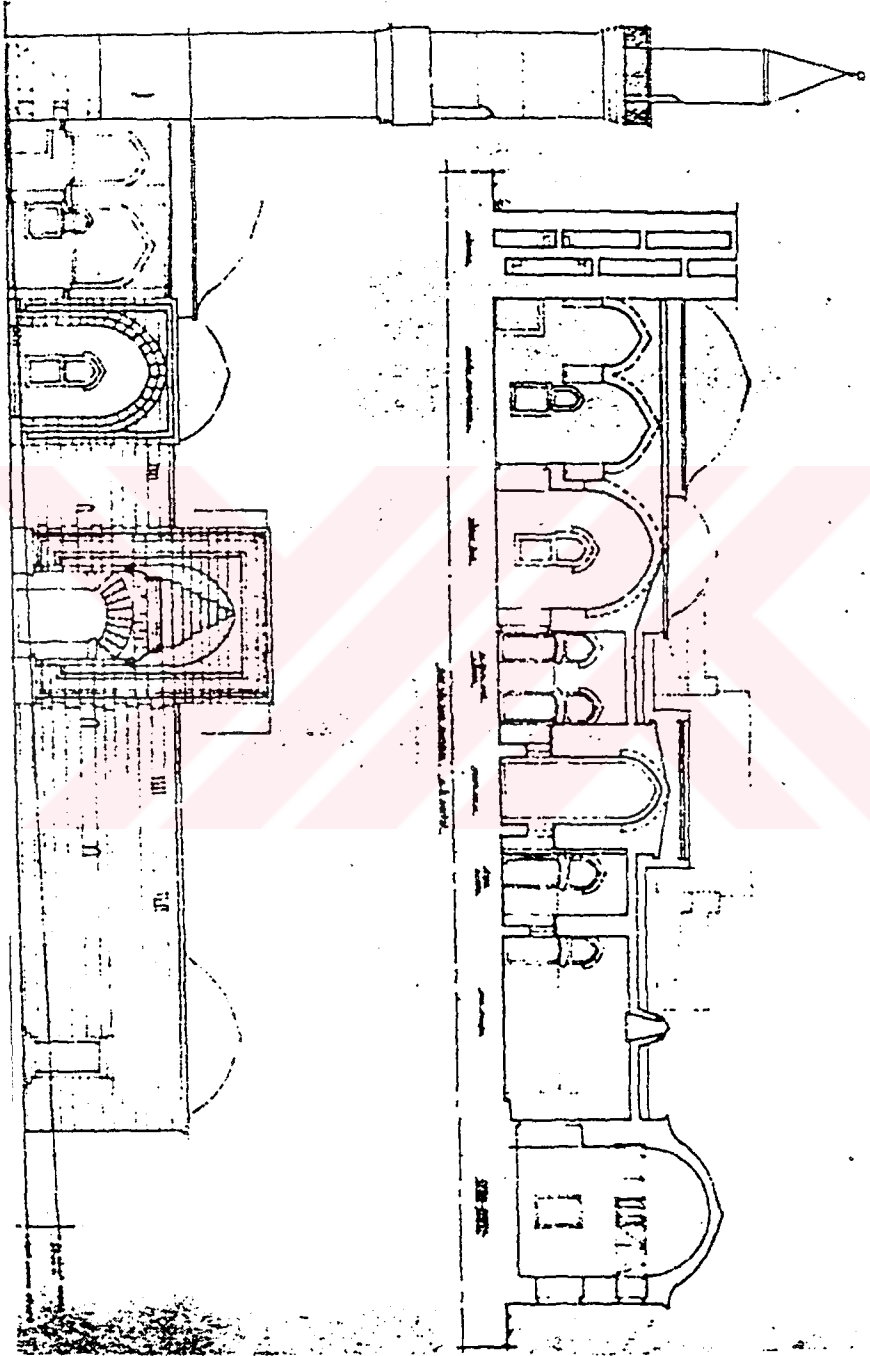
Şekil 2.22.39. Akşehir Taş Medrese Minaresi rölövesi



Resim 2.22.105. Akşehir Taş Medrese Mescidi



Resim 2.22.106. Akşehir Taş Medresenin perspektif görünüşü(M. Akok'dan)



Resim 2.22.107. Akşehir Taş Medresenin kesit ve cephesi (M. Akok'dan)



Resim 2.22.108. Akşehir Taş Medrese Minaresinin mazgal penceresi



Resim 2.22.109. Akşehir Taş Medrese Minaresinin basamak altı detayı

2.23. Konya SAHİP ATA CAMİİ'NİN MİNARESİ

Tip: AII

Şekil: 2.23.40, 2.23.41, 2.23.42, 2.23.43

Resim: 2.23.110, 2.23.111, 2.23.112, 2.23.113, 2.23.114, 2.23.115

Konya'nın Larende Mahallesi'nde Eski Larende Kapısı ile Karaman Yolu'nun kesiştiği köşede yer alır.

Taçkapısındaki kitabesine göre, (H. 656) / M. 1258 tarihinde "Sahib Ata" ünvanı ile anılan, Selçuklu veziri Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır⁽¹⁾.

Kapının iki yanındaki sebillerden, batıdakinin cephe kitabesinden, mimarının "Keluk bin Abdullah" olduğu anlaşılmaktadır. Taçkapı üzerinde batı tarafta silindirik bir minare bulunmaktadır. Evvelce bu taçkapı üzerinde iki minare olduğu söylenmekle beraber, doğudaki 2. minarenin varlığı ile ilgili herhangi bir resimli belge olmadığı gibi⁽²⁾ buna ait merdiven kovası da yoktur⁽³⁾.

Cami'nin taçkapısı, aynı zamanda minarenin kaidesini teşkil etmektedir. Minarenin altında, taçkapının sağında ve solunda cepheleri, birer mihrabiye gibi süslenmiş emzikli sebil bulunmaktadır. Sebillerin üstünde süslemeli bir çerçeve yer almaktadır. Bu çerçeveli kısımdan sonra tuğladan kare prizma gövde devam etmektedir. Kare kaidenin ön yüzü firuze ve mor çinilerin birbiri ardısıra gelmesiyle elde edilen kûfi yazı düzeninde bir pano ile süslenmiştir.

Pabuç kısmı bulunmamaktadır⁽⁴⁾.

Gövde, tuğladan dilimli olarak yapılmış olup, dilimler, yarım daire ve üçgen plânlıdır. Bu şeritler arasındaki boşluklar, mavi ve siyah gömme çinilerle süslenmiştir.

¹ TUNCER, O.C., 1981, "Orantı ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı: 13, s.455.

TUNCER O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

KARAMAĞARALI, H., 1982, "Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme" Rölöve ve Restorasyon Dergisi III, Ankara.

² THEXIER, Ch., Asie Mineure.

³ TUNCER, O.C., 1981, "Orantı ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler" Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı :13, s.455.

⁴ BAKIRER, Ö., 1981, Tuğla kaide kısmını, pabuç olarak değerlendirmektedir. Bkz. (13) s.346, s.408.

Bundan sonra büyük bir tamir görmüş olan 1.15m.'lik bir kısım, biraz daha daralarak devam etmektedir. Gövde, bir boyun kısmı ile +13.00m. kotunda son bulmaktadır.

19. yüzyıl sonlarında çekilen fotoğraflardan anlaşıldığına göre, özgün olmayan şerefe ve mukarnaslar, 20. yüzyıl başlarında yenilenmiş ve tamir edilmişlerdir. Bunlar, basit tuğla kirpi saçak şeklinde olup, üzerleri sıvalıdır. Şerefe korkuluğu 0.90m. yükseklikte, 0.11m. kalınlığındaki taş levhalardan yapılmıştır. Kapısı kible yönündedir.

Düz kilit örgü ile tuğladan inşa edilen petek kısmının yüksekliği 3.70m.'dir.

Petek kısmı üzeri kurşunla kaplı ahşaptan, konik bir külâh ile kapatılmış, üzerinde Osmanlı dönemine ait bir alem bulunmaktadır.

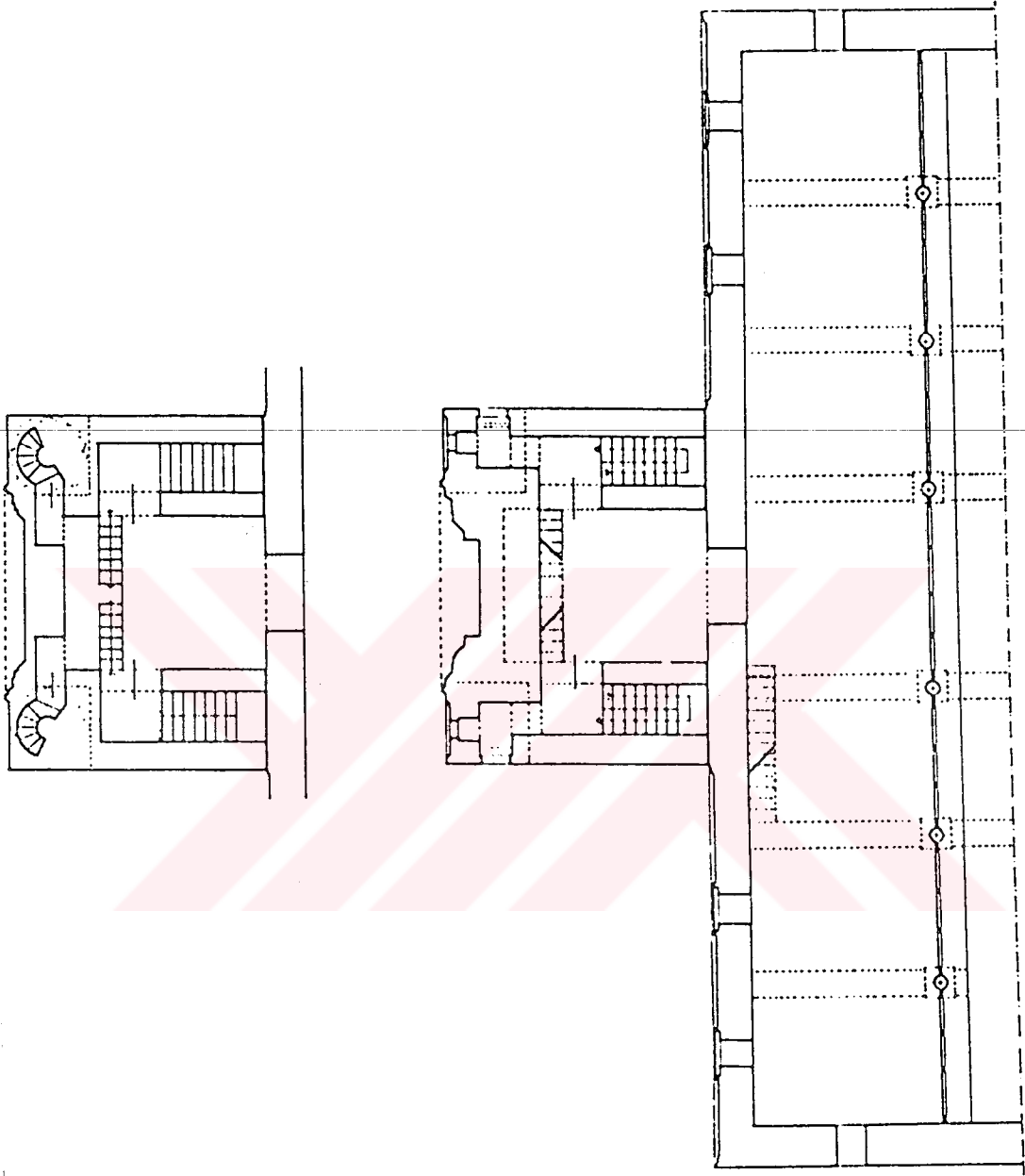
Minareye çıkış, bugün taçkapının arkasından sağlanmıştır.

Cami'nin Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından yapılan restitüsyon projelerine göre, bu merdiven özgün değildir. Minarenin girişi, +6.50m. kotunda portalin üstündeki bir sahanlıktan, gövdenin doğuya bakan tarafından sağlanmıştır. Giriş kapısının genişliği 0.85m., yüksekliği 1.40m.'dir. Merdiven genişliği 0.54m., yüksekliği 1.80m. ile 2.50m. arasındadır. Çekirdeğin çapı 0.45m.'dir. Tuğladan örülüp, sonradan üzerleri sıvanmış olan basamakların yüksekliği 0.30m., genişliği çekirdekte 0.08m. - 0.13m., gömlekte 0.26m. - 0.30m. arasında değişmektedir. Basamaklar, 0.04m. - 0.05m.'lik tuğlaların araları 0.02m. - 0.03m.'lik harçla doldurularak elde edilen, 3 tuğla sırası ile bunun üzerindeki 0.05m.'lik ahşap latadan oluşmuştur. 30 . rıhtta şerefe sahalığına ulaşılmaktadır. Peteğin kible yüzüne açılan, kemerli şerefe kapısının eni 0.52m., yüksekliği 1.66m.'dir.

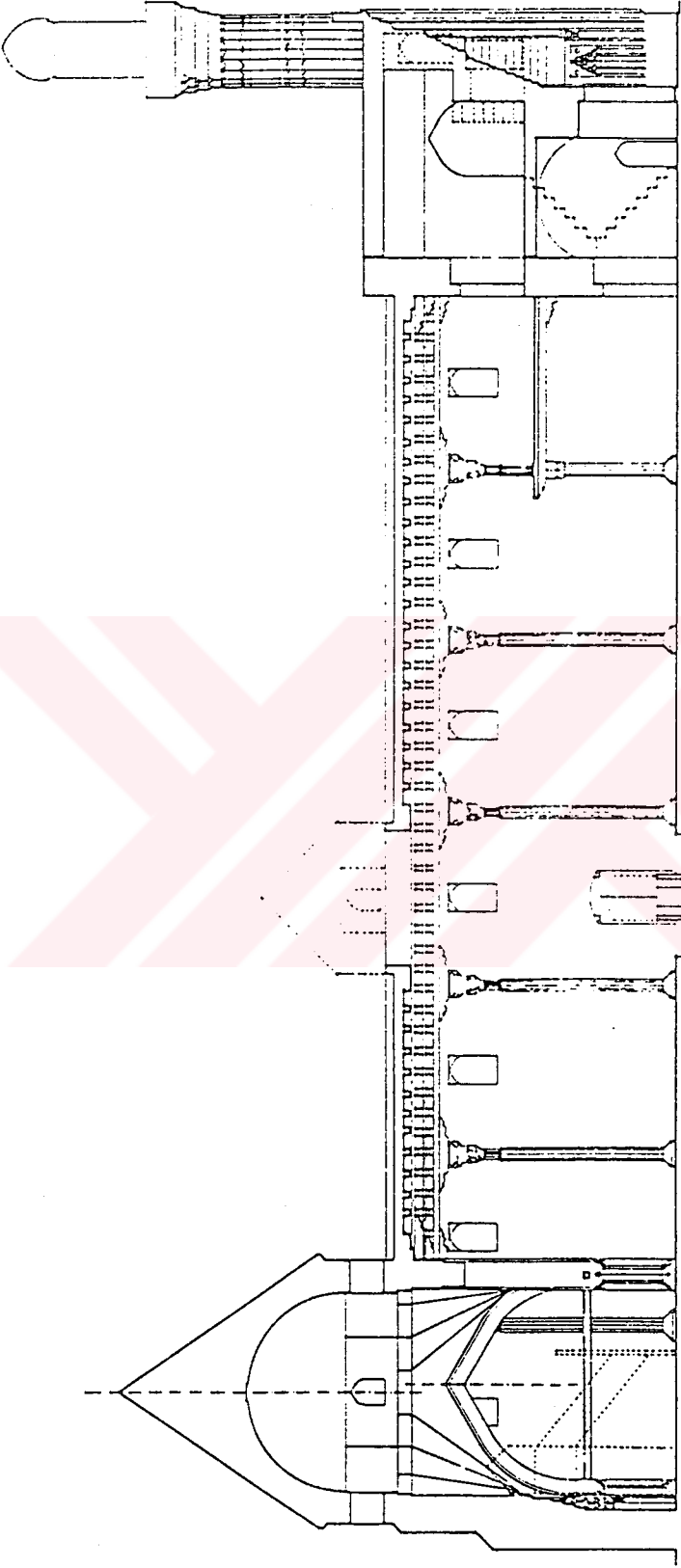
Minarenin, şerefe altındaki kuşaktan aleme kadar olan bölümü, Osmanlılar zamanında tamir edilmiştir. Son tamirat ise 1980'de yapılmıştır. Bu tamirlerde, taçkapının arkasındaki basamaklar ile minarenin basamakları ve külâhı onarılmıştır. Tamirler esnasında, şerefe hizasına yakın basamakların ölçüleri değişmiş, bazıları 0.25m., bazıları ise 0.53m. yükseklikte yapılmıştır. Ayrıca minarenin yıkılmasını ve yanlara açılmasını önlemek için, hatıl vazifesi gören ahşaplar kullanılmıştır. Bu minare için, Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından tahminlere dayalı bir restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Bu restitüsyon projesinde, taçkapı üzerinde iki adet minare gözükmemektedir. Fakat Prof. Dr. O. Cezmi Tuncer, minarenin tuğla kaidesinde

merdiven kovanının olmaması; giriş kapısının olmayışı gibi bazı haklı sebeplere dayanarak, bu taçkapının tek minareli olabileceğini öne sürmektedir. Bizde bu görüşe katılmaktayız. Bu nedenle, minarenin iki şerefeli olarak ihyasının kesin bilgiler ve belgeler sonucunda düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz⁽¹⁾.

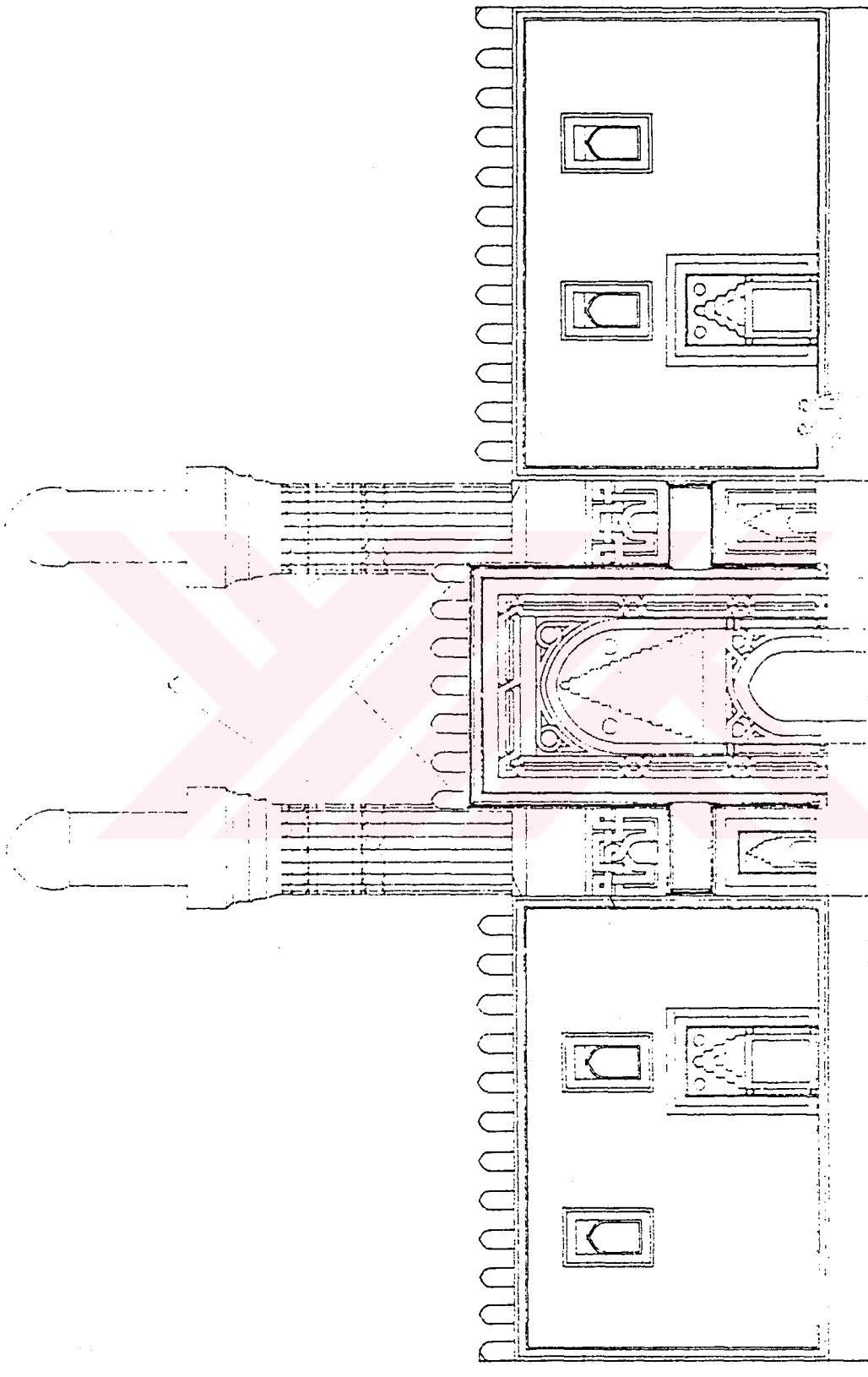
¹ Bu minare, 1988 yılında tamamlanan “Konya Selçuklu Minarelerinde Restorasyon Denemeleri” isimli yüksek lisans tezimizin bir bölümünü oluşturmaktadır.



Şekil 2.23.40. Konya Sahip Ata Camii Taçkapı planları (H. KARAMAĞARALI'dan)

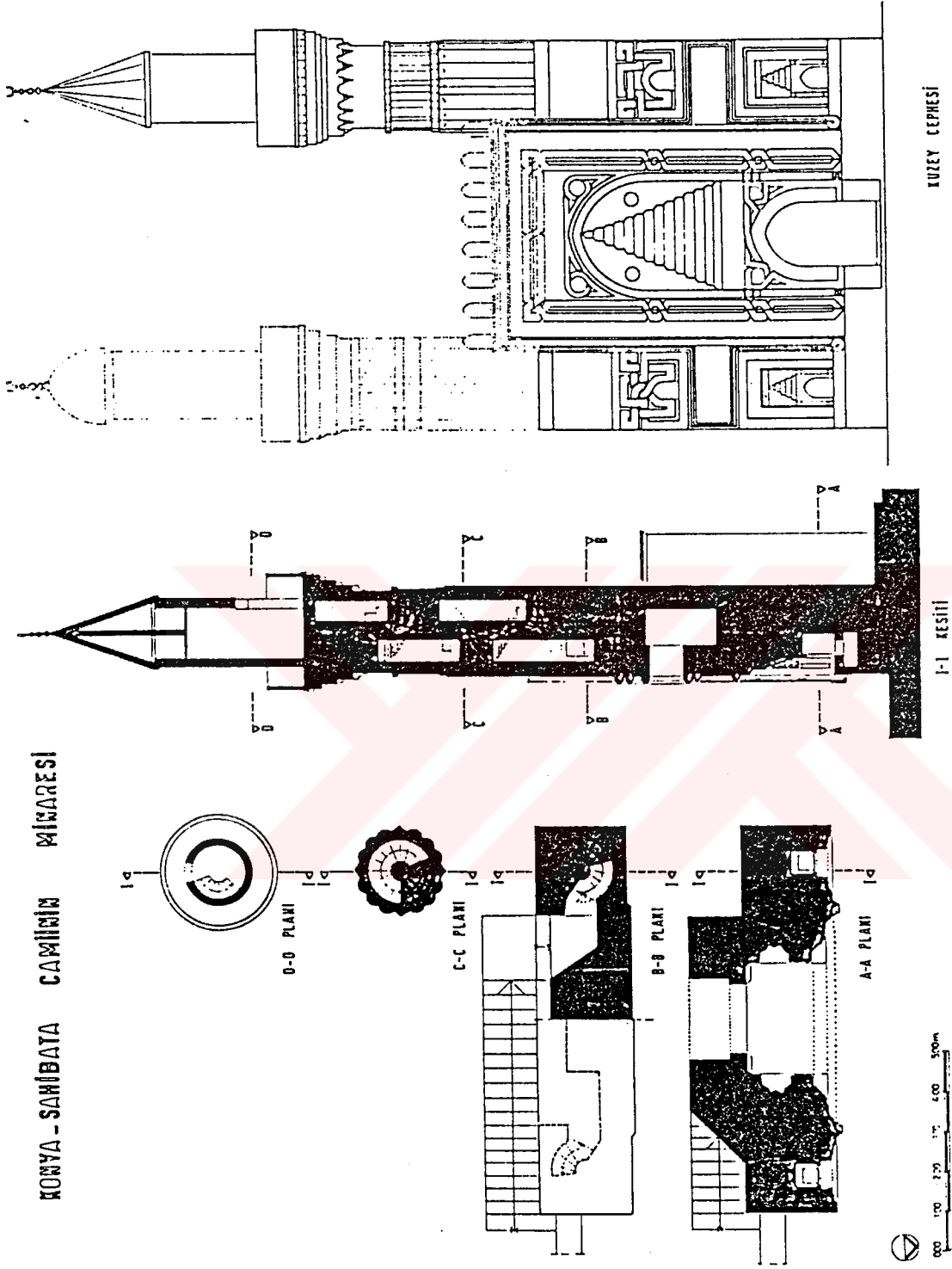


Şekil 2.23.41. Konya Sahip Ata Camii kesiti (H. KARAMAĞARALI'dan)

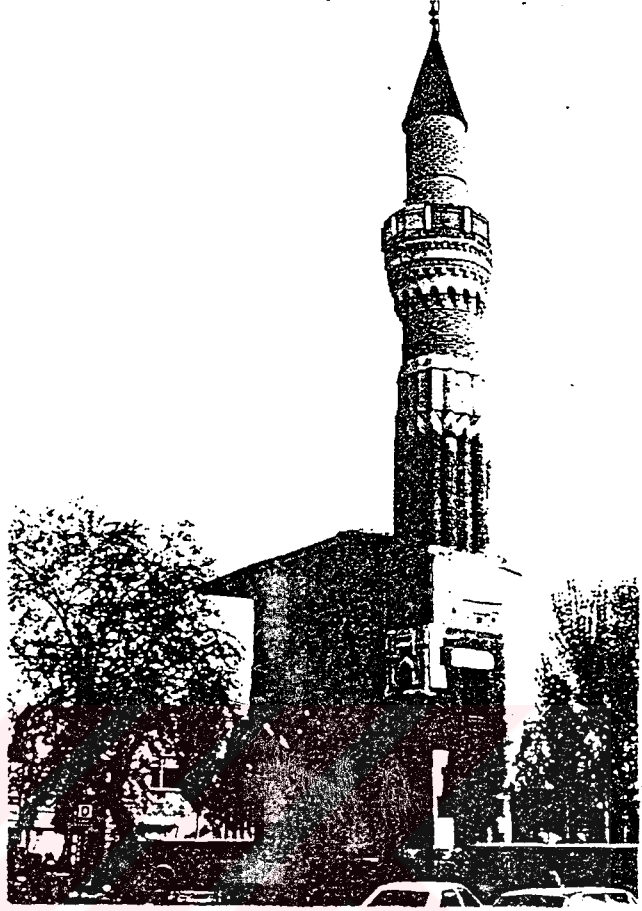


Şekil 2.23.42. Konya Sahip Ata Camii ön cephesi (H. KARAMAĞARALI'dan)

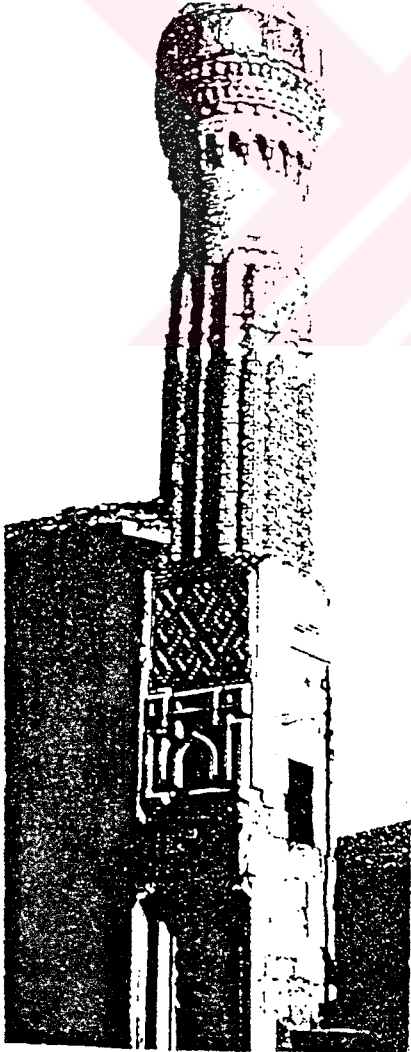
KONYA - SAHİBATA CAMİİNE MİNARESİ



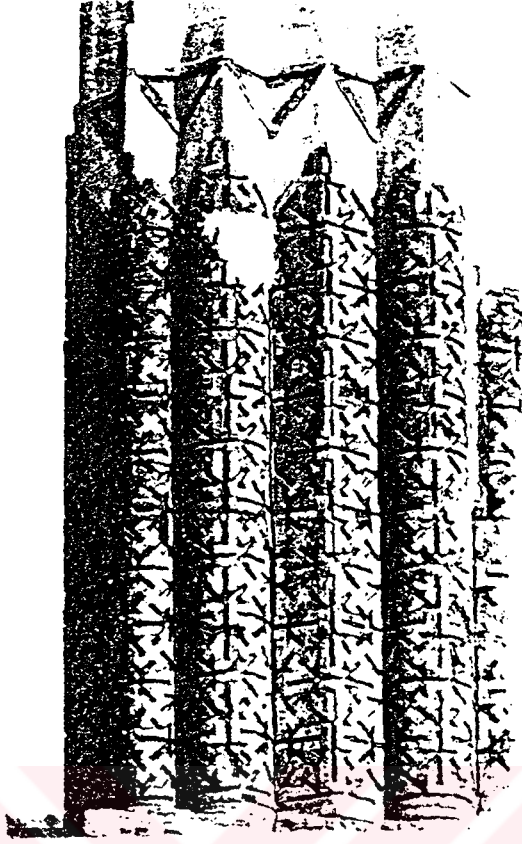
Şekil 2.23.43. Konya Sahip Ata Camii Minaresi rölövesi



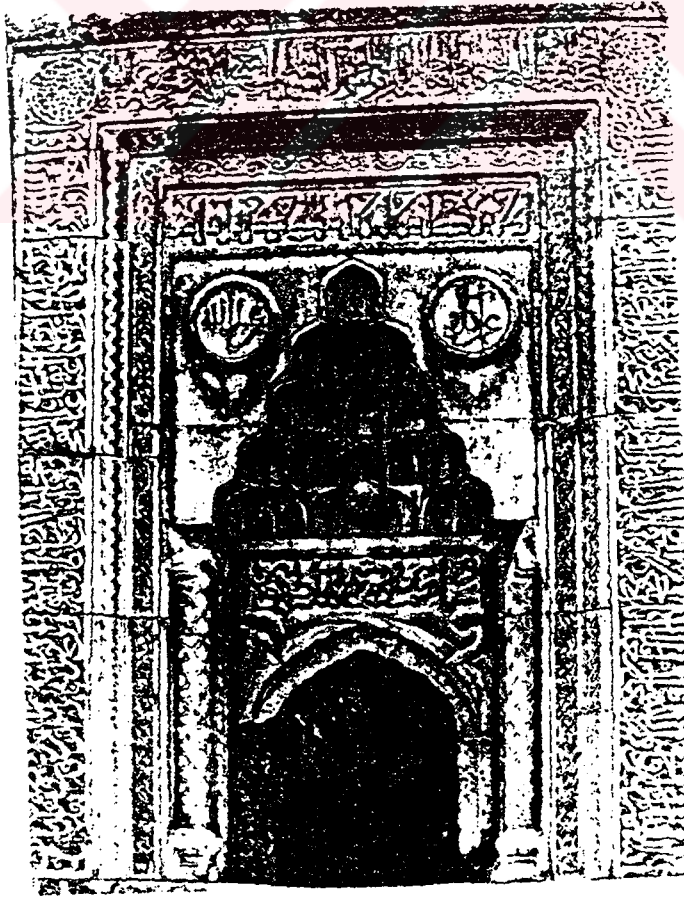
Resim 2.23.110. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresi



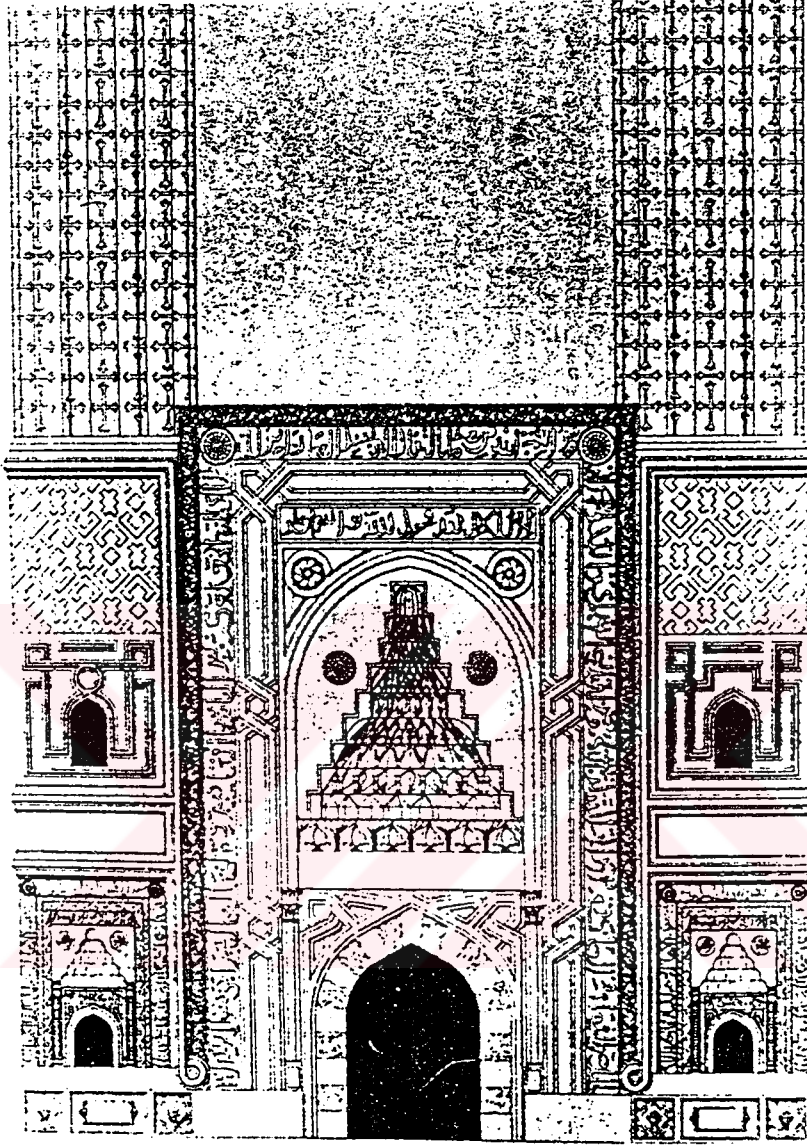
Resim 2.23.111. Konya Sahip Ata Camii'nin
Minaresinin kaide ve gövdesi



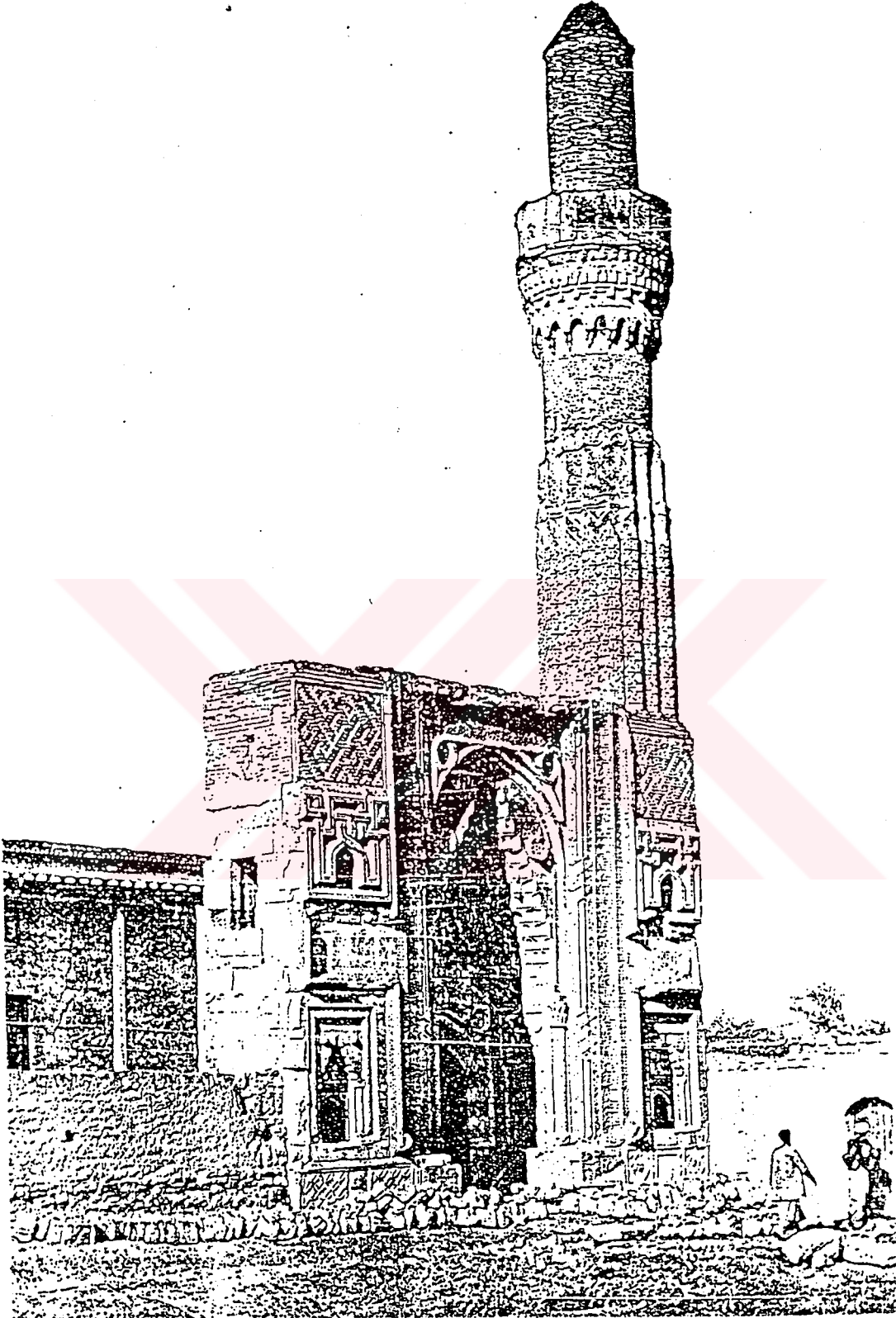
Resim 2.23.112. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresinin gövdeden detayı



Resim 2.23.113. Konya Sahip Ata Camii'nin Minaresinin mimarının isminin bulunduğu
Batıdaki sebil



Resim 2.23.114. Konya Sahip Ata Camii Taçkapının ön cephesi (C. Texier'den)



Resim 2.23.115. Konya Sahip Ata Camii Minaresinin 1900'lerde çekilen resmi
(C.Textier'den)

2.24. Malatya İSİMSİZ MINARE

Tip: Cİ

Resim: 2.24.116, 2.24.117, 2.24.118, 2.24.119

Eski Malatya'da Ulu Cami'nin güney cephesinden, takriben 50.00 m. ileride yer alan minare, kendi başına yükselmektedir. Kitabesi olmayan minarenin yaptırımı ve mimarı belli değildir. Bağlı bulunduğu yapının temelleri yer yer mevcuttur. Fakat bu minarede yapı ile bağlantıyı gösterecek herhangi bir iz bulunmadığından, kanaatimize göre yapıdan ayrı olarak inşa edilmiştir. Yapıda kullanılan tuğlaların ebatları ve örgü şekli Ulu Cami ile benzerlik gösterdiğinden, bu minare Ulu Cami ile çağdaştır diyebiliriz⁽¹⁾.

Kaide taştan inşa edilmiş olup, kare prizma şeklindedir. Bugün mevcut toprak seviyesinden 1.25m. yüksekte son bulur. Kaideden sonra, köşeler pahlanarak sekizgen prizma şeklindeki pabuca geçilmiştir.

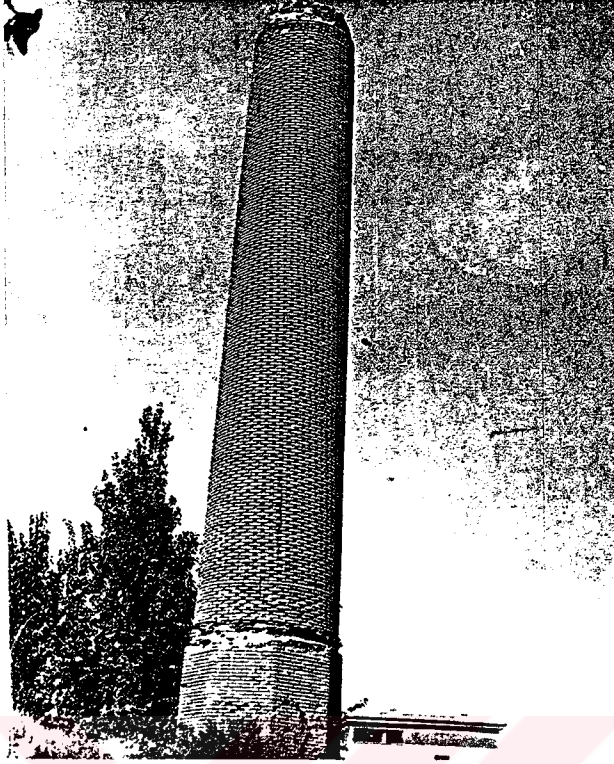
Tuğla pabuç, +1.55m. kotundan +4.35m. kotuna kadar devam etmektedir. Kilit örgüden meydana gelen sekizgen pabucun doğu kenarında, üzerinde taş lento bulunan 0.70m. x 1.10m.'lik bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı 27.5.1959 yılında kapatılmış ve üzeri sıvanmıştır.

Pabucun üstünde 0.40m. yüksekliğinde, eskiden muhtemelen çinili bir kuşağın dolaştığı bu kısım, bugün dökük vaziyettedir. Kilit örgüyle, yukarıya doğru gittikçe daralan silindirik gövde, bugün yıkık durumdaki şerefe altında, baklava dilimleriyle geometrik bir kompozisyon meydana getiren bir kuşakla son bulmaktadır.

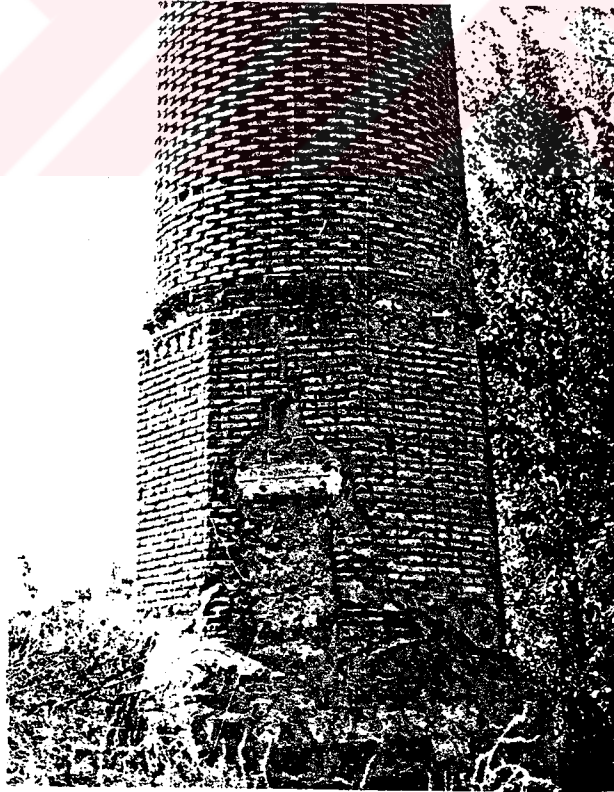
Minarenin içine girilemediğinden, basamak yapısı; boyutları; yapım sistemi hakkında bilgi edinilememiştir.

¹ BAKIRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı:IX, s.337-336.

BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I, O.D.T.Ü. Mim. Fak., Ankara.



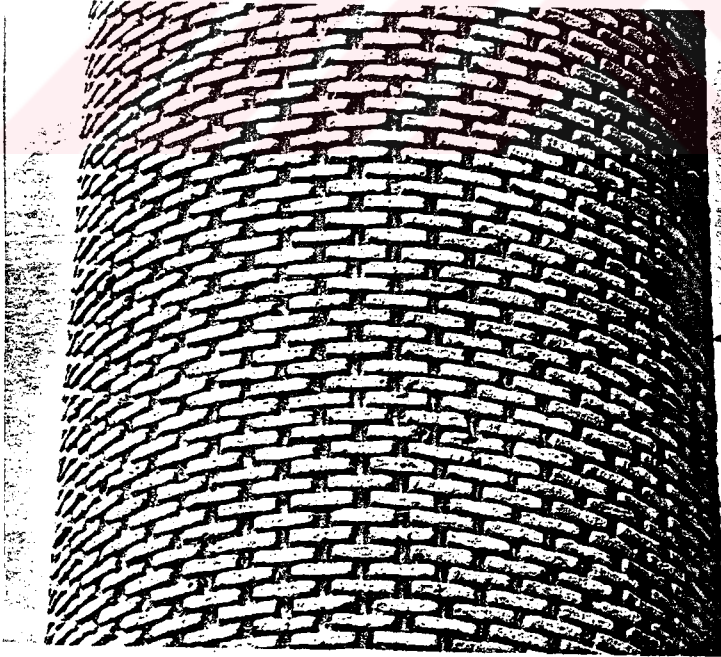
Resim 2.24.116. Malatya İsimsiz Minare'nin genel görünüşü



Resim 2.24.117. Malatya İsimsiz Minare'nin kaidesi



Resim 2.24.118. Malatya İsimsiz Minare'nin şerefe altı



Resim 2.24.119. Malatya İsimsiz Minare'nin gövde örgü detayı

2.25. Aksaray KIZIL MİNARE

Tip: AII

Şekil: 2.25.44

Resim: 2.25.120, 2.25.121, 2.25.122, 2.25.123, 2.25.124, 2.25.125

Yazıtı olmayan ancak XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen¹⁾ minare, caminin batısında, güneybatı köşesinden 5.26m. uzaklıkta bağımsız olarak yükselmektedir. Mimarı belli değildir.

Kaide, kare prizma şeklinde olup, ölçüleri 3.41m. x 3.57m. arasındadır. +1.37m. kotuna kadar taştan, üst bölümü ise tuğladan inşa edilmiş; 3.65m. kotunda son bulmaktadır. Kaide güneybatı yüzeyinde 0.11m. x 1.82m.'lik, kuzeybatıda 1.75m. x 0.35m.- 0.56m.'lik çıkıntılar bulunmaktadır. Kaide köşeleri +2.60m. kotunda üçgenler halinde pahlanarak, +3.45m. kotuna kadar yükselmekte, buradan 0.20m. yüksekliğinde düzgün olmayan sekizgen kuşak başlamakta, +4.00m.'de gövde bölümü başlamaktadır.

Pabuç kısmı olmamasına karşın, +2.60m. kotu ile +3.45m. kotu arasında köşelerde üçgen pahlar geçişi sağlamaktadır.

Silindirik gövde, şerefeye doğru çıkıldıkça incelmektedir. Gövde, +4.15m. kotuna kadar tuğladan düz kilit örgü şeklinde örülmüş, +9.10m. kotuna kadar sırsız tuğlaların arasında düşey zigzaglı bir örgü meydana getirilmiştir. +9.50m. kotuna kadar tuğlalar birbirine dik gelecek şekilde örülerek, geometrik desenli bir bordür oluşturulmuştur. Bunun üzerinde +18.30m. kotuna kadar yine düz kilit örgü devam etmektedir. Bu kilit örgünün üstten yaklaşık 3.00m.'lik kısmında, minarenin yıkılmasını önlemek için çelik halatlarla yapılmış takviye sistemi bulunmaktadır. Bu kısımdaki çelik profiller, içeriden ve dışarıdan birbiri ile vidalanarak çelik halatın gövdeyi tahrip etmesi önlenmiş; minarenin yıkılmasının önüne geçilmiştir. +19.20m. kotuna kadar olan bölümde ise, geometrik desenlerin hakim olduğu bir bordür mevcuttur. Bu kottan başlayarak +20.05 m. kotuna kadar düz kilit örgü devam etmekte ve şerefe geçiş elemanı ile tamamlanmaktadır.

¹ AYVERDİ, E.H., 1966, İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805/1230-1402, Baha Matbaası, İstanbul, C.I

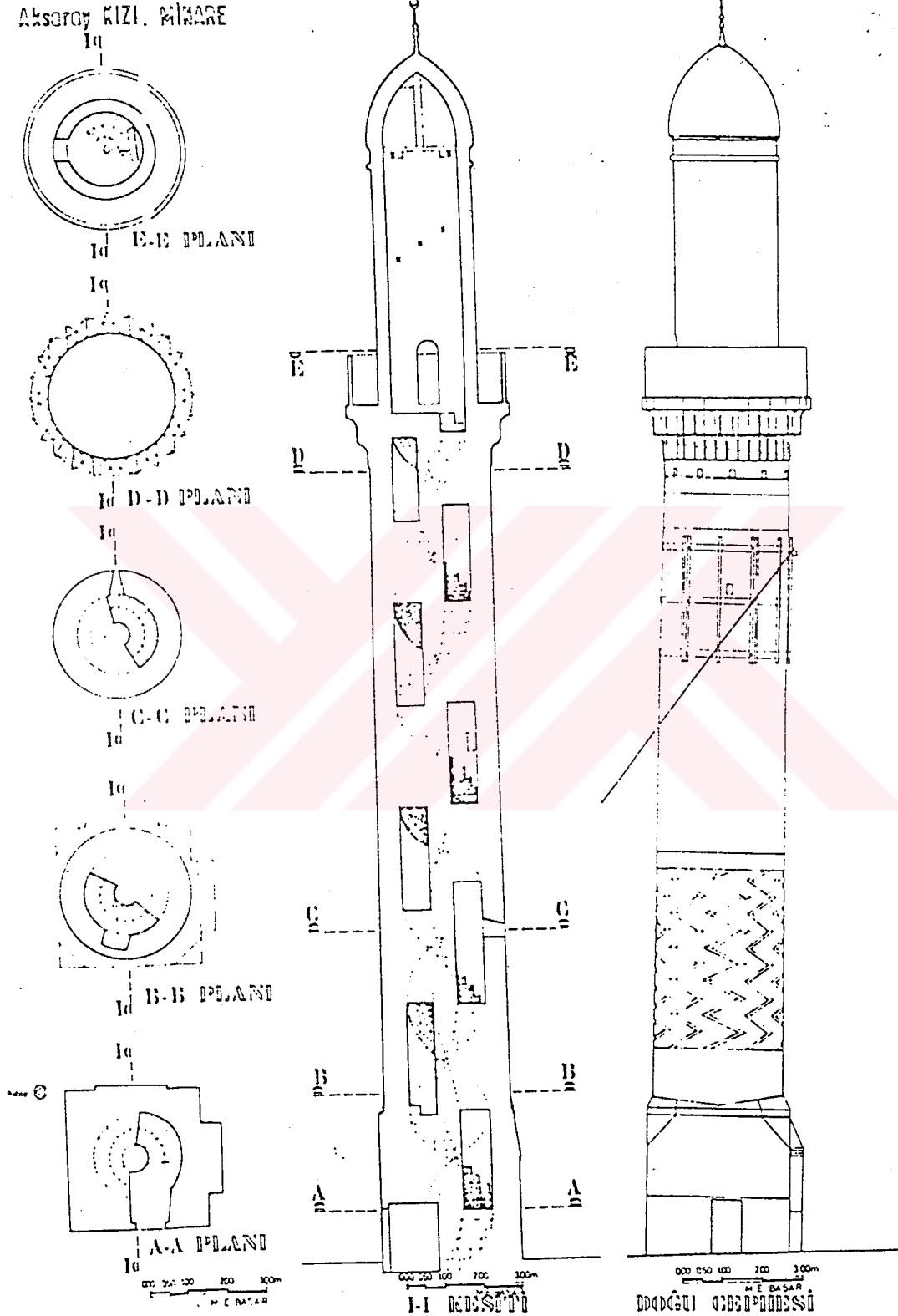
+21.69m. kotunda, şerefe tabanına ulaşılmaktadır. Silindirik gövdeden şerefeye geçiş, 2 sıra mukarnas dizisi ile olmuş; bitiminde ise, düz bir tuğla örgüsü yapılmıştır. Birinci sıra, küçük sağır kemerler ve yarım altıgen mukarnas parçalarının ardışık dizilmesinden oluşur. İkinci sıra, daha derin; içbükey kavisli mukarnas parçalardan oluşur. Üçüncü sıra ise, tahrip olmuş; mukarnas dizisinin yerine tuğlaların gelişigüzel dizilmesinden oluşan bir bölüm şeklindedir. Şerefe korkuluğu 0.10 m. kalınlığında olup, tuğladandır. Şerefe kapısı kible yönüne açılmaktadır.

Sonradan inşa edildiği anlaşılan, gövdeye göre daha dar olan tuğla petek bölümünün yüksekliği 6.60m.'dir. Üzeri takke-külâh şeklinde tuğla bir külâhla örtülmüş, üzerine bir alem oturtulmuştur.

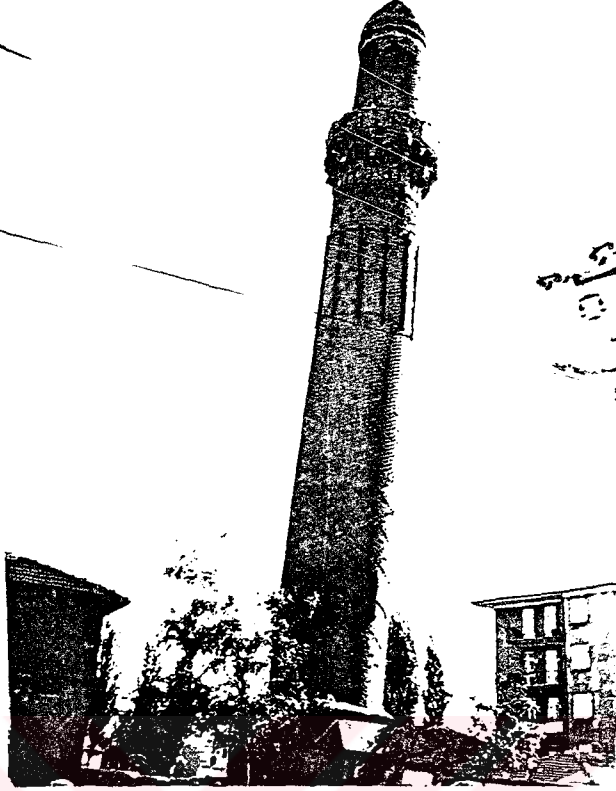
Minarenin girişi, kaidenin kuzeydoğu cephesinden sağlanmıştır. Girişte yaklaşık 1.30m. x 0.95m.'lik ve zeminden 0.25m. aşağıda bir sahanlıktan sonra, 0.72m. genişliğinde; saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselen merdiven yer almaktadır. Basamakların yükseklikleri 0.23m.- 0.28m. arasında değişmekte, genişlikleri çekirdekte 0.08m. - 0.16m.; gömlekte ise 0.28m. - 0.33m. arasındadır. Çekirdek çapı 0.40m. - 0.60m. arasındadır. Merdiven yüksekliği 1.92m.ile 3.10m. arasındadır. Basamaklar, en üstte 0.05m.'lik ahşap, 3 sıra 0.04m. - 0.05m.'lik tuğla ve aralarda 0.02m. - 0.025m.'lik harç olacak şekilde inşa edilmişlerdir. Basamak altları, tuğlaların birbiri üzerinden taşırtılması suretiyle (bindirme tekniğinde) inşa edilmiştir. 17. basamağın hemen üstünde, geçmişte minareye bitişik olduğunu kabul ettiğimiz caminin damına çıkılan; 0.65m. x 0.92m.'lik bir kapı bulunmaktadır. Bugün bu açıklık dıştan tuğla ile örülmüştür.

Minarenin eğilerek, yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1.5.1966 tarihinde eğiklik hesabı yaptırılmış; bu hesaba göre minare düşeyden batı yönüne doğru 1.28m. yatmıştır. 1970 tarihinde rölövesi çıkartılarak, restorasyonu yapılmıştır. Bu restorasyonda kullanılan profiller 61. basamak ile 76 . basamak arasında yer alır. Bunlar birbirlerine vidalarla tutturulmuştur.

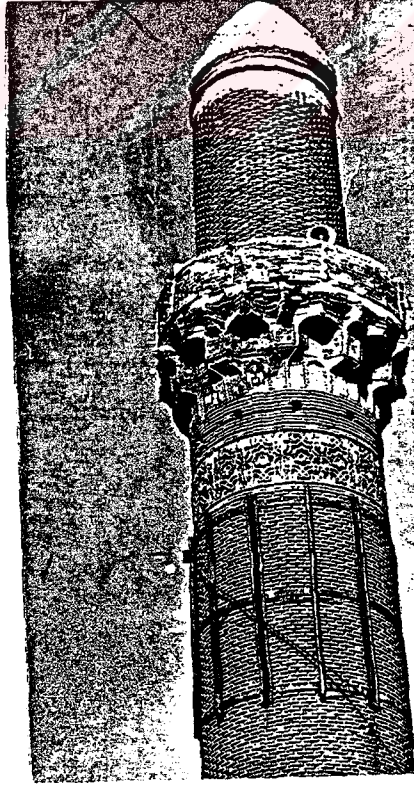
89. basamakta şerefe sahanlığına ulaşmaktadır. Petek ve külâh tuğladan inşa edilmiştir. Külâh kısmını sağlamlaştırmak ve alemi oturtabilmek için bir ahşap direk, petek kısmının duvarlarına oturan ahşapların üstünden yükselmektedir.



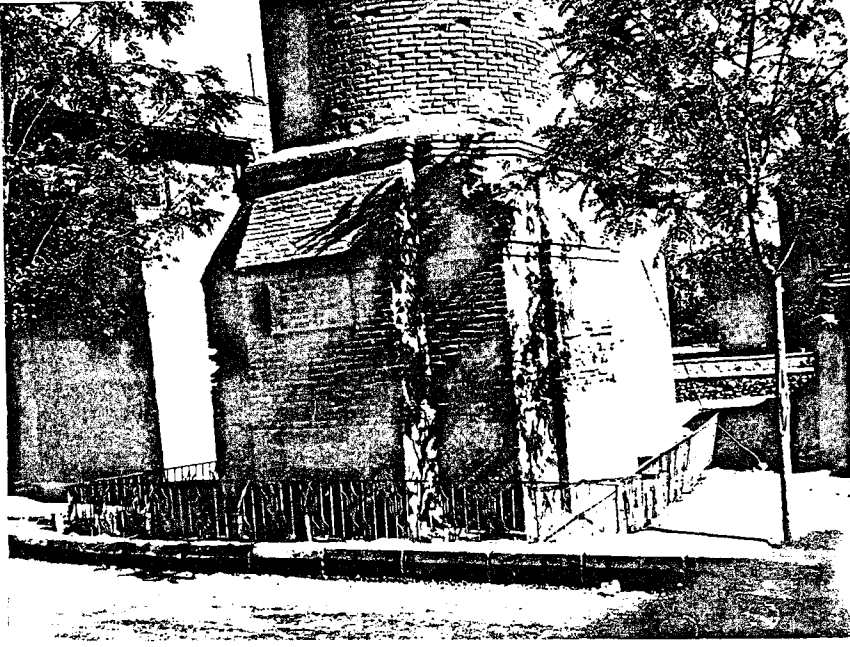
Şekil 2.25.44. Aksaray Kızıl Minare rölövesi



Resim 2.25.120. Aksaray Kızıl Minare'nin genel görünüşü



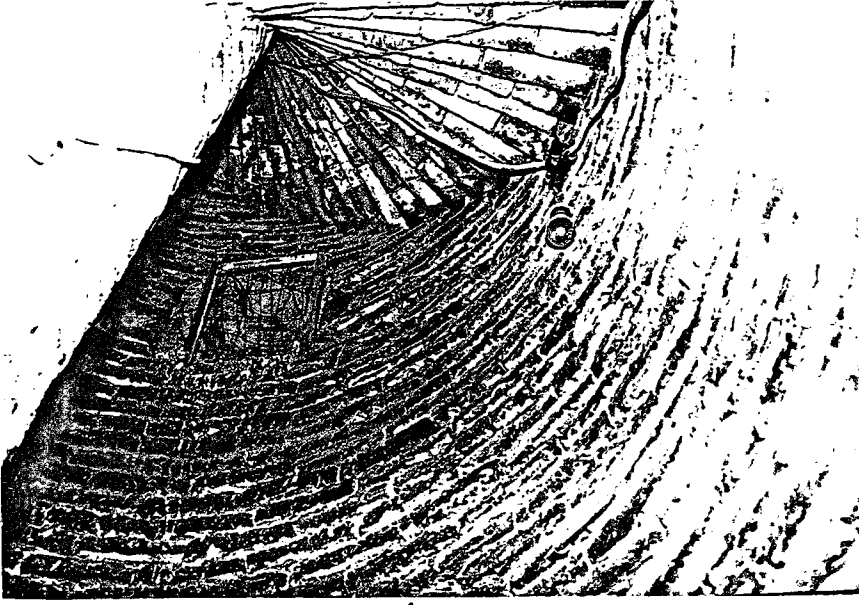
Resim 2.25.121. Aksaray Kızıl Minare'nin şerefe petek ve kûlahı



Resim 2.25.122. Aksaray Kızıl Minare'nin kaidesi



Resim 2.25.123. Aksaray Kızıl Minare'nin gövdesi



Resim 2.25.124. Aksaray Kızıl Minare'nin basamak altı detayı



Resim 2.25.125. Aksaray Kızıl Minare'nin merdiven detayı

2.26. Malatya AK MİNARE

Tip: CII

Şekil: 2.26.45

Resim: 2.26.126, 2.26.127, 2.26.128, 2.26.129, 2.26.130

Eski Malatya'da Ulu Cami'nin yakınındadır.

Minarenin kaidesindeki kitabeler sonradan buraya konmuştur. Bu kitabelerin minareye ait olmayıp, daha geç tarihte inşa edilmiş olan bir yapıdan getirildiği kanaatindeyiz. Bu sebeple, minarenin kesin tarihi, yaptırımı ve mimarı bilinmemekle beraber, tuğla boyutları ve minarenin mimari özellikleri nedeniyle, Ulu Cami ile aynı tarihlerde; yani XIII. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı söylenebilir ⁽¹⁾. Halk arasında, bunun yanında bulunan türbede yatan veliye izafeten, bu mescide Koca Vaiz Baba Mescidi denmektedir. Minare, mescidin kuzeybatı duvarının kuzeyinde yer almaktadır.

Kaidesi taştan inşa edilmiş olup, yerden 3.50m. yüksekliktedir. Kaide ile bitişik olduğu yapının birleşme detayına bakarak, bu iki yapının farklı devirlerde yapıldığını söylemek mümkündür. Kaidenin yol cephesinde, sonradan buraya getirilerek, üst üste monte edilmiş, iki adet kitabe bulunmaktadır.

Tuğla sekizgen pabuç, +6.85m. kotuna kadar sekizgen prizma olarak devam etmekte, +7.58m. kotunda kenarlardan ve köşelerden pahlanarak silindirik gövdeye geçilmektedir. Sekizgen pabuç, tuğlalardan sade bir şekilde kilit örgü ile örülmüştür. Pabuçtan gövdeye geçişteki pahlı kısım, normal kilit örgü ile örülmüş, yeknesaklığı önlemek için, sekizgenin her kenarında sivri kemer meydana getirecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Pabucun kuzeydoğu cephesinde, bitişik yapının üzerinde minareye çıkışı sağlayan, sivri kemerli bir kapı mevcuttur.

Silindirik gövde, kilit örgü ile tuğladan inşa edilmiştir. Bugün, gövdenin güney ve batı bölümlerinin büyük bir kısmı parçalanmış ve tuğlaları dökülmüştür. Gövde üzerinde 4 adet mazgal pencere açılmıştır. +17.60 m. kotunda, bugün levhalarının çoğunluğunun dökük olan, ve yaklaşık 0.15m. x 0.15m.'lik levhalardan oluşan bir kuşakla çepeçevre çevrilmiştir. +18.20m. kotunda gövde sona ermektedir.

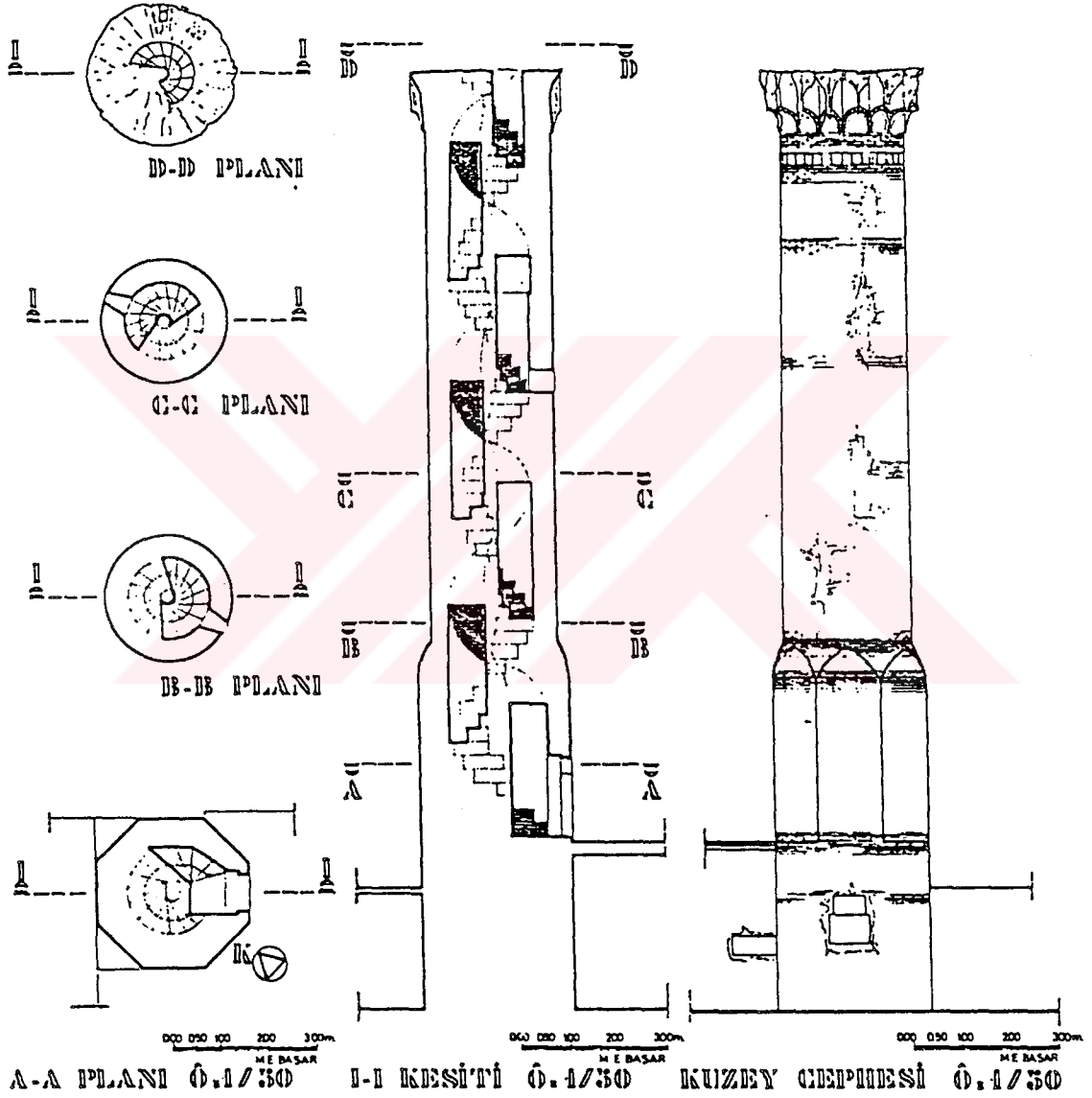
¹ BAKIRER, Ö., 1981, Minarenin tuğla ebadı ve örgüsüne bakarak Ulu Cami ve İsimsiz Minareyle aynı zamanda yapılmış olabileceğini belirtir.

Üç sıradan oluşan tuğla mukarnaslar ile şerefeye geçiş sağlanmıştır. Birinci sırasının çoğu sağlam olan mukarnas dilimlerinin, ikinci sırasının özellikle üst kısımları yoktur. Kalan parçalara bakarak, daha yüzeysel üçüncü bir sıranın olduğu, oranlarından anlaşılmaktadır.

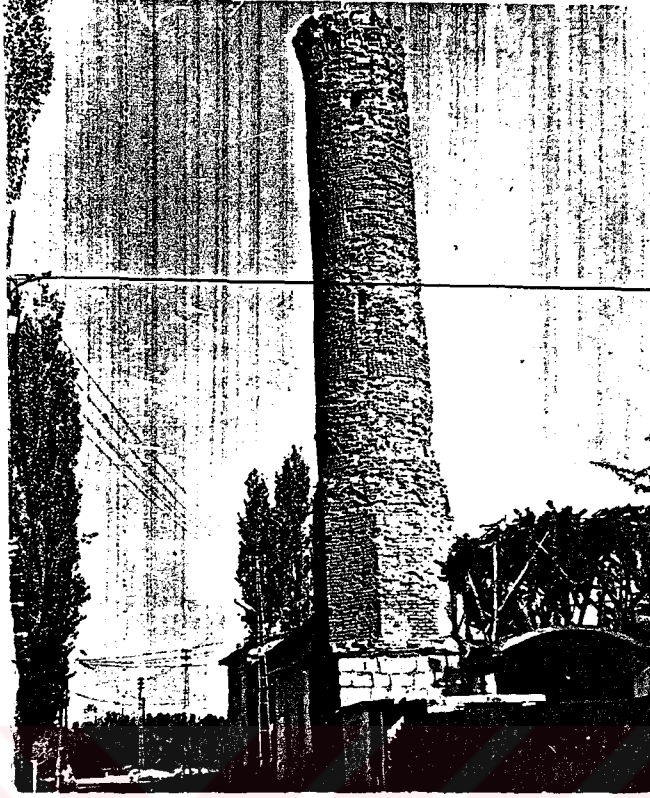
Minarenin şerife korkuluğu, petek ve külâhı günümüze erişememiştir.

Minareye giriş, kuzeydoğu cephesinden, damdan 0.10m. yukarıda 0.73m. x 1.60m.'lik bir kapıdan sağlanmıştır. Girişte, 0.94m. x 0.90m.'lik bir sahanlığa geçilmekte ve saat ibresine ters yönünde dönerek yükselen 0.67m. genişliğinde, 2.80m. yüksekliğinde bir merdiven bulunmaktadır. 6. basamaktan sonra minare gövdesi iç kısımda sekizgen plândan daireye geçmiş, 11. basamaktan sonra bir kenarı 0.54m. olan tuğla kare çekirdek, 0.30m. çapında dairesel plâna dönüşerek yükselmektedir. Tuğla basamaklardan sonra merdiven genişliği 0.52m.'ye kadar düşmektedir. Basamakların genişlikleri çekirdekte 0.06m. - 0.08m; gömlekte 0.28m. - 0.32m.; yükseklikleri 0.20m. - 0.26m. arasında değişmektedir. Basamaklar en üstte 0.04m. - 0.05m.'lik bir ahşap ve üç sıra halindeki tuğladan meydana gelmiş; bunlar çekirdek merkezine doğru yönelmemiş, çekirdek kenarına teğet gelecek şekilde inşa edilmişlerdir. Basamak altları, tuğlaların birbiri üzerinden çok az bir şekilde taşırtılması suretiyle yapılmıştır. Minare, 60. basamak hizasında son bulmaktadır.

Malatya AK MİNARE



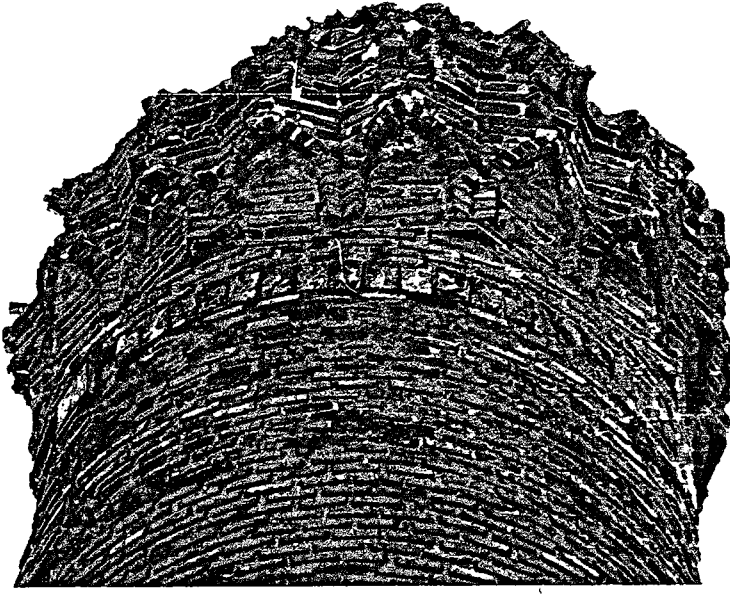
Şekil 2.26.45. Malatya Ak Minare rölövesi



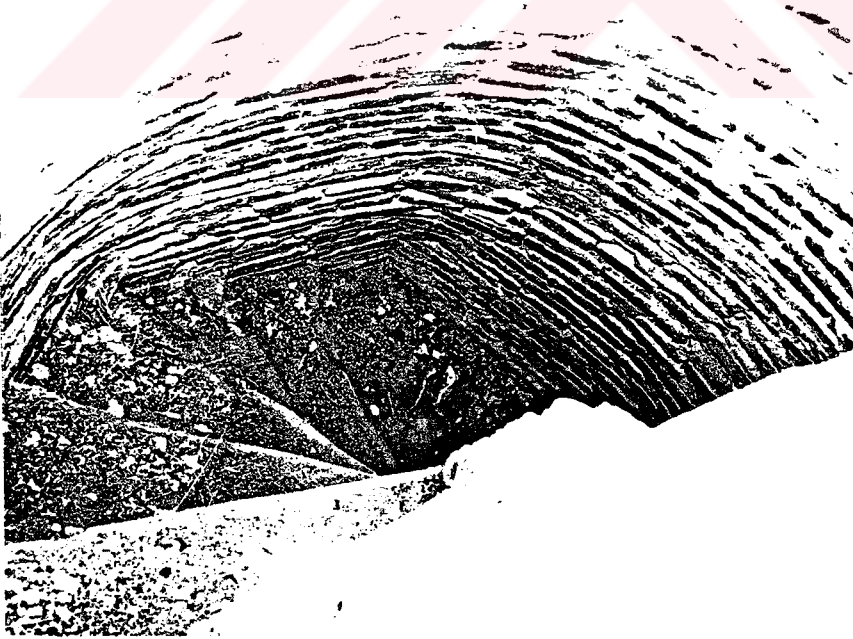
Resim 2.26.126. Malatya Ak Minare'nin genel görünüşü



Resim 2.26.127. Malatya Ak Minare'nin pabucu



Resim 2.26.128. Malatya Ak Minare'nin şeref altı mukarnasları



Resim 2.26.129. Malatya Ak Minare'nin merdiven detayı



Resim 2.26.130. Malatya Ak Minare'nin basamak ve mazgal detayı

2.27. Konya SAHİP ATA DARÜL-HADİSİ'NİN MİNARESİ

Tip: DII

Şekil: 2.27.46, 2.27.47

Resim: 2.27.131, 2.27.132, 2.27.133, 2.27.134, 2.27.135, 2.27.136, 2.27.137

Konya merkezinde, Alaeddin tepesinin batısında yeralan yapı, kapalı avlulu bir medrese ile, bunun kuzeydoğusundaki minareli bir mescidden oluşur.

Minare, mescidin doğusundaki revakın güney tarafına inşa edilmiştir. Mescidin çok yüksek ve narin olarak yapılmış olan iki şerefeli minaresi, bitişiğindeki Darü'l-Hadis'in de "İnce Minareli" adıyla anılmasına sebep olmuştur. 1901 yılında, isabet eden bir yıldırım sebebiyle, alt şerefe hizasına kadar yıkılmıştır.

İnce Minareli adıyla anılan Darü'l-Hadis, Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından, muhtemelen (H. 663) / M. 1264 yılında yaptırılmıştır⁽¹⁾. Taç kapının üzerindeki madalyonların içinde, yapının mimarı olan ünlü Kelük Bin Abdullah'ın adı yazılıdır.

Minarenin kaidesi kare plânlı olup, 8.20 m. yüksekliktedir. Alt kısmı kesme taş, üst kısmı tuğladan örülmüştür. Taş kaidenin yerden 6.10 m. yükseklikteki ön cephesi, birbirine geçen; kabartma taş kordonların çerçevelediği sivri kemerli iki pano ile süslenmiştir. 0.55m.x 2.10m.'lik bu panoların içleri bitkisel motiflerle doldurulmuştur. Bitkisel motiflerin arasından dışarıya doğru fırlayan akant yapraklar, değişik perspektiflerden yapıya bakış açısını dikkate alan, ince bir düşüncenin ve ustalığın sembolüdür. Çerçevenin üstünde bir mazgal pencere bulunmaktadır. Selçuklu dönemi yapılarının bir karakteristiği olarak, bu minarenin kaidesinde de süsleme, ön cephede yoğunlaşmış, diğer yüzeyler sade olarak bırakılmıştır. Kaidenin üstündeki sekizgen tuğla pabucun köşelerini üçgen prizma dolgular doldurur.

Tuğla pabucun üzerinde, araları düşey kordonlarla ayrılmış, üçgen ve yarım daire plânlı dilimlerin oluşturduğu, sekiz dilimli gövde devam etmektedir. Bu dilimli

¹ KONYALI, İ. H., 1964, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, İstanbul.

BAYRAM, S. ve KARABACAK, A. H., 1981, "Sahip Ata ve Vakfiyeleri", Ankara, s.13, s. 32.

gövde yer yer sırlı tuğlalarla, kilim desenlerini hatırlatan geometrik motiflerle süslenmiştir.

Minarenin 1. şerefe altındaki, mevcut çini parçalarına; tuğla izlerine ve eski fotoğraflara bakarak, birinci şerefeye geçişte 3 sıralı mukarnas dizisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bugün birinci şerefenin üstü bir külâh ile kapatılmıştır. 1901 yılından önce çekilen fotoğraflarla ve çizilen rölövelere göre şerefe korkulukları, geometrik desenli taş kafes panolardan oluşmuştur⁽²⁾. Şerefe kapısı her yerde olduğu gibi herhalde kible yönüne açılıyor olmalıydı. Çünkü eski fotoğrafında kuzey yönde kapı görülmemektedir.

İkinci gövde, aynı belgelere göre, araları beşgen kesitli düşey dairesel fitillerle veya kordonlarla ayrılmış, sekiz yarım dilimden oluşan bir plâna sahiptir. Bu dilimlerin üzerine, birinci gövde de olduğu gibi sırlı tuğlalarla, geometrik bir süsleme yapılmıştır.

İkinci şerefeye geçiş, birinci şerefede olduğu gibi üç sıra halinde çini mukarnaslarla gerçekleştirilmiş, şerefe korkulukları ise, ayrı geometrik desenlerle süslenmiştir. Şerefe korkuluğu kafes şeklinde olmayıp, kabartma şeklindedir. Şerefe kapısının hangi yöne açıldığı resim ve çizimlerde belirgin değildir.

Eski fotoğraf ve rölövelere göre petek kısmı sekiz dilimli olup, dilimler yarım daire plânlıdır. Bu dilimlerin üzeri, birinci ve ikinci gövdede olduğu gibi sırlı tuğlalarla farklı geometrik kompozisyonda süslenmiştir.

Peteğin üstü kurşun kaplı konik bir külâhla kapatılmıştır. Külâhın Osmanlılar zamanında yenilediği eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

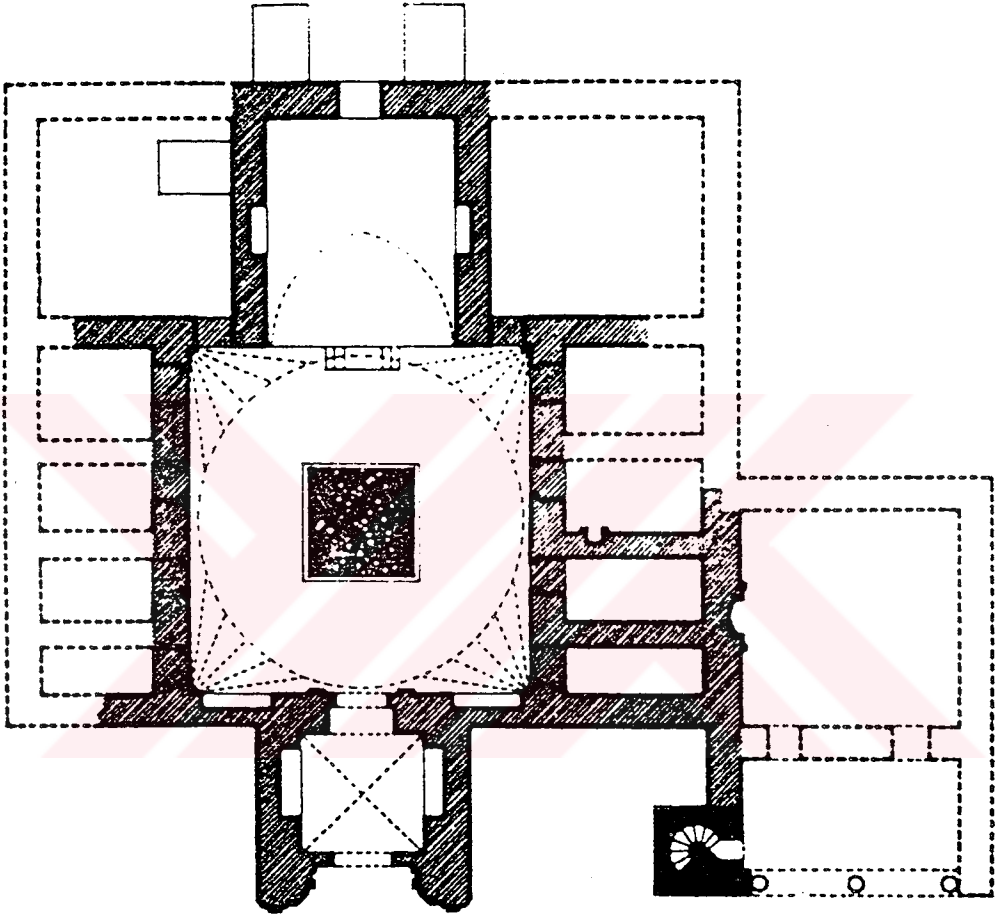
Minarenin, 0.70m. x 1.35m.'lik kapısı kuzeyde mescid revağına açılmakta ve yerden 0.95m. yükseklikte bulunmaktadır. Kapı üzeri, arası boşluklu iki taştan oluşan lento ile geçilmiştir. Minareye girişte sol köşe pahlanarak bir ferahlık sağlanmıştır. Bu pah, üstte bir mukarnas dilimiyle bitirilmiştir. Merdivenin genişliği 0.64m., yüksekliği 2.60m.'dir. Çekirdeğin çapı 0.50m.'dir. Taş basamaklar 17. rıhtta son bulmaktadır. Bu basamakların yüksekliği 0.31m., genişliği çekirdekte 0.06m. - 0.08m.; gömlekte 0.24m. - 0.28m. arasındadır. Bu basamakların herbiri çekirdeği oluşturacak biçimde yekpâre taştan inşa edilmiş, altları ise, dönerek yükselen düzgün düz bir tavan

² SARRE, F., 1921, Konia, Seldschukische Baundenkmaler, Berlin.

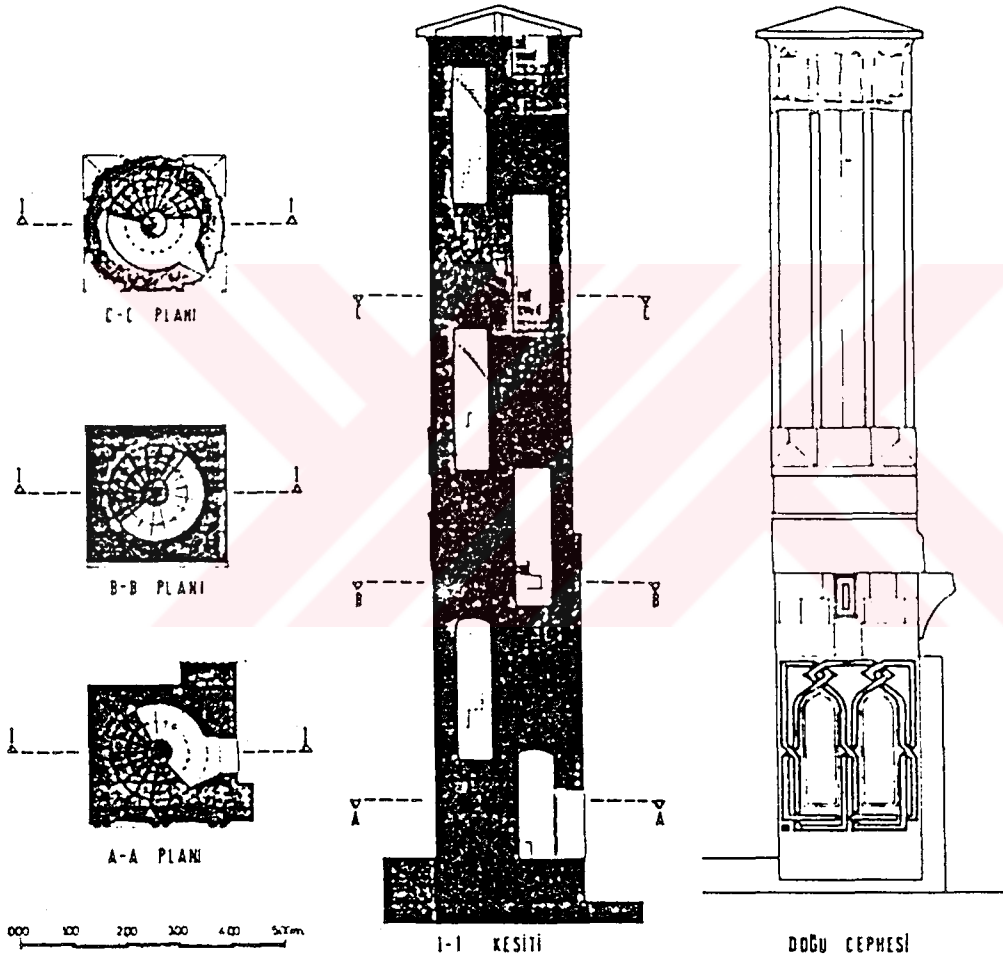
biçiminde yapılmıştır. Taş basamaklardan sonra başlayan tuğla basamaklar, 0.05m.'lik tuğlaların arası 0.03m.'lik harçla doldurulması suretiyle elde edilen üç tuğla sırasının üzerine oturtulan 0.05m.'lik ahşaptan oluşmaktadır. Bu ahşap, çekirdek ve duvar örgüsü içinde de devam etmektedir. Tuğla basamakların altları ise, bindirme tekniğiyle, kademeler halinde çıkıntılar yapacak şekilde örülmüştür. Basamaklar 55. rıhtta son bulmaktadır. Sağlam olarak ayakta kalan bu bölümde, biri kaide de olmak üzere, 2 adet mazgal pencere bulunmaktadır.

1929 yılında tamamen yıkılma tehlikesiyle karşılaşan minarenin, sonradan yapılan bir onarımla, birinci şerefe korkuluğunun üstü bir külâhla kapatılmıştır. 1954 yılında, Milli Eğitim Bakanlığıınca yeniden tamir edilerek, bugünkü halini almıştır.

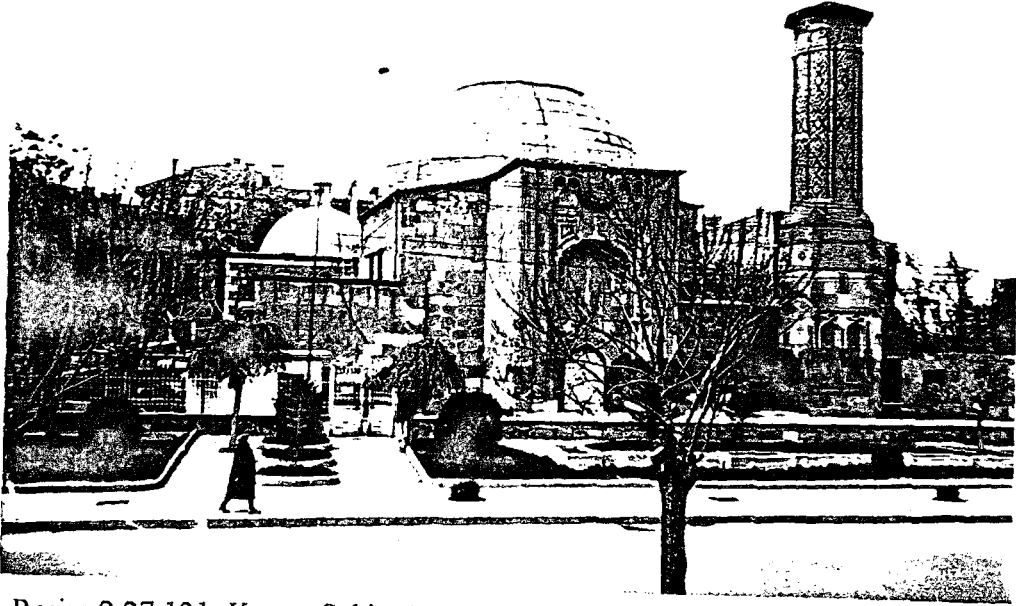
İnce Minareli Medresenin, mescid minaresinin küçük ölçekli kısmı rölöveleri, Türk Arkeoloji Dergisinde, Arkeolog - Mimar Mahmut Akok tarafından yayımlanmıştır. Günümüzde mevcut olmayan fakat bu projelerde ve eski fotoğraflarda görülen bazı detaylara göre, minarenin üst kısmının yeniden ve büyük ölçekte projelendirilmesi, hatta buna dayanılarak minarenin tamamlanılması düşünülebilir. Ancak bu işten önce, bazı problemlerin halledilmesi gerekmektedir. Şöyle ki, Konya'nın hemen her eski eserinde kendini gösteren nemlenme ve bunun neticesinde, bozulma olayı, İnce Minareli Mescidin minare kaidesinde de görülmektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarla bu nemlenmenin önüne geçilememiştir. Bu nedenle de kaide kısmındaki taşlar erimekte ve pul pul dökülmektedir. Bunun için önce bu nemlenmenin önüne geçilmesi ve kaide kısmı ile birlikte zeminin sağlamlaştırılmasından sonra, restorasyona başlanması gerekmektedir. Bu nemlenmenin önüne geçebilmek için, medrese etrafında bulunan ve sonradan kapatılmış olan kuyuların açılarak zemin suyunun buralarda toplanmasını sağlamak gereklidir. Bu sağlandıktan sonra, zemin suyunun problem olmayacağı kanaatindeyiz.



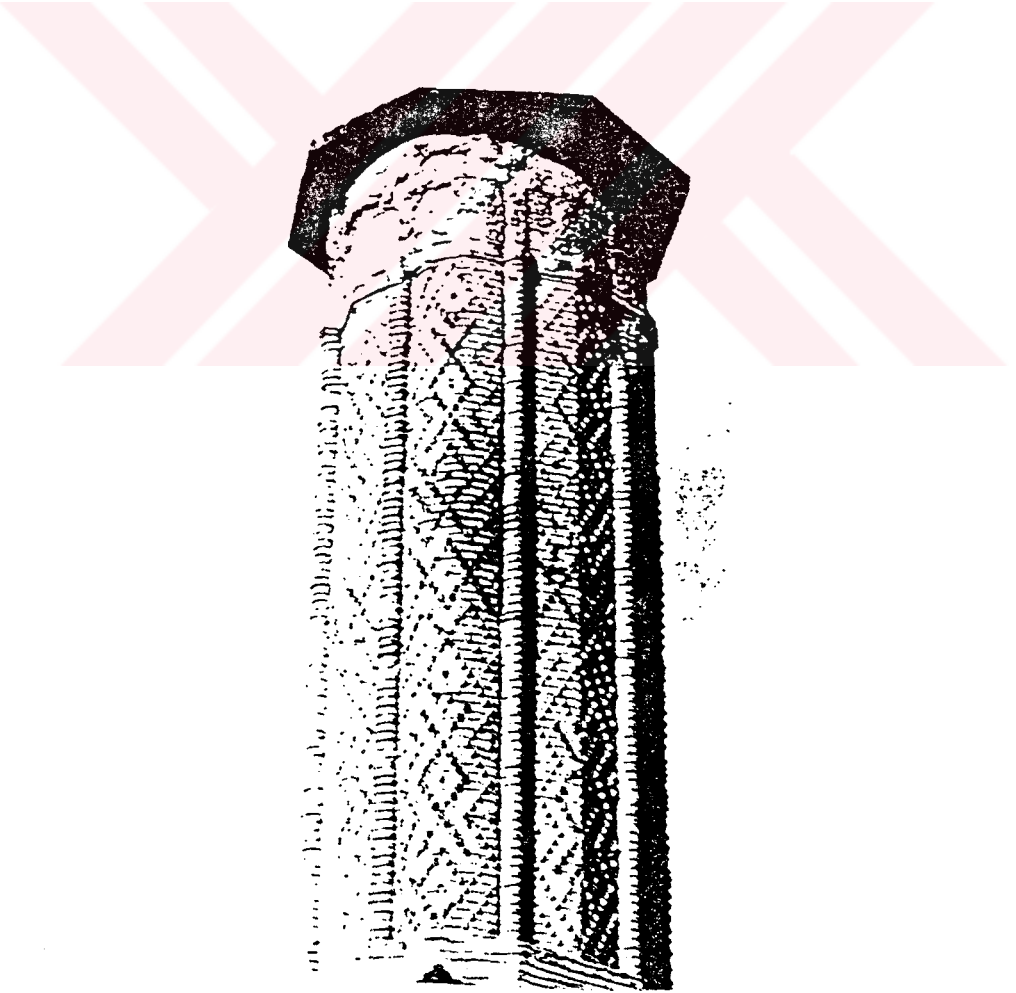
Şekil 2.27.46. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin planı (A.KURAN'dan)



Şekil 2.27.47. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresi rölövesi



Resim 2.27.131. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin genel görünüşü



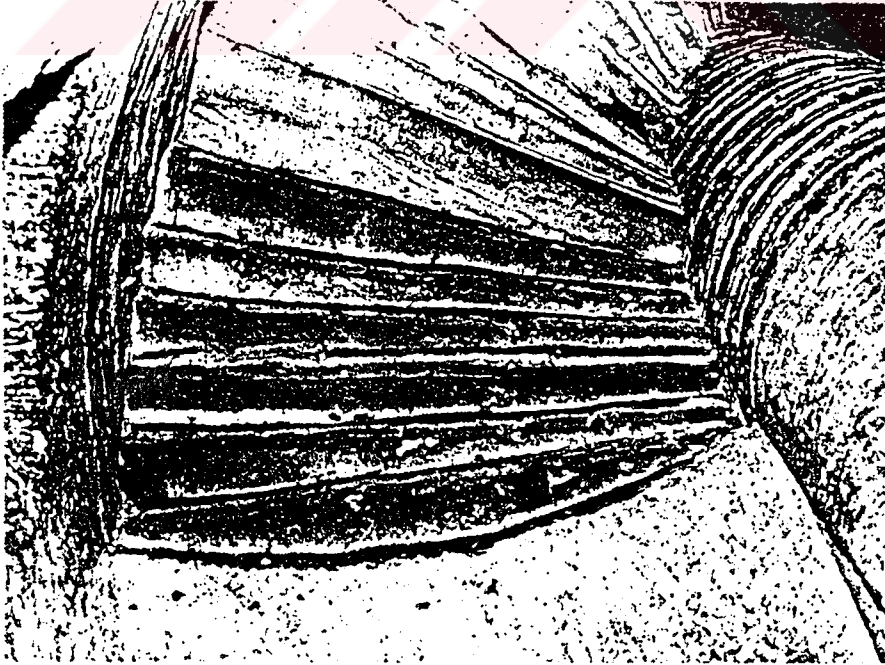
Resim 2.27.132. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin gövdesi



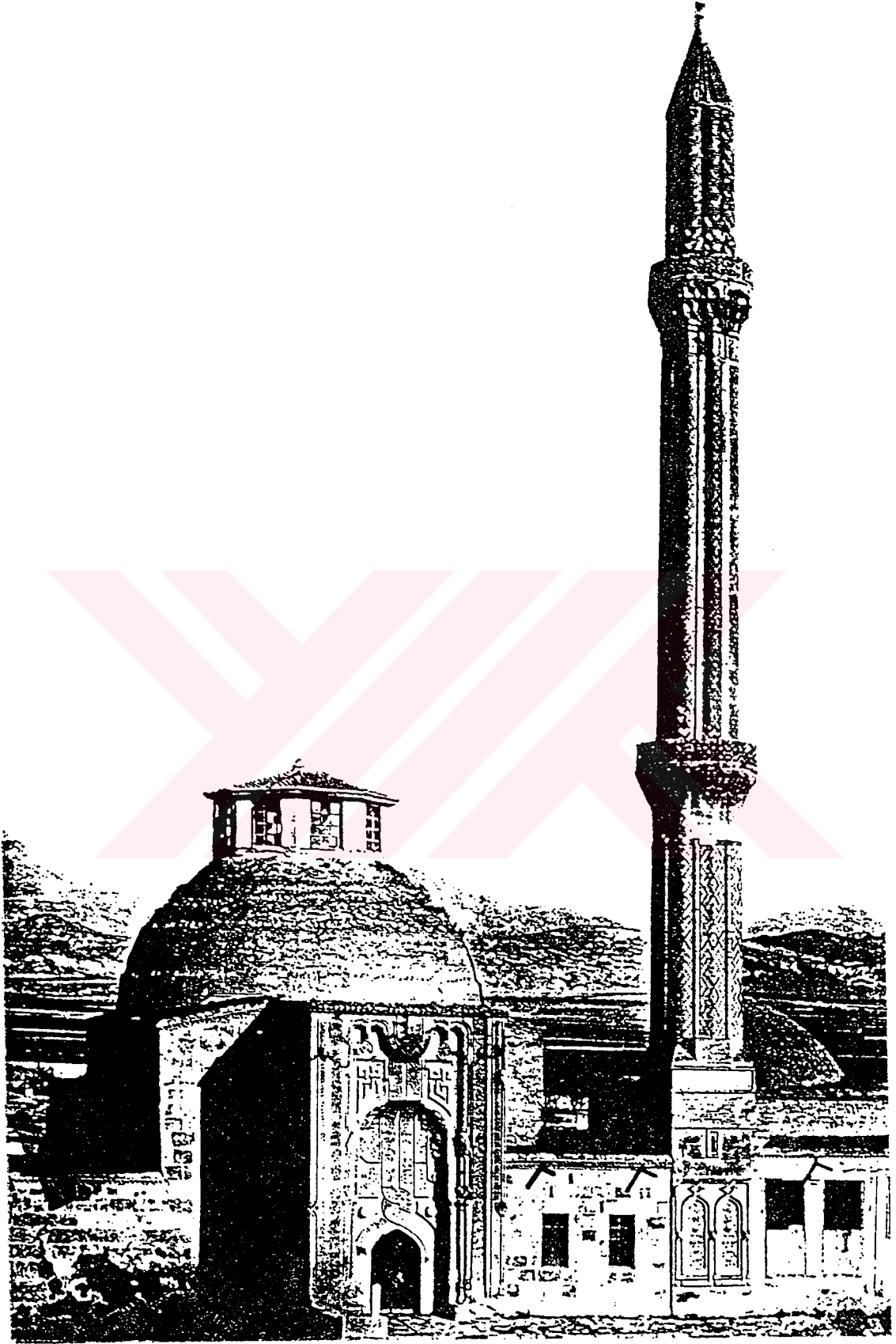
Resim 2.27.133. Konya Sahip Ata Darül-Hadisî Minaresinin şerefe altı detayı



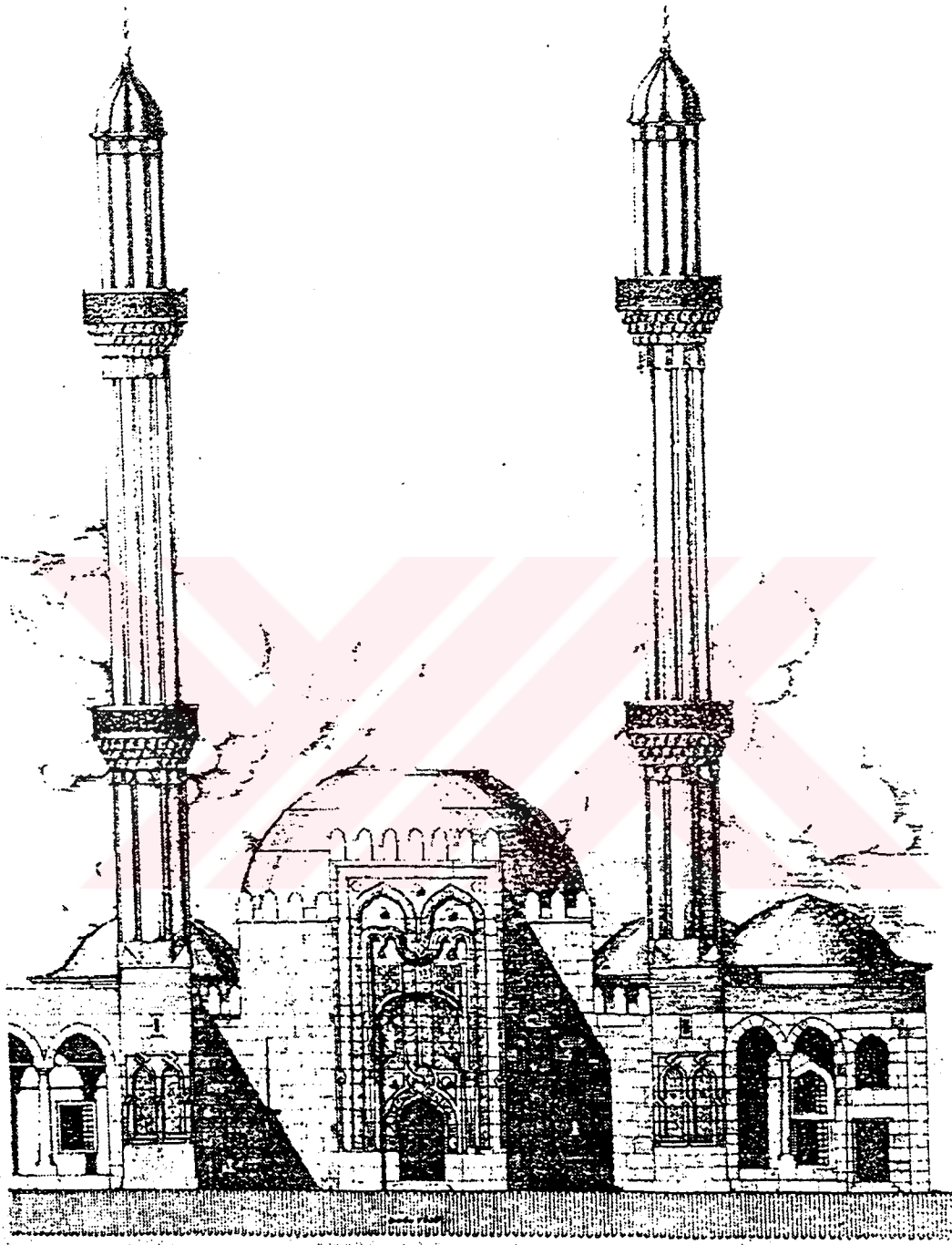
Resim 2.27.134. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin kaidesinin ön cephesindeki Süslemeler



Resim 2.27.135. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.27.136. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin 1901 yılından önce çekilen
(Eski halini gösteren) Resim (F.Sarre'den)



Resim 2.27.137. Konya Sahip Ata Darül-hadisi'nin ön cephesi (M. AKOK'dan)

2.28. Sivas CÜVEYNİ DARÜL-HADİSİN MİNARESİ (Çifte Minareli Medrese)

Tip: Dİ

Şekil: 2.28.48, 2.28.49

Resim: 2.28.138, 2.28.139, 2.28.140, 2.28.141, 2.28.142, 2.28.143

Sivas Çifte Minareli Medrese, eski Tokat Caddesi üzerinde, I. İzzettin Keykavus Şifahanesi'nin (1217) karşısındadır. Minareler, bugün ayakta kalan doğu giriş duvarı üzerindeki portalde yer alırlar.

Medrese, kitabeye göre İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni tarafından M. 1271 yılında inşa ettirilmiştir. Medrese 1882'de hastane olarak kullanılmıştır ⁽¹⁾.

Medresenin taştan inşa edilmiş olan mukarnaslı portalı, aynı zamanda minarelerin de kaidelerini oluşturur. Minarelere çıkış, portalin arkasında yer alan; 21 basamaklı bir merdivenle ulaşılan +7.20m. kotundaki bir düzlükten gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bu merdivenin altında hem merdivenin ağır kitlesini hafifleten, hem de bitişik mekana geçişi sağlayan, tam ortada, 2.65m. yükseklikte kemerli bir kapı mevcuttur. Minarenin kare kaidesi +16.40m kotuna kadar devam etmekte olup, portalin 2.20m. yukarısında son bulmaktadır. Kare kaide, giriş kotundan itibaren 2.00m. kadar taşla, üzeri tuğla ile inşa edilmiştir. Kaide, portalle bitişik olduğundan, ön cephesi taş ile kaplanmıştır.

Kare kaideden, üçgen elemanlarla tuğla malzemeden yapılmış; 12 köşeli prizma şeklindeki pabuca geçilmektedir. Bu onikigenin her yüzünde sivri kemerler bulunmaktadır.

Onikigen plânlı pabuçtan sonra iki renkli tuğlalarla, renk ve örgü sisteminde yapılan oynamalarla (yüzeyden içeri ve dışarı çıkılarak) kilim desenini hatırlatan daire plânlı gövdede, şerefealtı seviyesinin hemen altında bir taş bilezik bulunmaktadır.

¹ SÖZEN, M., 1972, Anadolu Medreseleri, İstanbul, C.2, s. 15-21, 69-75.

KURAN, A., 1969, Anadolu Medreseleri, Ankara, T.T.K. Basımevi, s. 54-57, 79-82, 92-96, 115-124.

TUNCER, O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

ÖGEL, S., 1987, Anadolu Selçukluları Taş Tezyinatı, Ankara, s.61.

ayrıca, girişe göre soldaki minarede, tamiratlar sırasında yapılan iki adet metal bilezik mevcuttur.

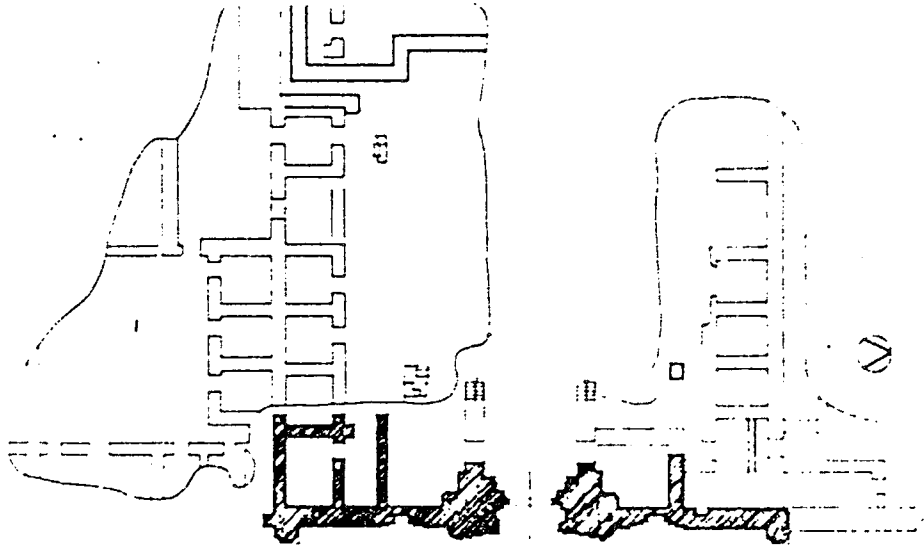
Şerefealtı geçişi, 7 sıradan oluşan (iki sırası köşeli, üç sırası düz) tuğla kirpi saçakla sağlanmıştır. Bu bölümün yapım tekniğine ve malzemenin kullanımına bakarak, her iki minarede de, şerefe, petek ve külâhın sonradan yapıldığı söylenebilir. Şerefe korkulukları tuğladan inşa edilmiş olup, 0.25m. kalınlığındadır. Girişe göre soldaki şerefe korkuluğunun üst bölümü iki sıra tuğlayla biraz dışa doğru taşırılmış sağdaki şerefe korkuluğunda ise, bu biçim hem altta, hem de mukarnas altında aynı şekilde tekrarlanmıştır.

Gövdeye göre 0.20m. kadar daralmış olan tuğla petek bölümü, şerefeden itibaren 3.40m. yüksekliktedir. Külâha geçişte üç sıra tuğla kullanılmış; her iki minarenin şerefe kapıları kible yönüne açılmıştır.

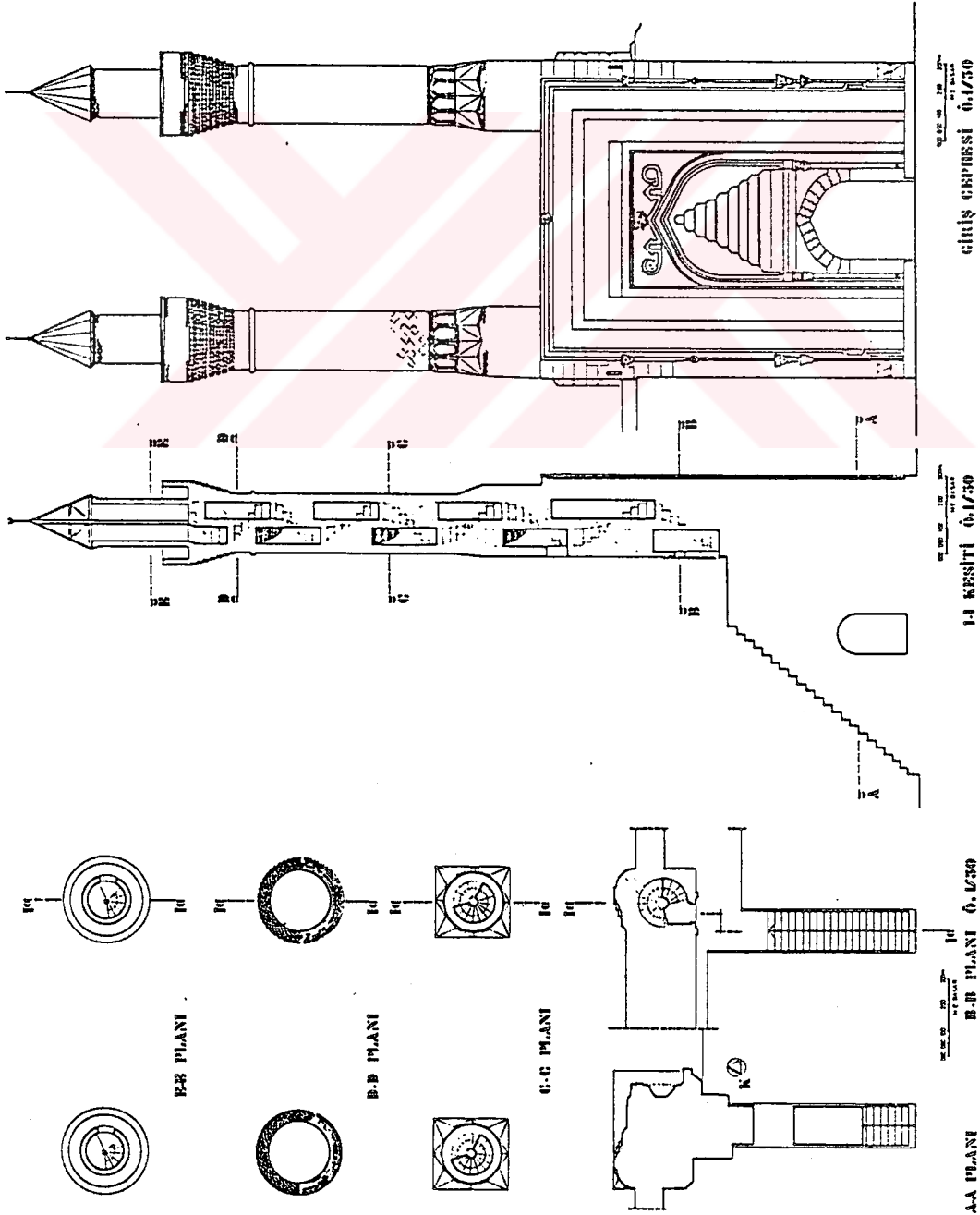
Osmanlı dönemi özelliklerini taşıyan; sonradan inşa edilmiş olan külâh, kurşunla kaplanmış ve üzerine bir alem oturtulmuştur.

Ayrıca, petek kısmının içinde, üstteki külâhı taşıyan 0.15m. x 0.15m. kesitinde bir seren yer almıştır.

Minareye giriş, batıdan +7.20 m. kotundaki sahanlıktan sağlanmıştır. Girişte merdivene geçişi sağlayan, küçük bir sahanlık yer almaktadır. Çekirdeğin çapı 0.50m.'dir. Basamakların yüksekliği 0.30m. olup, her basamak üç sıra tuğla ve bir sıra ahşaptan inşa edilmiştir. Bu basamakların en üstünde bulunan ahşaplar, aynı zamanda hem çekirdeğe, hem de gömleğe oturtularak, yatay yüklere karşı minarenin dayanıklılığı artırılmıştır. Aynı zamanda bu ahşaplar, merdiven altlarında, tuğlalar taşırtmalı olarak üst örgüyü meydana getirirken, bu sisteme bir zemin oluşturmaktadır. Bu minarede, merdiven altlarındaki bu ahşaplar gözükmekle beraber, çoğu minarede strüktür içine gizlenmiştir. Merdivenin ilk 7 basamağı taştan, diğerleri tuğladan yapılmıştır. Merdiven genişliği 0.70m.'den başlayıp, üst kısımlarda 0.58m.'ye kadar düşmektedir. Merdiven yüksekliği 2.40m.'dir. Merdiven dönüşleri saat ibresinin tersi yönündedir.



Şekil 2.2848. Sivas Cüveyni Darül-Hadisî'nin planı



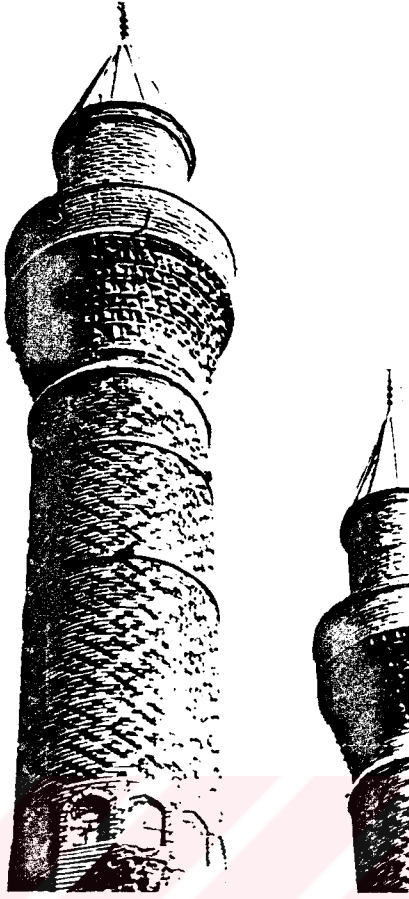
Şekil 2.28.49. Sivas Cüveyni Darül-Hadisî Minaresi rölövesi



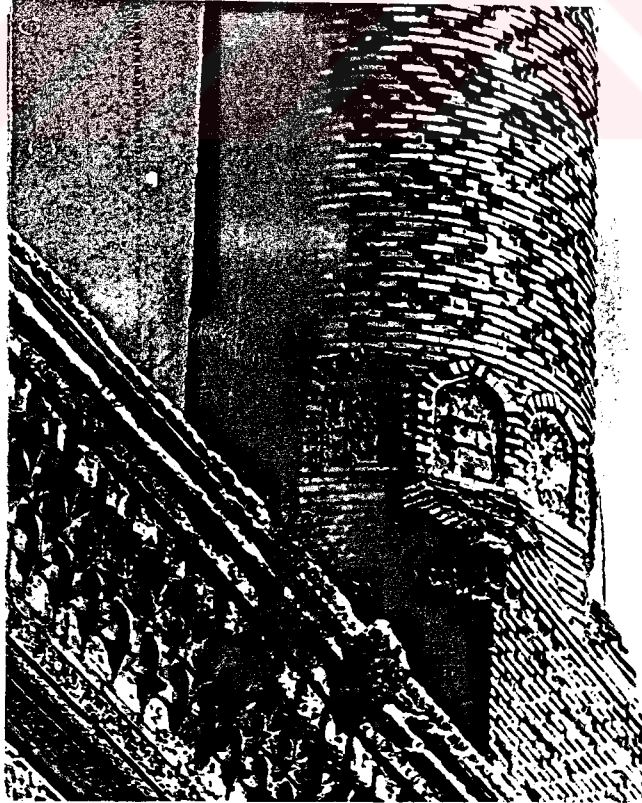
Resim 2.28.138. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin genel görünüşü



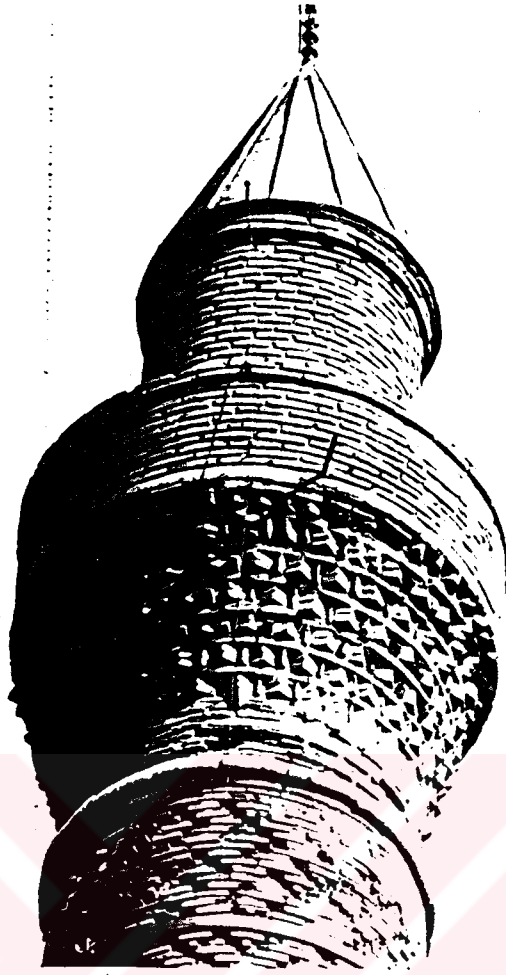
Resim 2.28.139. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Taçkapısının arkadan görünüşü



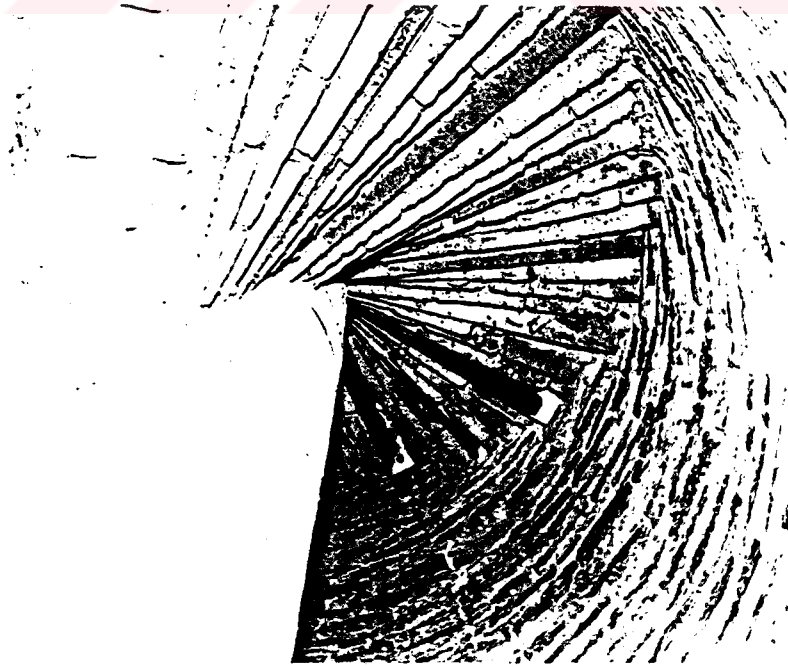
Resim 2.28.140. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin güney Minaresinin genel görünüşü



Resim 2.28.141. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Minaresinin pabucu



Resim 2.28.142. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Mînaresinin şerefe ve peteği



Resim 2.28.143. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nin Mînaresinin basamak altı detayı

2.29. Sivas SAHİP ATA MEDRESESİ MİNARESİ (Gök Medrese)

Tip: DII

Şekil: 2.29.50, 2.29.51

Resim: 2.29.144, 2.29.145, 2.29.146, 2.29.147, 2.29.148, 2.29.149

Kendi adıyla anılan mahallede, Topraktepe'nin kuzeyindedir. Gökmedrese adı yaygın olmakla beraber Sahibiye (1271) Medresesi de denir. Minareler, taçkapının üstünde iki yanda yükselmektedir. Taçkapı aynı zamanda minarelere kaide vazifesi görmektedir ⁽¹⁾.

Kapının iki yanındaki köşe sütuncuklarının üstündeki yazılardan anlaşıldığına göre, mimarı Konyalı Kaluyan'dır.

Minarelere kaide olan portalin yan kanatları mermerden inşa edilmiştir. Kaidenin ön yüzünde iki adet dikdörtgen alan mevcuttur. Bu iki alan, bir şeritle birbirinden ayrılır. Alttaki alanda geniş kaval silmelerin içinde sivri kemerli sağır panoda, önce merkezleri aynı yatay ve verevine (dik) iki karenin kesişmesiyle elde edilen bir yıldız bulunmakta; bunun ortasındaki kabartma sekizgenin içinde, etrafı kıvrık dallarla süslenmiş bir sıra yazı yer almaktadır. Bunun üzerinde ise, kompozit yaprak demeti kabartması mevcuttur. Bu motifin tepesine tek başlı bir kartal oturtulmuştur. Bu kemerli alanı çeviren üç bölümlü kaval silmesi, bir sekizgen yıldız oluşturmakta; bu yıldızın içinde sivri kemerli bir bölüm bulunmakta, bu bölümün sol tarafına bir mazgal penceresi açılmıştır. Yıldızın üzerinde dikdörtgen silmenin içinde bir sıra halinde yazıt bulunmaktadır. Bunun üzerinde ise kaval silme, şematik olarak üç bölümlü bir palmetle tamamlanmıştır.

¹ Yapının değişik yerlerinde bulunan kitabelerden anlaşıldığına göre, IV. Kılıçarslanın oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in zamanında ünlü vezir Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 1271 M. (670 Muharrem) yılında yaptırılmıştır.

SÖZEN, M., 1970, Anadolu Medreseleri, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul, s.22-29, 40-49, 58-64, 64-75.
KURAN, A., 1969, Anadolu Medreseleri, Ankara, T.T.K. Basımevi, s. 54-57, 79-82, 92-96, 115-124.

TUNCER, O. C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

ÖGEL, S., 1987, Anadolu Selçukluları Taş Tezyinatı, Ankara, s.61.

BAYRAM, S. ve KARABACAK, A.H., 1981, "Sahip Ata Fahrud-Din Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri, Vakıflar dergisi XIII, Ankara, s.35.

Bu taş bölümün üzeri, taçkapyı kuşatan bir silme ile ayrılmış olup, silmenin üzeri tuğla ile devam etmektedir. Tuğla kaidenin ön ve yan yüzleri tam ortadan, özel olarak profillenmiş tuğlalar ile ikiye bölünmüştür. Bunun ortalarında değişik geometrik süslemeler yapılmıştır. Fakat bugün bunların çoğu dökülmüştür ⁽²⁾. Tuğla kaidenin arka ve birbirine bakan yüzeylerin tuğla örgüsü sadedir.

Dilimli silindirik gövdeye geçişte, dikdörtgenin köşelerinde yarım koni parçalarla; düzgün olmayan onikigen bir prizma kullanılmıştır. Burada sekizgenin dikdörtgene rastgelen köşeleri iki parçaya bölünerek onikigene çevrilmiştir.

Silindirik gövde, daire dilimlerin ve prizmatik çıkıntıların ardışık dizilmesinden; bunların aralarında ise çapları yaklaşık 0.18m. olan, kenarları firuze renkli sırlı tuğlalar ile çevrelenmiş kaval silmelerden oluşmaktadır. Yayvan daire dilimler ve prizmatik çıkıntıların üzerlerinde yatay tuğlaların arası belirli bir geometrik düzen meydana getirecek şekilde açılmış olup, bu kısımlara çivi başı görüntüsü veren sırlı tuğlalar yerleştirilmiştir. Gövde bölümü, şerefeye yakın bir yerde taştan bir kuşakla sarılmıştır.

Şerefeye geçiş, on tuğla sırası ile gerçekleştirilmiştir. Sıralar, tuğlaların bir sıra düz, bir sıra köşegen olarak dizilmesinden oluşmuştur. Bunun üzerinde 0.30m. x 0.93m.'lik tuğla şerefe korkuluğu mevcuttur. Bu korkuluğun üzeri sıvalıdır. Fakat bu sıvalar bugün yer yer dökülmüştür. Soldaki minarenin şerefe korkuluğu yıkılmıştır.

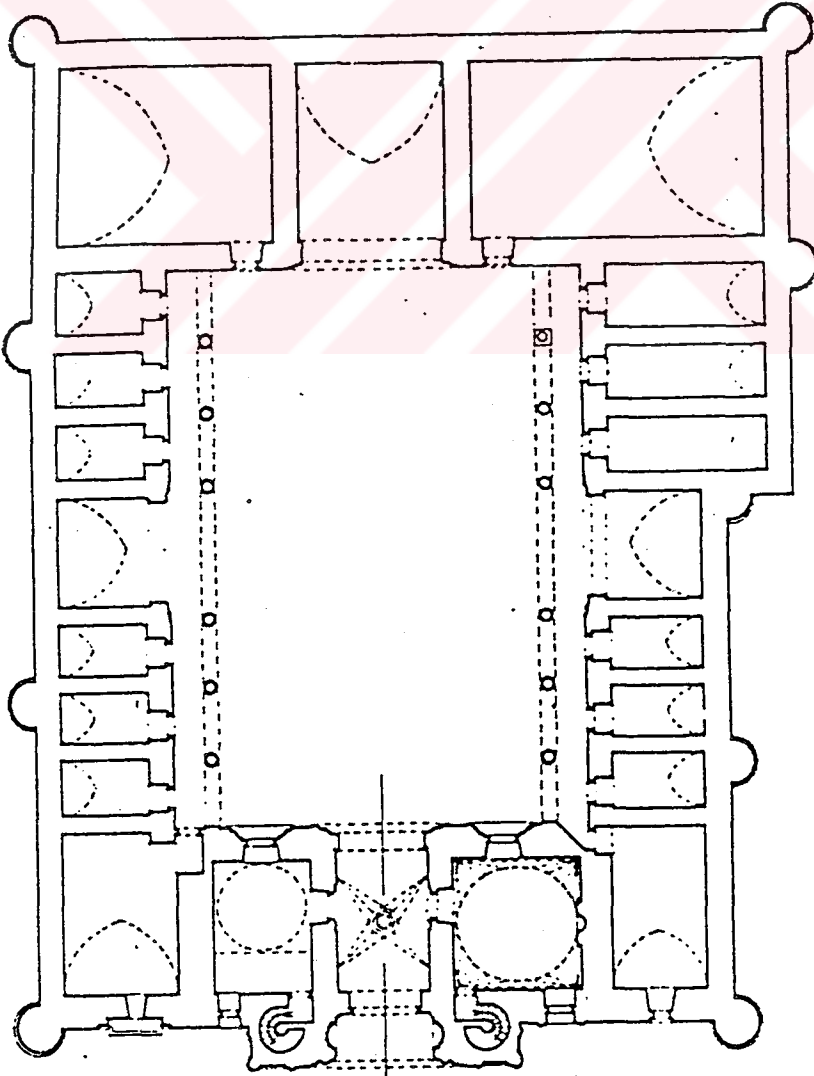
Gövde çapına nazaran daha dar olan ve sonradan inşa edilen petek kısmının yüksekliği 4.00m.'dir. Bu bölümde, kible yönüne açılan 0.60m. x 1.37m.'lik sivri kemerli bir şerefe kapısı vardır. Yine, kapının üst hizasına kadar devam eden düz kilit örgüyü, üç sıra balık sırtı şeklindeki örgü takip etmiştir.

Yukarı doğru çıkıldıkça daralan petek bölümünün 3.10m. kotunda 3 adet pencere açılmıştır.

Silindirik petek, üzeri kurşunla kaplı konik bir külâh ile kapatılmıştır. Bu külâhın üzerinde ise bir alem mevcuttur.

² BAKIRER, Ö., 1981, Burada pabuç olarak, kaidenin devamı olan Tuğladan inşaa edilen dikdörtgen prizma şeklindeki kısmı esas olmaktadır. Halbuki bu kısmın hemen akabinde gövdeye geçilmemektedir. Bu nedenle bu kısım pabuç olarak değerlendirilmesi sakıncalıdır. s.346.

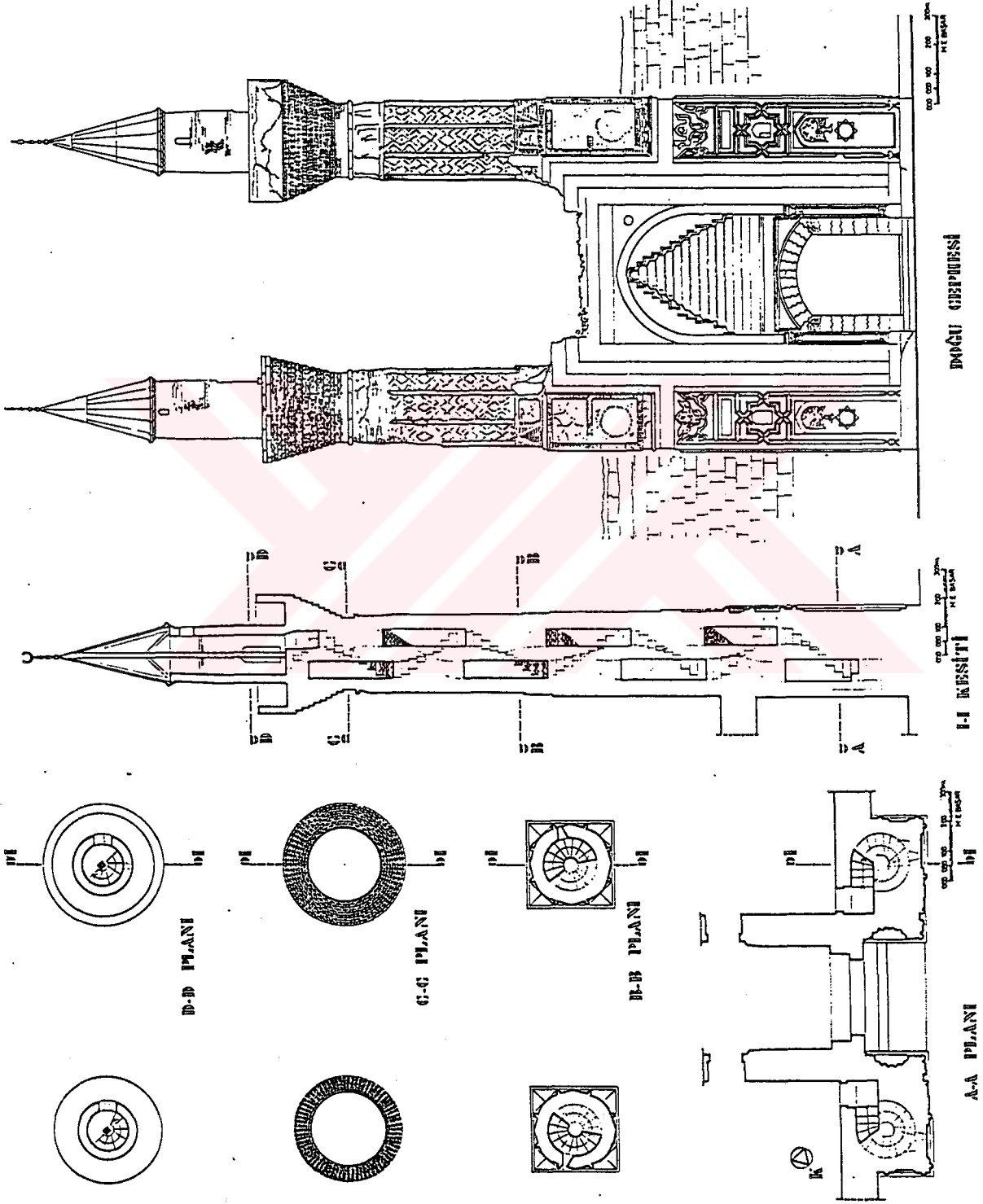
Minarelere giriş, medreselere girişin sağında ve solunda yer alan odalardan sağlanmıştır. Kapı, oda kotunda 0.85 m. yüksekte olup, 1.65 m. yüksekliğe sahiptir. Girişteki 0.80 x 1.03 m lik sahanlıktan sonra sağdaki minarede saat ibresinin tersi yönünde, soldaki minarede saat ibresi yönünde dönerek yükselen basamakları içeren merdiven mevcuttur. 6.20 m. kotuna kadar devam eden taş basamakların boyu 0.73 m. eni 9. basamaktan sonra çekirdekte 0.08-0.09 m., gömlekte 0.27 - 0.33 m. arasında değişmekte, yükseklikleri ortalama 0.27 m. dir. Altları ise önceleri düz bir biçimde, daha sonraları basamak halinde inşa edilmiştir. Tuğla basamaklar üstte bir ahşap, daha sonra 3 sıra tuğla örgüsünden oluşmuştur. Merdivenin yüksekliği 2.40 m ile 2.80 m. Arasındadır. Çekirdeğin çapı aşağıda 0.50 m., şerefede 0.40 m. dir. 73. basamakta şerefe hizasına ulaşmaktadır. Çekirdeğin üzerindeki 0.20 x 0.20 m. kesitinde bir seren direği ile külâh ve alem taşınmaktadır. Petek duvarının kible yönünde açılan kemerli bir kapı ile şerefeye çıkılmaktadır.



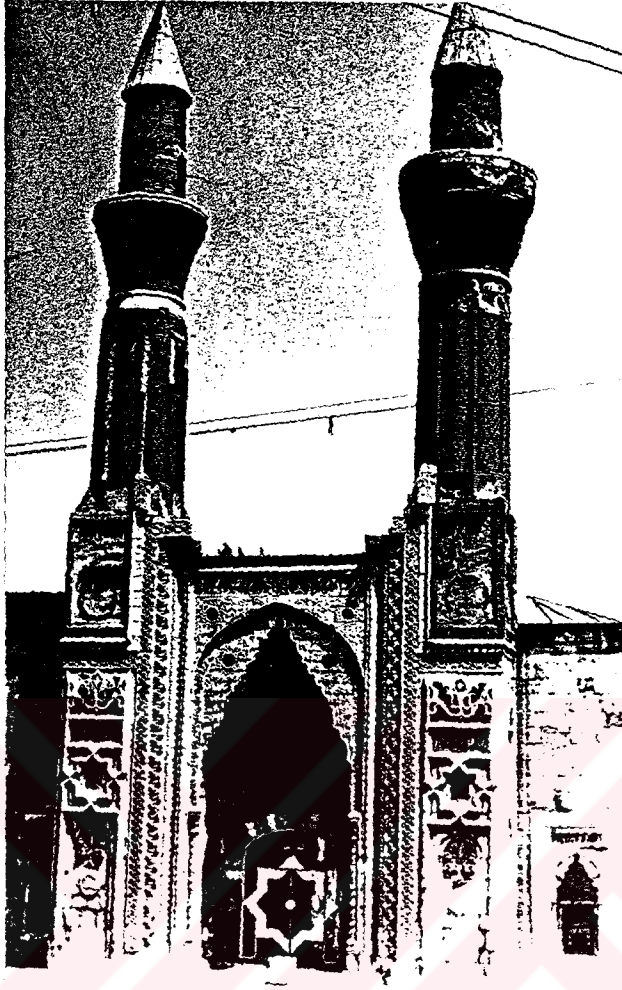
Şekil 2.29.50. Sivas Sahip Ata Medresesi planı



0 10 m



Şekil 2.29.51. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi rölövesi



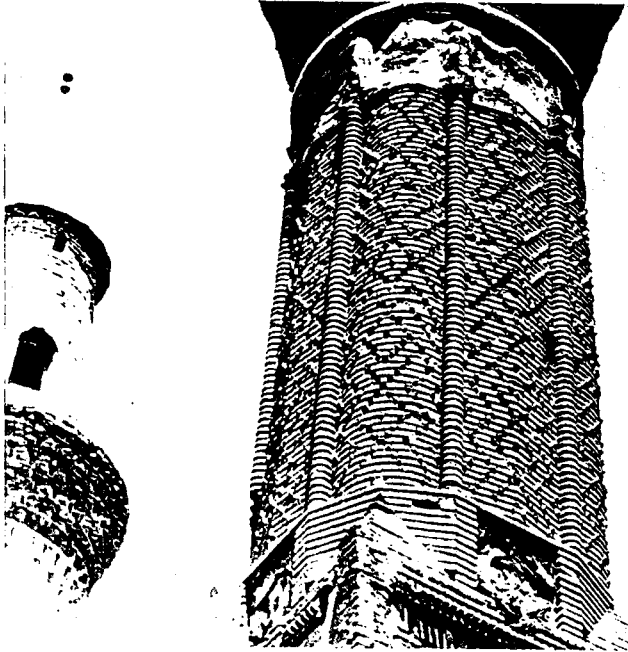
Resim 2.29.144. Sivas Sahip Ata Medresesi'nin genel görünüşü



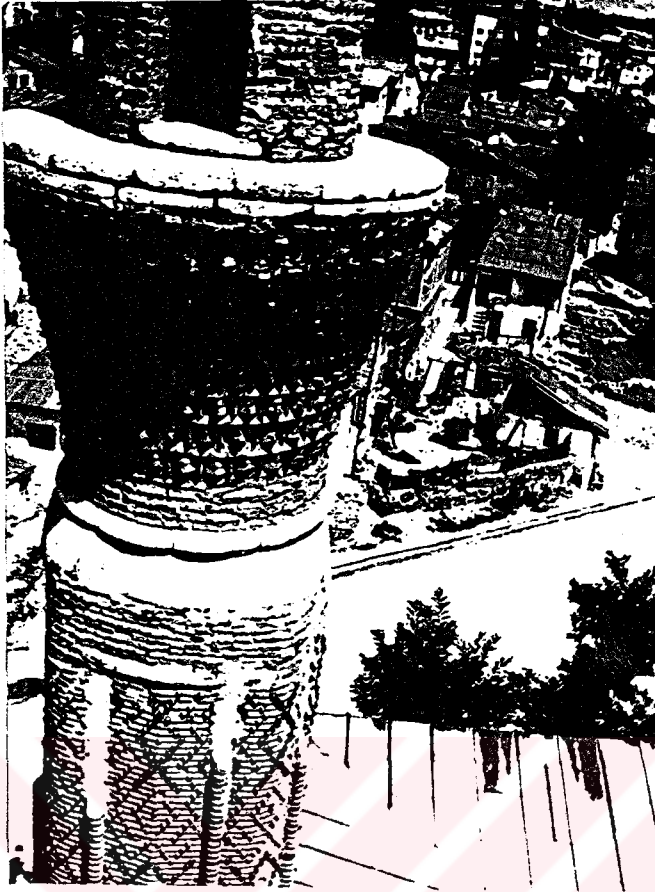
Resim 2.29.145. Sivas Sahip Ata Medresesi Minare pabucu



Resim 2.29.146. Sivas Sahip Ata Medresesi'nin Kuzey Minaresi



Resim 2.29.147. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin gövdesi



Resim 2.29.148. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin şerefe altı geçişi



Resim 2.29.149. Sivas Sahip Ata Medresesi Minaresi'nin basamak altı detayı

2.30. Kırşehir CACABEY MEDRESESİ MİNARESİ

Tip: CII

Şekil: 2.30.52, 2.30.53

Resim: 2.30.150, 2.30.151, 2.30.152, 2.30.153, 2.30.154, 2.30.155

Kırşehir'in merkezinde bulunan Cacabey Medresesi, günümüzde cami olarak kullanılmaktadır.

Minare, medresenin mihrap duvarının batı köşesinin önüne gelecek şekilde ayrı olarak inşa edilmiştir. İlk bakışta bitişik gibi görünen minare, medrese duvarından 0.22m. uzaktadır.

Medrese, H. 671 / M. 1272 yılında Selçuklu hükümdarlarından Gıyasüddin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan zamanında, Kırşehir'de valilik yapmış olan Nureddin Cibril Bin Cacabey tarafından inşa ettirilmiştir ⁽¹⁾. Mimarı belli değildir.

Kesme taştan inşa edilen kare kaide, +1.50m. kotunda, köşeler pahlanarak +2.35m. kotunda sekizgen pabuca geçilmiştir. Güneyindeki merdivenlerden 0.66 m. eninde; işlenmiş profilleri olan 7 adet konsol basamakla çıkılan; doğu yönünde zeminden 1.40m. yüksekteki, 3.64m. x 3.04m.'lik konsol bir sahanlığa geçilmektedir. Minare girişi sahanlıktan gerçekleştirilmiştir.

Kaideden sonra, batı tarafında bir kitabesi bulunan, 1.49m. yüksekliğindeki, taştan yapılmış olan sekizgen pabuca geçilmiştir. Pabuç, zeminden 4.25m. yukarıda, 0.31m.'lik silme ile son bulmaktadır.

Genelde, tuğladan kilit örgüyle inşa edilen silindirik gövdenin ilk sırasında 0.31m.'lik kesme taş sırası bulunmaktadır. Alt bölümünde, kilit örgünün arasına sırlı tuğlalar yerleştirilerek yüzeyin monotonluğu ortadan kaldırılmış, hareketlilik sağlanmıştır. Çeşitli kotlarda üç süs kuşağı bulunmakta olup, birinci kuşak, +5.04m. kotunda, 0.30m. enindedir. Mevcut kalıntılardan, bu kuşakta sırlı tuğlaların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Zeminden 9.32m. yukarıda, kilit örgünün arasına baklava biçiminde tuğlalardan oluşan, 0.30m.'lik ikinci kuşak yer almaktadır. +11.59m. kotundaki üçüncü kuşak, yaklaşık 0.30m. yükseklikte olup, bir yazı kuşağı şeklindedir.

¹ SÖZEN, M., 1972, Anadolu Medreseleri, İstanbul, C.2, s. 15-21, 69-75.

ÜLGEN, A. S., "Kırşehir'de Türk Eserleri", Vakıflar Dergisi, İstanbul, Sayı:2, s.254-256.

Bu kuşaktan sonra +21.46 kotuna kadar gövdede tuğlalar zigzaglı olarak örülmüştür. Derin yivler ve kare boşluklar meydana getirmiş olan bu zigzag hatlar, tuğlaların yatay yönde sıralanması ile meydana getirilmiştir. Bu derin hatlara bakarak, özgün halinde bu boşlukları, sırlı kabalarının süslediği tahmin edilmektedir. +11.86m. ve +21.46m. kotları arasında kalan gövde bölümünde 22 adet zigzaglı örgü mevcuttur.

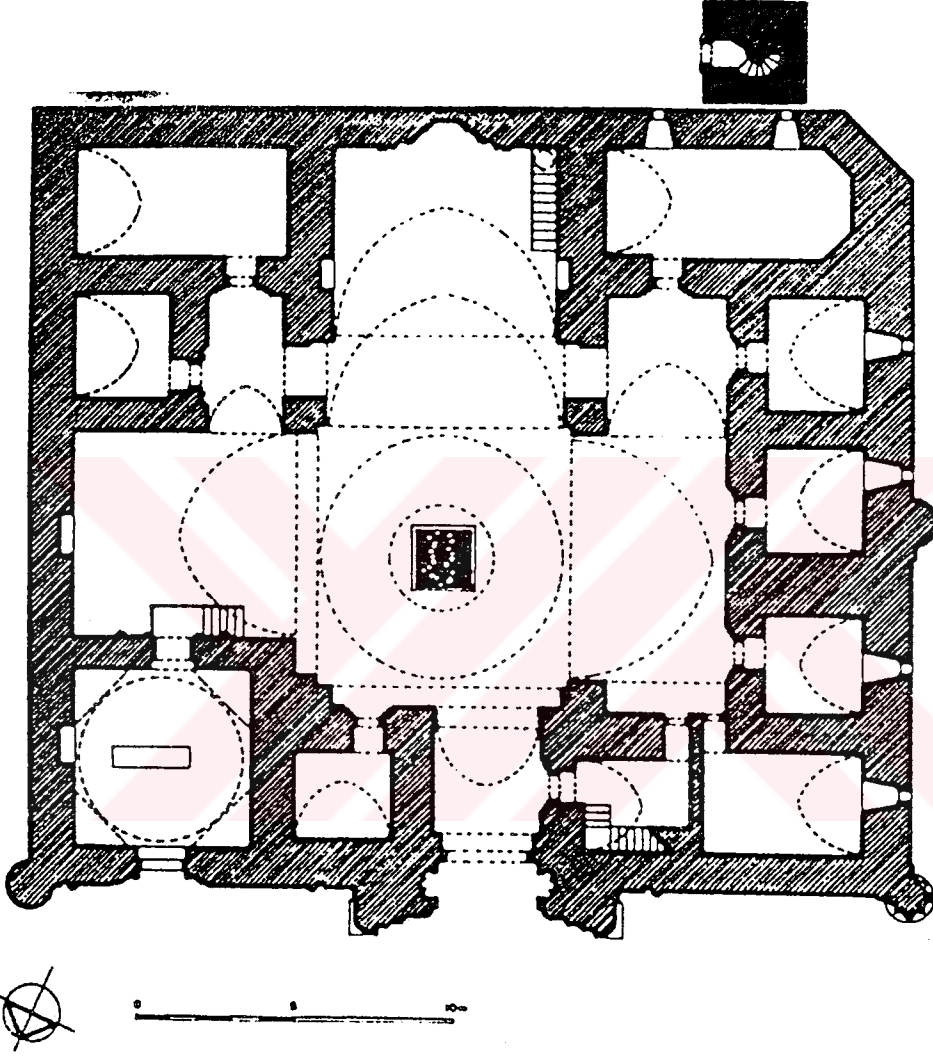
+22.86 m. kotunda, sal taşlarının kullanıldığı şerefe tabanı bulunmaktadır. Şerefeye geçişte, özel olarak uçları yuvarlatılmış tuğlalar kullanılmıştır. Bunların kirpi saçaklarda olduğu gibi, bindirme tekniği ile birbirleri üzerinden taşırtılmasıyla, ortaya değişik bir görünüm çıkmıştır. Sonradan yapılmış olan metal şerefe korkuluğu ise, minarenin yapısına zıt bir görünümüdür.

Gövde çapından 0.35m. daha dar olan ve yukarıya doğru daralan, tuğla peteğin yüksekliği 3.45m.'dir. 1.68m. yüksekliğindeki kemerli şerefe kapısı kibleye açılmıştır.

Tuğla peteğin üzeri, sonradan yapılan bir külâh ile örtülmüştür. Külâh, kurşun malzemeyle kaplanmış olup, en üstte bir alemle bitirilmiştir.

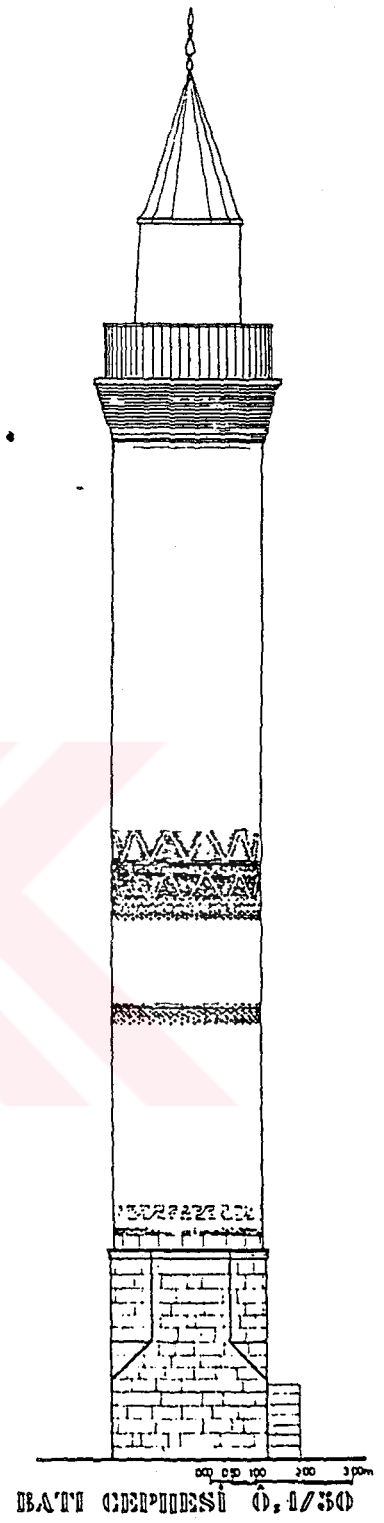
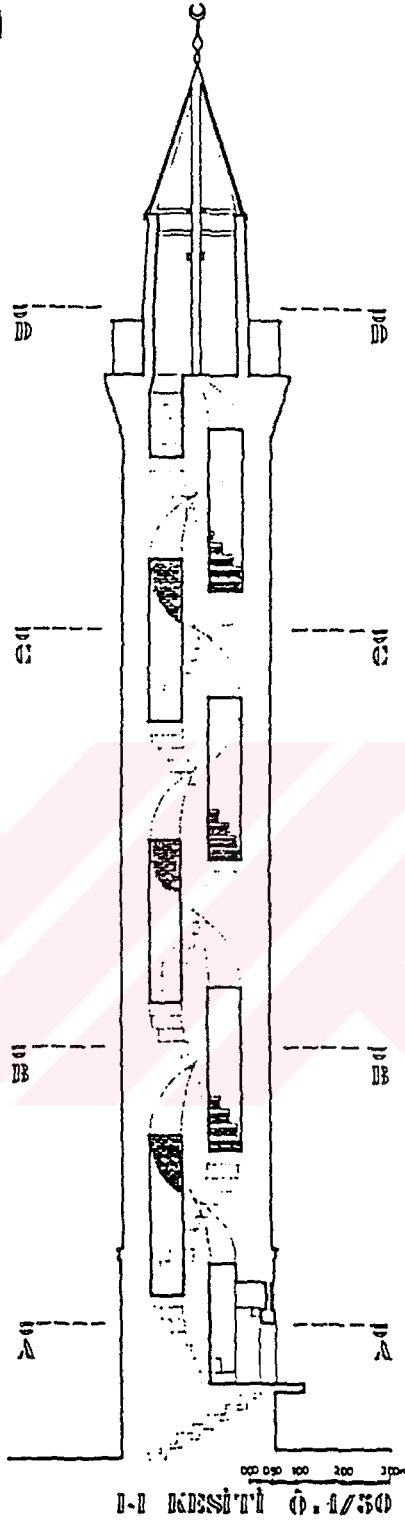
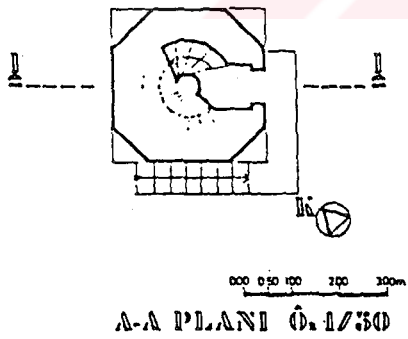
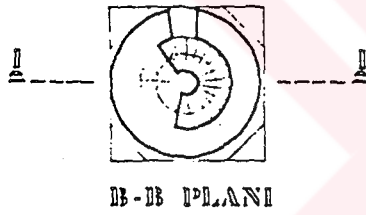
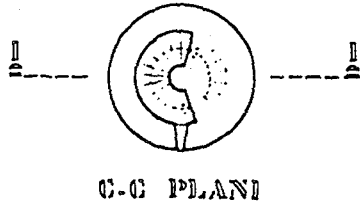
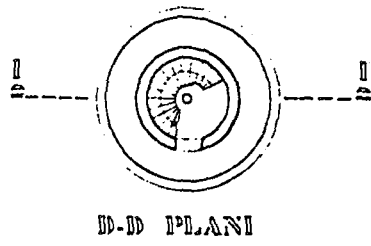
Doğuya açılan minare kapısından girilince, küçük bir sahanlıktan (yaklaşık $1.00m^2$) sonra, taş merdivenler başlamaktadır. Merdiven genişliği 0.70m.'dir. İlk 11 basamak taştan yapılmış olup, yükseklikleri 0.23m. - 0.28m. arasında değişmektedir. Taş çekirdeğin çapı 0.55m.'dir. Taş basamakların altları, üstte olduğu gibi basamak şeklindedir. Basamakların doğrultuları çekirdek merkezine doğru olmayıp, teğete yakın bir şekildedir. Taş basamaklardan sonra, tuğla basamaklar başlamakta olup, yükseklikleri 0.24m. - 0.30m. arasında değişmektedir. Bunlar, en yukarıda 0.05m.'lik bir ahşap hatılın altında 3 tuğla sırasından oluşan bir dizi şeklinde inşa edilmişlerdir. Bu tuğla sıraları arasında kalan harçların kalınlığı ise, 0.025m. - 0.03m.'dir. 11 adet taş basamağa ilave olarak 67 tuğla basamak vardır. Bunların doğrultuları da çekirdeğin merkezine doğrudur. Gömlekle irtibatlı olan kenarları, altta 0.47m. iken, en üstte 0.27m.'dir. Çekirdekte ise 0.05m. ile 0.08m. arasında değişmektedir. Merdiven altları farklı bir özelliktedir: Özellikle, +11.86m. kotuna kadar olan bölümünde, üç sıra tuğladan sonra bir sıra ahşap ile tamamlanması basamak altlarında da tekrarlanmıştır. Bu kottan sonra, şerefeye kadar olan bölümde, tuğlalar birbiri üzerinden taşırtılmak suretiyle; yani bindirme tekniğiyle inşa edilmişlerdir. Ahşap kirişler gözükmekte,

basamak içinde kalmaktadır. Şerefe kotunda, 0.20m. çapında bir seren direği mevcuttur.

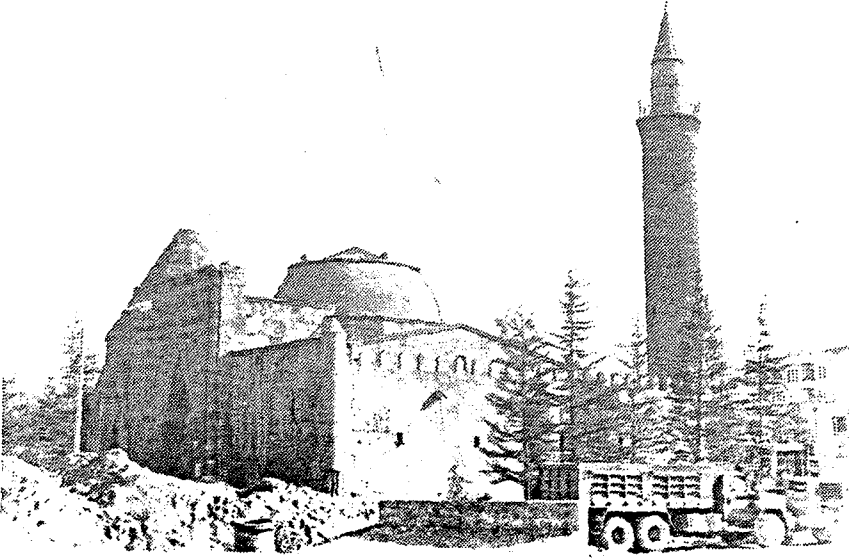


Şekil 2.30.52. Kırşehir Cacabey Medresesi planı

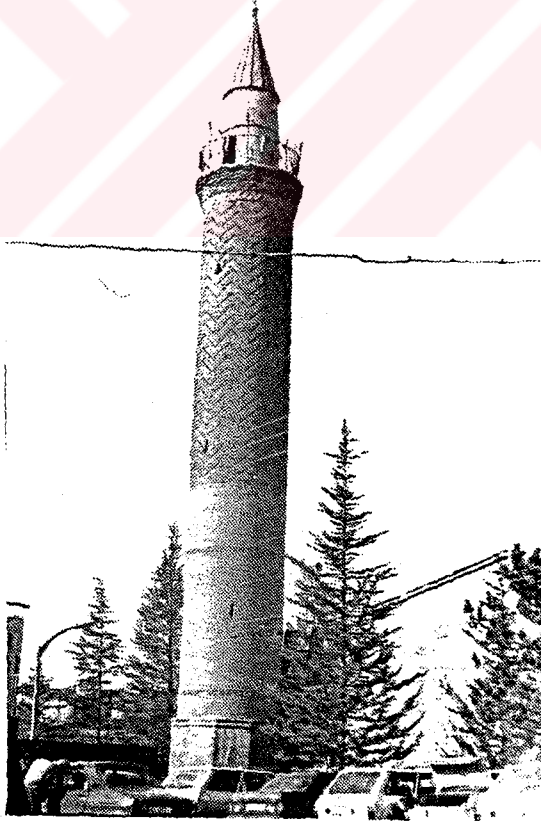
Kırşehir - CACABEY MEDRESESİ MİNARESİ



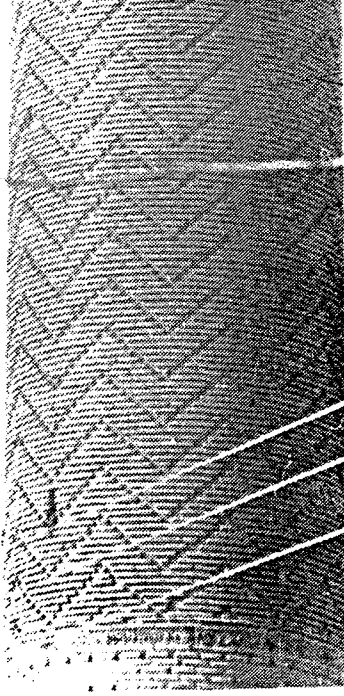
Şekil 2.30.53. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi rölövesi



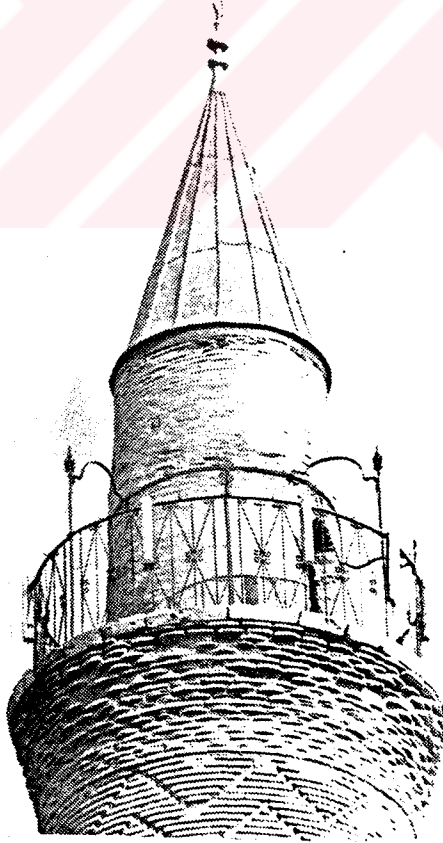
Resim 2.30.150. Kırşehir Cacabey Medresesi



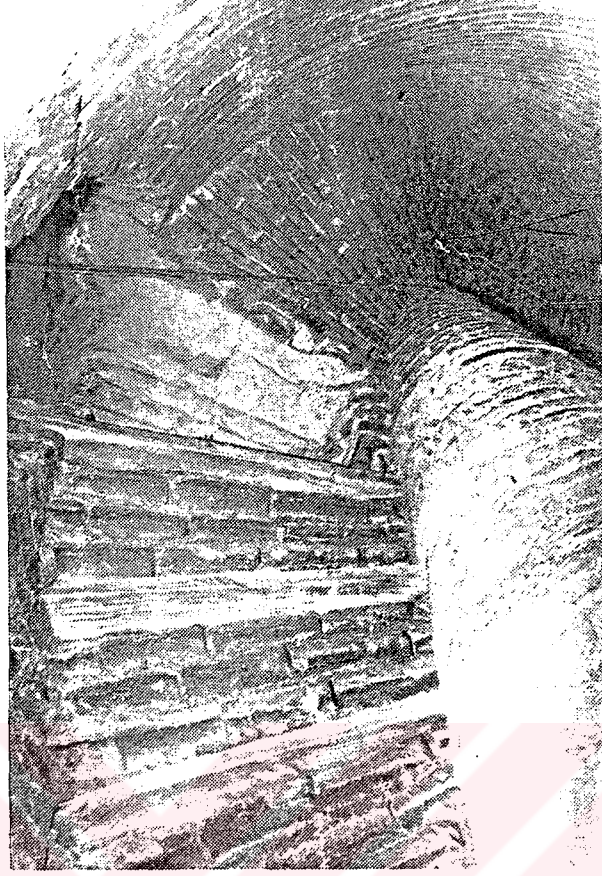
Resim 2.30.151. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi



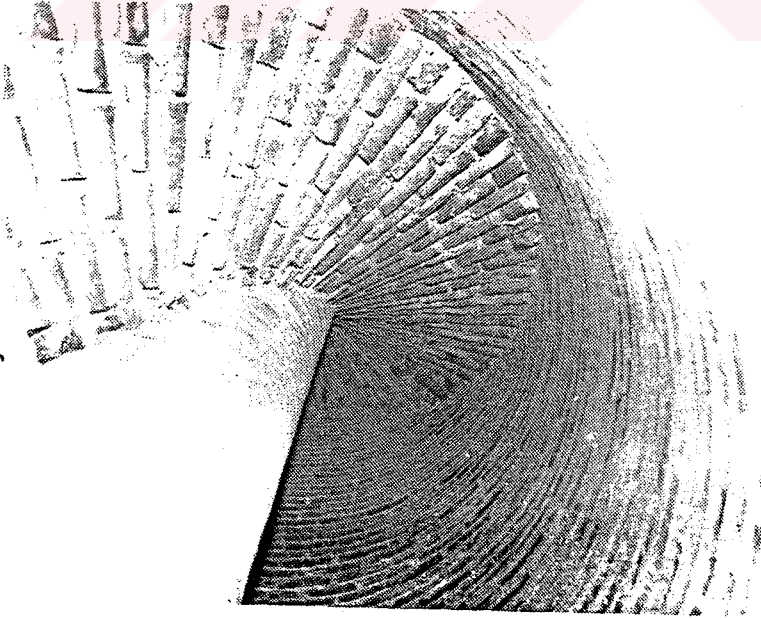
Resim 2.30.152. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin gövdesi



Resim 2.30.153. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin şerefe ve peteği



Resim 2.30.154. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.30.155. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinin basamak altı detayı

2.31. Elazığ - Harput ARAP BABA (ALACA) MESCİD MİNARESİ

Tip: BII

Şekil: 2.31.54

Resim: 2.31.1156, 2.31.157

Bugün Arap Baba Türbesi olarak bilinen bu yapı, Harput'ta Ulu Caminin yakınında bulunmaktadır.

Bitişik olduğu mescidin kitabesine göre, H. 678 / M. 1279 tarihinde, III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Yusuf bin Arabişah bin Şaban tarafından yaptırılmıştır. Türbe sonradan eklenmiştir. Mimarı belli değildir.

Bu minare, Güneydoğu Anadolu'da rastlanan tek mescid minaresidir.

Minare, mescidin kuzeydoğu cephesinde portalin sağında, doğuda yer almaktadır. Portalden ileriye doğru bir çıkıntı yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Minare üzerinde ayrı bir kitabe bulunmamaktadır⁽¹⁾.

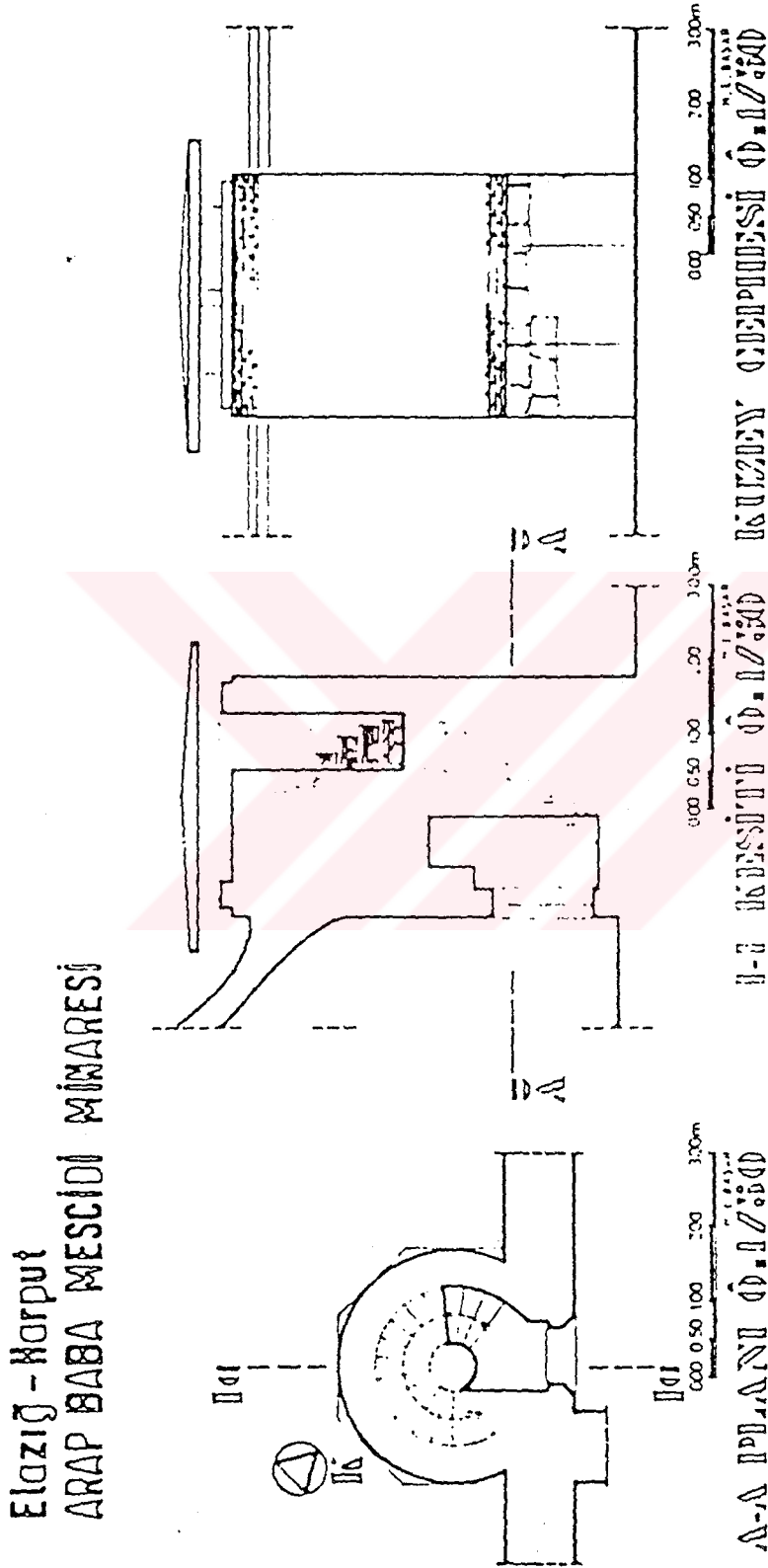
Sekizgen plâna sahip olan taş kaide, zeminden itibaren kenarlardan gövdeye doğru daralarak 1.70m.'de son bulmaktadır. Minareye çıkış, mescidin içindeki kemerli bir kapıdan sağlanmıştır.

Pabuç kısmı mevcut olmayan bu minarede gövde, doğrudan kaide üzerine oturmaktadır. Son tamirlerle bugünkü halini alan ve önemli bir bölümü yıkık olan tuğla gövde, zeminden 5.50m. yükseklikte son bulmaktadır. Üzeri betonarme bir külâhla kapatılmıştır.

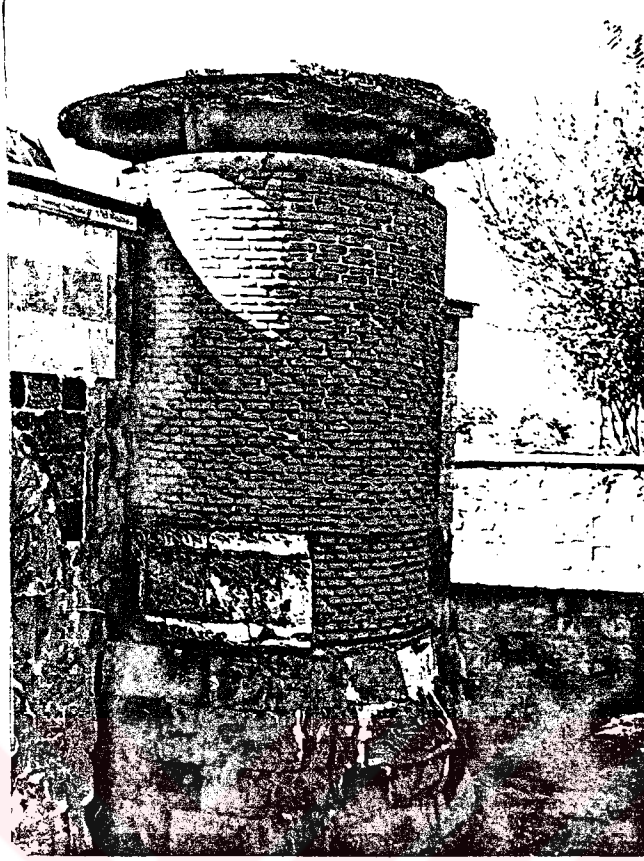
Minareye, mescidin içinden, kuzeydoğu duvarındaki geçitten ulaşılmaktadır: Mescit zemininden 0.30m. yukarıda, 0.70m. x 1.31m.'lik basık kemerli bir kapıdan girilerek, 1.00m. x 1.00m.'lik küçük bir sahanlığa geçilmektedir. Merdiven 0.69m. eninde ve 2.25m. yüksekliğindedir. Basamak genişliği çekirdekte 0.10m., gömlekte 0.27m.'dir. Basamakların yükseklikleri 0.22m., çekirdek çapı 0.65m.'dir. İlk dört

¹ ÜNAL, M.A., 1989, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara, s.208.
SUNGURLUOĞLU, İ., 1958, Harput Yollarında İstanbul, s.312-313.

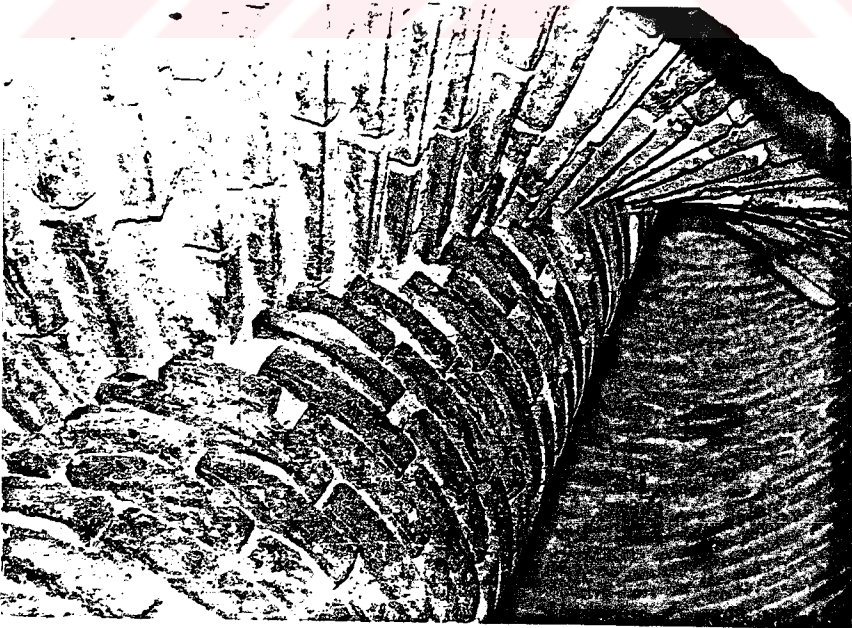
basamak taştan, diğer 13 basamak ise tuğladan inşa edilmiştir. Basamak altları, bindirme tekniğinde inşa edilmiştir.



Şekil 2.31.54. Harput Arap Baba Mescidi Minaresi rölövesi



Resim 2.31.156. Harput Arapbaba Minaresi



Resim 2.31.157. Harput Arapbaba Minaresisinin basamak altı detayı

2.32. Ankara AHİ ŞERAFEDDİN (ASLANHANE) CAMİ MİNARESİ

Tip: C1

Şekil: 2.31.55, 2.31.56

Resim: 2.31.158, 2.31.159, 2.31.160, 2.31.161, 2.31.162, 2.31.163

Ankara'da Ahişerafeddin Mahallesinde Atpazarı yokuşu başlangıcındadır.

Cami, mimber üzerindeki kitabesine göre, H. 689 / M. 1289 tarihinde Keykavus oğlu Gıyaseddin Mesud devrinde inşa edilmiştir. Mimari detaylarına ve yapım sistemine bakarak minarenin de bu yıllarda; yani XIII. yüzyılın sonlarında inşa edildiğini söyleyebiliriz ⁽¹⁾.

Caminin yaptıranı ve mimarı bilinmemekle beraber Ahişerafeddin adı ile anılması ve medrese avlusundaki türbede de yatması Ahişerafeddinin tarafından yaptırılmış olması varsayımını güçlendirmektedir. ⁽²⁾.

Minare, harimin kuzeybatı portalinin solunda yer almaktadır.

Taştan inşa edilmiş olan kaidesinde, ara ara Bizans ve Roma menşeli devşirme taşlar kullanılmıştır. Aynı tür malzeme medresesinde de kullanıldığı için Aslanhane adı ile anılmasına neden olur. Kaide, kare plâna sahiptir. Fakat portalle birleşmesinden dolayı bu plân bozulmuştur. Kaidenin cephe kenarı 4.24m.'dir. Yüksekliği 6.00m. olup, birer adet düz ve dış bükey profilden oluşan 0.30m. yüksekliğinde, profilli silme ile tamamlanmaktadır. Minare kapısı, kadınlar mahfiline açılan portalin solunda yer almaktadır.

1 BAKIRER, Ö., 1980. "Harput Ulu Cami Minaresi", Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi Özel Sayı, Ankara, s. 375-395.

ORAL M.Z., 1962, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", Vakıflar Dergisi XIII, Ankara, s.35.

ÖGEL, S., 1957, "Anadolu'da Ağaç İşçiliği", Yıllık Araştırmalar Dergisi I, Ankara, s.210.

GALİP, M., Ankara, İstanbul, Cilt: II s.48-49

BAKIRER, Ö.; 1981, Cami ve portalle ilişkisine bakarak, minarenin cami ile birlikte yapıldığını söyler ve XIII yüzyıl sonlarına tarihler. s.343.

2ERKEN, S., 1983, Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Camii, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, II. Baskı, Ankara, s.346.

ERKEN, S., 1983, Caminin Selçukluların son devrinde Ankara'da hüküm süren Ahiler devrine ait olduğunu ve Ahi Hüsameddin tarafından 689 H (1290 M) tarihinde yapıldığını belirtir, fakat kaynak belirtmemiştir. s.246.

Sekizgen tuğla pabuca geçişi yumuşatmak için, sekizgenin alt kenarında yarım pramidal çıkıntılar kullanılmıştır. Pabucun her kenarı 1.56m. eninde, 2.07m. yüksekliğindedir. Sekizgen kenarın her yüzünde 0.05m. içeriye girinti yapacak şekilde; 1.06m. x 1.68m.'lik panoların içinde, 0.57m. x 1.30m.'lik sivri kemerli sağır nişler bulunmaktadır. Pabucun üzerinde 0.30 m. yüksekliğinde düz sekizgen bir silme mevcuttur. Bunun üzeri bir sıra firuze renkli sırlı tuğla ile nihayetlendirilmiştir. Gövde ile pabucun arasında, tuğladan, birbirini ters düz olarak takip eden yarım piramidal parçalar bulunmaktadır. Bunun üzerinde yine bir sıra firuze renkli çini dolanmaktadır.

Gövde, tuğladan kilit örgü ile inşa edilmiş olup, +19.39 kotuna kadar devam etmektedir. +11.77 kotunda bir sıra firuze renkli çini mevcuttur. Güneydoğu ve kuzeybatı cephelerine 2 adet mazgal pencere açılmıştır.

Bu minarede şerefeye geçiş alışıl gelmiş geçiş elemanlarından farklı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. +19.39 kotunda gövdeden, sekizgen plânlı geçiş elemanı ile şerefeye geçiş sağlanmıştır³). Bu bölüm şerefeye doğru genişlemektedir. Üzerindeki izlerden, eskiden buranın yer yer çinilerle kaplanmış olduğunu söyleyebiliriz. Sekizgen tuğla şerife korkuluğu, 0.25m. kalınlığa sahip olup, şerife tabanından itibaren 1.02m. yüksekliktedir.

Gövdeye göre oldukça dar olan tuğla peteğin yüksekliği 4.78 m.'dir.

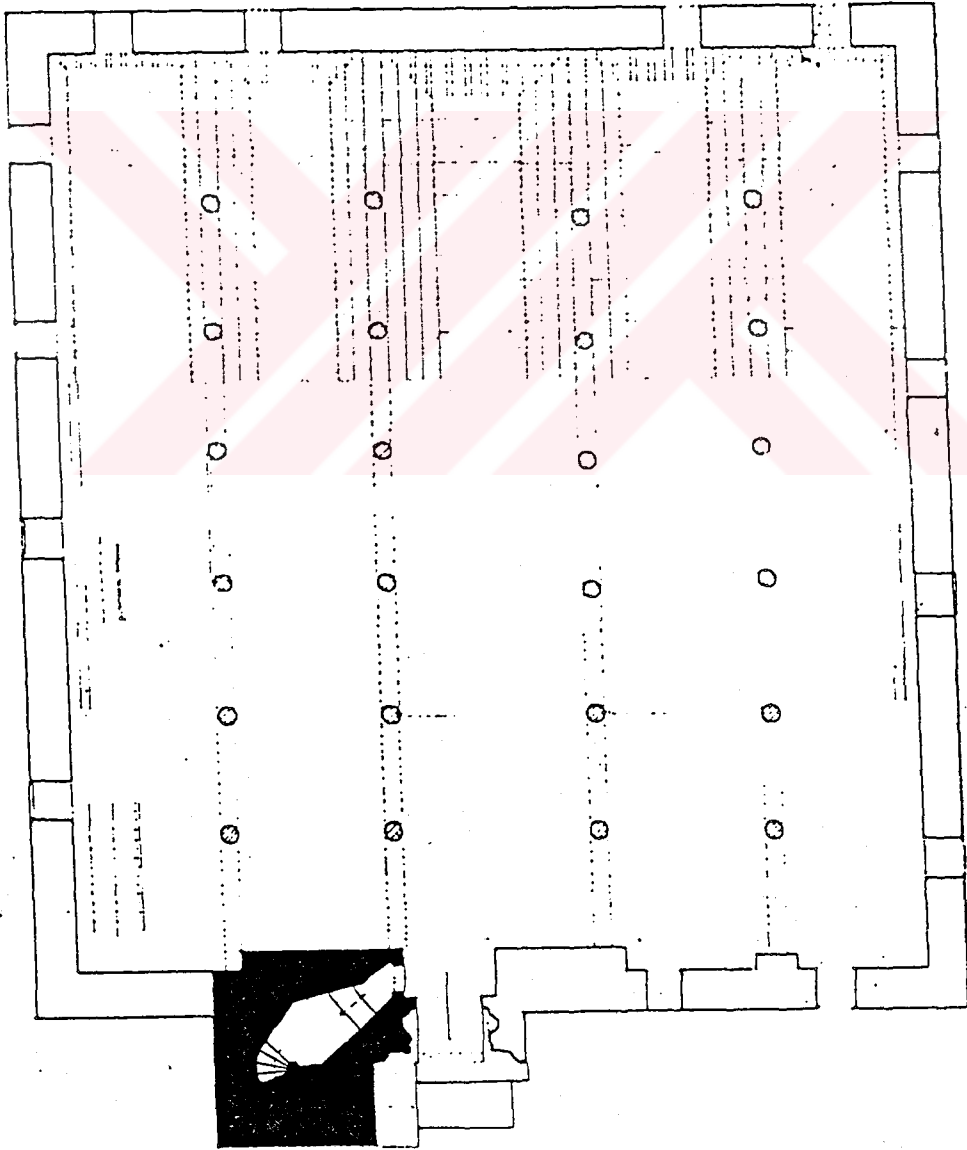
Peteğin üzeri, kurşun kaplı konik bir külâhla örtülmüş ve üzerine bir alem oturtulmuştur.

Minareye çıkış, caminin kadınlar mahfilinden sağlanmış olup, giriş kapısı portalin hemen solunda yer almaktadır. Kemerli kapısı zeminden 0.41 m. yukarıdadır. Girişte, düzgün bir geometrisi olmayan, yaklaşık 0.90m. x 3.25m.'lik sahanlığın üzeri 2.60m. yükseklikteki bir tonozla kapatılmıştır. Daha sonra 0.80m. genişliğinde ve 5.00m. yüksekliğindeki tuğla basamaklı merdivene geçilmiştir. Basamakların genişliği çekirdekte 0.06m. - 0.13m.; gömlekte 0.28m. - 0.34m.; yükseklikleri 0.34m. - 0.45m. arasındadır. 0.04m. - 0.045 m.'lik 3 sıra halindeki tuğlaların arası 0.02m. - 0.025m.'lik harçla doldurulmuş en üstte 0.13m.'lik bir ahşapla tamamlanmıştır.

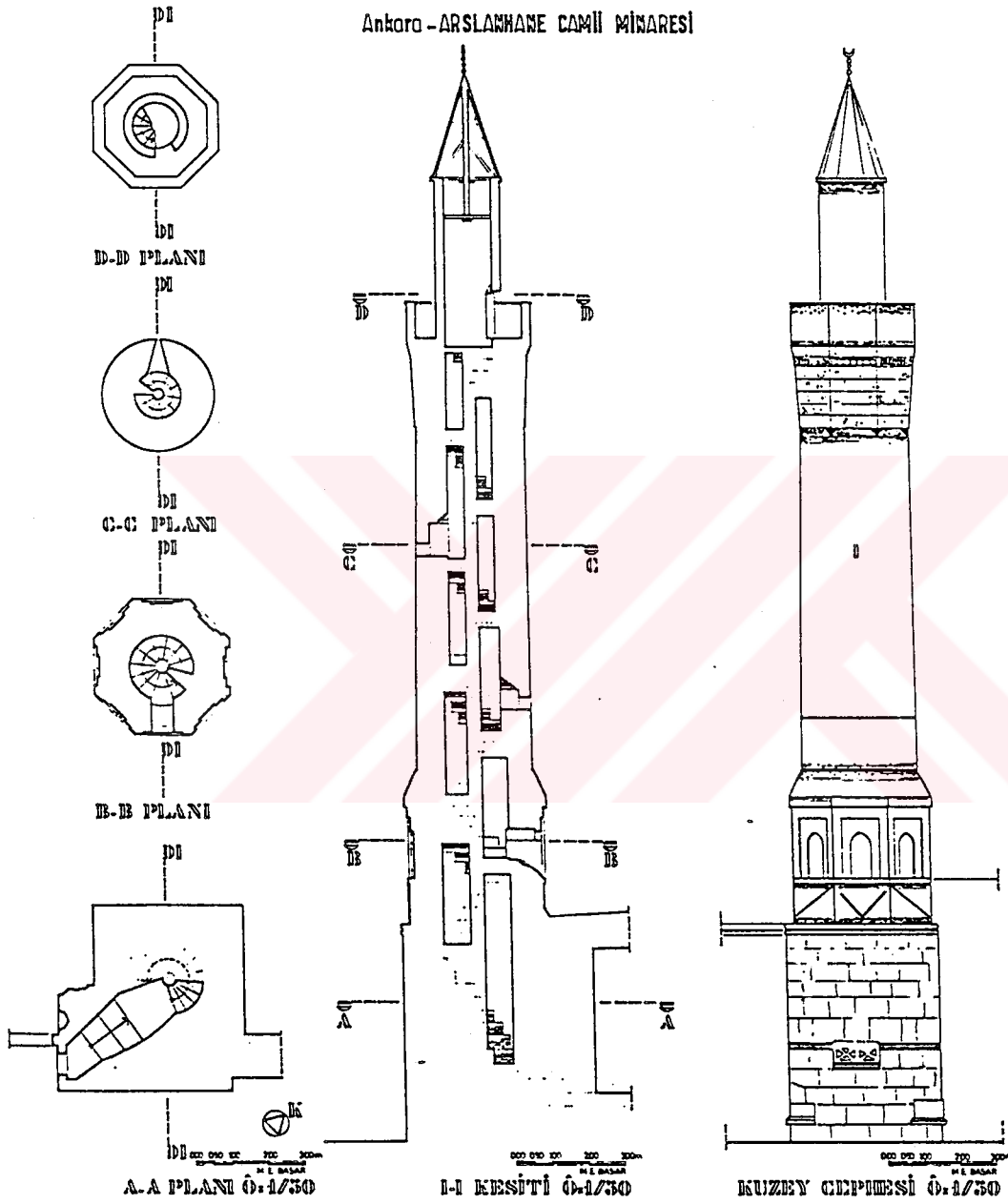
³ BAKIRER, Ö., 1981, Silindirik gövdenin şerife altında altıgene dönüştüğünü belirtir ve bu şekildeki tek örnek olduğunu söyler. Burada silindirik gövde altıgene değil sekizgene dönüşmektedir. Sadece bu örnek değil, Malatya Ulu Caminde de bu durum söz konusudur. s.347.

Merdiven yüksekliği 2.85m. - 2.56m. arasında değişmektedir. Basamak altları, aynı basamak üstü gibi düşünülmüş ve ona göre inşa edilmiştir. Basamağın üst kısmına konan 0.13m.'lik ahşap kısım, kendinden sonraki basamağın alt kısmına gelecek şekilde devam ettirilerek, basamaklar, aynı taş merdiven sistemindeki basamaklar gibi inşa edilmiştir. Merdivenin yedeksiz olarak inşa edilmesinden dolayı bu minare XII.-XIII. yüzyılda yapılan tuğla örneklerden, merdiven sistemi bakımından ayrılır. Basamaklar, 61. basamakta şerefeye çıkışı sağlayan sahanlıkta son bulmaktadır. 0.52m. x 1.50m.'lik şerefe kapısı kibleye açılmaktadır.

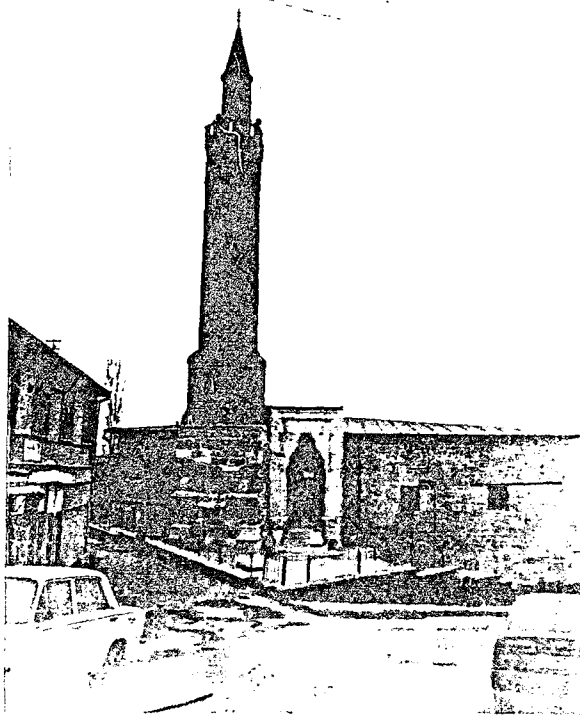
Petek bölümü gövdeye nazaran oldukça dar olup, içi boş bir silindir gibidir. Külâh bölümü petek duvarına oturtulmuş olan ahşaplarla taşınmaktadır



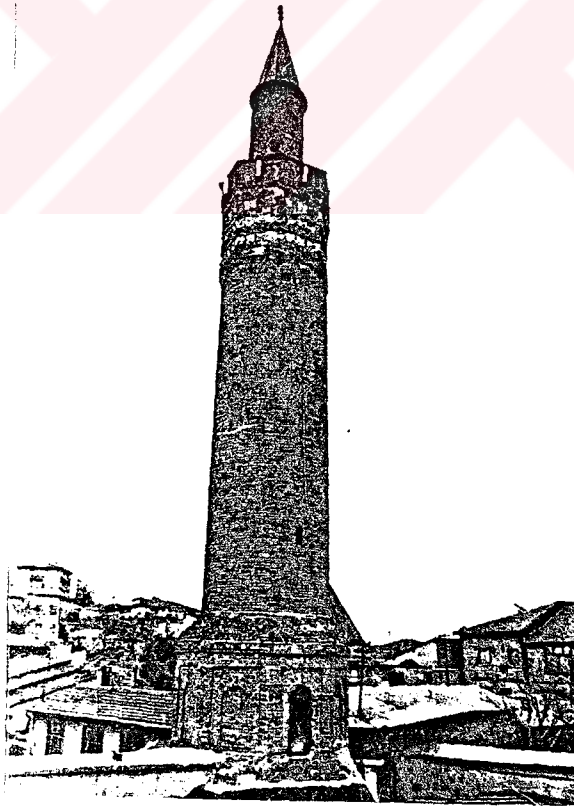
Şekil 2.32.55. Ankara Aslanhane Camii planı



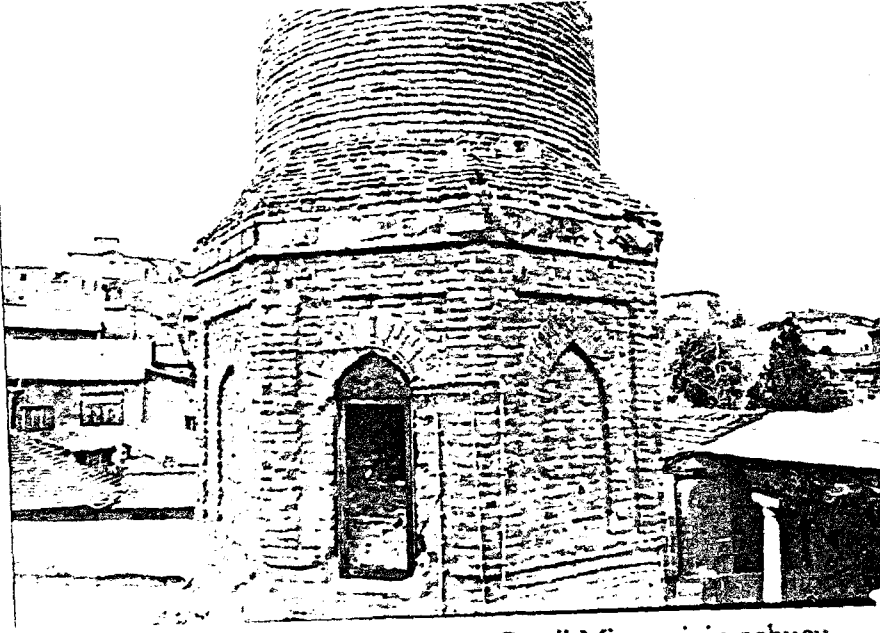
Şekil 2.32.56. Ankara Aslanhane Camii Minaresi rölövesi



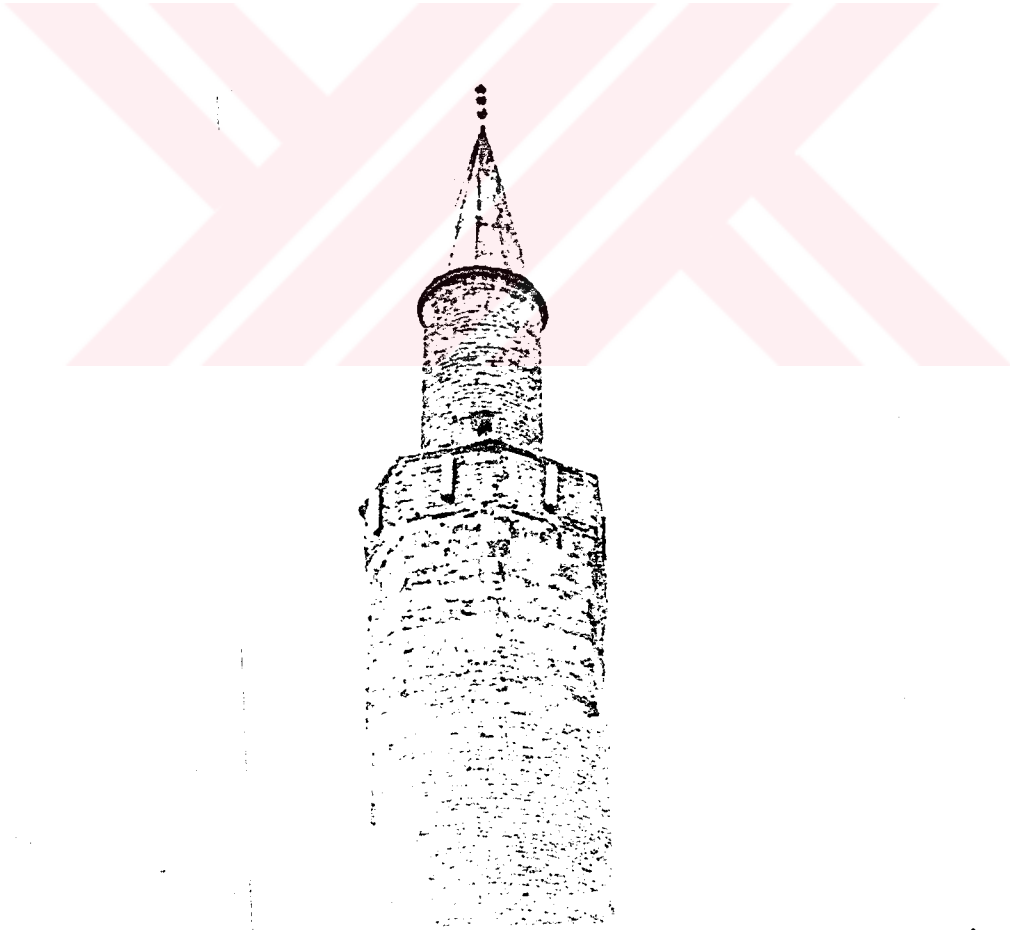
Resim 2.32.158. Ankara Aslanhane Camii



Resim 2.32.159. Ankara Aslanhane Camii Minaresi



Resim 2.32.160. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin pabucu



Resim 2.32.161. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin şerefesi ve peteği



Resim 2.32.162. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.32.163. Ankara Aslanhane Camii Minaresinin basamak altı detayı

2.33. Erzurum HATUNİYE MEDRESESİ MİNARESİ

Tip: DII

Şekil: 2.33.57, 2.33.58

Resim: 2.33.164, 2.33.165, 2.33.166, 2.33.167, 2.33.168, 2.33.169

Hatuniye Medresesi, kent merkezinde Ulu Cami'nin güneydoğusundadır.

Medresenin yapım tarihi için bugüne kadar çelişkili tarihler ileri sürülmekteyse de, bu tarihlendirmeler medresenin giderek daha geç dönemde yapıldığı görüşünü güçlendirmektedir⁽¹⁾. Medrese ve minarelerin mimarı bilinmemektedir.

Minareler, portalin iki kenerına iki yan kanat halinde yapılmışlardır. Bu minarelerle portal arasında sıkı bir bağ bulunmamaktadır.

Kaidelerin taş bölümü, sade bir şekilde inşa edilmiş, sadece +2.15m. kotundan +5.65m. kotuna kadar silmelerle çevrenmiş yüksek kabartmalar mevcuttur. Girişin sağında bulunan kabartma büyük bir yaprak demeti biçimindedir ve tek tek uzun yaprakların ucunda meyvalar ve ufak kuşlar görülür. Tepe kısmı ikiye ayrılan demetin ucuna çift başlı kartal figürü oturtulmuştur. Demetin sapı ise, kalın bir ay halkasından geçip iki ejder başı halinde çatallaşmıştır. Kabartma, az derinlikte kemerli bir alan içindedir. Bu alanı sınırlayan 3 kalın kaval silme üst bölümü dolandır, yanlarda ejder

¹ ÖGEL, S., 1987, 1252 yıllarında inşa edildiğini kabul eder ve "çift şerefeli portali Anadolu'daki ilk çifte minareli portaldır" demektedir.

Son tarihlendirmelerden birisi de Haluk Karamağaralı'nın tarihlendirmesidir ki, 1291 tarihinde medresenin yapıldığı görüşünü belirtmekte olup, bizce de en uygun tarihlendirme budur. Minarelerin de, bu yıllarda yapıldığını kabul edebiliriz.

Medreseyi ve ona bağlı minareleri yaptıranın kim olduğu kesin bilinmemekle beraber, İlhanlı şehzadesi Keyhata'nın zevcesi Hüdavend Padişah Hatun tarafından yaptırıldığı ihtimali kuvvetlidir.

SÖZEN, M., 1970, Anadolu Medreseleri, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul, s.22-29, 40-49, 58-64, 64-75.

KURAN, A., 1969, Anadolu Medreseleri, Ankara, T.T.K. Basımevi, S. 54-57, 79-82, 92-96, 115-124.

KONYALI, İ.H., 1960, Erzurum Tarihi, Kaleler, İstanbul, s.137.

TUNCER, O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

KARAMAĞARALI, H., "Erzurum'daki Hatuniye Medresesinin Tarihi ve Banisi Hakkında Bazı Mülâhazalar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi III, Ankara, s.209.

başları hizasında sivri tepeli kartuş meydana getirir ve aşağıda kaval silme toparlanıp bir kalın ay halkasından geçerek püskülle tamamlanırlar. Soldaki kabartma sağdakinin aynı olup, sadece kartal motifinin yerine burada düz motifsiz bir kalkan oturtulmuştur. Minarelere çıkış, medrese giriş eyvanının sağındaki kubbeli ve solundaki beşik tonozlu odalardan sağlanmıştır. +11.20m. kotundaki kalın bir silmeden sonra kare bir alan ve onun içinde yer alan daireden meydana gelen; sırlı tuğlalarla tezyin edilmiş levha yer alır. Bu levhanın içinde yazı ile bir kompozisyon oluşturulmuştur. Tuğla kaidenin yan yüzleri de, aynı ön cephelerdeki tablonun boyutlarında ve içinde geometrik tuğla tezyinli sağır bir kemer bulunan bir levha biçimindedir.

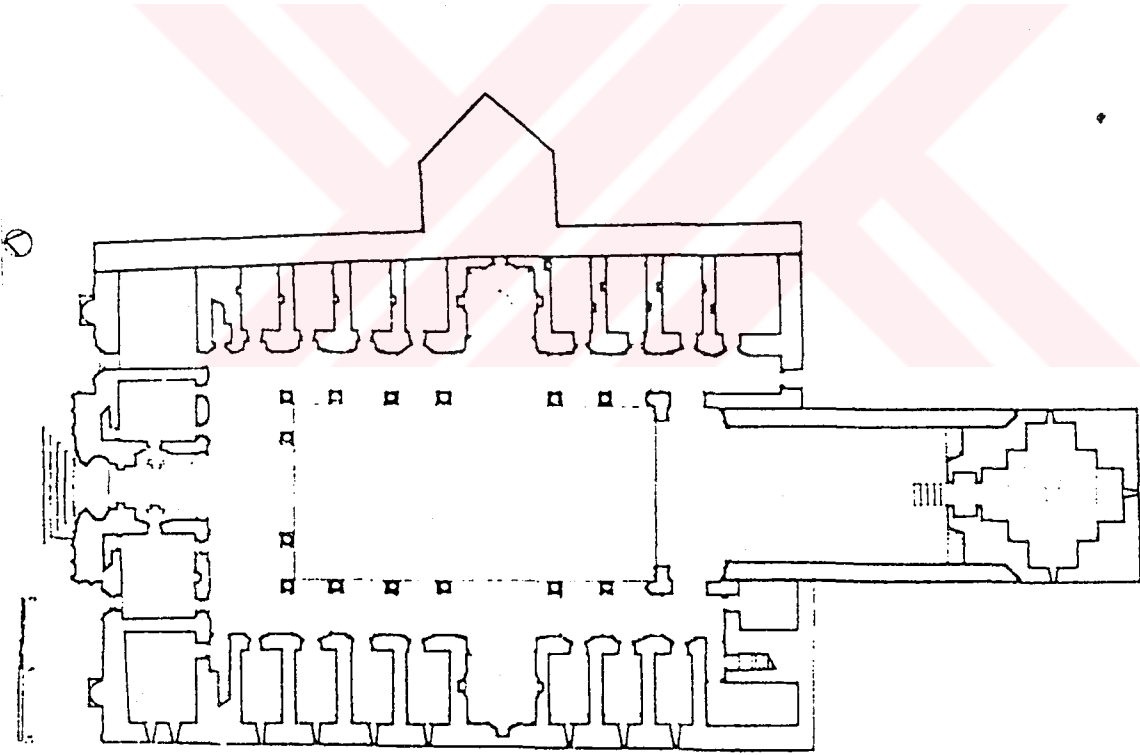
Tuğla çokgen pabucun ön ve yan yüzleri, içinde geometrik tuğla tezyinli sağır kemerlerin bulunduğu dikdörtgen panolarla süslenmiştir. Bu panolardan ön cepheye gelenler, sırlı tuğladan ve daha itinalı bir işçilikle; diğer ikisi ise basit bir şekilde işlenmiştir. Bu pabucun üzerinde, özel profilli tuğlaların düşey olarak yerleştirilmesiyle oluşan bir kuşak mevcuttur. Kuşağın üzerinde 12 dilimli, araları üçgen kesitli düşey çubuklardan oluşan gövde gelmektedir. Gövde üzerindeki dilimler geometrik bir düzende, sırlı tuğlalarla tezyin edilmiştir ki minarenin geometrik düzenlemesi farklıdır. Minarenin gövdesi +25.50m. kotunda son bulmaktadır.

Mukarnaslı şerefeye geçiş bölgesinin birinci sırasının belli bir bölümünde ve ikinci sırada, mukarnas parçalarının bulunduğu bölümdeki kalan parçalara göre mukarnasların da çini tezyinata sahip olduğu söylenebilir. Bu bölümün üzeri ise, betonarme bir külâhla kapatılmıştır.

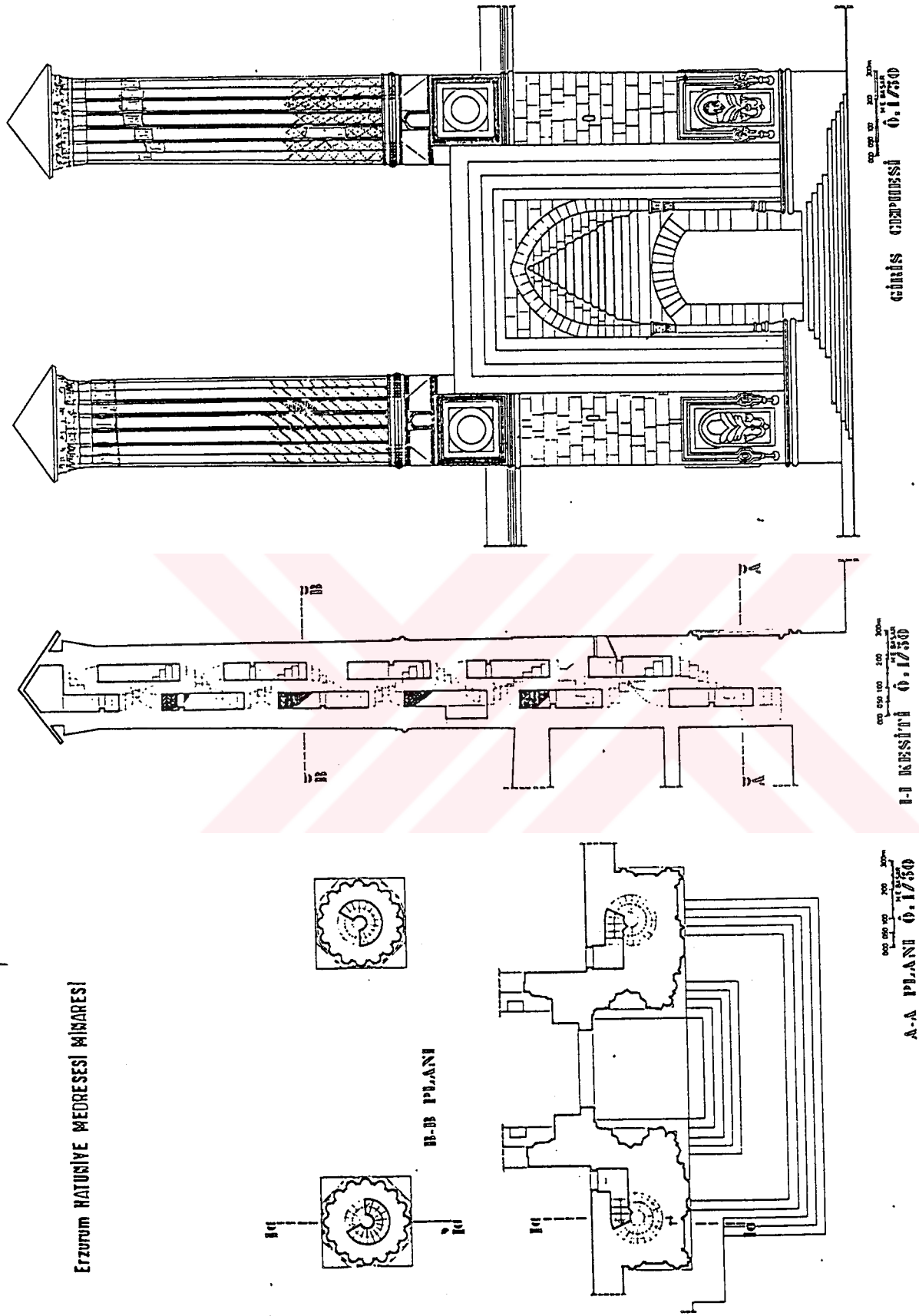
Minarelere giriş, medrese giriş eyvanının sağında ve solunda yer alan odalardan sağlanmıştır. 0.63m. x 1.30m.'lik minare kapısı, odanın zemin kotundan 0.37m. yukarıdadır. Girişte, 0.80m. x 1.03m. ölçüsünde bir sahanlık mevcuttur. Bundan sonra saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselen minare merdiveni bulunmaktadır. Bu merdiven, sol minarede saat ibresi yönünde yükselmektedir. Merdiven genişliği 0.57m.; yüksekliği 2.60m. - 2.80m.'dir. Çekirdek çapı 0.50m., basamak genişliği çekirdekte 0.10m.; gömlekte 0.25m.'dir. Yükseklikleri 0.30m. - 0.32m. arasında değişmektedir. 30. basamaktan sonra tuğla basamaklar başlamaktadır. Taş basamakların altları basamak şeklindedir. Tuğla basamaklar en üstte ahşap, onun altında üç sıra tuğladan inşa edilmiş; altları ise küçük çıkıntılar yapacak biçimde

bindirme tekniğinde yapılmıştır. 34. basamak hizasında 0.65m. x 136m.'lik bir kapı ile dama çıkış sağlanmıştır. Bu bölümde minare genişliği 0.53m. kadar daralmıştır. Minare 3 adet mazgal pencere ile aydınlatılmış; 85. basamakta külâh ile son bulmuştur.

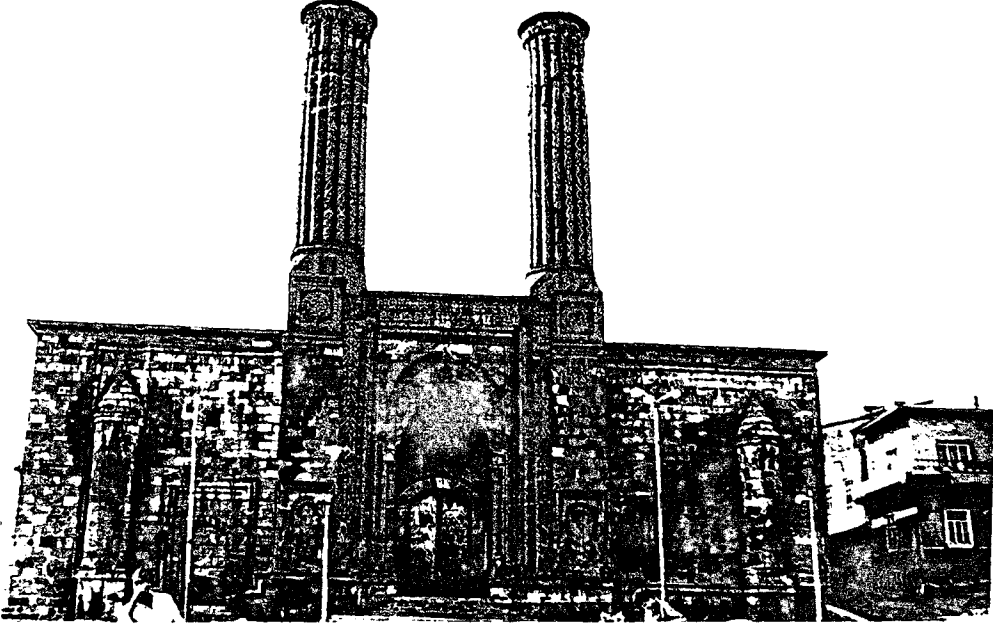
Minareler gövdenin üst bölümleri yatay olarak kaymaya başlayınca, 1980'li yıllarda onarılmıştır. Bu onarımlarda, minarenin dilimli gövdesi, dışarıdan dilimlerin arasına yerleştirilen düşey demir profillerle ve iç bölümle bağlantısını sağlayan vidalarla tesbit edilmiştir. İç kısımda ise gömlek, yaklaşık 0.17 m. kalınlığında betonarme ile kaplanmış; belli kotlarda betonarme kirişlerle çepeçevre sarılarak desteklenmiştir. Yapılan bu onarımla minarenin merdiven genişliği daralmış, kirişlerin geçtiği yerde ise, merdiven genişliği 0.40m.'ye kadar düşmüştür. Minarelerin en üstüne betonarme hatıl atılmış ve dört küçük kolon üzerine betonarme bir külâh yerleştirilmiştir.



Şekil 2.33.57. Erzurum Hatuniye Medresesi planı



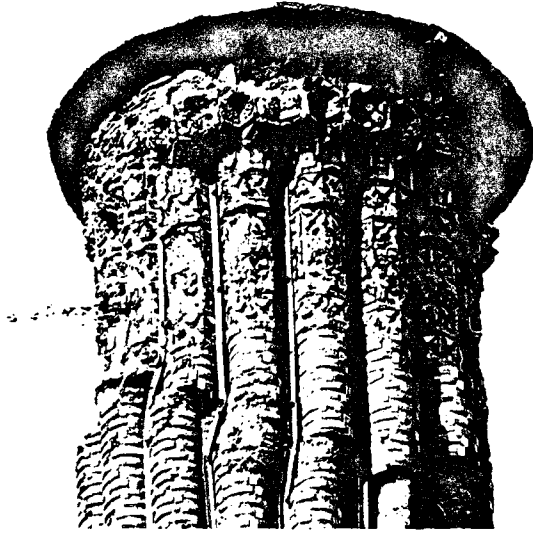
Şekil 2.33.58. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresi rölövesi



Resim 2.33.164. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin genel görünüşü



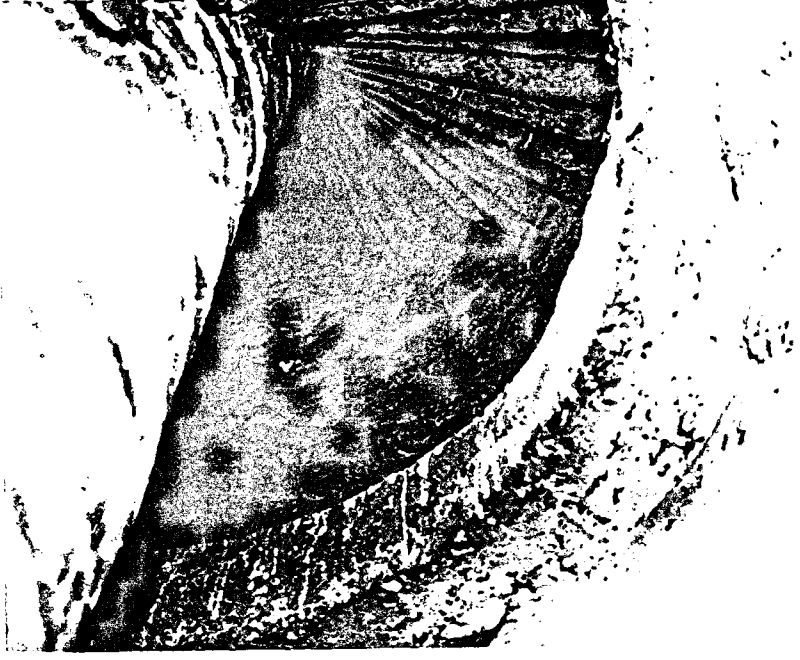
Resim 2.33.165. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin pabucu ve gövdesi



Resim 2.33.166. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin şerefe altı detayı



Resim 2.33.167. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.33.168. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin basamak altı detayı



Resim 2.33.169. Erzurum Hatuniye Medresesi Minaresinin merdiven detayı

2.34. Van KIZIL CAMİİ MİNARESİ

Tip: AII

Şekil: 2.34.59, 2.34.60

Resim: 2.34.170, 2.34.171, 2.34.171, 2.34.173, 2.34.174, 2.34.175

Mevcut kaynaklarda yaptıranı mimarı ve tarihi belli olmayan yapının minaresi hakkında da kesin bir tarihlendirme yapılamamıştır. Ulu Cami'nin minaresiyle benzerliğinden dolayı, bu minareyi de XIII. yüzyılın sonuna tarihlendirmek mümkündür⁽¹⁾. Minare, caminin kuzeybatı duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir.

Minarenin kaidesi taştan inşa edilmiş olup, dikdörtgen prizma şeklinde yükselmektedir. Zeminden itibaren +3.30m. kotuna kadar devam eden taş kaidenin alt bölümleri harap bir vaziyettedir. Bu kısımda, kaplama taşlarının büyük bir bölümü yok olmuş, alttan moloz taş duvar örgüsü ortaya çıkmıştır.

Kare kaideden sonra, büyük bir kısım yıkılmış olan sekizgen prizma pabuca geçilmiştir. Bu kısımda 0.40m. yüksekliğindeki taş sırasından sonra, +3.70m. kotunda tuğla örgüye geçilmiştir. Bu bölümdeki tuğlalar, yatayda derzler arasında boşluklar meydana getirilecek (baklava motifi) biçiminde yapılmışlardır.

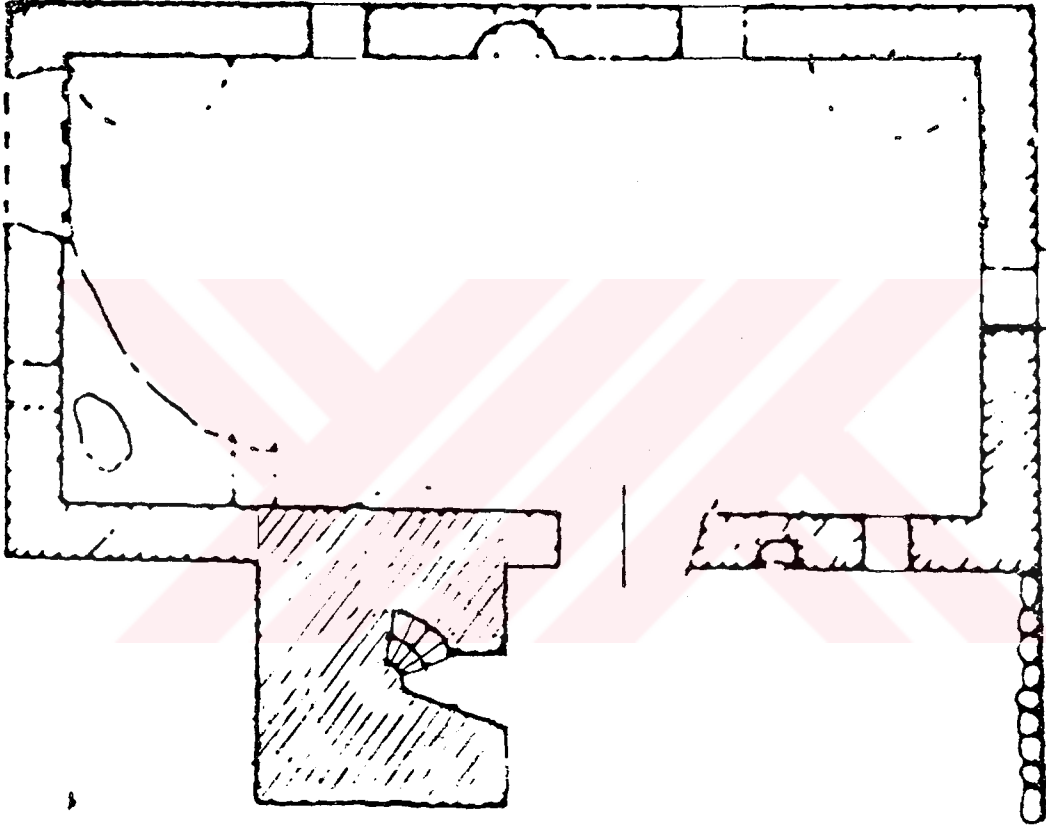
Sekizgen pabucun üstünde, +12.50m. ile +13.55m. arası geometrik dekorlu bir şerit bulunan, tuğla (baklava motifi) gövde yer almaktadır. Gövdenin özellikle kuzeybatı bölümündeki kısmı dökülmüş, motifler kaybolmuştur. Gövde iki adet pencere ile aydınlatılmıştır. Gövde 17.75m. kotunda son bulmaktadır.

Minareye giriş, kuzey-doğu yönünde bir kapıdan sağlanmıştır. Bu kapının büyük bir bölümü yıkık olduğu için, yüksekliği ve şekli belli değildir. Girişte 1.08m. x 1.25m.'lik bir sahanlığı vardır. Saat ibresinin tersi yönünde dönerek yükselen merdivenin genişliği 0.79m.; çekirdeğin çapı ise 1.20m.'dir. İlk oniki basamak taştan inşa edilmiş olup, nhıtları 0.20m. - 0.27m. arasındadır. Bunlar çekirdekte 0.15m., gömlekte 0.30m. ile 0.35m. arasındadır. 12. basamaktan sonra tuğla basamaklar başlamakta ve 64. basamakta son bulmaktadır. Ortalama 0.27m. yüksekliğe sahip olan tuğla basamaklar, en üst kısımda ahşap ve 3 sıra tuğla dizisinden oluşmuşlardır. Bu

¹ EVLİYA ÇELEBİ, 1986, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, Üçdal Neşriyat, C.3-4, s.552

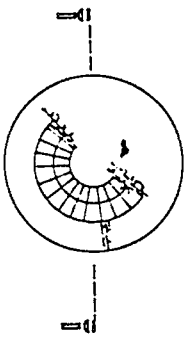
basamakların büyük bir çoğunluğu bugün harap olmuş, basamak özelliğini kaybetmiştir.

Minare, 2 adet mazgal pencere ile aydınlatılmıştır. Tuğla çekirdeğin çapı en üstte 1.00 m. ye düşmüştür. Basamakların altı, taş basamaklarda basamaklar halinde, tuğla basamaklarda ise tuğlaların bindirme tekniğinde birbiri üzerinden taşırılması şeklindedir.

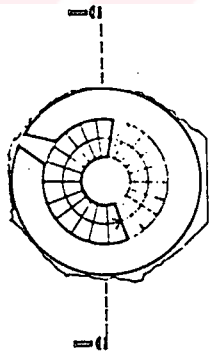


Şekil 2.34.59. Van Kızıl Camii planı

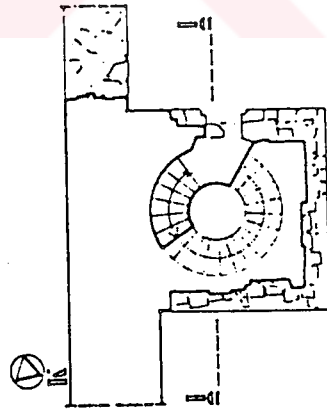
VAN KIZIL MİNARE



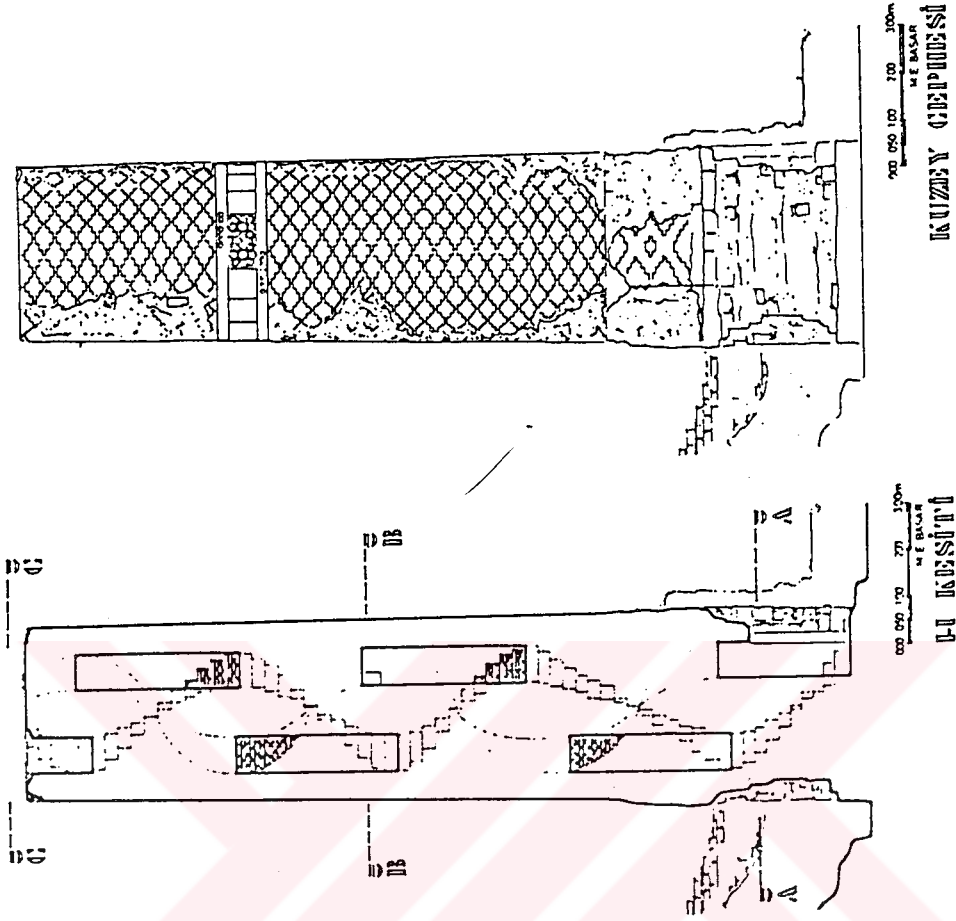
C-C PLANI



D-D PLANI



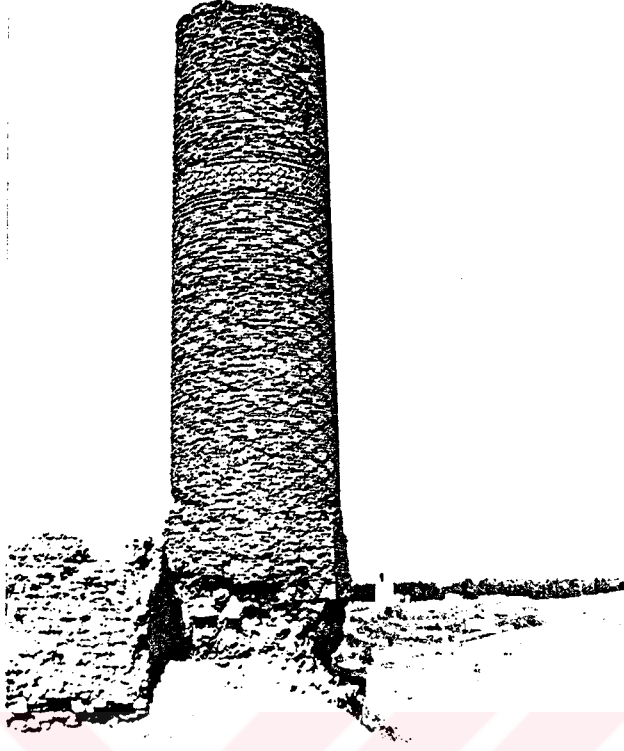
A-A PLANI



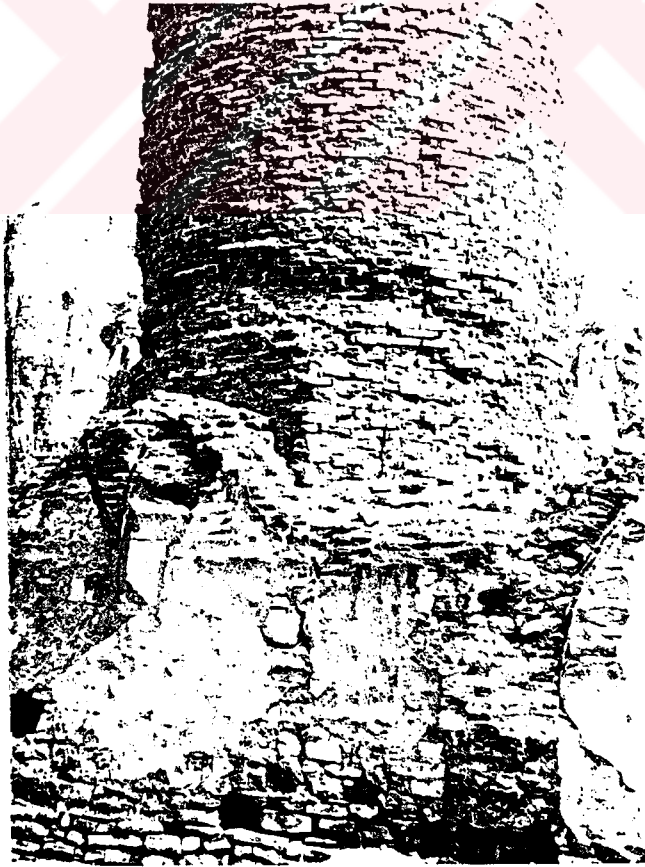
B-B

A-A

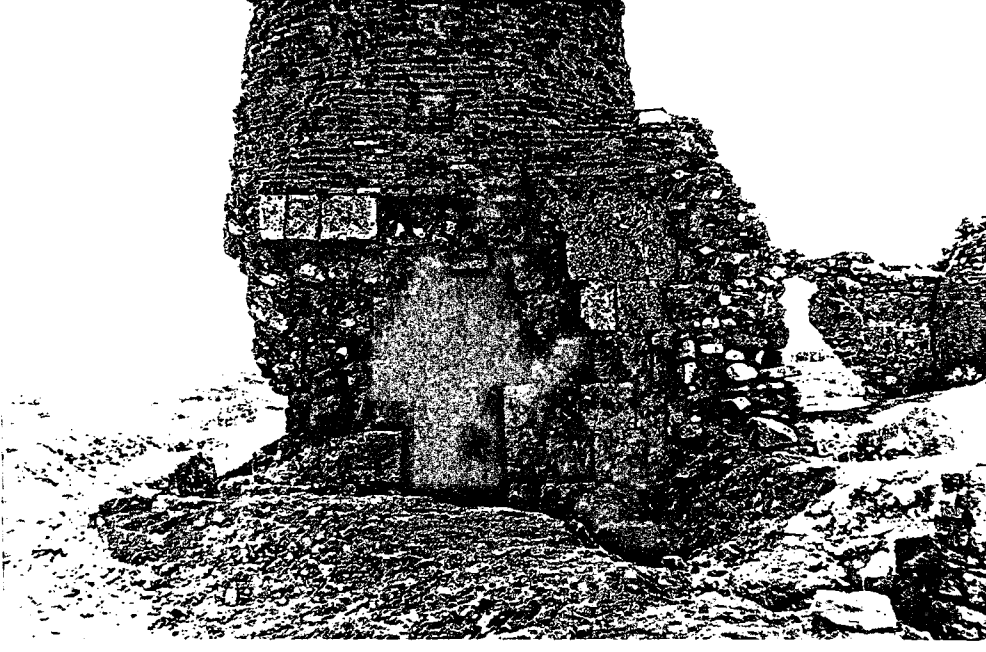
Şekil 2.34.60. Van Kızıl Camii Minaresi rölövesi



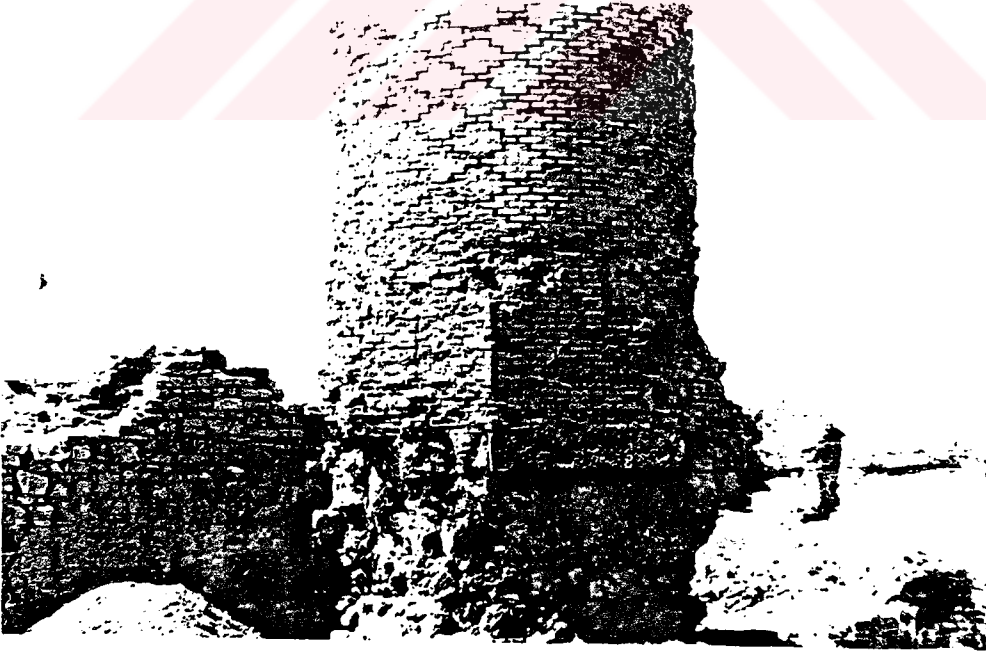
Resim 2.34.170. Van Kızıl Minare genel görünüşü



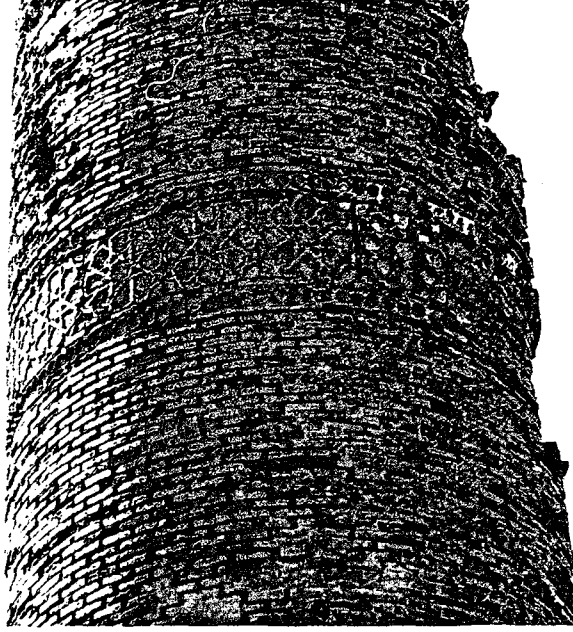
Resim 2.34.171. Van Kızıl Minare'nin kaide görünüşü



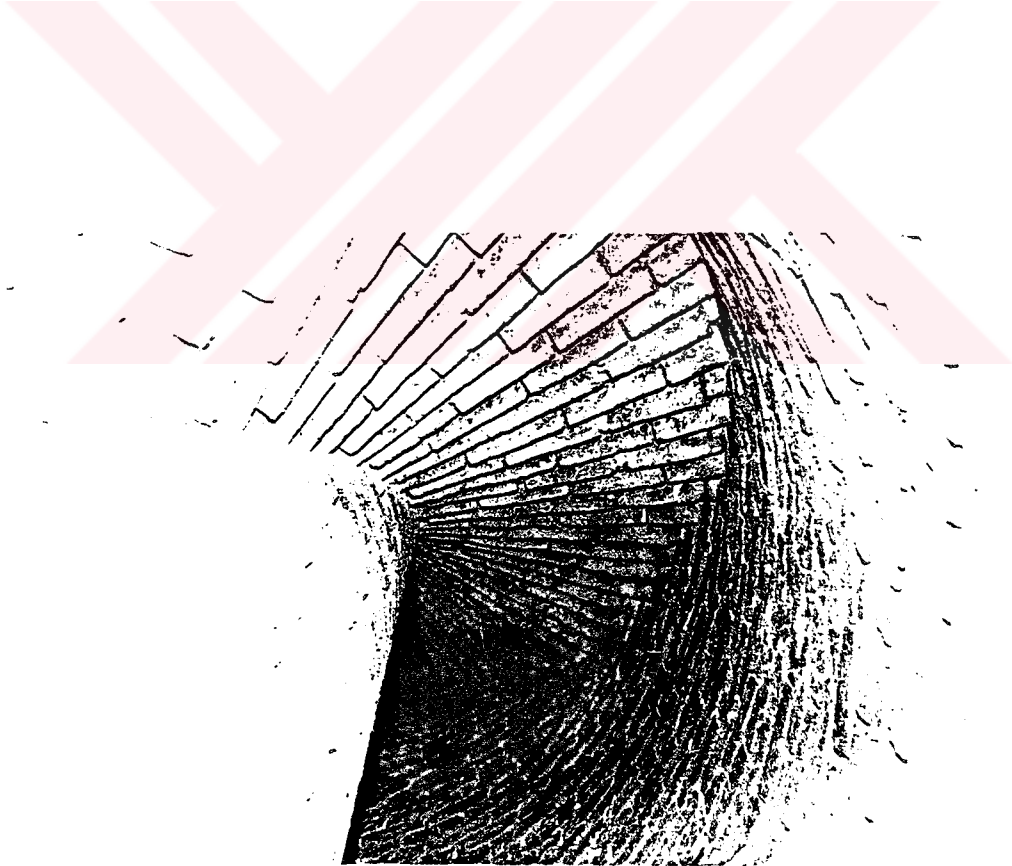
Resim 2.34.172. Van Kızıl Minare'nin giriş kapısı



Resim 2.34.173. Van Kızıl Minare'nin pabucu



Resim 2.34.174. Van Kızıl Minare'nin gövdeden detay



Resim 2.34.175. Van Kızıl Minare'nin basamak altı detayı

3.İNCELEME

3.1. XII.- XIII. Anadolu Minarelerinin Bölge ve İllere Göre Dağılımı

1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra, dağılan Büyük Selçuklu Devletinin yerine bağımsız küçük devletler (Hasankeyf, Mardin, Diyarbakır ve Harputta Artukoğulları (1102-1408), "Atabek" sıfatıyla; Sincar ve Musul'da Zengioğulları (1127-1233), Erbil'de Begteginliler (1132-1233)) kurulmuş, daha sonra bu devletler Anadolu Selçuklu ve Karakoyunlu'ların hakimiyetine girmişlerdir (¹).

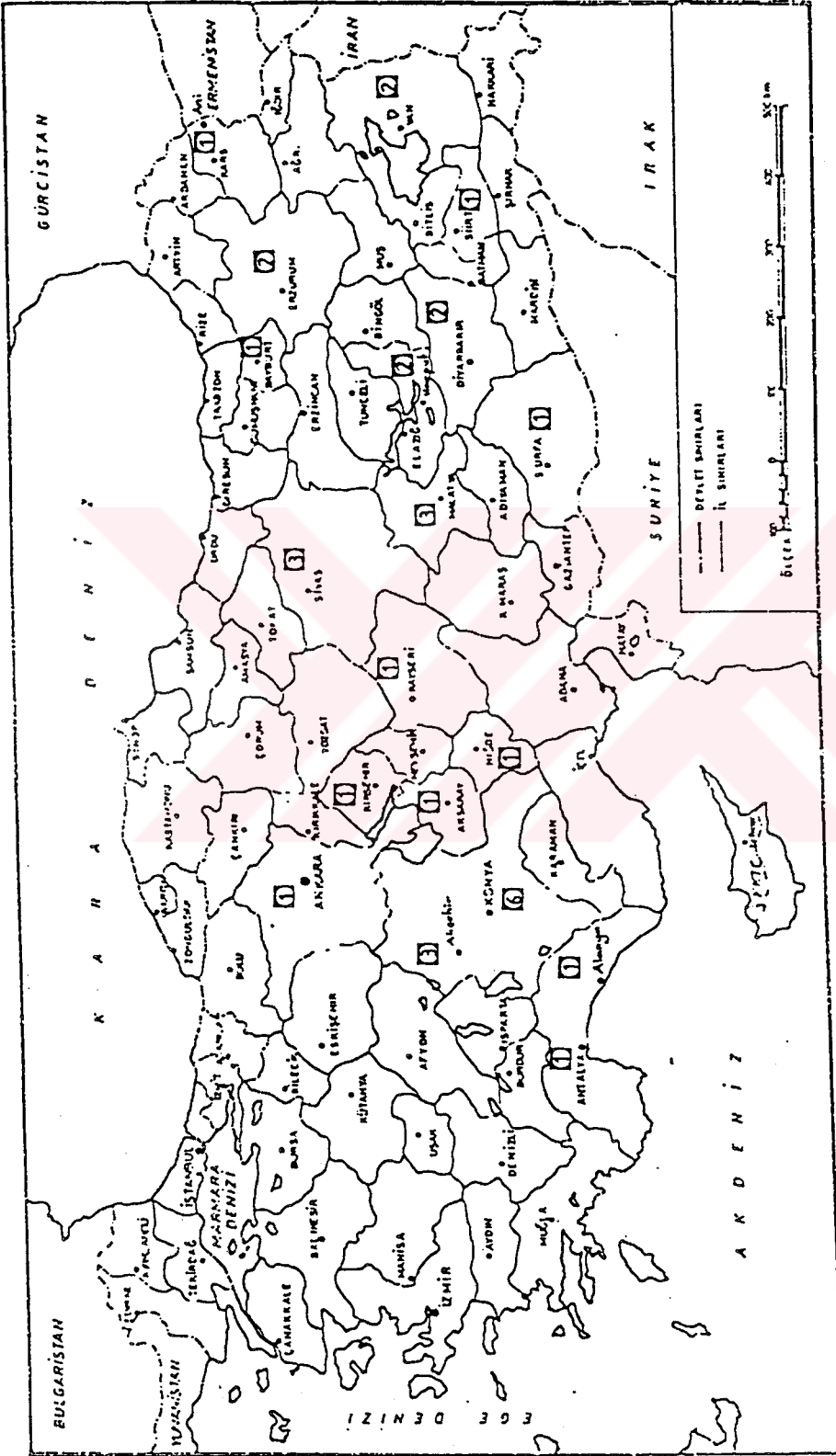
Anadolu'da XII. ve XIII. yüzyıllar arasında inşa edilen minarelerin çoğunluğu (%74'ü) Anadolu Selçukluları'na aittir.

YAPILDIĞI DÖNEM	BÖLGELER	İLLER	SAYI LARI	BÖLGE İÇİNDEKİ %'si	TOPLAM İÇİNDEKİ %'si	GEREÇ	TOP LAM	%
İlhanlı +	DOĞU ANADOLU	Erzurum	2	20	5.9	Tuğla	10	29.4
Selçuklu		Kars-Ani	1	10	2.9	Taş		
Artukoğulları		Elazığ-Harput	2	20	5.9	Tuğla		
Selçuklu		Van	2	20	5.9	Tuğla		
Selçuklu		Malatya	3	30	8.8	Tuğla		
Selçuklu	D.KARADENİZ	Bayburt	1	100	2.9	Tuğla	1	2.9
Atabekler	GÜNEYDOĞU ANADOLU	Siirt	1	25	2.9	Tuğla	4	11.76
Nisanoğulları		Diyarbakır	2	50	5.9	Taş		
Zengiler		Şanlıurfa	1	25	2.9	Taş		
Selçuklu + İlhanlı	İÇ ANADOLU	Sivas	3	17.6	8.8	Tuğla	17	50
Selçuklu		Kayseri	1	5.9	2.9	Tuğla		
Selçuklu		Niğde	1	5.9	2.9	Taş		
Selçuklu		Konya	6	35.3	35.3	Tuğla		
Selçuklu		Konya-Akşehir	3	17.6	8.8	Tuğla		
Selçuklu		Kırşehir	1	5.9	2.9	Tuğla		
Selçuklu		Ankara	1	5.9	2.9	Tuğla		
Selçuklu		Aksaray	1	5.9	2.9	Tuğla		
Selçuklu		Antalya	1	50	2.9	Tuğla		
Selçuklu	AKDENİZ	Antalya-Alanya	1	50	2.9	Tuğla	2	5.9
TOPLAM:			34		100		34	
Selçuklu								74
Diğerleri								26

Doğu Anadolu Bölgesi'nde 5 ildeki minare sayısı 10 tane olup, tuğla minarelerin çoğunluğu Selçuklu döneminde inşa edilmiştir. Güneydoğu Anadolu'daki 3 ilde 4 adet minarenin 3 tanesi taş, 1 tanesi tuğladandır. Doğukaradeniz Bölgesi'nde Selçuklu döneminden kalma 1 adet minare vardır. 17 ildeki minarelerden bir tanesi İlhanlılar, diğerleri ise Selçuklu dönemine aittir. İç Anadolu Bölgesi, 17 tuğla

¹ ULUÇAM Abdüsselam, 1990, Irak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler, Sosyal Bilimler Dergisi, Van, Cilt:1, Sayı:1, s.17-18

minareyle birinci sırada yer alır. Akdeniz Bölgesinde 2 ilde 2 adet Selçuklu minaresi bulunmaktadır.



Minarelerin Anadolu'daki dağılımı

3.2. Yapıdaki Yeri

MINARELER	Yapıdan ayrı	Yapıya bitişik	Harim içinde	Taçkapıda
Kars - Ani Menüçehr Mescidi M. 1072 - 1092		ku. duvarı doğu ucu		
Diyarbakır Ulu Cami H.550 / M.1155		kible duvarı sağ		
Diyarbakır İç Kale'de Hz. Süleyman Cami H.555 / M. 1160		ku. duvarı doğu ucu		
Urfa Ulu Cami XII.y.y'n üçüncü çevresi	k.doğu			
Elazığ - Harput Ulu Cami H.551-561 M.1155 -56/-1165-66			k.batı duv. içeriden	
Siirt - Ulu Cami H. 523/ 1128 - M.1129	k.doğu (+)			
Erzurum Tepsi Minare XII. yüzyıl ikinci yarısı	batı			
Sivas Ulu Cami XIII. yüzyıl başları		kible duv. doğu köşe		
Van Ulu Cami XII. y.y'n ikinci yarısı		ku. duvarı batı ucu		
Kayseri Ulu Cami XII. Yüzyıl		batı kapısı güneyi		
Konya Hoca Hasan Mescidi XII. y.y'n sonu XIII. y. yılın başı		gü. son cemaat doğusu		
Niğde Alaeddin Cami H. 622 / M. 1223		girişin kuzeyinde		
Bayburt Ulu Cami XII. Yüzyıl	k.batı			
Konya Zemburi Mescidi XIII. y.y'n ilk yarısı		gü. son cemaat batısı		
Konya Sırcalı Mescidi XII. y.y'l		girişin kuzeyinde		
Akşehir Ulu Cami H 610 / M 1213	k.doğu			
Akşehir Gündük Minare Mescidi H. 624 / M. 1226		kible duvarı doğu köşe		
Konya Hatuniye Mescidi H. 627 M. 1230	kuzey (+)			
Alanya Akşehi Mescidi H. 627 M. 1230	k. batı (+)			
Antalya Yivli Minare XIII. y.y'l	batı			
Malatya Ulu Cami H. 645 / M.1247			k.batı duv. içeriden	
Akşehir Taş Medrese Mescidi H. 648 / M. 1250				
Konya Sahip Ata Camii H. 656 / M. 1258				üstünde batıda
Malatya İsimsiz Minare XIII. y.y'l	-			
Aksaray Kızıl Minare XIII. y. yılın ilk yarısı	g.batı (+)			
Malatya Ak Minare XIII y. yılın II. yarısı		mescidin ku. duv.batısı		
Konya Sahip Ata Darül-Hadisî H. 663 / M. 1264		mescidin gü. son cemaat güneyi		
Sivas Cüveynî Darül-Hadisî H 670 / M.1271				iki yanında
Sivas Sahip Ata Medresesi H.670 M.1271				üstünde
Kırşehir Cacahev Medresesi H. 671 / M. 1272	g.batı (+)			
Elazığ-Harput Arap Baba (Alaca) Mescid H. 678 / M.1279				girişin sağında (+)
Ankara Ahi Şerafoddin (Aslanhan) Cami H. 689/ M.1289				k. por. solunda (+)
Erzurum Hatuniye Medresesi 1291				iki yanında
Van Kızıl Cami XIII.y.y'n sonu		girişin kuzeyinde		
TOPLAM:34 Minare	11 adet (% 32,35)	15 adet (% 44,12)	2 adet (% 5,88)	6 adet (% 17,65)

Yapıdan Ayrı Olarak İnşa Edilmiş Minareler

Bunların çoğunluğu XIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmişlerdir. Bu minarelerden (+) işaretli olan 5 tanesi önceden yapı ile bitişik olarak inşa edildikleri halde, yapıların yıkılması veya yenilenmesi sonucu yapı kitleleri ile bağlantıları kopmuştur. Bu minareler bitişik minareler grubunda değerlendirilebilir. Fakat bugünkü durumları gözönüne alınarak, yapıdan ayrı olarak inşa edilmiş minareler grubunda yer verilmiştir.

Yapıya Bitişik Olarak İnşa Edilmiş Minareler

Bunlar, bağlı bulundukları yapıya organik olarak bağlanmadan, yapıdan bir çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmişlerdir.

Kitle İçindekiler

Bu minarelerin ait oldukları yapı ile organik bir bağları yoktur. Genellikle minare kaidesinin bir kenarı ile, bağlı oldukları yapının dış duvarı ortaktır. Kaide bölümü içeriye doğru bir çıkıntı meydana getirir.

Bu gruba giren iki minarenin de girişleri içeriden olup, özgün hallerini kaybetmişlerdir. Her iki minarede de, camii ile birleşim detayları acemicedir. Bağlı bulundukları camilerle farklı zamanlarda yapılmışlardır.

Tačkapı ile Birlikte Tasarlanan Minareler

Bu minareler ya portalin üzerinden yükselirler veya portalin bir kenarından çıkıntı meydana getirecek şekilde yerleştirilmişlerdir.

Tačkapının Yanlarında Yükselen Minareler

Anadolu'nun Moğollar tarafından istilasından sonra, mimaride portal üzerinden yükselen minareler görülmeye başlar. Bu minareler, cami ve medrese yapısı olduğuna bakılmadan, bir moda gibi uygulanmıştır.

Anadolu öncesinde tačkapıların üstünde yükselen minareler, ilk önce Azerbaycan-Nahçıvan-Mümine Hatun kümbetini çevreleyen (1186) yapıda görülmektedir. Anadolu'da ise, minarenin tačkapı üzerinde yükselmesi, İlhanlılar zamanında olmuştur⁽¹⁾. Anadolu'da bu gruba giren ve XII.-XIII. yüzyılda yapılmış dört adet yapı bulunmaktadır.

Konya Sahip Ata Camii'nin tačkapısı üzerinde bir adet minare bulunmaktadır. İkinci minarenin ne zaman yıkıldığı veya var olup olmadığı tartışmalıdır⁽²⁾. Bugünkü şekliyle tačkapı, üzerinde tek minarenin bulunduğu ilk örnektir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen bu minareleri, 1335 tarihli Niğde Sungur Bey Camisi izler.

¹ TUNCER, O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

² TUNCER, O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.

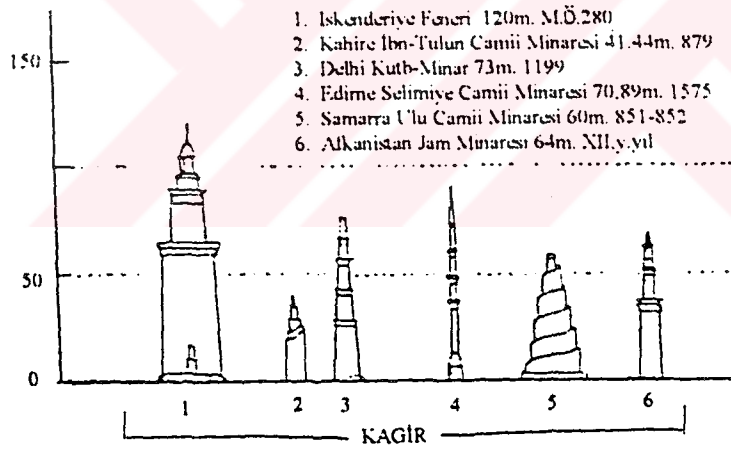
Taçkapının Bir Kenarına Bitişen Minareler

Bu minareler, portalin sağında veya solunda yer alırlar. Kaideleri, portal kitlesinden bir çıkıntı meydana getirecek şekilde dışarı doğru taşırılmıştır. Bu sebeple, organik bağ meydana getirilmeden portal üzerinde yükselirler.

2.3. Formu ve Bölümleri

İslâm sanatında minarenin şekillenmesinde ve yüksek bir kule görünümü almasındaki ilk amaç, ezanı çok uzaklara duyurabilme çabası olmuştur. Önceleri mescitlerin damı bu amaçla kullanılmış kullanılmış, zamanla mescitlerin yanına yapılan minareler bu görevi üstlenmişlerdir.

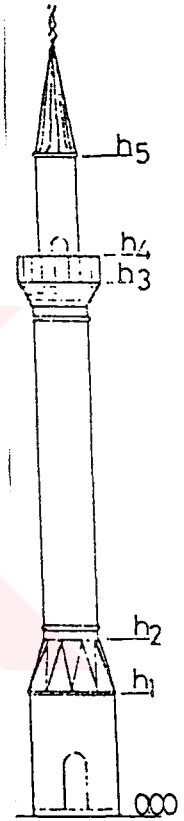
Zamanının en yüksek yapılarından olan minareler, 20. yüzyılda betonarme ve çelik yapı sistemlerinin gelişmesi ile yükseklikte birinci olma özelliklerini kaptırmışlardır (¹)



¹ Hannover Mannesmann Fab. Çelik Kulesi 120m. 1954
Tokyo Televizyon Kulesi 333m. 1958
Aden Meteoroloji Kulesi 89m. 1955
Stuttgart Televizyon Kulesi 212m. 1955
Doğu Berlin Televizyon Kulesi 365m.1969
Frankfurt Televizyon Kulesi 331m.1979
Moskova Televizyon Kulesi 537m. 1965
Toronto CN-Tower 549m. 1974

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin, kendi aralarında yüksekliklerine göre, belli bir düzen içerisinde sıralandıkları gözlenir.

MİNARELER		YÜKSEKLİKLER					
		h_1	h_2	h_3	h_4	h_5	
Kars - Ani Menüçür Mescidi	1072 - 1092				29.00		X
Diyarbakır Ulu Cami	H.550 / M.1155						
Diyarbakır İç Kale'de Hz. Süleyman Cami	H.555 / M.1160						
Urfa Ulu Cami	XII.y.y'nin üçüncü çeyreği	7.85			28.20	32.00	
Elazığ - Harput Ulu Cami	H.551-561 / M. 1155 - 56 (1165 - 66)	6.10	9.30	15.70	16.50	18.70	
Siiirt - Ulu Cami	H. 523 / M.1128-1129						
Erzurum Tepesi Minare	XII. yüzyıl ikinci yarısı	3.70		18.50	19.10	23.50	
Sivas Ulu Cami	XIII. yüzyılın başları	2.42		30.00	31.00	34.40	
Van Ulu Cami	XII. y.y'nin ikinci yarısı	3.70			6.80		X
Kayseri Ulu Cami	XII. Yüzyıl	9.90	15.10	33.80	34.80	39.70	
Konya Hoca Hasan Mescidi	XII. y.y'nin sonu XIII. y. yılın başı	4.25		12.20	13.20		X
İkinci Şeref				27.90	28.90	34.60	
Niğde Alaeddin Cami	H. 622 / M.1223	3.40	8.00	18.00	19.00	21.40	
Bayburt Ulu Cami	XII. Yüzyıl	5.32	7.40	20.20	21.20	26.30	
Konya Zenburi Mescidi	XIII. y.y. ilk yarısı	3.50		10.50			X
Konya Sırçalı Mescidi	XII. y.yıl	5.20	6.00	15.00	15.90	18.30	
Akşehir Ulu Cami	H.610 / M.1213	3.60	6.60	25.90	26.90	30.90	
Akşehir Gedük Minare Mescidi	H. 624 / M.1226	4.50	6.20	19.20	20.10	24.30	
Konya Hatuniye Mescidi	H.627 / M. 1230	3.30		12.20	13.00	15.70	X
İkinci Şeref				29.00	30.00	36.60	
Alanya Akşehir Mescidi	H. 627 / M.1230	3.03		9.30			X
Antalya Yivli Minare	XIII. y.yıl	6.35	9.80	29.30	30.30	34.30	
Malatya Ulu Cami	H. 645 / M.1247	7.00	8.00	21.50			X
Akşehir Taş Medrese Mescidi	H. 648 / M. 1250	6.60		15.90	17.00		
İkinci Şeref				23.00	24.00	28.00	
Konya Sahip Ata Cami	H. 656 / M. 1258	8.00	8.30	14.40	15.40	18.00	
Malatya İsimsiz Minare	XIII. y.yıl						
Aksaray Kızıl Minare	XIII. y.yılın ilk yarısı	3.45		21.60	22.70	28.10	
Malatya Ak Minare	XIII y. yılın II. yarısı	3.50	7.50	19.60			X
Konya Sahip Ata Darü'l-Hadisî	H.663 / M.1264	8.00	8.80	17.20	18.20		X
İkinci Şeref				32.30	33.30	38.30	
Sivas Cüveynî Darü'l-Hadisî	H.670 / M.1271	16.40	18.50	27.70	28.60	31.20	
Sivas Sahip Ata Medresesi	H.670 / M.1271	12.60	13.40	21.20	22.40	25.30	
Kırşehir Cacabey Medresesi	H.671 / M.1272	2.50	4.24	23.00	24.10	26.30	
Elazığ-Harput Arap Baba (Alaca) Mescid	H.678 / M.1279	1.70		5.40			X
Ankara Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Cami	H. 689 / M.1289	6.00	10.40	22.20	23.40	26.80	
Erzurum Hatuniye Medresesi	1291	14.30	15.30		27.20		X
Van Kızıl Cami	XIII.y.yılın sonu	3.30	5.40	17.70			X
TOPLAM: 30 Minare							
Tek şerefeli: 26 (%87)		Çift şerefeli: 4(%13)					



X=Bugün belli bir bölümü yıkık olanlar

XII. ve XIII. yüzyılda inşa edilmiş olan minareleri tabandan itibaren kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek ve külâh olmak üzere altı bölüme ayırabiliriz. Fakat bunların çoğunluğunun şerefeleri yıkılmış, hemen hemen tümünün petek ve külâhları sonradan inşa edilmiş veya onarılmıştır. Bu nedenle XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin bölümlerini değerlendirirken, bugüne orjinal olarak gelmiş olan kaide, pabuç, gövde ve şerefealtı geçiş elemanları esas alınmış, petek ve külâh değerlendirme dışında bırakılmıştır.

. Kaide

Kare Plânlı Kaideler

Kaidesi en yüksek minare, Kayseri Ulu Camii minaresidir (9.90m). Bunu 7.00m.ile Malatya Ulu Cami izler. Taçkapı üzerinden yükselenlerde ise 1. sırayı Sivas Cüveyni Darül-Hadisi alır (16.40 m.). Bunu 14.30 m. ile Erzurum Hatuniye Medresesi izler. Tek şerefeli minareler içerisinde en yüksek minare, Kayseri Ulu Cami minaresidir (39.70 m.). Bunu 34.40 m. ile Sivas Ulu Camii, 34.30 m.ile Antalya Yivli Minare izler. Çift şerefeli minarelerden en yüksek, yaklaşık 38.30 m.ile Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin minaresidir.

MINARENİN ADI		ENİ x BOYU	YÜKSEKLİK	GEREÇ
Harput Ulu Camii Minaresi	1166	4.10x5.15 m	6.10 m.	Taş
Erzurum Tepsi Minare	XII. y.y. 2. varısı	6.55x6.55m.	3.7 m..	Taş
Kayseri Ulu Camii	1205	4.81x4.82 m.	9.90 m..	Taş
Konya Hoca Hasan Cami	XII. y.y.sonu XIII. y.y. başı	3.75x3.75 m.	4.15 m...	Taş
Bayburt Ulu Camii	XIII. y.y. 1.varı	3.56x3.60 m.	5.32 m..	Taş
Konya Zemburi Mescidi	XII. y.yıl 1.varı	2.40x2.40 m.	3.50 m..	Taş
Konya Sırçalı Mescidi	XIII. y.y. 2.varı	2.50x2.50 m.	5.20 m..	Taş
Akşehir Ulu Camii	1113	4.40x4.40 m.	3.60 m..	Taş+Tuğla
Akşehir Gündük Minare Mescidi	1226	3.15x3.25 m.	4.50 m.	Taş
Konya Hatuniye Mescidi	1230	3.75x3.80 m.	3.30 m..	Taş
Alanva Akşebe Sultan Mescidi	1230	2.70x2.78 m.	4.03 m..	Taş
Antalya Yivli Minare	1236	5.27x5.35 m.	6.35 m..	Taş+Tuğla
Malatya Ulu Camii	1247	3.50x3.60 m.	7.00 m..	Taş
Akşehir Taş Medrese	1250	3.35x3.40 m.	6.60 m..	Taş
Aksaray Kızıl Minare	XIII. y.y. 2. varı	3.51x3.57 m.	3.45 m..	Taş+Tuğla
Malatya Ak Minare	XIII. y.y. 2. varı	3.20x3.20 m.	3.50 m..	Taş
Konya Sahip Ata Darül-Hadisinin Mescidi	~1264	2.60x2.70 m.	8.00 m.,	Taş
Kırşehir Cacabey Medresesi	1292	3.25x3.25 m.	4.25 m..	Taş
Ankara Aslanhane Cami	1290	4.24x4.90 m.	6.00 m..	Taş
Van Kızıl Cami	XIII. y.yıl sonu	4.30x4.15 m.	3.30 m.	Taş
Niğde Alaeddin Camii	1223	3.80x3.80 m.	3.40 m.	Taş

Bu grup minarelerin kaidelerinin kenarları birbirine yakındır. Kenarları arasında 0.15 m. ye kadar fark bulunan minareler de bu grupta incelenecektir. XII. ve XIII. yüzyıldan incelediğimiz 34 minareden, kaideleri sekizgen plânlı 4 minarenin dışındakilerinin kaidelerini bu gruba dahil edebiliriz. Portal üzerinden yükselen 4 minarede, portalden sonra minareye geçerken kare plânlı tuğla kaidelerin bulunmuş olması, bu minarelerin kaidelerinin de kare plâna sahip olduğunu gösterir. Fakat bu şekilde kaideleri bulunan minareler ayrı bir grupta ele alınacaktır.

Konya Hoca Hasan Mescidi ve Ankara Aslanhane Camisi minarelerinin kaidelerinde, devşirme malzeme kullanılmıştır. Kayseri Ulu Cami, Kırşehir Cacabey Medresesi minareleri ile Erzurum Tepsi minarede ise, kesme taş kullanılmıştır. Minarelerin kitabeleri, var ise, genelde kaide üstüne yerleştirilmiştir. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi'nde olduğu gibi.

Sekizgen Plânlı Kaideler

Bu gruba giren iki adet taş, iki adet tuğla minare bulunmaktadır. Taş minarelerden Ani Menuçehr (1225) minare kaidesinin bir kenarı 2.00 m., çapı 5.25m., yüksekliği ise 8.00 m. dir. Urfa Ulu Cami Minaresi'nde (XII. yüzyılın 3. çeyreği), kaidenin kenar uzunlukları 3.21 m. ile 3.25 m. arasında değişmekte, çapı 7.50 m.dir. Kaideleri sekizgen plâna sahip iki tuğla minareden, Sivas Ulu Cami minaresi (XII. yüzyılın sonu) kaidesinin bir kenarı 1.66 m. olup, yüksekliği 2.42 m.dir. Harput Arapbaba Mescidi Minaresi'nde ise taştan inşa edilen sekizgen kaidenin bir kenarı 1.25 m., yüksekliği 1.70 m., çapı ise 3.00 m. dir. Sekizgen kaideli iki taş minare, XII. yüzyılın 1. ve 3. çeyreğinde yapılmış iken, tuğla minarelerden biri XII. yüzyılın sonunda, diğeri ise XIII. yüzyılın 3. çeyreğinde inşa edilmiştir.

Portali Kaide Kabul Eden Minareler

Portalın bir veya her iki yanından yükselen minareler, genellikle portal kitlesi ile birlikte tasarlanan ve portalin iki kenarında yer alan kaideler üzerinde yükselirler. Bu kaideler, Konya Sahip Ata Camisi'nde (1258) olduğu gibi, portal kitlesi ile aynı yüksekliğe sahiptir. Sivas Sahip Ata Medresesinde (1271), portalin iki kenarında ve portal kitlesiyle aynı yükseklikte biten, fakat dam hizasından sonra 3.10 m. yükseklikte 2.70x2.70 m.lik kare plâna sahip tuğla kaide bulunmaktadır. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nde (1271) bu durum biraz daha farklıdır. Bu minarelerde tuğladan inşa edilen

kaide, portalden sonra da devam etmiştir ve 270x2.80 m. lik plâna sahiptir. Erzurum Hatuniye Medresesi'nde (1291) ise, kaideler daha belirginleşir. Taştan inşa edilen kısım yalın bırakılmış, yukarıda ise portal kitlesinin üst hizasında, 3.15x3.15 m.' lik 2.20 m. yüksekliğindeki tuğla kaideler vardır.

. Pabuç

Pabuç, kaide ile gövde arasında geçişi sağlayan elemandır. Bazen, Sivas Ulu Camisi minaresi (XII. yüzyılın sonu) ve Harput Arapbaba Mescidi minaresi (1279)'nde olduğu gibi hiç kullanılmamıştır. Bazı minarelerde ise, kaidenin devamı şeklinde olup, kaidenin köşeleri pahlanmak suretiyle gövdeye geçilmiştir. Bu geçişlerde elemanlar çok küçük tutulmuş ve kaidenin bir parçası gibi kullanılmıştır. Kesin bir geometrik sistemi yoktur. Bu sebeple, bu gruptaki minareleri pabuçsuz olarak kabul edebiliriz. Siirt Ulu Cami (XII. yüzyıl 2. yarısı), Konya Hoca Hasan Mescidi (XII. yüzyılın sonu, XIII. yüzyılın başı), Konya Zemburi Mescidi (XIII. yüzyılın ilk yarısı), Konya Hatuniye Mescidi (1230), Alanya Akşebe Sultan Mescidi (1230), Akşehir Taş Medrese Mescidi (1250), Konya Sahip Ata Camisi (1258), Aksaray Kızıl Minare (XIII. yüzyıl, 2.y), Van Kızıl Cami (XIII. yüzyıl sonu) minarelerinin pabuçları bu gruba girmektedir.

Taş Minarelerden, Ani Menuçehr Camisi (1125), Diyarbakır Ulu Cami (1155), Diyarbakır Kale Mescidi (1160), Urfa Ulu Cami (XII. yüzyılın 3. çeyreği) minarelerinin pabuçları yoktur. Bu minarelerde kaide ile gövde arasında profilli bir silme bulunmaktadır.

Sekizgen Plânlı Pabuçlar

Bu grup pabuçlar, genellikle kare plânlı kaidenin üzerinde inşa edilmişlerdir. Bunlardan, Kayseri Ulu Cami minaresi (1205), Malatya İsimsiz (Hötüm Dede) (XIII. yüzyıl, 2.yarısı), Malatya Ak minaresi (XIII. yüzyılın 2.yarısı) gibi örneklerde pabuçlar tuğladan yalın olarak inşa edilmişlerdir. Niğde Alaeddin Cami Minaresi'nde (1223), pabuç taştan inşa edilmiştir.

Bayburt Ulu Cami (XIII. yüzyılın ilk yarısı), Akşehir Ulu Cami (1213), Akşehir Gündük Minare Mescidi (1226), Antalya Yivli Minare (1236), Ankara Aslanhane Camisi (1290) minareleri'nin pabuçları tuğladan inşa edilmiş olup, sekizgen pabucun her yüzü sağır kemerlerle süslenmiştir. Ankara Aslanhane Camisi, Kırşehir Cacabey

Medresesi ve Niğde Alaeddin Camisi minarelerinde sekizgen pabucun alt kenarında, yarım piramidal çıkıntılar yapılarak, kaideden pabuca yumuşak bir geçiş sağlanmıştır.

Harput Ulu Cami minaresinde ise pabuç kısmı, ongen olarak yapılmış, üzerine moloz taş kaplama bir duvar geçirilmiştir.

Yarım Piramidal veya Yarım Konik Parçalardan Oluşan Pabuçlar

Bu pabuçlar kare plânlı kaideden silindirik veya dilimli gövdeye geçerken, kare kaidenin köşelerine yerleştirilen yarım piramidal veya yarım konik elemanlarla, kare plândan sekizgene, ongene, veya onaltıgene geçilerek silindirik gövdeye geçiş kolaylaştırılmıştır.

Konya Sahip Ata Darül-Hadisi Mescidi (1264), Sivas Sahip Ata Medresesi (1271), Sivas Cüveyni Darül-Hadisi (1271), Erzurum Hatuniye Medresesi (1291) minarelerinin pabuçları bu tipte inşa edilmişlerdir..

. Gövde

İncelenen 34 minareden, 2 tanesi kare, 3 tanesi sekizgen, 1 tanesi hem sekizgen hem de daire, 7 tanesi dilimli, 22 tanesi daire plânlı gövdeye sahiptir. Kare ve sekizgen plânlı gövdeye sahip minarelerin çoğunluğu taş minareler olup, Suriye etkisindedirler. Tuğla minareler ise Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu minarelerinden etkilenecek inşa edilmişlerdir.

Kare Plânlı Gövdeler

Daha çok güneydoğu illerimizde görülen bu minareler, Suriye etkisini taşırlar. Genellikle taştan inşa edilmişlerdir. Gövde ile kaide arasında herhangi bir çap farkı olmadan yükselirler. Diyarbakır Ulu Cami (1155), Diyarbakır Kale Mescidi (1160) minareleri bu türdendir.

Sekizgen Plânlı Gövdeler

Bu gruba giren minareler toplam üç tanedir. 1125 tarihli Ani Menuçehr Camisi ile Urfa Ulu Cami (XII. yüzyıl 3. çeyreği) minareleri taştan inşa edilmişlerdir. Bu minarelerde, kaide ortadan kalkar. Tek düzeliğin önüne geçebilmek için, gövde üzerinde değişik seviyelerde profilli silmeler kullanılmıştır. Tuğladan inşa edilmiş sekizgen plâna sahip, gövdesi bulunan tek minare Konya Hatuniye Mescidi Minaresi

(1230) dir. Konya Zemburi Mescidi (XIII. yüzyılın ilk yarısı) minaresinin gövdesi, muhtemelen yarıya kadar sekizgen plâna sahiptir.

Daire Plânlı Gövdeler

İncelenen 34 minareden 21 tanesinin gövdesi daire plânlıdır. Niğde Alaeddin Camisi Minaresi (1223) taştan, diğerleri tuğladandır. XII. yüzyıl minarelerinden Harput Ulu Cami, Erzurum Tepsi Minare, Van Ulu Cami minarelerinin gövde çapları geniş olmasına karşın, boyları kısadır. XIII. yüzyılda inşa edilen minarelerin çapları daralmış, bazılarında yukarıya doğru çıkıldıkça gövde incelmıştır. Sivas Ulu Cami (XII. yüzyıl sonu XIII.yüzyıl başı), Bayburt Ulu Cami (XIII. yüzyıl 1.yarısı), Akşehir Ulu Cami (1213), Akşehir Gündük Minare Mescidi (1226), Malatya Ulu Cami (1247) minareleri ile Malatya İsimsiz Minare (Hötüm Dede) (XIII. yüzyıl 2. yarısı), bu tip gövdeye sahip minarelerdir. Akşehir Taş Medrese Mescidi (1250), Malatya Ak minare (XIII. yüzyıl, 2.y.), Kırşehir Cacabey Medresesi (1272), Ankara Aslanhane Camisi minarelerinin (1290) gövdelerinde ise, yukarıya doğru çıkıldıkça, çok az bir daralma görülür.

Dilimli Plânlı Gövdeler

Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi'nde (XII. yüzyılın sonu-XIII. yüzyılın başı), kare plânın dört kenarının ortasına, yarım daire plânlı çıkıntılar yapacak şekilde inşa edilmiştir. Konya Sahip Ata Camisi Minaresinde (1258) ise, üç yarım daire dilimi, aynı genişlikte üçgen plânlı çıkıntı izler ve bu şekilde gövde onaltı dilimden oluşur. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin (1264) birinci gövdesinde ve Sivas Sahip Ata Medresesinin minarelerinde gövde, peşpeşe dizilen daire ve üçgen plânlı dilimlerden ve bu dilimlerin aralarında geniş kaval silmelerden oluşmuştur. Gövdeyi sekize bölen bu dilimler yayvan bir şekilde inşa edilmişlerdir. Konya Hoca Hasan Mescidi minaresinin ikinci gövdesi, sekiz yarım daire dilim ile bu dilimlerin aralarını dolduran ince kaval silmelerden oluşmaktadır. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin ikinci gövdesinde sekiz adet yarım daire dilimlerin arası, ince çubuk silmeler ile bölünmüştür. Antalya Yivli Minare'nin (1236) gövdesi, ince çubuklarla bölünmüş, sekiz adet büyük yarım daire dilimden oluşur. Erzurum Hatuniye Medresesi minarelerinde ise, bu dilimler boyut olarak küçük tutulmuş olup, yarım daire dilimler ve dilimler arasındaki ince çubukların sayısı onaltıya yükselmiştir.

. Şerefe

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinden, ayakta kalanlarının tamamının şerefeleri yenilenmiş veya tamir görmüştür. Sadece, bazılarının şerefealtı geçişlerini oluşturan mukarnasların bir kısmı günümüze özgün haliyle ulaşabilmiştir. Bunlara ve eski fotoğraflarına bakarak, XII. ve XIII. yüzyıl minarelerinin şerefeleri hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Orjinal şerefe geçiş mukarnası olan minarelerden en erken tarihli olan, Kars Ani-Menuçehr Caminin Minaresi (1125) 'dir. Kalan izlerden minarenin şerefealtı mukarnasları 3 sıradan oluşmaktadır. Bugün, birinci sırası mevcuttur. İkinci sırada ise, mukarnas dilimlerinin çoğu dökülmüş ve çok az bir kısmı ayakta. Birinci sırada sekizgenin her kenarında 7 adet mukarnas dilimi bulunmaktadır.

Sivas Ulu Cami minaresinin (XII. yüzyılın sonu) şerefealtı mukarnaslarının birinci sırası sağlamdır. Bu mukarnasların üstündeki iki sıra, muhdes kirpi saçakla tamamlanmıştır. Birinci sıradaki mukarnaslar iç bükey kavislidir.

Konya Hoca Hasan Mescidi minaresinin şerefesine geçişte, iki mukarnas dizisi kullanılmıştır. İç bükey kavisli bu mukarnas elemanlarından bazıları, kırılmış ve dökülmüştür.

Aksaray Kızıl Minare ve Konya Hatuniye Mescidi minarelerinin şerefealtı mukarnasları, eski haliyle bugün de ayakta. Her iki minarede de şerefealtı, üç sıra mukarnas dizisinden meydana gelmektedir.

Erzurum Çifte Minareli Medresenin minaresi (1291)'nin şerefealtı mukarnaslarının kalan parçalarına göre birinci sıra, iç bükey mukarnas dilimlerinden oluşmuştur. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin minaresinde de, birinci şerefeden çinili mukarnasların kalan parçalarından, birinci sıranın sağır kemerlerle, ikinci sıranın iç bükey kavisli çinili mukarnas dilimlerinden oluştuğu görülmektedir. Yine eski fotoğraflara bakarak, ikinci şerefeden de, üç sıralı mukarnas dizisinden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Ankara Aslanhane Camisi minaresinde (1290), silindirik gövdeden şerefeye geçişte, sekizgen prizma şeklinde bir geçiş elemanı kullanılmıştır. Bunun üzerindeki izlerden, geçiş elemanının çini panolarla süslü olduğu izlenimi güçlenmektedir.

Silindirik gövdeden sekizgen şerefeye geçilen bir başka minare ise, Malatya Ulu Camisinin minaresidir. Bu minarede, silindirik gövdeden sekizgen şerefeye geçişte profilli tuğlalar kullanılmış olup, ve sekizgen şerefeye korkuluklarının dışa bakan yüzlerinin her birinde iki adet sağır kemer bulunmaktadır.

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin çift şerefeli olarak inşa edilmiş örneklerine Konya ve çevresinde karşılaşmaktayız. Akşehir Taş Medrese'nin minaresi (1250), günümüze iki şerefesi ile gelebilmiş tek örnektir. Çini mozaiklerle kaplı özgün birinci şerefeye geçişlerinin büyük bir kısmı ve şerefeye korkulukları yıkılmıştır. İkinci şerefeye ise, muhtemelen sonradan inşa edilmiştir.

Konya Hoca Hasan Mescidi minaresinde, şerefeden sonra basamakların aynı şekilde devam etmesi, minarenin çift şerefeli olduğunu göstermektedir. Bu minarenin birinci şerefesinin şerefealtı mukarnasları yer yer dökülmüş olmakla birlikte, ayakta kalan bölüm, eski hali hakkında kesin bilgi vermektedir.

Konya Hatuniye Mescidi minaresinin (1230) yaklaşık yüz yıl önce Ressam Hüsnü Yusuf Bey tarafından yapılmış suluboya resimden, ikinci şerefeye geçişte de, birinci şerefede olduğu gibi, iki sıradan oluşan mukarnaslar kullanılmıştır.

Konya Sahip Ata Darül-Hadisi minaresinin, fotoğraflarından, 1901 yılında yıldırım düşmeden önce çift şerefeli olarak inşa edildiği açıkça görülmektedir. Bu mukarnas dilimleri mozaik çinilerle bezenmiştir. Şerefeye korkulukları ise, birinci şerefede geometrik desenli kafes şeklindeki taş panolardan, ikinci şerefede ise geometrik kabartmalı taş panolardan oluşmuştur.

3.4. Sınıflama (Tipoloji)

Bugüne kadar minarelerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda, minareler için belli gruplama ve tiplendirme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda minareler, genel olarak yapı gereci, kitledeki yeri ve gövde plânlarına göre sınıflandırılmıştır. Buna şerefeye türlerine göre ayırım da katılabilir.

* Yapı Gereci

- Taş
- Tuğla
- Taş ve Tuğla
- Ahşap

* Kitledeki Konumu

- Bağımsız Olanlar
- Yapıya Eklenenler
- Dam Üstünde Yükselenler
- Portal Üstünde Yükselenler.

* Gövde Biçimlerine Göre;

- Kare Plânlılar
- Çokgen Plânlılar
- Silindirikler
 - .Daire Plânlılar
 - . Dilimli Plânlılar
 - .Yıldız Plânlılar
 - . Çardak

* Şerefelerine Göre;

- Tek Şerefeli
- Çift Şerefeli
- Üç veya Çok Şerefeli
- Kapalı Şerefeli

şeklinde sınıflandırılabilir (¹):

Bu sınıflandırmanın yanısıra İstanbul'da bazı cami ve mescid minarelerini inceleyen Prof.Dr. Semavi Eyice, Osmanlı minarelerini iki ana grupta toplamıştır:

I. Büyük Minareler Tipinde Mescid Minareleri

II. Mescidlere Mahsus Küçük ve Değişik Biçimlerde Minareler.

¹ DiEZ, E., 1960, Minare, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.VIII. S.323-329

Bu gruplandırmaların ışığı altında çalışma konumuz olan XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minareleri için (şekillerine göre) şu şekilde bir sınıflandırmanın uygun olacağı kanaatindeyiz:

KAİDE	Küçük				Sekizgen prizma		Küçük		Küçük		GEREÇ		
PABUÇ	Pabuçsuz						Sekizgen prizma		konik				
TİPLER	TİP A				TİP B		TİP C		TİP D				
MİNARELER	I	II	III	IV	I	II	I	II	I	II	Taş	Tuğ	Kar
Kars - Ani Menüçür Mescidi 1072 - 1092					X						+	-	-
Dişarbakır Ulu camii II.550/M.1155				X							+	-	-
Dişarbakır İç Kale'de Hz. Süleyman Cami II.557/M.1160				X							+	-	-
Urfa Ulu Cami II.y.y'n üçüncü çeyreği					X						+	-	-
Elazığ - Harput Ulu Cami II. 551 - 561 M. 1155 -567 - 1165 - 66						X					-	+	-
Siirt - Ulu Camii II. 523 / 1128 - M.1129		X									-	+	-
Erzurum Tepsi Minare XII. yüzyıl ikinci yarısı		X									-	+	-
Sivas Ulu Cami XIII. yüzyılın başları						X					-	+	-
Van Ulu Cami XII. y.y'n ikinci yarısı		X									-	+	-
Kayseri Ulu Cami XII. Yüzyıl							X				-	+	-
Konya Hoca Hasan Mescidi XII.y.y.sonu XIII. y.y. başı			X								-	+	-
Niğde Alaeddin Cami II. 622 / M. 1223							X				+	-	-
Bayburt Ulu Cami XII. Yüzyıl							X				-	+	-
Konya Zorbur Mescidi XIII. y.y. ilk yarısı	X										-	+	-
Konya Sirçalı Mescidi XII. y.yıl											-	+	-
Akşehir Ulu Cami II 610 / M 1213							X				-	+	-
Akşehir Güdük Minare Mescidi II. 624 / M. 1226							X				-	+	-
Konya Hatuniye Mescidi II. 627/ M. 1230	X										-	+	-
Alanya Akşehir Mescidi II. 627/ M. 1230		X									-	+	-
Antalya Yivli Minare XIII. y.yıl								X			-	+	-
Malatya Ulu Cami II. 645 / M.1247								X			-	+	-
Akşehir Taş Medrese Mescidi II. 648 / M. 1250		X									-	+	-
Konya Sahip Ata Cami II. 656 / M. 1258			X								-	+	-
Malatya İsimsiz Minare XIII. y.yıl							X				-	+	-
Aksaray Kızıl Minare XIII. y.yılın ilk yarısı		X									-	+	-
Malatya Ak Minare XIII y. yılın II. yarısı							X				-	+	-
Konya Sahip Ata Darül-Hadisî II. 663 / M. 1264									X		-	+	-
Sivas Cüveynî Darül-Hadisî II.670 / M.1271									X		-	+	-
Sivas Sahip Ata Medresesi II.670 M.1271									X		-	+	-
Kırşehir Cacahey Medresesi II. 671 / M. 1272							X				-	+	-
Elazığ-Harput Arap Baba (Alaca) Mescit II.678 / M.1279											-	+	-
Ankara Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Cami II. 689/ M.1289							X				-	+	-
Erzurum Hatuniye Medresesi 1291									X		-	+	-
Van Kızıl Cami XIII.y.yılın sonu	X										-	+	-
Toplam: 34 minare	3	6	2	2	2	2	9	2	1	3	5	29	-
Değerlendirmeye giren:32													
Yüzdesi:	9.3	19	6.3	6.3	6.3	6.3	28	6.3	3.1	9.3	15	85	
Toplam:	13(40.63)				4(12.50)		11(34.4)		4(12.50)				

Tip A: Kübik Kaideli, Pabuçsuz Minareler.

I. Kübik Kaideli + Sekizgen Prizma Gövde

II. Kübik Kaideli + Silindirik Gövde

III. Kübik Kaideli + Dilimli Gövde

IV. Kübik Kaideli + Kare Prizmatik Gövde

Tip B: Sekizgen Prizma Kaideli, Pabuçsuz Minareler.

I. Sekizgen Prizma Kaideli + Sekizgen Prizma Gövde

II. Sekizgen Prizma Kaideli + Silindirik Gövde

Tip C: Kübik Kaideli, Sekizgen Pabuçlu Minareler.

I. Kübik Kaideli + Silindirik Gövde

II. Kübik Kaideli + Dilimli Gövde

Tip D: Kübik Kaideli, Yarım Prizmatik veya Yarım Konik Pabuçlu Minareler.

I. Kübik Kaideli + Silindirik Gövde

II. Kübik Kaideli + Dilimli Gövde

Tip A: Kübik Kaideli, Pabuçsuz Minareler:

Bu gruptaki minarelerin gövdeleri, arada bir geçiş elemanı olmadan, kübik kaide üzerinde yükselir. Bu minarelerde kaide ile gövde arasında çap farkının olmaması veya çok az olmasından dolayı pabu a gerek duyulmamıştır.

Tip AI. Kübik Kaideli, Pabuçsuz, Sekizgen Prizma Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minarelerin kaideleri ta tan, gövdeleri ise tuğladan inşa edilmiştir. Toplam iki adet olan bu tip minareler Konya'da bulunmakta olup, her ikisi de XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenirler. Bunlarda kübik kaideden sekizgen prizma gövdeye geçişte, köşelerde 0.25 m. yüksekliğinde üçgen pahlı yüzeyler bulunmaktadır. Bu   gen yüzeylerin küçük ve belirgin olmaması nedeniyle pabuç olarak de erlendirilmemi tir.

Tip AII. Kübik Kaideli, Pabuçsuz, Silindirik Gövdeli Minareler:

Bu tip minarelerde pabuç kısmı bulunmamakla beraber, bazı araştırmacılar tarafından küçük üçgen pahlı yüzeyler pabuç gibi değerlendirilmiştir⁽¹⁾. Bu gruba giren minarelerden ikisi XII. yüzyıl, diğerleri XIII.yüzyıl ilk yarısı veya ortalarında inşa

¹ D EZ, E. 1960. Minare,   l m Ansiklopedisi,  stanbul, C.VIII. S.323-329

edilmişlerdir. Bu minarelerin kaideleri taştan, gövdeleri tuğladan inşa edilmiştir. Yalnız Siirt Ulu Camisi minaresi ayrılık gösterir.

Tip AIII: Kübik Kaideli, Pabuçsuz, Dilimli Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minarelerin her ikisi de Konya'dadır. Bu minarelerin kaideleri taştan, gövdeleri tuğladan inşa olup, Hoca Hasan Mescidi minaresinde birinci gövde karenin her kenarının ortasına oturtulmuş bir yarım daireden oluşmakta, ikinci gövde ise dilimlidir.

Tip AIV: Kübik Kaideli, Pabuçsuz, Kare Prizmatik Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minareler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır, ve antik kulelerden esinlenmiş olup, Suriye minarelerine benzerler ve taştan inşa edilmişlerdir. Kaidedeki genişlik, yukarıya doğru aynı ölçüler içerisinde daralmadan yükselmektedir.

Tip B: Sekizgen Prizma Kaideli, Pabuçsuz Minareler

Bu gruba giren minarelerde pabuç elemanı görülmez. Özellikle sekizgen prizma kaideye sahip olan minarelerde, silindirik gövdeye geçiş kolaylaştığı için ayrı bir geçiş elemanına ihtiyaç duyulmamıştır.

Tip BI: Sekizgen Prizma Kaideli, Pabuçsuz, Sekizgen Prizma Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minareler taştan inşa edilmişlerdir. Gövde ile kaide arasında çap farkı bulunmamaktadır.

Tip BII: Sekizgen Prizma Kaideli, Pabuçsuz, Silindirik Gövdeli Minareler:

Bu grup minarelerin tuğla silindirik gövdeleri, pabuçsuz olarak, taş veya tuğladan yapılmış sekizgen prizma kaide üzerinden daralarak yükselirler. Genellikle XIII. yüzyılın başında ve sonunda inşa edilmişlerdir.

Tip C: Kübik Kaideli Sekizgen Pabuçlu Minareler:

Bu gruba giren minarelerde kübik kaide üzerinden sekizgen pabuç yardımı ile gövdeye geçilmiştir. Sekizgen pabucun yüzleri bazı minarelerde sivri kemerli nişlerle süslenmiş, bazen de düz bırakılmıştır. Kaideleri taştan, gövdeleri tuğladan inşa

edilmiştir. Sadece Niğde Alaeddin Camisi minaresi (1223) tümüyle taştan inşa edilmiştir. Pabuçları, Kırşehir Cacabey Medresesi minaresi (1272) hariç, tuğladan inşa edilmişlerdir. Bu gruba giren minarelerin tümü XIII. yüzyılda yapılmıştır.

Tip C_I: Kübik Kaideli, Sekizgen Pabuçlu, Silindirik Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minareler kübik taş kaide üzerinde, silindirik tuğla gövde ile yükselirler. Yalnız Niğde Alaeddin Camisi Minaresi (1223) taştan, diğerlerinin pabuç bölümleri tuğladan inşa edilmiş olup (Sadece Kırşehir Cacabey Medresesi minaresinin pabucu taştandır.), bunların gövdeleri değişik motiflerle süslenmiştir.

Tip C_{II}: Kübik Kaideli, Sekizgen Pabuçlu, Dilimli Gövdeli Minareler:

Bu grubun tek örneği Antalya Yivli Minare (1236)'dır. Kaidesi taştan, pabuç ve gövdesi tuğladan inşa edilmiştir. Pabuç kısmı sağır kemerciklerle tezyin edilmiştir.

Tip D: Kübik Kaideli, Sekizgen Pabuçlu, Dilimli Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minarelerde, kübik kaideden gövdeye geçişte köşelerde üçgen prizmatik elemanlar kullanılmıştır. Kaide genelde taştan, pabuç ve gövdeleri tuğladandır. Bu tip minarelere XIII. yüzyılın ikinci yarısında rastlanır.

Tip D_I: Kübik Kaideli, Yarım Prizmatik veya Yarım Konik Pabuçlu, Silindirik Gövdeli Minareler:

Bu grubun tek örneğini Sivas Çifte Minareli Medresenin minaresi (1271) oluşturur. Bu minarede pabuç, tuğla kaidenin köşelerinde yarım piramidal elemanlar biçimindedir. Sırlı tuğlalarla tezyin edilmiş silindirik gövde ise, bu pabucun üzerinde yükselmektedir.

Tip D_{II}: Kübik Kaideli, Yarım Pramidal veya Yarım Konik Pabuçlu, Dilimli Gövdeli Minareler:

Bu gruba giren minarelerde kübik tuğla kaideden dilimli gövdeye geçişte köşelerde yarım konik veya yarım piramidal biçimli pabuç kullanılmıştır. Bu minareler XIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir.

3.5. Yapım Tekniği

. Çatki

		MERDİVEN SİSTEMİ																								
MİNARELER	YIL	MERDİVEN PLANI												BASAMAK ALTI PLANI												
																										
		1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a	1a1	1a
Ani Menu Çehr	1125																									
Diyarbakır Ulu Camii	1155																									
Diyarbakır Kale Mescidi	1160																									
Urfa Ulu Camii	12 yy 3 c																									
Niğde Alaeddin Camii	1223																									
Harput Ulu Camii	1166																									
Siirt Ulu Camii	1130-1260																									
Erzurum Tepsî Minare	12 yy 2.y																									
Sivas Ulu Camii	12 yy sonu																									
Van Ulu Camii	12 yy 2.y																									
Kayseri Ulu Camii	1205																									
Konya Hoca Hasan Mescidi	12 yy. sonu																									
Bayburt Ulu Camii	13 yy 1 y																									
Konya Zemburi Mescidi	13 yy 1.y																									
Konya Sırçalı Mescidi	13 yy 2.y																									
Akşehir Ulu Camii	1213																									
Akşehir Gûdük Minare Mescidi	1226																									
Konya Hatuniye Mescidi	1230																									
Alanya Aksebe Sultan Mescidi	1230																									
Antalya Yivli Minare	1236																									
Malatya Ulu Camii	1247																									
Akşehir Taş Medrese	1250																									
Konya Sahip Ata Camii	1258																									
Malatya İsimsiz Minare	13 yy ort																									
Aksaray Kızıl Minare	13 yy 2 y																									
Malatya Ak Minare	13 yy 2 y																									
Konya Sahip Ata Darülhadisi	yak 1264																									
Sivas Cüveynî Darülhadisi	1271																									
Sivas Sahip Ata Medresesi	1271																									
Kırşehir Cacabey Medresesi	1272																									
Harput Arapbaba Mescidi	1279																									
Ankara Aslanhane Camii	1290																									
Erzurum Hatuniye Medresesi	1291																									
Van Kızıl Camii	13 yy sonu																									

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin çatkısını iki ana grupta incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi merdiven plân kuruluşu, diğeri ise basamak altı kuruluşudur.

Basamaklar; taş merdivenlerde yekpare olarak işlenmiştir. Bunların, merkeze gelecek olan kısımları yuvarlatılmıştır. Bu şekilde işlenen basamaklar üst üste bindirildiğinde, aynı zamanda çekirdeği de oluşturmuşlardır. Merdiven inşa edilirken basamağın dış bölümü minare gömleğinin içerisine oturtulduktan sonra, diğr taşlarla bağlantısı kenetlerle sağlanmış, merkezde ise çekirdeği oluşturan yuvarlağın üst ve alt kısımlarındaki oyuklara kurşun doldurularak, taşlar birbirine bağlanmıştır. Niğde Alaeddin Camisi (1223) ve Ani Menuçehr Camisi (1125) minareleri bu şekilde yapılmışlardır. Ortada kare plânlı çekirdeğe, dışta ise kare plânlı gömleğe oturan taş basamaklı iki adet minare bulunmaktadır. Bunlar Diyarbakır Ulu Camisi (1155) ile Diyarbakır Kale Mescidi (1160) minareleridir. Urfa Ulu Camisi'nin minaresinin (XII. y.y. 3. çey.) dış kısmı ise, sekizgen plâna sahiptir.

Basamaklar iki-üç sıra tuğla ve en üstte bir ahşaptan oluşmaktadır. Tuğlalar 0.04-0.05 m., harç 0.02-0.05 m., ahşap ise 0.05-0.06 m. lik kalınlığa sahiptirler. Ahşap kalınlığı, Ankara Aslanhane Camisi minaresinde 0.14-0.16 m. arasında değişmektedir.

Tuğladan inşa edilen merdivenler arasında Konya Hatuniye Mescidi minaresi (1230)'nin merdiveni dairesel bir plâna sahip iken, minare duvarının dış yüzü sekizgen plânlıdır.

Erzurum Tepsi Minare'nin (XII. yüzyılın 2. yarısı) kaide bölümü, Sivas Ulu Camisi Minaresi (XII. yüzyılın sonu) Konya Zemburi Mescidi minaresinin (XIII. yüzyılın ilk yarısı) kaide ve gövdesinin belli bir bölümü, Akşehir Ulu Camisi minaresinin (1213) kaide bölümünde çekirdekte daralan, gömlekte genişleyen tonoz parçaları kullanılmıştır. Taştan inşa edilen Urfa Ulu Camisinde ise basamak altları boydan boya tonozlarla kapatılmıştır.

Taş minare inşa sisteminin uygulandığı Niğde Alaeddin Camisi minaresinin (1223) merdiven basamak altları, basamaklar şeklindedir. Ankara Aslanhane Camisi Minaresi (1290), tuğla minareler içerisinde bu tür bir sistemin uygulandığı ilk ve tek örnek olarak karşımıza çıkar. Burada basamakları oluşturabilmek için 0.14-0.16 m. kalınlığındaki ahşap elemanlar kullanılmıştır.

Anadolu öncesinde inşa edilen minarelerde çekirdek çapı büyüdüğü için merdivenin bir dönüşündeki basamak sayısı artmış, bu nedenle basamak kalınlığı çok büyümüş ve minareler ağır kitlesel bir görünüş kazanmıştır. 1125 tarihli Kars-Ani-Menuçehr Camisi minaresi bu şekildedir. Merdivenin kovan yüksekliği basamak kalınlığının 1/3'ü kadardır. XIII. yüzyılın sonlarına doğru gidildikçe merdiven kovan yüksekliği artmış, basamak kalınlığı azalmıştır. 1290 yıllarına tarihlenen Ankara Aslanhane Camisi'nde basamaklar yedeksizdir.

Saat ibresi yönünde dönerek yükselen minareler; 1271 tarihli Sivas Sahip Ata Medresesi ile Erzurum Hatuniye Medresesi'nin (1291) minareleridir. Bunlarda zorunlulukların yanısıra simetriye uymak için merdiven dönüşleri saat ibresi yönünde yapılmıştır. Bu iki minarenin dışındaki minarelerde, merdivenlerin çıkış yönleri saat ibresine ters yöndedir.

. Malzeme

Incelediğimiz 34 minarenin 5 tanesi taştan inşa edilmiş, diğer 29 minare ise tuğladan yapılmıştır. Tuğladan inşa edilmiş olan bu minarelerin kaidelerinde kesme ve moloz taş, pabuç ve gövdelerinde tuğla, sırlı tuğla ve çini kullanılmıştır.

Taş

Anadolu'da çok çeşitli ve bol taş bulunması, Suriye'deki Antik devir taş inşaat geleneği, Doğu ve Güneydoğu'da inşa edilen Ani Menucehr Camisi, Diyarbakır Ulu Camii, Diyarbakır Kale Camisi, Urfa Ulu Camisi minarelerini etkilemiş; taştan inşa edilmelerinin ana etkeni olmuştur. Niğde Alaeddin Camisi Minaresi ise, aynı geleneğin etkisiyle daha zarif olarak yapılmış silindirik tek örnektir. Bu minarenin tamamı kesme taştan inşa edilmiş, taş, çoğu kez işlemsiz bir biçimde yalın haliyle kullanılmıştır. Süsleme yapılacağı zaman, Ani Menuçehr Camisi Minaresi'nde olduğu gibi iki farklı renkte taş kullanılmıştır.

Tuğla minarelerde ise minarenin kaidesi genellikle taştan inşa edilmiştir. Harput Ulu Camisi, Erzurum Tepsi Minare, Kayseri Ulu Camisi, Bayburt Ulu Camisi, Konya Zemburi Mescidi, Antalya Yivli Minare, Konya Sahip Ata Darül-Hadisi, Kırşehir Cacabey Medresesi minarelerinin kaidelerinde kesme taş kullanılmıştır.

Portal kompozisyonu ile birlikte tasarlanan Konya Sahip Ata Camisi, Sivas Sahip Ata Medresesi, Sivas Cüveyni Darül-Hadisi, Erzurum Hatuniye Medresesi'nin minareleri, portal kitlesinin bir parçası olarak aynı malzemeyle inşa edilmişlerdir.

Akşehir Taş Medrese, Konya Hoca Hasan Mescidi ve Ankara Aslanhane Camisi minarelerinde, kesme taşlar arasında devşirme malzeme de kullanılmıştır.

Alanya Akşebe Sultan Mescidi, Harput Arap Baba Mescidi, Malatya İsimsiz Minare ve Malatya Ak minarelerinin kaidelerinde kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır.

Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi'nde, pabuç kısmı da kesme taştan inşa edilmiştir.

Tuğla

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinden Sivas Ulu Camisi ile Siirt Ulu Camisi minarelerinin kaide kısmı tuğladan inşa edilmiştir. Diğerlerinin kaideleri ya tamamen taştan, ya da yarısı taş yarısı tuğladandır. Pabuç kısmı bulunanların tamamının pabuçları, Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi hariç, tuğladan inşa edilmiştir. Kaide ve pabuç kısmında kullanılan tuğlalar yaklaşık 0.15x0.15m., 0.22x0.22m. boyutlarında ve 0.03-0.04m. kalınlığındadır.

Konya Sahip Ata Darül-Hadisi ve Sivas Sahip Ata Medresesi minarelerinin gövdelerindeki yayvan dilimlerde, az kavisli tuğlalar kullanılmıştır. Bazı durumlarda ise tuğlaların bu kavisleri artırılmıştır. Erzurum Hatuniye Medresesi Minareleri'ndeki ince dilimlerde bu tür tuğlalar kullanılmıştır.

Sırlı Tuğla

Süsleme amacıyla kullanılan ve diğer tuğlalarla aynı malzemeden yapılan, kullanılacak yerlere göre uygun şekilde kesilerek imal edilmiş tuğlalardır. Dış yüze gelen kısımları sırlanmıştır. Üç ayrı şekilde inşa edildikleri görülür.

Sırlı Tuğla Kabartmalar: Bunlar sırlı tuğlaların en basit şekli olup, 0.04x0.04 m. ebatlarında kare üniteler şeklindedir. Arka yüzleri harç yüzeyine yerleşebilmeleri için derinliğine pahlanmış, ön yüzleri ise düz bırakılmış ve firuze rengi ile sırlanmıştır. İlk olarak Alanya Akşebe Sultan Mescidi'nin Minare gövdesinde uygulanmıştır. Konya Hatuniye Mescidi Minaresinin ikinci gövdesinde de, bu tür uygulamalar

görülmektedir. Aksaray Kızıl Minarenin gövdesinde ise zigzag ve ağ örgüler arasında kullanılmıştır.

Konya Sahip Ata Darül-Hadisi ile Sivas Sahip Ata Medresesi, minarelerinin gövdelerinde yine 0.04x0.04 m. ebadında ve ön yüzleri piramidal bir çıkıntı meydana getirecek şekilde kesilen, üzeri firuze ve patlıcan moru renklerinde sırlanmış kabalar kullanılmıştır.

***Yazı Bordürleri ve Geometrik Geçmelerde Kullanılan Sırlı Tuğlalar:**

Sivas, Kayseri ve Bayburt Ulu Cami minarelerinde mukarnaslı geçişin hemen altındaki yazı şeritleri, tek tek harflerin şekillerine göre kesilmiş, arka yüzleri pahlanmış, ön yüzleri firuze renginde sırlanmış tuğlalardan oluşturulmuştur. Bu yazıyı meydana getiren sırlı tuğlalar bazen harç zemine yerleştirilmiş, bazen de harflerin aralarında kalan boşluklar sırsız tuğlalarla doldurulmuştur.

Sırlı tuğlalar, Erzurum Hatuniye Medresesinin minarelerinin tuğla kaidelerinde olduğu gibi, firuze ve patlıcan moru sırlı tuğlalardan ince şeritler; altıgen, yıldız ve yarım piramit sırsız tuğlalarla nöbetleşe değişen ve her yüzde değişik bir geometrik geçme meydana getirecek biçimde uygulanmıştır.

Silmelerde kullanılan sırlı tuğlalar, 0.02-0.03 m. kalınlığında ve genellikle yarım daire şeklindeki firuze renkli sırlı tuğlalar, kaval silme biçiminde kullanılmıştır. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi minaresinin gövdesindeki kaval silmeler bu şekildedir. Aynı şekilde, Sivas Sahip Ata Medresesi minarelerinin gövdelerindeki kaval silmelerinde de bu tür sırlı tuğlalar kullanılmıştır.

Çini

*** Yıldız, Kare, Baklava ve Çanak Şekilli Çiniler:**

0.10 m. ebadında sekiz köşeli bu çiniler, firuze rengi sırta kaplıdır. XIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen Malatya Ak Minare, Malatya İsimsiz Minare, Konya Hatuniye Mescidi minarelerinde ve XIII. yüzyıl sonuna tarihlenen Ankara Aslanhane Camisi Minaresinde, pabucun üzerinde ve şerefealtı mukarnaslarının altında, gövde üzerinde ince bir bordür şeklinde yer alır.

Akşehir Ulu Camii minaresinin sekizgen pabucunun her yüzünde yer alan sağır kemerler içinde, yatay bir bordür halinde sekiz adet firuze renkli çini bulunmaktadır. Yıldızların alt ve üst uçlarında kalan açıklıklar, patlıcan moru sırlı yarım haç şekilli

çinilerle doldurulmuştur. Akşehir Gündük Minare Mescidinin Minare kaidesinde ise bu yıldızların yerine kare şekilli çiniler sıralanmıştır. Sıralı tekniğinde yapılan bu çinilerde kuş tasvirleri bulunmaktadır. Firuze renkli baklava şekilli çiniler, Ankara Aslanhane Camisi minaresinin gövdesinde yıldız çinili bordürün altında yanyana sıralanmıştır.

4-5 cm. çapındaki firuze renkli iç bükey yapılmış olan çanak çiniler Sivas Ulu Cami Minaresinin şerefe altı mukarnaslarının altında ve yazı bordürünün hemen üstünde bir dizi halinde, Aksaray Kızıl Minarede şerefe altı mukarnaslarının altındaki geometrik geçme içerisinde serpiştirilmiş olarak yer almaktadır.

***Mozaik Çiniler:**

Çinilerin küçük ebatta, kare, dikdörtgen, altıgen, sekizgen, üçgen, daire ve baklava şeklinde kesilmesiyle elde edilirler. Genellikle firuze ve patlıcan moru rengindedirler. Sivas Ulu Cami Minaresinde, Konya Hatuniye Mescidi Minaresinde, Aksaray Kızıl Minarede olduğu gibi. Şerefe altı mukarnaslarında kullanılmıştır.

- Sivas Sahip Ata Medresesinin doğu minaresinin kaidesinin avluya bakan kısımda, Erzurum Hatuniye Medresesinin cepheye bakan kaidelerinde, kobalt mavisi ve Firuze renkli çinilerle bitkisel kompozisyonlar oluşturulmuştur.

- Sivas Sahip Ata Medresesinin Minaresi'nde ve Sivas Cüveyni-Darül-Hadisinin Minareleri'nde, kaidenin cepheye bakan kısımlarında dairesel levhalar bulunmaktadır. Fakat bunların yüzeylerindeki çiniler dökülmüştür.

. Örgü

Kilit Örgü

Bu örgü, yatay tuğla sıralarında, tuğlanın yarım tuğla boyu kaydırılarak üst üste dizilmesi sonucu elde edilmiştir. Genellikle XIII. yüz yılın ilk yarısında inşa edilen minarelerde uygulanmıştır.

Kayseri Ulu Camii, Bayburt Ulu Camii, Akşehir Ulu Camii, Malatya Ak Minare, Konya Hatuniye Mescidi minarelerinde düşey derzler, yatay derzler gibi ince bir şerit halinde örülerek; gövde üzerinde sıkı ve pürüzsüz bir doku meydana getirmiştir.

Sivas Ulu Cami, Malatya Ulu Cami, Malatya İsimsiz Minare, Malatya Ak Minare'de yan yana dizilen iki tuğla arasında, tuğla ebadının üçte biri oranında, bir boşluk bırakılmıştır. Tuğlalar arasında kalan kare şekilli boşluklar, koyu lekeler

şeklinde ortaya çıkarak, gevşek dokunmuş bir hissini veren bu örgü sistemi bütün gövde yüzeyinde uygulanmıştır.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında, kare boşlukların içlerine firuze renkli sırlı kabaralar yerleştirilmiştir. Alanya Akşebe Sultan Mescidi Minaresi gövdesi alt kısmında, Aksaray Kızıl Minare'nin üst kısmında, Sivas Sahip Ata Medresesi, Sivas Cüveyni Darül-Hadisi, Erzurum Hatuniye Medresesi'nin minarelerinin pabuç altındaki tuğla kaidelerinde ve Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi gövdesinin alt kısmında, tuğlaların aralarına sırlı tuğlalar yerleştirilerek gövde yüzeyinin renklenip hareketlendirilmesi sağlanmıştır.

Süslü örgüler (Çapraz, Zigzag, Balık sırtı ve Ağ örgü)

Bu tür örgüler, ya tuğlaların değişik yönlerde dizilişi ya da sırlı tuğla örgüsünün desenine uygun şekilde sırsız tuğlaların düşey derzlerine yerleştirilmeleriyle elde edilmişlerdir.

Tuğlaların değişik yönlerde dizilmesinden meydana gelen süslü örgüler, Erzurum Tepsi Minare, Harput Ulu Cami, Konya Zemburi Mescidi minarelerinin gövdelerinde, Akşehir Ulu Cami ve Akşehir Gündük Minare Mescidinin minare pabuçlarında uygulanmıştır.

Erzurum Tepsi Minare'de baklava örgü, Akşehir Ulu Cami ve Akşehir Gündük Minare Mescidi'nde aynı örgü, Harput Ulu Cami, Konya Zemburi Mescidi minarelerinde balıksırtı örgüler yer alır. Bu örgü Harput Ulu Camisinde düzensiz, Konya Zemburi Mescidi'nde ise muntazam bir şekilde yer almıştır.

XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren, sırlı kabaların tuğla örgüsü içerisinde kullanılması ile elde edilen süslü örgüler görülmeye başlar. Burada, yapılmak istenen desene göre, tuğlalar kaydırılmıştır. Akşehir Taş Medrese ve Erzurum Hatuniye Medresesi'nin kuzeydoğu minarelerinde olduğu gibi. Sırlı tuğla kabaların, her sırada birer sırlı kabara uzunluğunda kaydırılması suretiyle, çapraz desenli örgüler oluşturulmuştur.

Aksaray Kızıl Minare'de ve Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresinde, sırsız tuğlaların aralarında boşluklar bırakılmak suretiyle, zigzag meydana getirecek şekilde örülmüştür. Bu zigzaglı örgü, Aksaray Kızıl Minare'de düşey yönde, Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi'nde yatay yöndedir.

Bir başka süslü örgü çeşidinde ise, sırlı tuğlalar değişik ebatlarda kesilerek, baklava ve ağ örgü meydana getirirken, kenarlarda sırlı tuğlalar kullanılmış, içleri sırsız tuğlalarla doldurulmuştur. Akşehir Taş Medrese minaresinin gövdesinde, Erzurum Hatuniye Medresesi kuzeybatı minaresinin gövdesinin tamamı bu şekilde örülmüştür. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi ve Sivas Sahip Ata Medresesinin minareleri, kompozisyon değişik olmasına karşın, aynı teknikte inşa edilmişlerdir. Sırlı kabaların piramidal kabara şeklinde oluşu da, bu iki minareyi diğerlerinden ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süslü örgüler (yazı ve tek geometrik desenler)

Sırlı kabalar, gruplar meydana getirecek şekilde sıralanmasıyla geometrik desenler veya Kûfi hatlı kelimeler meydana getirirler.

Konya Sahip Ata Camisi minaresinin gövdesinde, kabalar geometrik desenler meydana getirecek şekilde dizilmişlerdir. Kaidelerinde Kûfi yazı ile yazılmış kelimeler, ön cephede yer alırlar. Sivas Cüveyni Darül-Hadisi'nde Minare kaidelerinin arka yüzlerinde aynı şekilde kelimeler bulunmaktadır. Gövdelerinde ise, tek tek kelimeler gövdeyi sarmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME

4.1. Minarelerin Dağılımı (Bölge ve İllere göre)

XII.-XIII. y.y.'a ait ele alınan 34 adet minarenin 25 tanesi (%74) Selçuklu, 9 tanesi (%26) Anadolu'da hüküm sürmüş diğer beyliklerin eseridir. Bu minarelerin bölgelere göre dağılımı ise şöyledir:

İç Anadolu	17 adet	% 50
Doğu Anadolu	10 adet	% 29.4
Güneydoğu Anadolu	4 adet	% 11.76
Akdeniz	2 adet	% 5.9
Doğu Karadeniz	1 adet	%2.9

4.2. Yapıdaki Yeri

XII.-XIII. y.y.'a ait incelenen 34 minareden, 11'i kitleden ayrıdır. Fakat bu minarelerin 5 tanesi, ilk yapıldığı dönemde yapıya bitişik olarak inşa edilmiş olup, bağlı bulundukları yapıların yıkılması sonucu bağımsız gibi görünmektedirler. Bu sebeple ayrı olarak değerlendirebileceğimiz 6 minare bulunmaktadır (% 17.65). Bu altı adet minareden beşi, XIII. y.y.'ın ilk yarısında inşa edilmişlerdir. Kırşehir Cacabey Medresesi Minaresi (1272) ise, XIII. y.y.'ın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Bu minarelerin ikisi Doğu Anadolu'da, biri Güneydoğu Anadolu'da, biri Akdeniz, biri Doğu Karadeniz bölgesinde, biri de İç Anadolu bölgesindedir. Bu minareler (Urfa Ulu Cami hariç) tuğladan inşa edilmişlerdir.

Yapıya bitişik olarak inşa edilmiş minareler, en büyük grubu oluştururlar. Bu gruba giren 15 minare, günümüze kadar gelebilmiştir. Bunlar, önceden yapıya bitişik olarak inşa edilmiş; fakat kitlenin yıkılması sonucu tek başına kalan minareler de katılırsa, bu sayı 20'yi bulmaktadır (%58). Taş minarelerin hepsi yapıyla bitişik inşa edilmişlerdir(İran coğrafyasında Erken dönemde yapılmış taş minare yoktur). Ayrıca bu minarelere XII. yüzyılın ilk yarısından XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar rastlanabilmektedir. Bu minarelerin girişleri genellikle yapıların içinde, fakat Akşehir Gündük Minare Mescidi'nde olduğu gibi bazı örneklerde dışarıda, dam hizasından, son cemaat mahallinden sağlanmıştır. Bu grup minareler genellikle bağlı bulundukları yapının kuzeyinde yer alırlar. İran'daki Damgan Mescid-i Cuma Minaresi (1058),

Simnan Mescid-i Cuma Minaresi(1770-71), Kirman Mescidi Malik Minaresi Buhara Kalyan Cami Minaresi (1127-29) bu grup minarelerin örneklerini oluşturmaktadırlar.

Yapının kitlesi içerisinde yer alan minareler iki adettir (%5.8). Bunlar camiyle birlikte inşa edilmiş değildir. Minare önceden yapılmış veya yapı yapıldıktan sonra minare eklenmiştir. Her iki halde de minareler, malzeme ve teknik olarak bağlı bulundukları yapıyla tam bir uyum sağlamazlar. Bu grup minare örnekleri, yapıların batı duvarına içeriden bir çıkıntı meydana getirecek şekilde bağlanmışlardır. Harput Ulu Cami (1166) minaresine giriş 1. kat seviyesinde sağlanmış olup, muhtemelen bu girişe çıkılan taş merdiven, sonradan inşa edilmiştir. Malatya Ulu Cami (1247) minaresinde de durum aynıdır.

Taçkapıyla birlikte tasarlanan minareler altı adettir (%17.65). Bu minarelerden 4'ü, portal üzerinden veya portalin iki kenarından çift minareli olarak inşa edilmişlerdir (%11.76). Bunlar içerisinde de, Konya Sahip Ata Camisi'nin minaresi portal üzerinden yükselen tek minare olarak o tarihe kadarki ilk ve tek örnektir. Texier'in çizimine dayanarak caminin minaresinin de çift olduğunu, sonradan doğudakinin yıkıldığını ileri süren araştırmacılar da vardır. Ancak, doğuda var olduğu kabul edilen minarenin kaidesinde minarenin merdiven kovanının bulunmayışı, bu tezi geçersiz kılmaktadır.

Taçkapı üzerinden yükselen minarelerin girişleri bazen zeminden, bazen de birinci kat seviyesinden sağlanmışdır. İlk gruptakilere giriş, oda; sınıf, mescit v.b. içerisinden sağlanmışdır. Bunların merdiven yönleri birbirine göre terstir. Anadolu'da saat ibresi yönünde çıkılan minarelerin örneklerini, sadece Sivas Sahip Ata Medresesi ile Erzurum Hatuniye Medresesi minarelerinde görmekteyiz. Girişleri birinci katta olan minareler de ise durum böyle değildir: Bunlarda çıkış yönü saat ibresinin tersi yönündedir (Konya Sahip Ata Camiinin Minaresi ve Sivas Cüveyni Darül-Hadisi).

Taçkapı üzerinden yükselen minareler, genellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısında İlhanlılar döneminde görülür. İlk örneği, Azerbaycan Mümine Hatun Kümbetini (1186) çevreleyen yapıdır. Bu minareler, Anadolu'da 1335 tarihli Niğde Sungurbey Camisi'nde ve XIV. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Karaman Emir Musa Medresesinde tekrar denir. 1310 tarihli Erzurum Yakutiye Medresesi'nde ise bu şema, biraz daha değişerek minare giriş cephesinin sağ köşesine alınmıştır. Sol köşede ise, üzeri bir külâhla kapatılmış minare kaidesine benzeyen bir bölüm vardır. Portalin sağında ve

solunda yer alan minareler XIII. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş olup, toplam minareler içerisindeki oranı %5.8'dir. Bunlar, bağlı bulundukları kitleden öne doğru taşırtılarak inşa edilmişlerdir. Kaideleri kare ve sekizgen plâna sahip olup, girişleri yapı içinden sağlanmıştır. Portal üzerinden yükselenlere göre, bunlar portalle tam bir kaynaşma halinde değildirler. Minareler ait oldukları yapıların güneybatı duvarları üzerinde yer alırlar. (Tablo: 4.2.1)

4.3. Formu ve Bölümleri

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin bölümlerini değerlendirirken, bugüne kadar özgün olarak gelmiş olan kaide, pabuç, gövde ve şerefaltı geçiş elemanları esas alınmış, onarımlarla yenilendiği için petek ve külâh değerlendirme dışında bırakılmıştır (Tablo: 4.3.2).

Kaide

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin kaideleri 3 ana grupta toplanır; Bitişik, içe alınmış, veya portal kitlesiyle birlikte tasarlanmış olanlar. Bunların herbiri bağımsız kaide üzerinde yükselirler. Yapıya bitişik olduğu zaman, bağlı bulunduğu yapının duvarlarını; portal üzerinden yükseldiği zaman da, portalin iki kenarındaki payandaları kaide olarak kullanmışlardır. Minare yükünü zemine aktaran bir eleman olan kaideler, genellikle taştan inşa edilmişler ve doğrudan zemine oturtulmuşlardır. İleri yüzyıllarda, bazılarının kaideleri ayaklar şeklinde veya yapının giriş kapılarından biri üzerinden yükselmiş, giriş kapıları kaideyi oluşturmuştur.

Kare plânlı kaideye sahip minarelerin kaidelerin ebatları açısından kesin bir ayrıma gidilmemesine rağmen bazı örnekler dışında, XII. yüzyıldan XIII. yüzyılın sonuna doğru gidildikçe kenarları daralmakta ve yükseklikleri artmaktadır. Farklı olan minarelerde ise, minare yükseklikleri artmış; minare büyüklüğüne bağlı olarak kaidelerin ebatları da büyümüştür. Bu durum, kendi başlarına yükselen minarelerde daha açık olarak göze çarpmaktadır; Antalya Yivli Minare ve Akşehir Ulu Camisi'nde olduğu gibi. İncelenen minareler içerisinde bunların oranı % 88'dir.

Kaidesi sekizgen plânlı olan minarelerin çoğunluğu XII. yüzyılda yapılmıştır ve hiç birinin pabucu yoktur. XIII. yüzyıla doğru bunların kaide çapları küçülür (% 12).

Portali kaide kabul eden minarelerin hepsi, XII. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilmişlerdir (%12).

. Pabuç

Anadolu öncesi (Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu) minareler, silindirik ve konik oldukları için pabuç bölümü yoktur. Bu bölüm, Anadolu'da ortaya çıkar ve XII. ve XIII. yüzyılda sayıları oldukça artar (% 23).

Sekizgen plânlı pabuçlar, çoğunlukla XIII. yüzyılın ilk yarısında görülmektedir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında sadece iki minarede yapılmışken, Osmanlı döneminde görülmez.

Yarım piramit veya yarım koni parçalardan oluşan pabuçlar, XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkar. Osmanlı döneminde bu tür pabuçlar gelişerek üçgenli kuşak halini almıştır. En olgun ve en gelişmiş şeklini Klâsik Osmanlı camilerinin minarelerinde gösterir. Bu minarelerde pabuçların yükseklikleri artar, yüzeyssel üçgen kuşaklar veya Türk üçgenleri kullanılmıştır (% 12).

. Gövde

Kare plânlı gövdeye sahip 2 minare bulunmakta olup, XII. yüzyılın 2. yarısının başlarında inşa edilmişlerdir (% 6).

Taş örgülü sekizgen plânlı minareler, XII. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde; tuğla örgülüler ise, XIII. yüzyılın birinci yarısında inşa edilmiştir. Bunların tamamı pabuçsuzdur. Bu minarelerden Konya Hatuniye Mescidinin Minaresi çift şerefelidir ve ikinci gövdesi daire plânlı olarak inşa edilmiştir (% 9).

XIII.yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren, daire plânlı minarelere dönüş başlamıştır. Bunlar, % 62 'lik bir oranla çoğunluğu oluştururlar.

Anadolu'da görülen dilimli minarelere, Anadolu öncesinde Karahanlılar zamanında inşa edilen İran Car Kurgan Minaresini (XI. yüzyıl sonu, XII. yüzyıl başı) örnek olarak verebiliriz. Bu minarede gövde, yarım daire dilimlere bölünmüştür. Hindistan'daki Kutb-Minar (1210-1235) bu grubun en anıtsal örneğini oluşturur.

XIII. yüzyılın ilk yarısında daire plânlı örnekler yapılmasına rağmen, XIII. yüzyılın ikinci yarısında dilimli örnekler çoğunluktadır (6 adet , %17.65). Bu minarelerden üç tanesi Konya'da; birer tane olmak üzere Sivas, Erzurum ve Antalya'da bulunmaktadır. Bunların farklı şehirlerde yapılmış olmaları, minarelerin yapan ve

yaptırana göre şekillenmesinin yanı sıra, günün modasından da etkilendiğini göstermektedir.

. Şerefe

XII. ve XIII. yüzyılda Anadolu'da çift şerefeli minareler, sadece Konya ve çevresinde görülür. Bunda, Konya'nın başkent olmasının rolü büyüktür. Anadolu öncesinde Hindistan'daki üç şerefeli Kutb-Minar, İran Selçukluları döneminde inşa edilen Bağdad Abdulkadir Geylani Külliyesinin güneydoğu minaresi, Sincar'daki Kutbeddin, Erbil Ulu Cami ve Dahuk Camisi minareleri çift şerefeli olarak inşa edilmişlerdir. Anadolu'da Osmanlı döneminde ise, şerefe sayısı yönetimdeki hiyerarşiye bağlı kalmıştır.

Anadolu öncesinde şerefealtı mukarnasları iki veya üç sıralı olarak inşa edilmişlerdir. Mukarnas dilimleri bazen ince, uzun ve az derin (Simnan ve Sarban Mescid-i Cuma'da olduğu gibi), bazen de derin ve iç bükey kavisli (Bistam) yapılmışlardır.

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinde petek ve külâhların tümü değişmiştir. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi minaresinin, eski fotoğraflarda dilimli bir petek kısmı görülmektedir.

4.4. Yapım Tekniği

.Çatki

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinde tek bir merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven, kare veya daire plânlı bir çekirdek etrafında dönerek yükselir. Bu dönüş, genelde saat ibresi tersi yönündedir.

Basamaklar, incelenen minarelerin 5 tanesinde yekpare taştan; diğerlerinde ise tuğladan yapılmıştır. Tuğla minarelerin hepsinin merdiveni daire plânlı ve ortasında çekirdek mecuttur.

Minare basamaklarının rıhtları, ortalama 0.20-0.30 m. arasındadır. Çekirdek çapları, erken dönemde çok geniş iken (1.25-1.30 m.), daha sonraları XIII. yüzyılın sonlarında 0.30 m.'ye kadar düşmüştür.

Basamak altlarında ise, üç farklı uygulama ile karşılaşılmaktadır:

1- Basamak altlarında tonoz parçaları kullanılmıştır.

2-Basamak altları, bindirme tekniğinde inşa edilmiştir (tuğlaların birbiri üzerinde taşırılmasıyla yukarıya doğru helezonik bir şekilde yükselirler). XII.ve XIII. yüzyıl tuğla minarelerin 21 tanesinin basamak altları bu şekilde inşa edilmiştir.

3-Basamak altları, merdiven basamağı şeklindedir.

XII.ve XIII. yüzyıl minarelerinin tamamında çekirdek yer almaktadır. Osmanlı döneminde ise çekirdek, daha ziyade büyük minarelerde inşa edilmiştir. Küçük cami ve mescid minareleri çoğunlukla çekirdeksizdir.

. Malzeme

Taş

İncelenen minarelerin % 15 i taştan inşa edilmiştir. % 79'unun kaide bölümleri, kesme taş, moloz taş ve devşirme taştan inşa edilmiştir.

Tuğla

İncelenen XII. ve XIII. yüzyıl minarelerinden ikisinin kaidesi tuğladan; diğerlerinin ki ise, ya tamamen taştan ya da yarısı taş, yarısı tuğladan inşa edilmiştir. Pabuç kısımlarının bir tanesi taştan, diğerleri tuğladandır. Tuğla renkleri, tuğlanın yapılmış olduğu kilin rengine göre, boz renkten koyu toprak rengine kadar değişmektedir.

Silindirik gövdeli minarelerde, gövdenin dış yüzeyinde kullanılmış olan tuğlalar kavislidirler.

Sırlı tuğla, en basit şekilde, iki tuğla arasındaki boşlukları doldurmak amacıyla kullanılmıştır. En erken, XIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde görülmeye başlar.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında sırlı kabaralar, süslü örgülere katılarak; çapraz, zigzag ve ağ örgüler meydana getirilmiştir.

Sırlı tuğlalar, bazen şerefe altındaki yazı bordürlerinde, bazen de geometrik geçmelerde sırsız tuğlalarla birlikte kullanılmışlardır.

Çini

Çiniler, sırlı tuğlalar gibi pabuç ve gövdede süs elemanı olarak kullanılmıştır. Yerlerine göre uygun şekilde kesilmişler, firuze ve patlıcan moru ile sırlanmışlardır. Bunlar, yıldız, kare, baklava, çanak ve mozaik çini şeklinde kullanılmışlardır.

Örgü

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minareleri içerisinde tuğladan inşa edilenlerin çoğunda kilit örgü kullanılmıştır. Bunun yanısıra gövdede değişik süslü örgülere yer verilmiştir.

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, minare gövdelerinde tek renkli kilit örgünün kullanıldığı, ikinci çeyreğinden itibaren, kilit örgünün düşey derzleri arasına sırlı kabaların yerleştirilmesi suretiyle tuğla örgülerin renklendirildiği; sırlı kabaların XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çokça kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Anadolu dışında İran'da, XI.-XII. yüzyıl minareleriyle bir karşılaştırma yapılırsa; bu minarelerden sadece Cihil Duhteran minaresinin gövdesi, boydan boya düz kilit örgüyle kaplanmıştır. Gövdeleri süslü tuğla örgülü örneklerle sıkça karşılaşmaktadır. Bu minarelerde uygulanan örgü türü desen ve yüzey doluluğu açısından Anadolu minarelerinden zengindir. Damghan'daki 1026-1028 ve 1058 tarihli iki minare ile, Bistam ve Simnan Mescidi Cuma minareleri bunlara örnektir.

Anadolu'da sırlı kabalarla meydana getirilen desenlerin yerini, İran'da girinti ve çıkıntılı yüzeylerin yan yana gelmesiyle elde edilen, ışık gölge oyunlarının oluşturduğu, geometrik desenler almıştır. Anadolu'da kullanılan ve sırlı kabalarla elde edilen çift renkli desenler, İran'da XIV. yüzyılda görülmeye başlar. İsfahan Mescid-i Ali ve Sarban Mescid-i Cumalarının minareleri bu türün örneklerini oluşturur.

4.5. Restorasyon

XI. ve XII. yüzyıl Anadolu minarelerinin çoğu, günümüze özgün halleriyle gelememişlerdir. Bunların şerefe, petek, külah bölümleri ya yıkılmış ya da daha sonraki yüzyıllarda yenilenmiştir (Tablo: 4.5.3).

Gövde seviyesinde yıkık olan ve çoğunluğu oluşturan minarelerin, statik problemleri çözüldükten sonra, yağmur ve kar etkisiyle, daha fazla tahribata uğramamaları için, bir örtüyle kapatılması uygun bir davranış olacaktır. Örneğin, Kars Ani Menuçehr Camii'nde öncelikle minarenin bağlı bulunduğu yapının onarılması, daha sonra basamakların ve şerefenin onarılarak tamamlanması, üstünün de bir örtüyle kapatılması uygun olacaktır.

Restorasyonları yapılması gerekli minarelerde, öncelikle yapının sorunları (statik, nem, v.b.) halledilmeli, daha sonra eski belge ve fotoğraflara uygun bir biçimde çizilen restitüsyon projeleri doğrultusunda restorasyona geçilmelidir. Örneğin, Hatuniye mescidi minaresinin yüz yıl önce, ressam Hüsnü Yusuf Bey tarafından çizilen resminden ve Konya'daki benzer iki şerefeli minare örneklerinden faydalanılarak, üst kısmı tamamlanabilir. Ancak, belgelere dayalı bir restitüsyon projesinden sonra, statik problemlerin halledilmesi, eksik ve dökülmüş parçaların mevcut kısımlara uygun bir biçimde tamamlanmasından sonra, restorasyon çalışmalarına geçilmelidir.

		MINARENİN KİTLEDEKİ YERİ											
MINARELER	YIL	AYRI			BİTİŞİK			KÜTLE İ.			PORTALLI BİRLİKTE		
													
Anı Menu Çehr	1125												
Diyarbakır Ulu Camii	1155												
Diyarbakır Kale Mescidi	1160												
Urfa Ulu Camii	12.yy 3.c												
Niğde Alaeddin Camii	1223												
Harput Ulu Camii	1166												
Siirt Ulu Camii	1130-1260												
Erzurum Tepsi Minare	12.yy 2.y												
Sivas Ulu Camii	12.yy sonu												
Van Ulu Camii	12.yy 2.y												
Kayseri Ulu Camii	1205												
Konya Hoca Hasan Mescidi	12.yy. sonu												
Bayburt Ulu Camii	13.yy 1.y												
Konya Zemburi Mescidi	13.yy 1.y												
Konya Sırçalı Mescidi	13.yy 2.y												
Akşehir Ulu Camii	1213												
Akşehir Gündük Minare Mescid	1226												
Konya Hatuniye Mescidi	1230												
Alanya Akşebe Sultan Mescidi	1230												
Antalya Yivli Minare	1236												
Malatya Ulu Camii	1247												
Akşehir Taş Medrese	1250												
Konya Sahip Ata Camii	1258												
Malatya İsimsiz Minare	13.yy ort.												
Aksaray Kızıl Minare	13.yy 2.y.												
Malatya Ak Minare	13.yy.2.y												
Konya Sahip Ata Darülhadişi	yak.1264												
Sivas Cüveyni Darülhadişi	1271												
Sivas Sahip Ata Medresesi	1271												
Kırşehir Cacabey Medresesi	1272												
Harput Arapbaba Mescidi	1279												
Ankara Aslanhane Camii	1290												
Erzurum Hatuniye Medresesi	1291												
Van Kızıl Camii	13.yy. sonu												

 Mevcut Durumu

 Orjinal Durumu

Tablo 4.3.1. Minarenin Kitle'deki yeri

MİNARE ELEMANLARI																								
MİNARELER	YIL	KAIDE						PABUÇ						GÖVDE										
																								
		Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu	Tu
Ani Menu Çehr	1125																							
Diyarbakır Ulu Camii	1155																							
Diyarbakır Kale Mescidi	1160																							
Urfa Ulu Camii	12.yy 3.c																							
Niğde Alaeddin Camii	1223																							
Harput Ulu Camii	1166																							
Siirt Ulu Camii	1130-1260																							
Erzurum Tepsi Minare	12.yy 2.y																							
Sivas Ulu Camii	12.yy sonu																							
Van Ulu Camii	12.yy 2.y																							
Kayseri Ulu Camii	1205																							
Konya Hoca Hasan Mescidi	12.yy. son																							
Bayburt Ulu Camii	13.yy 1.y																							
Konya Zemburi Mescidi	13.yy 1.y																							
Konya Sırcalı Mescidi	13.yy 2.y																							
Akşehir Ulu Camii	1213																							
Akşehir Gündük Minare Mescidi	1226																							
Konya Hatuniye Mescidi	1230																							
Alanya Aksebe Sultan Mescidi	1230																							
Antalya Yivli Minare	1236																							
Malatya Ulu Camii	1247																							
Akşehir Taş Medrese	1250																							
Konya Sahip Ata Camii	1258																							
Malatya İsimsiz Minare	13.yy ort.																							
Aksaray Kızıl Minare	13.yy 2.y.																							
Malatya Ak Minare	13.yy 2.y																							
Konya Sahip Ata Darülhadişi	yak.1264																							
Sivas Cüveyni Darülhadişi	1271																							
Sivas Sahip Ata Medresesi	1271																							
Kırşehir Cacabey Medresesi	1272																							
Harput Arapbaba Mescidi	1279																							
Ankara Aslanhane Camii	1290																							
Erzurum Hatuniye Medresesi	1291																							
Van Kızıl Camii	13.yy. son																							

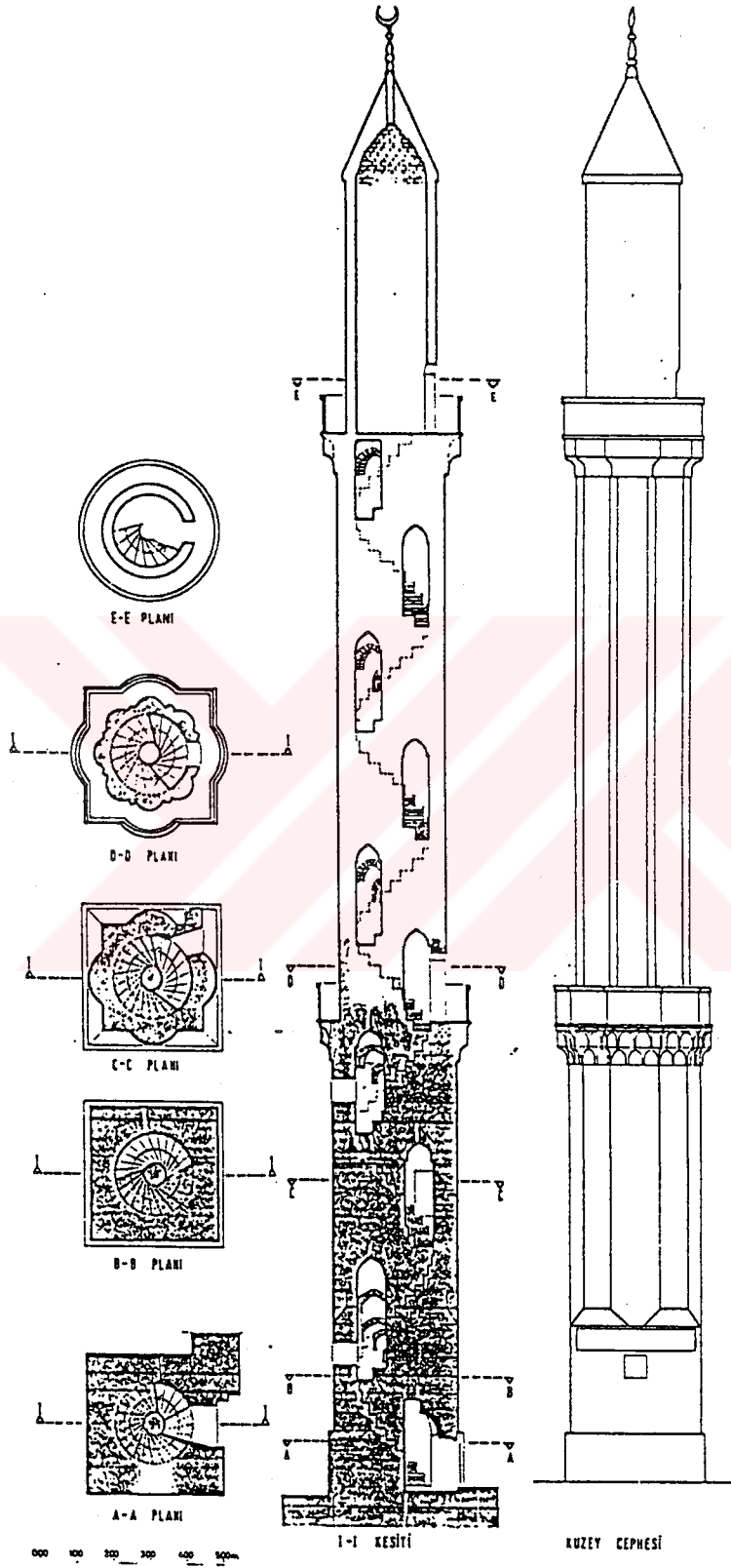
Tablo 4.3.2. Minare Elemanları

Mevcut Durumu

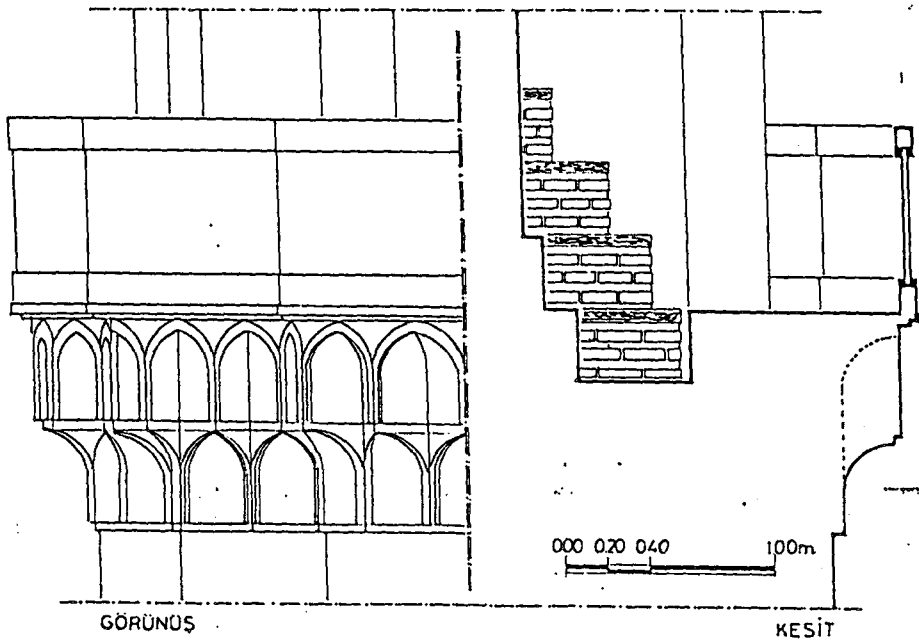
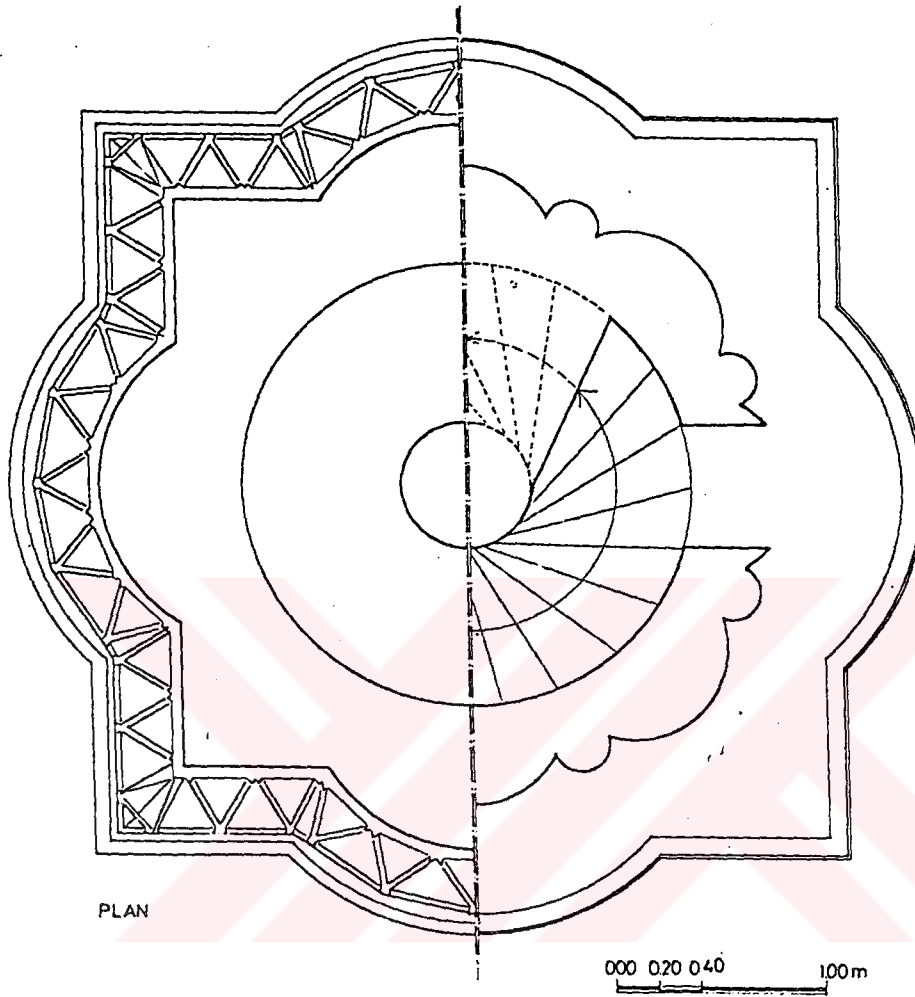
Orjinal Durumu

MİNARELER (Tarih Sırasıyla)	İnsitü olarak kalacaklar	Bir kapakla korunacaklar	Basit onarım gerektiren	Restore edilebilecek
Kars - Ani Menuçehr Mescidi 1072 - 1092		X		
Diyarbakır Ulu Cami II.550 / M.1155	X			
Diyarbakır İç Kale 'de Hz. Süleyman Cami II. 555 / M. 1160	X			
Urfa Ulu Cami II.y.y.'in üçüncü çeyreği	X			
Elazığ - Harput Ulu Cami H. 551 - 561 M. 1155 -56/ - 1165 - 66			X	
Siiirt - Ulu Cami II. 523 / M.1128 - 1129	X			
Erzurum Tepsî Minare XII. yüzyıl ikinci yarısı			X	
Sivas Ulu Cami XIII. yüzyılın başları				X
Van Ulu Cami XII. y.y.'in ikinci yarısı				X
Kayseri Ulu Cami XII. Yüzyıl			X	
Konya Hoca Hasan Mescidi XII. y.y'ın sonu XIII. y. yılın başı				X
Niğde Alaeddin Cami H. 622/ M. 1223			X	
Bayburt Ulu Cami XII. Yüzyıl			X	
Konya Zühri Mescidi XIII. yy. ilk yarısı		X		
Konya Sıralı Mescidi XII. y.yıl	X			
Akşehir Ulu Cami H 610 / M 1213			X	
Akşehir Gündük Minare Mescidi H. 624 / M. 1226			X	
Konya Hatuniye Mescidi H. 627 / M. 1230				X
Alanya Akşeh Mescidi H. 627 / M. 1230		X		
Antalya Yivli Minare XIII. y.yıl			X	
Malatya Ulu Cami H. 645 / M.1247		X		
Akşehir Taş Medrese Mescidi H. 648 / M. 1250				X
Konya Sahip Ata Cami H. 656 / M. 1258				X
Malatya İsimsiz Minare XIII. y.yıl		X		
Aksaray Kızıl Minare XIII. y.y'ın ilk yarısı			X	
Malatya Ak Minare XIII y. yılın II. yarısı		X		
Konya Sahip Ata Darül-Hadisî H. 663 / M. 1264				X
Sivas Cüveynî Darül-Hadisî H.670 / M.1271				X
Sivas Sahip Ata Medresesi H.670 / M.1271				X
Kırşehir Cacaş Medresesi H. 671 / M. 1272			X	
Elazığ-Harput Arap Baba (Alaca) Mescit (678H.) / 1279 M.		X		
Ankara Ahî Şerafeddin (Aslanhane) Cami 689 H. / 1289 M.			X	
Erzurum Hatuniye Medresesi 1291			X	
Van Kızıl Camii XIII.y.y'ın sonu		X		
Toplam:	5	8	12	9
Yüzdesi:	14.71	23.53	35.29	26.47

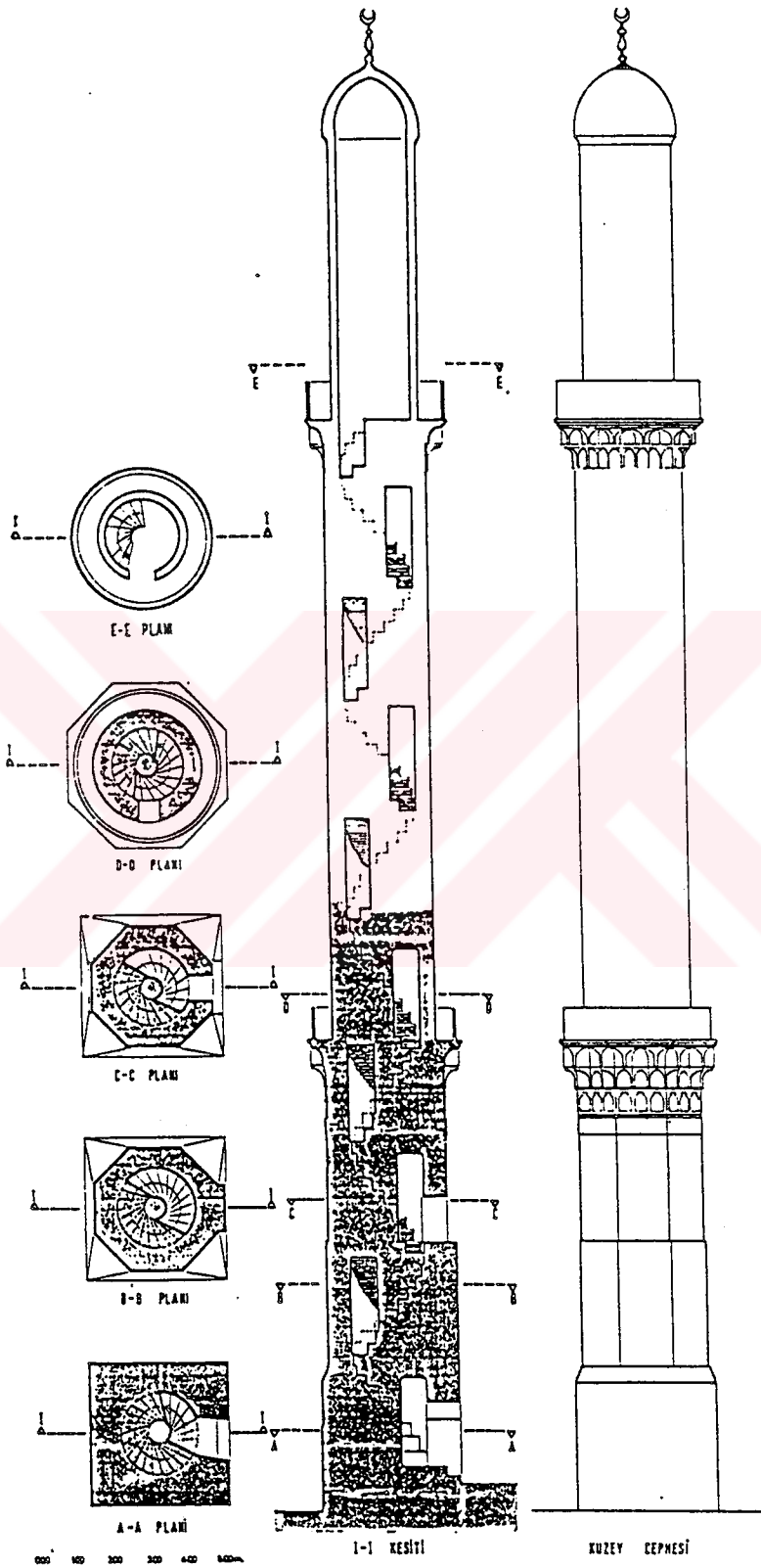
Tablo 4.3.3. Minareler İçin Restorasyon Önerileri



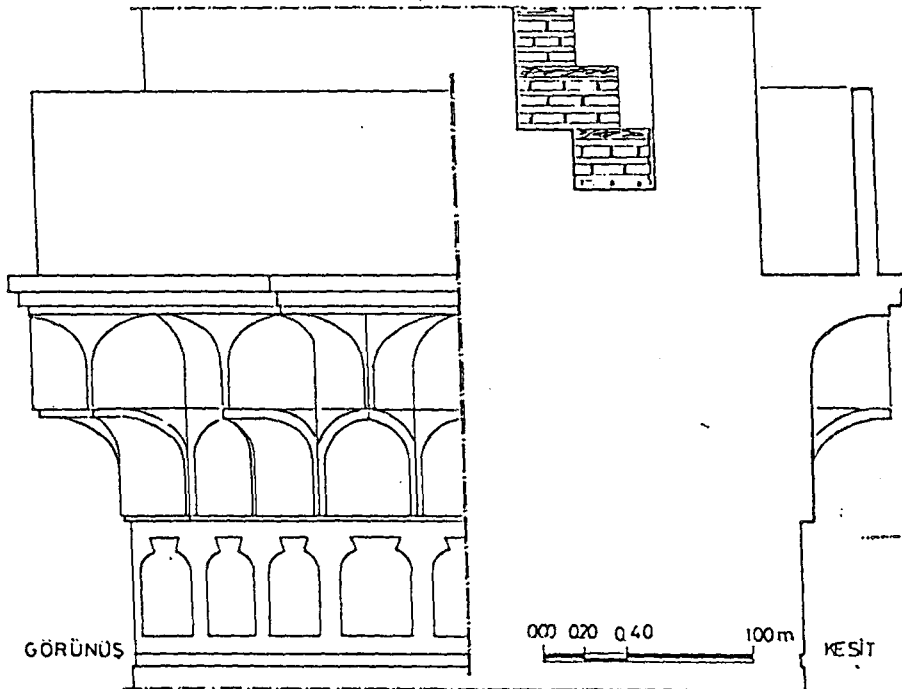
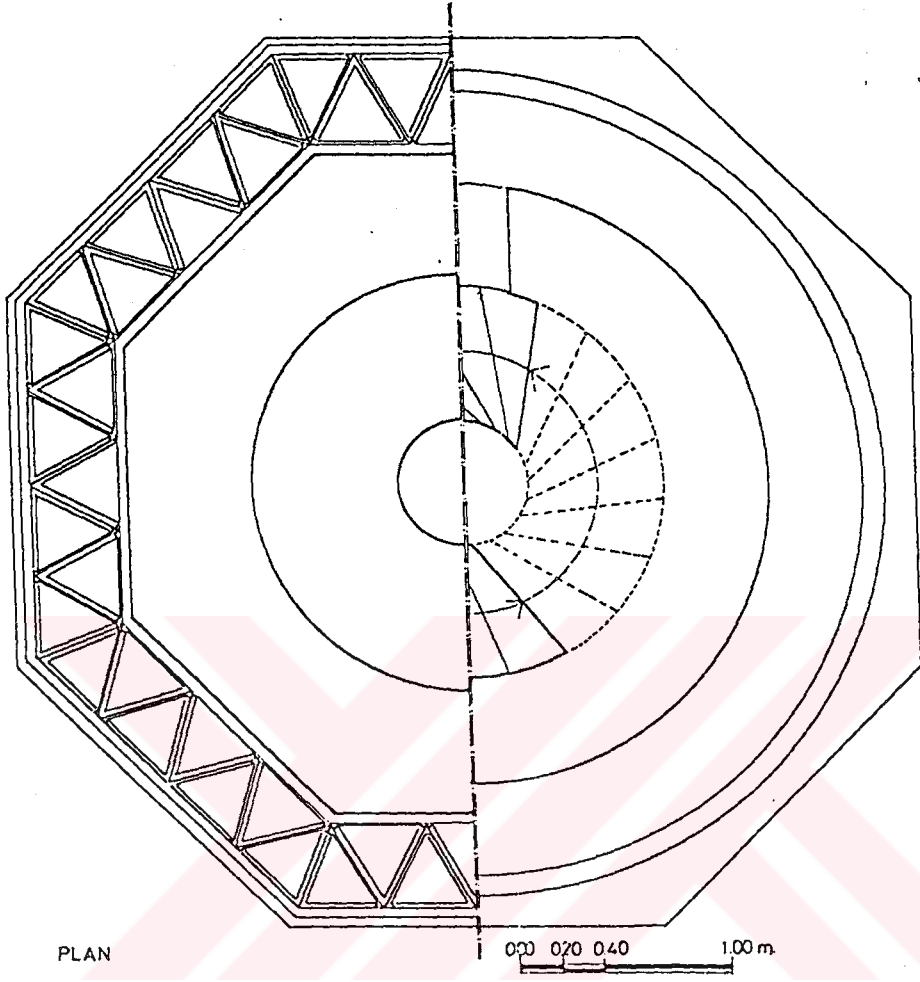
Şekil 4.5.1. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi Tamamlama Önerisi



Şekil 4.5.2. Konya Hoca Hasan Mescidi Minaresi Şerefe Tamamlama Önerisi

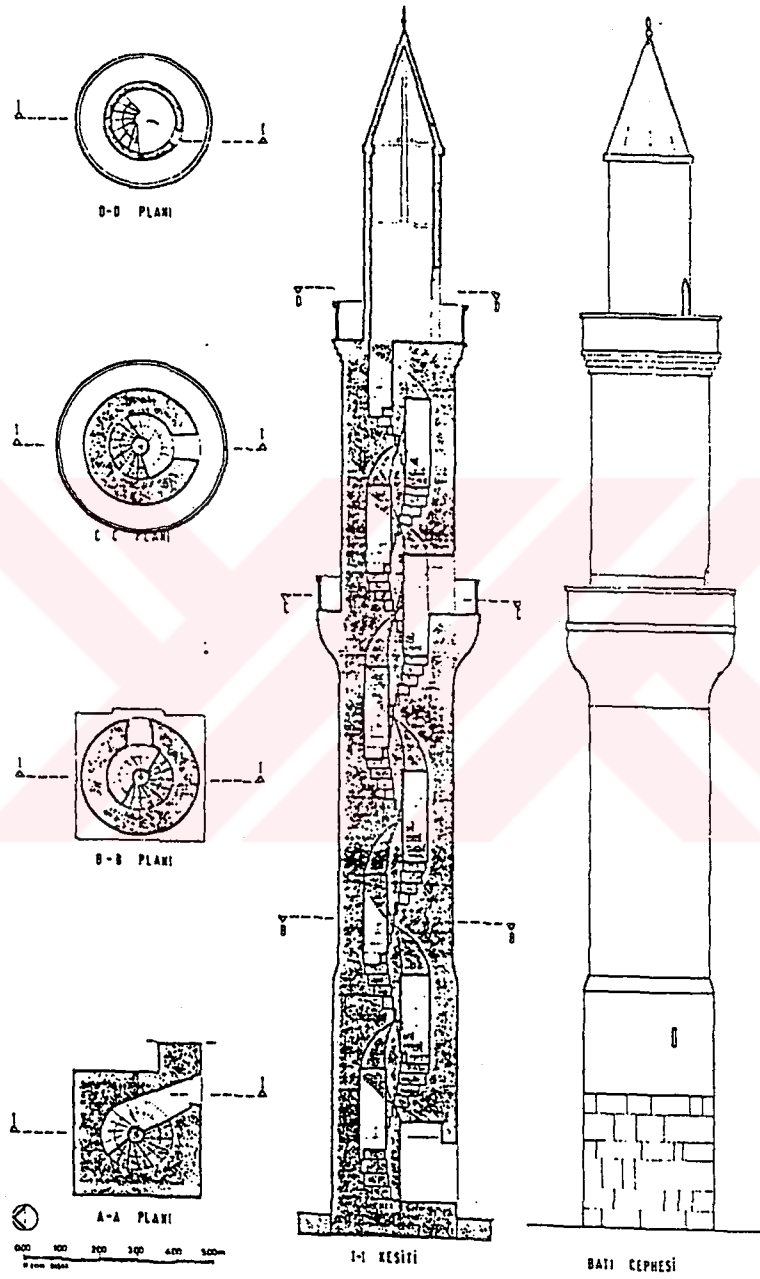


Şekil 4.5.3. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi Tamamlama Önerisi



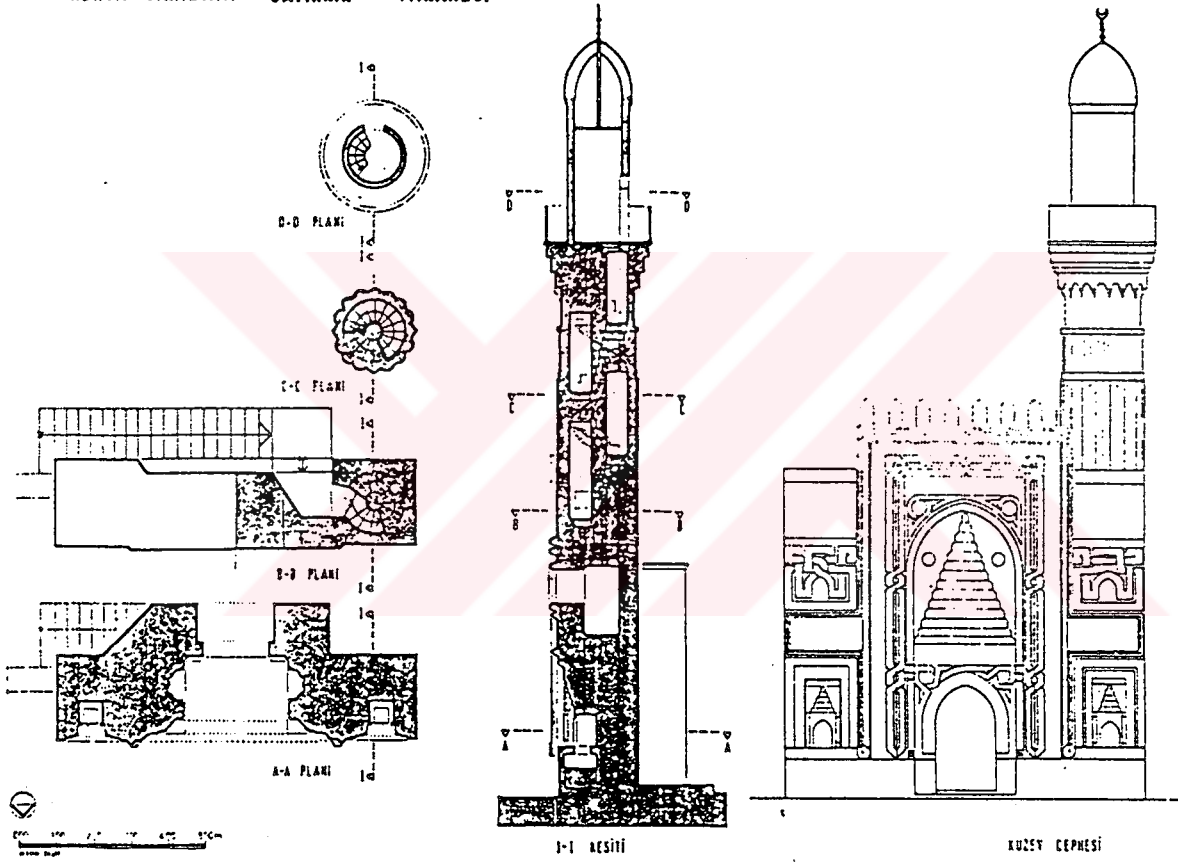
Şekil 4.5.4. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi Şerefe Tamamlama Önerisi

AKŞEHİR TAŞ MEDRESE CAMİSİNİN MINARESİ

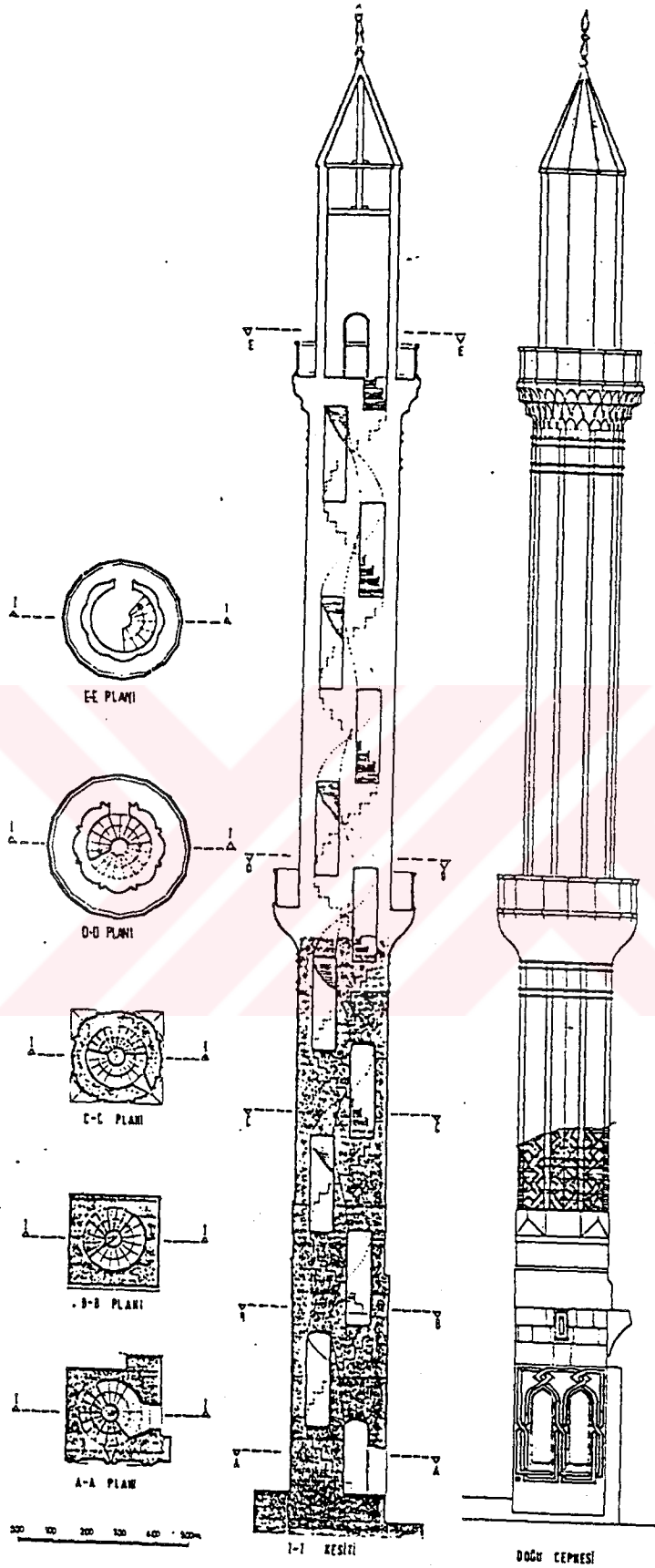


Şekil 4.5.5. Akşehir Taş Medrese Mescidi Minaresinin Tamamlama Önerisi

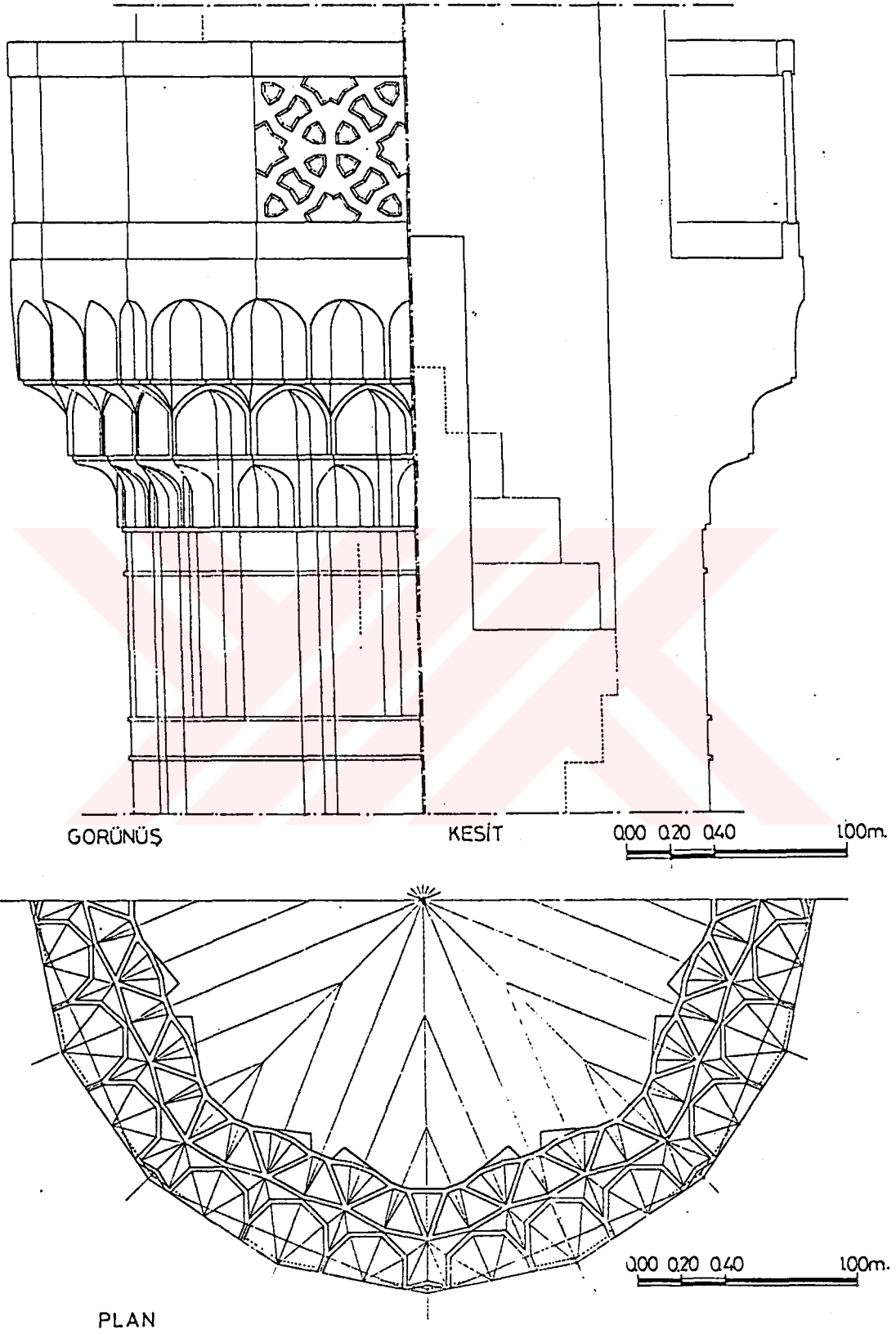
KONYA - SAHİBATA CAMİSİN MİNARESİ



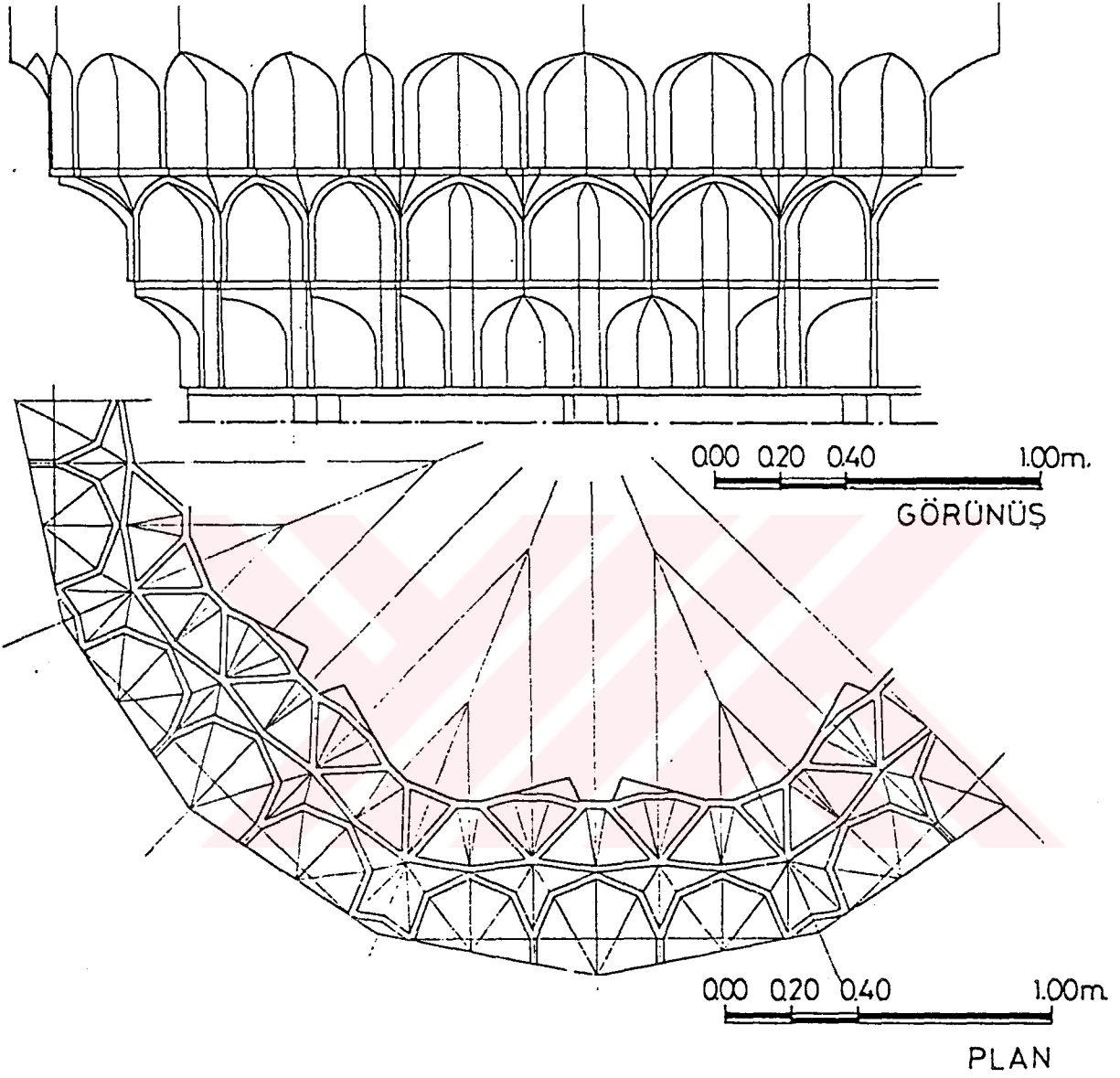
Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Camii Minaresi Tamamlama Önerisi



Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisî'nin Mescit Minaresinin Tamamlama Önerisi



Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin Mescit Minaresinin 1. Şerefe
Tamamlama Önerisi



Şekil 4.5.6. Konya Sahip Ata Darül-Hadisi'nin Mescit Minaresinin 2. Şerefe
Tamamlama Önerisi.

5.SONUÇ

Anadolu öncesinde çok değişik biçimlerde görülen minare, Anadolu'ya gelince; gelişip olgunlaşarak kendine özgü bir biçim kazanır. Cami kitlesiyle organik bağı, dengesi ve estetiğinin arttığı görülür. Büyük Selçuklu minareleri, Anadolu'dakilere baz olur. Bu nedenle malzeme, yapım sistemi ve süslemede, açık ve net benzerlikler görülür. Bunun yanında, Suriye ile etkileşim içerisinde bulunan Diyarbakır ve Urfa gibi Güneydoğu Anadolu illerindeki (Yukarı Mezopotamya) minareler, antik kökenli minare formunda inşa edilmiştir.

XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu minarelerinin çoğunluğu, yapıyla bitişik olarak inşa edilmişlerdir. 34 minareden 6 tanesi, yapıdan ayrı olarak inşa edilmiştir. Bitişik olarak inşa edilen minarelerden 20 tanesi, cami kitlesinin bir kenarına eklenmiştir. Bu minarelerin hemen hepsi, XIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. İki minare kitle içerisinde; geriye kalan 6 adet minare ise, portal kitlesiyle birlikte tasarlanmıştır. Moğolların Anadolu'ya gelmeleriyle ortaya çıkan ve portalin iki kenarında yer alan bu tip minareler, XIII. yüzyılın ikinci yarısında görülürler. 1335 tarihli Niğde Sungur Bey Camisinin minaresi ve Karaman Emir Musa Medresesi Minaresi bu türün Anadoludaki son örneklerini oluşturmaktadırlar.

İnceleme alanına giren, 34 adet minareden 5 tanesi taştan; geriye kalan 29 tanesi ise, tuğladan inşa edilmiştir. Anadolu'da, taşın bol ve çok çeşitli türlerinin bulunmasına rağmen, bu dönemde inşa edilen minarelerin çoğunluğunun tuğla olmasını, yapıyı yapan ustalara ve onların sürdürdükleri yapı geleneğiyle açıklamak mümkündür.

Anadolu öncesindeki minareler, kalın ve bodur kuleler halinde; kaideleri genelde çokgen veya daire plânlı yapılmıştır. Anadolu'da, özellikle XII. ve XIII. yüzyıllarda minare kaideleri, kare plâna sahip kübik altyapı biçiminde karşımıza çıkar. Bu dönem minarelerinden iki tanesi, Sivas Ulu Camisi minaresinin kaidesi ile Harput Arap Baba Mescidi minaresinin kaidesi, sekizgen plâna sahiptir. Minare kaidesi, XIII. yüzyıldan sonra tekrar çokgen plânlı olarak uygulanmaya başlanmış; kare plânlı kaide, giderek daha az kullanılmıştır. Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu minarelerinin kaide ve gövde çapları arasındaki farkın çok az olması veya hiç olmaması sebebiyle, bu minarelerde pabuç görülmez. Anadolu'ya gelince, kaide ve gövde arasındaki çap

farkının artmasından dolayı, kaideden gövdeye geçişi yumuşatan ve estetik görünümlü bir eleman olan, pabuç görülmeye başlar. Çoğunlukla sekizgen plânlı pabuçlar tercih edilmiştir. XIII. yüzyılın sonuna kadar bu durum devam etmiş; XIII. yüzyıldan sonra sekizgen pabuçlar terkedilerek, onun yerine yüzeysel üçgen elemanlar ve Türk Üçgeni pabuçlar yapılmaya başlanmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde inşa edilmiş dört minare ile Konya'daki sekizgen plânlı Hatuniye Mescidi minaresinin dışında kalan minarelerin gövdeleri, daire ve dilimli plânlıdır. Özellikle Selçuklu başkenti Konya ve çevresine egemen olan Karamanoğulları döneminden günümüze ulaşan üç minare silindirik gövdeli olup, taş malzemeyle yapılmıştır. Osmanlı minarelerinin gövdeleri ise, çoğunlukla çokgen plânlıdır. Ayrıca, gövdenin düşey-kırık zigzaglarla ve burmalarla şekillenışı, ilk defa Osmanlılarda görülür. İran'daki Car Kurgan minaresi ile Hindistan'daki Kutb-Minar, dilimli minarelerin öncüleridir.

XII.ve XIII. Yüzyıl Anadolu Minarelerinin yapım sistemi incelendiğinde:

- Minarelerin tamamında tek yollu merdivenin bulunduğu;
- Hepsinin ortasında çekirdek bulunduğu; bunun merdiven plânına uygun olarak kare veya daire plâna sahip olduğu; minare çapının, minarenin yüksekliğiyle orantılı olarak XIII. yüzyıl sonuna doğru gidildikçe küçüldüğü;
- Merdiven basamak kalınlığının, XIII. yüzyılın sonuna gidildikçe azaldığı;
- Cami ile bitişik olarak inşa edilen minarelerin tamamında, cami damına çıkış kapısı bulunduğu;

- XII. yüzyılın başlarında ve ortalarında inşa edilen minarelerde, düşey yükleri taşıyabilmek için, basamak altlarında kemer ve tonoz parçalarından oluşan bir sistem uygulandığı; XIII. yüzyıla doğru gidildikçe bu sistemin terkedilerek, yerine tuğlaların birbiri üzerinden taşırtılması ile oluşan bindirme tekniğinin kullanıldığı;

- Basamak yüksekliklerinin 0.20-0.30 m. arasında değiştiği;
- Merdivenin, mazgal pencereleriyle aydınlatıldığı görülmüştür.

Anadolu öncesi minarelere bakıldığında, minarenin ve çekirdek çapının büyüdüğü; dolayısıyla basamak rıhtlarının çok yükseldiği görülmektedir. Beyliklerde özellikle Karamanoğullarında bu sistem devam etmiştir. Osmanlı minarelerinde

çekirdek, daha çok büyük minarelerde bulunmaktadır. Küçük cami ve mescid minarelerinin çoğunluğunda çekirdek yoktur.

XII. ve XIII. yüzyılda Anadolu'daki tuğla minarelerin çoğunda, düz kilit örgü kullanılmıştır. Bazılarında zigzaglı, balıksırtı örgü ve sırlı kabaralarla oluşturulan süslü örgüler kullanılmıştır. Minarelerin süslemesi, tuğla örgü tekniğinin yanısıra, sırlı tuğla ve çinilerle sağlanmıştır.

Bu minareler, günümüze özgün şerefeleriyle gelememişlerdir. Buna rağmen, bazı örneklerde, özgün şerefealtı mukarnaslarına raslanılmaktadır. Bunlara ve minarelerin eski durumlarını gösteren fotoğraflara bakıldığında, şerefe geçiş elemanı olarak, çoğunlukla mukarnasların kullanıldığını söyleyebiliriz. Şerefe korkuluklarının ise, geometrik desenli kafesler veya geometrik kabartmalı taş panolar biçiminde yapıldığı görülür. Bu minareler, genellikle tek şerefelidirler. Fakat Konya ve çevresindeki dört minare, çift şerefeli olarak inşa edilmiştir. Mescit kitleleriyle orantısız bir şekilde yükselen bu minarelerin, geleneksel fonksiyonları dışında; gözetleme görevini de üstlendikleri söylenebilir.

KAYNAKLAR

- AKOK, M., 1977, "Sırçalı, Karatay ve İnce Minareli Medreselerin Restorasyon Projeleri", Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara, Sayı: 24/1.
- AKOK, M., 1977, "Konya-Akşehir Taş Medrese Binası ve Restorasyon Çalışmaları", Türk Etnoğrafya Dergisi, Şereflikoçhisar, sayı: 16
- AKOK, M., 1969, "Diyarbakır Ulu Cami Mimari Manzumesi", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı: VIII.
- ALPER, M., 1987, Urfa'nın Mekansal Yapısı, Türk İslâm Mimarisindeki Yeri ve Önemi, İ.T.Ü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ALTUN, A., 1978, Anadolu'da Artuklu Devri Mimarisinin Gelişmesi, İstanbul.
- ANONİM, 1979, "Minare" İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.
- ARDIÇOĞLU, N., 1964, Harput Tarihi, İstanbul.
- ARSEVEN, C.E., 1950, Sanat Ansiklopedisi, M.E.Basımevi, İstanbul.
- ARSEVEN, C.E., 1970, Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- ARSEVEN, C.E., Tarihsiz, Türk Sanatı Tarihi: Menşinden Bugüne Kadar Mimari, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyini Sanatlar, M.E. Basımevi.
- ARIK, O.M., 1969, "Malatya Ulu Camii'nin Asli plânu ve Tarihi Hakkında", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı: VIII.
- ARIK, R., 1969, "Erzurum'da İki Cami", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı: VIII.
- ASLANAPA, O., 1970, "1970 Van Ulu Camii Kazısı", Sanat Tarihi Yıllığı IV., Ankara.
- ASLANAPA, O., 1971, "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii", Ankara, Sanat Tarihi Yıllığı V.
- ASLANAPA, O., 1994, "İran'da Büyük Selçuklu Cami Mimarisi", IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Konya.
- ASLANAPA, O. ve DİEZ, E., 1955, Türk Sanatı, İ.Ü. Ed.Fak.Yayınlarından, No: 627, İst.
- ASLANAPA, O., 1984, Türk Sanatı, İstanbul.
- ATÇEKEN, Z., 1988, Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

- AYVERDİ, E.H., 1966, "Osmanlılarda Minare", Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- AYVERDİ, E.H., 1966, İstanbul Mimari Çağının Menşei: Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402), Baha Matbaası, İstanbul, C.I.
- AYVERDİ, E.H., 1972, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451), Baha Matbaası, İstanbul, C.II.
- BAKIRER, Ö., 1971, "Anadolu'da XIII.yy. Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", Vakıflar Dergisi, Ankara, Sayı: IX.
- BAKIRER, Ö., 1981, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı I., O.D.T.Ü. Mim.Fak. Ankara.
- BAKIRER, Ö., 1980, "Harput Ulu Camii Minaresi" Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fak. Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Ankara.
- BAKIRER, Ö., 1976, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu Mihrapları, Ankara.
- BAŞAR, M.E., 1988, Konya Selçuklu Minarelerinde Restorasyon Denemeleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- BAYBURTLUOĞLU, Z., 1976, "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni", Vakıflar Dergisi II, Gaye Matbaası, Ankara.
- BAYKARA, T., 1985, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, Ankara.
- BAYRAM, S. ve KARABACAK, A.H., 1981, "Sahip Ata ve Vakfiyeleri", Ankara.
- BAYRAM, S. ve KARABACAK, A.H., 1981, "Sahip Ata Fahrud-Din Ali'nin Konya İmarat ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", Vakıflar Dergisi XIII, Ankara.
- BEHRENS, D. A., 1985, The Minarets of Cairo, Cairo.
- CRESWELL, K.A.C., 1979, Early Muslim Architecture, Cilt: II-III, Hacker Art Books New York.
- ÇETİNTAŞ, S., 1942, "Minarelerimiz", Güzel Sanatlar Dergisi, Ankara, Cilt IV.
- DİEZ, E. 1960, Minare, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.VIII.
- DİEZ, E., 1944, İranische Kunst, Wien.
- DORN, K.O., 1957, Türkische Keramik.
- EDHEM, H., 1982, Kayseri Şehri, Ankara.

- ERDER, C., 1977, "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt gibi korunmalıdır." O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2.
- ERDMAN, K., 1962, "XIII. Yüzyıl Anadolu Camilerinin Özel Durumu", Milletlerarası I.Türk Sanatları Kongresi, Ankara.
- ERKEN, S., 1983, Ahi Şerafeddin (Aslanhane) Camii, Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler I, II. Baskı Ankara.
- ESİN, E. 1978, "Türk Minaresinin Orta Asya'daki Öncüleri Hakkında", Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Gabriel Özel Sayısı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara.
- ESİN, E. 1972. "Muyanlık: Uygur Buyan Yapısından (Vihara) Hakanlı Muyanlılığına (Ribat) ve Selçuklu Han ve Medreselerine Gelişme", Malazgirt Armağanı, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- ESİN, E., 1976, "Minare", Türk Ansiklopedisi, İstanbul, Fask: 188.
- EYİCE, S., 1960, "Anadoluda Türk Minareleri" İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C:VIII.
- EYİCE, S., 1953, "İstanbul'da Bazı Cami ve Mescid Minareleri", Türkiyat Mecmuası, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, Cilt.X.
- EYİCE, S., 1963, "İstanbul Minareleri" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, I, Güzel Sanatlar Akademisi, Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, Berksoy Matbaası, İstanbul.
- EVLIYA ÇELEBİ, 1986, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, İstanbul, Üçdal Neşriyat, C:3,4
- GABRIEL, A., 1962, Niğde Tarihi, (Çeviri: A.A.Tütenk), Ankara.
- GABRIEL, A., 1938, Monuments Turcs de Anatolie, Paris.
- GABRIEL, A., 1940, Voyages Archeologiques dans la Turquie Orientale, Paris.
- GALİP, M., Ankara, İstanbul, Cilt: 2.
- HILL, D. ve GRABAR, O., 1967, Islamic Architecture and its Decoration, London Historical Monuments of İslâm in the USSR, Tashkent.
- KARAMAĞARALI, H., 1982, "Sahip Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme", Rölöve ve Restorasyon Dergisi III, Ankara.
- KARAMAĞARALI, H., "Erzurum'daki Hatuniye Medresesinin Tarihi ve Banisi Hakkında Bazı Mülâhazalar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi III, Ankara.

- KARTAL, M., 1989, "Minarelerin Oluşumu ve Kayseri Minareleri", İlgi, Yıl: 23 Sayı:59.
- KIRMIZI , M., 1986, " Yivli Minare ve Külliyesi", Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri, ABC Ajansı, Antalya.
- KIRZIOĞLU, M.F., 1982, Ani Şehri Tarihi, San Matbaası, Ankara.
- KIZILTAN, A., 1958, Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler, İstanbul.
- KONUKÇU, E., 1991, "Gazi Ebu'l Kasım Devrine Ait Gözetleme Kulesi", I.Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri, Konya.
- KONYALI, İ.H., 1960, Erzurum Tarihi, Kaleler, İstanbul.
- KONYALI, İ.H., 1964, Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi, İstanbul
- KONYALI, İ.H., 1964, Akşehir Nasreddin Hoca'nın Şehri, İstanbul.
- KONYALI, İ.H., 1946, Alanya, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, İ. VE ÜNALDI, U., 1983, "Siirt Ulu Cami Minaresi", Rölöve ve Restorasyon Dergisi V., Ankara.
- KUBAN, D., 1965, Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul.
- KULAÇ, Ü., 1979, Untersuchung der Turkischen Minarette aus Naturstein und Ziegeln unter besonderer Berücksichtigung der Wendeltreppenformen und Konstruktionen, Yayınlanmamış doktora tezi, Berlin.
- KULAÇ, Ü., 1981, "Türk Taş Minarelerinde Döner Merdiven ve Metal Bağlantı Elemanlarının Yatay Yükleri Karşılama İşlevleri, I. Uluslararası Türk-İslâm Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İ.T.Ü.
- KURAN, A., 1969, Anadolu Medreseleri, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- KÜÇÜKDAĞ, Y. ve ARABACI, C., 1994, Selçuklular ve Konya, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, No: 3, Konya.
- L'illustration de l'orient, 1950, Konya, Özel sayı.
- LLOYD, S., ve RICE, D.S., 1964, Alanya, (Tercüme: Sinemoğlu), Ankara.
- MÜLAYİM, S., 1987, "Yivli Minare Geleneği", Antalya 2. Selçuklu Eserleri Semineri", Damla Ofset Matbacılık, Antalya.
- ONUR, O., 1974, Türk Mimari Vesikakalarından Edirne Minareleri, Yenilik Basımevi, İstanbul.

- ORAL, M.Z., 1962, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Mimlerler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", Vakıflar Dergisi V., Ankara.
- ORAL, M.Z., 1967, Harput Ulu Cami Duvarındaki Vergi Kitabesi", VI. T.T.K., Ankara.
- ÖNDER, M., 1984, Mevlana Şehri Konya, Ankara.
- ÖGEL, S., 1957, "Anadolu'da Ağaç İşçiliği", Yıllık Araştırmalar Dergisi I, Ankara.
- ÖGEL, S., 1987, Anadolu Selçukluları Taş Tezyinatı, Ankara.
- ÖNEY, G., 1976, "Büyük Selçuklu Devri Minarelerinde Süsleme", Kültür ve Sanat, Yıl:2, Sayı:4.
- ÖNEY, G., 1967, "Akşehir Ulu Camii", Anadolu (Anatolia), IX, Ankara.
- ÖNEY, G., 1971, Ankara'da Türk Devri Yapıları, Ankara.
- ÖNGE, Y., 1969, "Çift Şerefeli Selçuklu Minareleri", Önasya, C.5, Sayı: 50.
- ÖNGE, Y., 1979, "Bazı İslâmi Yapılardaki Alemler Hakkında", I.Milletlerarası Türkoloji Kongresi.
- ÖNGE, Y., 1985, "Üç Karamanlı Minaresinin Tezyinatı", Karaman Kültür ve sanat dergisi, Sayı:4, Aysü Ofset, İstanbul.
- ÖZKEÇECİ, İ., 1993, Minber Minareler, Kayseri.
- RIEFSTAHL, R.M., 1942, Cenubî Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi, (Tercüme: C.T. Berktin), İstanbul, s.78, Kitabe No: 14.İstanbul.
- SARRE, F., 1921, Konia, Seldschukische Baundenkmaler, Berlin
- SCERATO, U., 1977, İslâm, London.
- SCHACHT, J.,1959, "Merdiven Minare", Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi, Ankara.
- SÖZEN, M., 1970, Anadolu Medreseleri, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul.
- SÖZEN, M., 1972, Anadolu Medreseleri, İstanbul, C.2.
- SÖZEN, M., 1971, Diyarbakır Türk Mimarisi, İstanbul.
- SUNGURLUOĞLU, İ., 1958, Harput Yollarında, İstanbul.
- ŞAPOLYO, E.B., 1969, Önasya, C.4, Sayı 42.
- TAYLA, H., 1978, "Le Minaret ", V. Uluslararası Türk Sanat Kongresi, Budapest.
- THEXIER, Ch., Asie Mineure.

- TOPALOĞLU ve P. BÜNYAMİN, U., 1983, "Eski Malatya Ulu Camii", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Ankara, sayı: 5.
- TUNCER, O.C., 1986, Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar, Ankara.
- TUNCER, O.C., 1981, "Orantı ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler" Vakıflar dergisi, Ankara, Sayı :13.
- TURAN, H.R., 1972, "Bayburt", İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 3.
- ULUÇAM, A., 1989, Irak'taki Türk Mimarlık Eserleri, Ankara.
- ULUÇAM, A., 1990, Irak Selçukluları ve Atabekler Döneminden Kalan Tuğla Minareler, Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Van, Cilt.1, Sayı. 1
- UYSAI, A.O., 1985, Erken Osmanlı Dönemi Minareleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- UYSAI, A.O., 1987, "Minaret In Ottoman Architecture" The 8th International Congress of Turkish Art, Cairo, P. 56-57.
- UYSAI, A.O., 1990, "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler", Cilt: XXXIII, Sayı:1-2. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- ÜLGEN, A.S., 1962, "Siirt Ulu Camii", Vakıflar Dergisi V. Ankara.
- ÜLGEN, A.S., "Kırşehir'de Türk Eserleri" Vakıflar Dergisi, İstanbul, sayı: II.
- ÜLKEN, H. Z., 1948, İslâm Sanatı, İstanbul.
- ÜNAL, H.R., "Bayburt ve Çevresi Osmanlı Öncesi İslâmi Eserler", İslâmi İncelemeler Dergisi, Ayrı Basım.
- ÜNAL, M.A., 1989, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), Ankara.
- ÜNVER, A.S., 1947, "Konya'da İkinci Bir Çift Şerefeli Minare", Konya Mecmuası, Sayı: 105-107.
- YETKİN, Ş., 1972, Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul.